คู่มือหลักกฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)

สำนักงานศาลยุติธรรม
๒๕๕๔

คู่มือหลักกฎหมายอิสลาม
ว่าด้วยครอบครัวและมรดก
(ฉบับศาลยุติธรรม)

สำนักงานศาลยุติธรรม

๒๕๕๔

ประธานศาลฎีกา

คำปรารภ

ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรหลักในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนในด้านการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี การใช้อำนาจตุลาการของศาลยุติธรรมจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รวมถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนาตามศาสนบัญญัติ โดยจะเลือกปฏิบัติต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องความเชื่อทางศาสนาไม่ได้

ในเขตพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่มีความเกี่ยวพันกับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก หากการวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีไม่สอดคล้องกับหลักการครองเรือนตามความเชื่อทางศาสนาของมุสลิม อาจเป็นการบั่นทอนความเป็นเอกภาพของสถาบันครอบครัวมุสลิมได้ ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมซึ่งเป็นผู้แสวงหาข้อเท็จจริง จึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจหลักศาสนาอิสลามเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

การจัดทำหนังสือ “คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)” มีเจตนารมณ์เพื่อรวบรวม ปรับปรุงและจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา อ้างอิง และวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดี อันเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในการนับถือศาสนาให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับผู้พิพากษาศาลยุติธรรม และดะโต๊ะยุติธรรม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในเขตพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยอรรถคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกที่คู่ความเป็นอิสลามศาสนิกแทนคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ในโอกาสนี้ ผมขอขอบคุณคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งมีนายอรุณ เรืองเพชร อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ เป็นประธานอนุกรรมการฯ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่เสียสละ อุทิศเวลา ทุ่มเทกำลังกาย สติปัญญา ด้วยความวิริยะอุตสาหะอย่างต่อเนื่องในการจัดทำหนังสือ “คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)” จนบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

(นายมนตรี ยอดปัญญา)
ประธานศาลฎีกา

คำนำ

นับแต่ศาลยุติธรรมแยกออกจากกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นต้นมา ศาลยุติธรรมยังไม่มีคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นขององค์กร สำนักงานศาลยุติธรรมซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมงานตุลาการและงานวิชาการเพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวก รวมทั้งเสริมสร้างให้การพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ด้วยตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว ประกอบกับคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมซึ่งใช้ถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลานานกว่า ๗๐ ปี สมควรปรับปรุงให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การจัดทำ “คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม)” ในครั้งนี้ถือเป็นครั้งที่ ๒ ของประเทศไทยและเป็นครั้งแรกของศาลยุติธรรมโดยมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงและจัดทำคู่มือเพื่อให้ข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม และดะโต๊ะยุติธรรม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลนำไปใช้ประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกที่คู่ความเป็นอิสลามศาสนิก อันเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ณ โอกาสนี้ สำนักงานศาลยุติธรรมขอขอบคุณคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำคู่มือฉบับนี้เสร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดทำคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สูงสุดในการอำนวยความยุติธรรมของศาลยุติธรรมสืบไป

(นายวิรัช ชินวินิจกุล)
เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

คำนิยม

ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีต่ออิสลามศาสนิกในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ซึ่งนับแต่นี้ไปจะได้นำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม) ไปใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษา อ้างอิง และประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักการครองเรือนตามความเชื่อทางศาสนาอิสลาม ทั้งเป็นหลักประกันถึงการได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในการนับถือศาสนา กับขอแสดงความชื่นชมสำนักงานศาลยุติธรรมที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของอิสลามศาสนิกในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ด้วยการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการปรับปรุงคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับกระทรวงยุติธรรม) ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จนสำเร็จเป็นคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม) อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ข้าราชการตุลาการและดะโต๊ะยุติธรรมที่จะนำไปใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดอรรถคดีให้เป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าในฐานะอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ ขอขอบคุณท่านอรุณ เรืองเพชร ประธานคณะอนุกรรมการ คณะอนุกรรมการ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ร่วมจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก (ฉบับศาลยุติธรรม) จนสำเร็จลุล่วง

(นายสมบูรณ์ วัฒนพรมงคล)
อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙

สารบัญ

หลักกฎหมายอิสลาม
ว่าด้วยครอบครัวและมรดก

กฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัวและมรดก

ข้อความเบื้องต้น

ข้อ ๑ ในกฎหมายนี้ ถ้าข้อความไม่ได้แสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

(๑) "กฎหมาย" หรือ "กฎหมายนี้" หมายความว่า กฎหมายอิสลาม

"กฎหมายอิสลาม" หมายความว่า กฎหมายที่ได้จากบทบัญญัติของอิสลามทั้งหมด ไม่ว่าจะอยู่ในรูปใดและภาษาใด ทั้งที่เป็นข้อบังคับและข้อสนับสนุน[๑]

(๒) "ศาล" หมายความว่า

(ก) ศาลตามกฎหมายอิสลาม หรือดะโต๊ะยุติธรรม หรือกอฎี แล้วแต่กรณี หรือ

(ข) ผู้ซึ่งอยู่ในสถานะอนุญาโตตุลาการตามกฎหมายอิสลาม ในกรณีที่เมืองหรือสถานที่ที่ถือได้ว่าเป็นเมืองนั้นไม่มีศาลหรือบุคคลตามความใน (ก)

(๓) "ดะโต๊ะยุติธรรม" หมายความว่า ผู้ดำรงตำแหน่งดะโต๊ะยุติธรรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม และตำแหน่งผู้พิพากษาหรือตุลาการตามกฎหมายอิสลาม[๒]

---

[๑] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๕๕/๒๔๗๙ ระหว่าง ตนกูฮาหมัด บินตำมะหงง โจทก์ คุณหญิงหวันเต๊ะ ภูมินาคภักดี จำเลย พิพากษาว่า กฎหมายอิสลามไม่ใช่กฎหมายต่างประเทศ เป็นหน้าที่ของดะโต๊ะยุติธรรมที่นั่งพิจารณาคดีจะเป็นผู้นำกฎหมายอิสลามมาบังคับแก่คดี ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของคู่ความที่จะนำสืบ ถือว่าเป็นสิ่งที่ศาลรับรู้เอง

[๒] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๒๙ - ๑๐๓๐/๒๕๕๑ ระหว่าง นายสีเยาะ บินหะมะ กับพวก โจทก์ นายยา บินฮำเซาะ จำเลย พิพากษาว่า หากคดีดังกล่าวมีประเด็นข้อพิพาททั้งที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามและมิใช่กฎหมายอิสลามปนกัน หากศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาคดีมาโดยไม่มีดะโต๊ะยุติธรรมร่วมพิจารณาและลงชื่อในคำพิพากษาด้วย คดีไม่ชอบก็เฉพาะแต่ข้อพิพาทที่ต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวเท่านั้น การพิจารณาพิพากษาคดีในประเด็นข้ออื่นไม่ต้องให้ดะโต๊ะยุติธรรมลงนามร่วมด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๓๒/๒๔๙๓ ระหว่าง นายอาแวบากง กะนิ โจทก์ นายอาแวเจาะและ มะเซง จำเลย พิพากษาว่า คดีมรดกอันจะต้องบังคับตามกฎหมายอิสลามจะต้องมีดะโต๊ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมผู้พิพากษา โดยผู้พิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ความอย่างไรแล้ว ให้ดะโต๊ะยุติธรรมวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๔๕/๒๔๙๔ ระหว่าง นางคอตีเยาะ เจ๊ะเลาะห์ โจทก์ นางแมะปีโก ดือราแม จำเลย พิพากษาว่า หากมิได้มีดะโต๊ะยุติธรรมนั่งร่วมพิจารณากับผู้พิพากษาแล้ว ศาลสูงมีอำนาจที่จะย้อนสำนวนไปให้ศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาใหม่ให้ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่จำเป็นต้องยกฟ้องให้ไปฟ้องเป็นคดีใหม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๔๔๒/๒๕๔๑ ระหว่าง นายหะยีมักดา บินหะยีเจ๊ะแว ผู้ร้อง นายเจ๊ะสะมะแอ เจ๊ะมามะ ผู้คัดค้าน วินิจฉัยว่า ผู้ร้องและผู้คัดค้านเป็นอิสลามศาสนิก คดีเกิดในจังหวัดนราธิวาส ปัญหาว่า ผู้ร้องเป็นบุตรโดยชอบด้วยหลักกฎหมายอิสลามของผู้ตายหรือไม่ และผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกของผู้ตายได้ตามหลักกฎหมายอิสลามหรือไม่ เป็นข้อกฎหมายอิสลามที่ดะโต๊ะยุติธรรมจะต้องชี้ขาด ศาลอุทธรณ์ภาค ๓ ไม่มีอำนาจวินิจฉัย ต้องย้อนสำนวนไปให้ศาลชั้นต้นพิพากษาในปัญหาดังกล่าว

(๔) "กอฎี" หมายความว่า ผู้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหรือตุลาการตามกฎหมายอิสลาม

(๕) "วัน" ในการคำนวณเวลา หมายความว่า วันและคืน โดยเริ่มนับจากดวงอาทิตย์ตกถึงดวงอาทิตย์ตกอีกครั้งหนึ่ง

(๖) "เดือน" ในการคำนวณเวลา หมายความว่า เดือนทางจันทรคติของอิสลาม ซึ่งมีเพียงยี่สิบเก้าหรือสามสิบวัน

(๗) "ปี" ในการคำนวณเวลา หมายความว่า ปีทางจันทรคติของอิสลาม ซึ่งมีเพียงสามร้อยห้าสิบสี่เศษหนึ่งส่วนหกวัน

(๘) "บุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมาย" หมายความว่า บุคคลที่กฎหมายถือเป็นบุคคลที่มีความสามารถในทางการปกครอง การครอบครอง และการบริหารหรือการจัดการในการทำนิติกรรม ในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และในการอื่นที่ไม่ขัดต่อกฎหมายด้วยตนเอง

(๙) "บุคคลไร้ความสามารถ" หมายความว่า บุคคลที่กฎหมายถือว่าไม่มีความสามารถในการกระทำกิจการใดกิจการหนึ่ง หรือพร่องความสามารถจนไม่อาจทำนิติกรรมใดนิติกรรมหนึ่งตามที่กฎหมายบัญญัติได้[๓]

บุคคลตามความใน (๑๐) (๑๖) และ (๒๐) ของข้อนี้ เป็นบุคคลตามความในวรรคแรก

(๑๐) "ผู้ไร้ความสามารถ" หมายความว่า บุคคลที่ไม่มีความสามารถตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เนื่องจากเป็นบุคคลที่กฎหมายถือว่ามีความอ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือความไม่สมประกอบทางด้านสมองหรือจิตใจ ที่อาจจะส่งผลให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อสิทธิประโยชน์ของบุคคลนั้น ถ้าให้บุคคลเช่นว่านั้นมีความสามารถเท่าเทียมกับบุคคลตามความใน (๘) ของข้อนี้

บุคคลตามความใน (๑๑) (๑๒) และ (๑๓) ของข้อนี้ ตลอดจนบุคคลที่ไม่มีสติสัมปชัญญะและบุคคลที่ปัญญาอ่อนมาตั้งแต่เป็นผู้เยาว์เป็นบุคคลตามความในวรรคแรก

(๑๑) "ผู้มีจิตฟั่นเฟือน" หมายความว่า ผู้ที่มีอาการไม่สมประกอบทางด้านสติปัญญา โดยอยู่ในสภาพคุ้มดีคุ้มร้าย เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย หรือจิตใจถูกกระทบกระเทือนอย่างร้ายแรง

(๑๒) "ผู้วิกลจริต" หมายความว่า บุคคลที่มีความผิดปกติทางสติปัญญาอย่างรุนแรง ด้วยเหตุแห่งการพิการทางสมอง หรือสติวิปลาส จนไม่มีความสามารถในทางการปกครองหรือครอบครอง และในการทำนิติกรรมไม่ว่าจะเป็นอำนาจซึ่งได้มาโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรือได้มาโดยการรับมอบมาจากผู้เป็นเจ้าของตามกฎหมาย

การไม่มีความสามารถของบุคคลตามความในวรรคแรก เป็นการไม่มีความสามารถมาแต่เดิมและจะมีอยู่ตลอดไปจนกว่าบุคคลนั้นจะหายจากวิกลจริต

(๑๓) "ผู้เยาว์" หมายความว่า บุคคลที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะ ซึ่งไม่มีความสามารถในทางการปกครองหรือครอบครอง และในการทำนิติกรรมตามที่กฎหมายบัญญัติ

การไม่มีความสามารถอันเนื่องจากการเป็นผู้เยาว์นั้น เป็นการไม่มีความสามารถมาแต่เดิมและจะสิ้นสุดลงเมื่อบรรลุศาสนภาวะ

"เด็กเล็ก" หมายความว่า ผู้เยาว์ตั้งแต่ทารกแรกเกิดจนถึงเด็กโต

---

[๓] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๕๗๑/๒๕๕๒ ระหว่าง นางเจ๊ะเราะ ยูโซ๊ะ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า อาการป่วยเป็นโรคพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมบกพร่องทางสมอง เป็นบุคคลไร้ความสามารถ

"เด็กโต" หมายความว่า ผู้เยาว์ที่เป็นเด็ก ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างเด็กเล็กกับวัยรุ่น อันได้แก่ ผู้เยาว์ตั้งแต่เด็กที่สามารถแยกแยะสิ่งที่มีประโยชน์จากสิ่งไม่มีประโยชน์ได้ ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุประมาณเจ็ดขวบจนถึงวัยรุ่น

"วัยรุ่น" หมายความว่า ผู้เยาว์ที่มีความรู้สึกทางเพศแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในวัยใกล้จะบรรลุศาสนภาวะ

(๑๔) "ทารกในครรภ์" หมายความว่า ทารกที่ยังอยู่ในครรภ์มารดา ซึ่งกฎหมายได้ถือเสมือนเป็นบุคคลที่มีสิทธิและคุณค่าตามที่กฎหมายบัญญัติ แต่จะเป็นบุคคลและมีสิทธิในฐานะบุคคลก็ต่อเมื่อได้เกิดมารอดอยู่

(๑๕) "บรรลุศาสนภาวะ" หมายความว่า บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายนี้ โดยพ้นจากการเป็นผู้เยาว์ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดดังต่อไปนี้

(ก) มีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์

(ข) น้ำกามเคลื่อนด้วยประการใด ๆ

(ค) การมีประจำเดือนตามความใน (๕๕) ของข้อนี้

(๑๖) "บุคคลปัญญาอ่อน" หมายความว่า บุคคลที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่ามาตรฐานของบุคคลทั่วไป ซึ่งบางกรณีจะส่งผลให้บุคคลนั้นจัดการทรัพย์สินได้ต่ำกว่ามาตรฐานของศรัทธาชนหรือบุคคลทั่วไป หรือทั้งสองมาตรฐานในเวลาเดียวกัน

(๑๗) "ผู้ปัญญาอ่อน" หมายความว่า บุคคลปัญญาอ่อนที่บรรลุศาสนภาวะแล้ว และในขณะบรรลุศาสนภาวะหรือหลังจากนั้นเคยเป็นผู้มีพฤติกรรมดีและมีสติปัญญาที่สมบูรณ์มาก่อน อีกทั้งยังไม่มีคำสั่งศาลให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ

ญาติและบุคคลภายนอกอาจร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้ปัญญาอ่อนเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถและสั่งให้บุคคลและทรัพย์สินของบุคคลนั้นอยู่ในความปกครองของผู้พิทักษ์

(๑๘) "ผู้ประพฤติสุรุ่ยสุร่ายเป็นอาจิณ" หมายความว่า บุคคลที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่ามาตรฐานของศรัทธาชนหรือบุคคลทั่วไปทางด้านการบริหารเงินหรือทรัพย์สิน และถ้าผู้นั้นเป็นผู้ฟาสิคด้วย ให้เรียกว่า "ผู้ประพฤติเสเพลและสุรุ่ยสุร่ายเป็นอาจิณ"

ให้ถือว่าผู้ประพฤติสุรุ่ยสุร่ายเป็นอาจิณหรือผู้ประพฤติเสเพลและสุรุ่ยสุร่ายเป็นอาจิณเป็นบุคคลปัญญาอ่อนหรือเป็นผู้ปัญญาอ่อน แล้วแต่กรณี

(๑๙) "ผู้เสมือนไร้ความสามารถ" หมายความว่า บุคคลปัญญาอ่อนที่บรรลุศาสนภาวะแล้วและถูกศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ[๔]

(๒๐) "ผู้พร่องความสามารถ" หมายความว่า บุคคลที่กฎหมายถือว่ามีความสามารถไม่สมบูรณ์ในเรื่องของการจัดการทรัพย์สินตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งความไม่สมบูรณ์นั้นอาจจะส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิประโยชน์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น ถ้าให้บุคคลเช่นว่านั้นมีความสามารถเท่าเทียมกับบุคคลตามความใน (๘) ของข้อนี้

ผู้ฟาสิค ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว บุคคลล้มละลาย ผู้อยู่ในอาการป่วยที่นำไปสู่ความตาย ผู้พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ผู้จำนำหรือผู้จำนอง ถือเป็นผู้พร่องความสามารถตามความในวรรคแรก

[๔] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๙๖/๒๕๓๖ ระหว่าง นางตีเยาะ สะมาแอ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า การที่นางสาวแมะซง สะมาแอ มีกายพิการ ปัญญาอ่อน เป็นใบ้และจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ไม่สามารถจะทำการงานโดยตนเองได้ ถือว่าเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

(๒๑) “ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว” หมายความว่า บุคคลที่มีหนี้สินที่ถูกต้องตามกฎหมายและถึงกำหนดชำระแล้วมากกว่าทรัพย์สิน

(๒๒) “ผู้ฟาสิค” หมายความว่า ผู้ฝ่าฝืนหลักการศาสนาอิสลามดังต่อไปนี้ และยังไม่ได้ทำการไถ่บาปที่ถูกต้องตามกฎหมาย

(ก) หลักการสำคัญยิ่งที่ถือว่าผู้ฝ่าฝืนเป็นผู้ทำบาปใหญ่

(ข) หลักการสำคัญที่ถือว่าผู้ฝ่าฝืนเป็นผู้ทำบาปเล็ก และเป็นชนิดที่ทำให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมของผู้ทำเป็นกิจวัตรหรืออาจิณ และเป็นปริมาณที่คาดว่าไม่น้อยกว่าการทำความดีที่ได้ทำมาแล้ว

(๒๓) “การไถ่บาปที่ถูกต้องตามกฎหมาย” หมายความว่า การล้างบาปของผู้ฟาสิค และผู้ทำบาปทั่วไปในอิสลาม โดยกระทำการดังต่อไปนี้

(ก) เปล่งวาจาขอขมาโทษจากอัลเลาะฮ์

(ข) โทมนัสในความผิดของตนอย่างสุดซึ้ง

(ค) สมาทานจิตในอันจะสังวรตนไม่กระทำความผิดที่เป็นบาปนั้นอีกต่อไป

(ง) ขอขมาโทษต่อผู้เสียหายในกรณีที่มีผู้เสียหาย ไม่ว่าผู้เสียหายจะยกโทษให้หรือไม่ก็ตาม

ในกรณีประทุษร้ายต่อทรัพย์ต้องคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ และในกรณีประทุษร้ายต่อร่างกายถึงฟกช้ำบาดเจ็บหรือตาย ต้องชำระค่าสินไหมทดแทน ทั้งนี้ถ้าผู้เสียหายเรียกร้อง

ในทั้งสองกรณีตามความในวรรคก่อน การรับว่าจะชำระหนี้ย่อมมีผลเท่ากับการชำระหนี้

(๒๔) “ผู้พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม” หมายความว่า มุสลิมที่พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งตามที่กฎหมายบัญญัติ จะด้วยเหตุที่เกิดจากใจคิดก็ดี หรือเกิดจากการแสดงออกด้วยวาจาหรือกายก็ดี

(๒๕) “มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน” หมายความว่า บุคคลที่มีสติปัญญารู้ผิดรู้ชอบตามปกติ ไม่เป็นผู้วิกลจริตหรือผู้มีจิตฟั่นเฟือน หรืออื่นๆ ที่เทียบได้ไม่ต่ำกว่านั้น

(๒๖) “ผู้มีพฤติกรรมดีและมีสติปัญญาที่สมบูรณ์” หมายความว่า บุคคลที่มีพฤติกรรมและสติปัญญาที่สมบูรณ์ดีตามมาตรฐานของศรัทธาชนและของคนปกติทั่วไป รู้ผิดรู้ชอบตามปกติ ไม่เป็นผู้วิกลจริต ผู้มีจิตฟั่นเฟือน บุคคลปัญญาอ่อน ผู้ฟาสิค หรืออื่นๆ ที่เทียบได้ไม่ต่ำกว่านั้น

(๒๗) “เอาเราะฮ์” หมายความว่า ส่วนของร่างกายที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องปกปิดในแต่ละบุคคลและสภาพกาล

“เอาเราะฮ์ในการละหมาด” หมายความว่า ส่วนของร่างกายที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องปกปิด ในขณะทำละหมาด อันได้แก่ ทุกส่วนของร่างกายของหญิง ยกเว้นใบหน้าและมือ หรือส่วนที่อยู่ในระหว่างสะดือกับเข่าของชาย

เอาเราะฮ์ตามความในวรรคก่อน นอกจากเป็นเอาเราะฮ์ในการละหมาดแล้ว ยังเป็นเอาเราะฮ์ในสภาพกาลอื่นด้วย ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

(๒๘) “ร่วมเพศ” หมายความว่า ร่วมประเวณี หรือชำเราทางเว็จมรรค

(๒๙) “เล้าโลมทางเพศ” หมายความว่า ทำกิจกรรมทางเพศที่ยังไม่ถึงขั้นร่วมประเวณีหรือชำเราทางเว็จมรรค

(๓๐) "ร่วมประเวณี" หมายความว่า สอดใส่อวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของชายเข้าในช่องคลอดของหญิง ในขณะที่ชายนั้นมีความรู้สึกทางเพศตามธรรมชาติ โดยล้ำคออวัยวะส่วนสืบพันธุ์นั้น หรือประมาณเท่านั้นในกรณีที่ไม่มีคอเช่นว่านั้น ไม่ว่าน้ำอสุจิจะได้เคลื่อนหรือไม่

(๓๑) "ชำเราทางเว็จมรรค" หมายความว่า สอดใส่อวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของชายเข้าในทวารหนักของหญิงหรือชายอื่นในขณะที่ชายนั้นมีความรู้สึกทางเพศตามธรรมชาติ โดยล้ำคออวัยวะส่วนสืบพันธุ์นั้น หรือประมาณเท่านั้นในกรณีที่ไม่มีคอเช่นว่านั้น ไม่ว่าน้ำอสุจิจะได้เคลื่อนหรือไม่

(๓๒) "เสพเมถุน" หมายความว่า ร่วมประเวณีหรือส่งน้ำอสุจิ ซึ่งหลั่งออกเองหรือเนื่องแต่ภริยาหรือหญิงอื่น เข้าไปในร่างกายของภริยาหรือหญิงอื่นทางช่องคลอดหรือทางอื่น มิเลือกว่าภริยาหรือหญิงที่ถูกส่งน้ำอสุจินั้นจะเป็นผู้กระทำให้น้ำอสุจินั้นหลั่งออกมาหรือไม่ และมิเลือกว่าการส่งน้ำอสุจินั้นจะส่งด้วยประการใด ๆ หรือโดยบุคคลใด

(๓๓) "ผิดประเวณี" หมายความว่า การร่วมประเวณีกับหญิงที่ไม่ได้เป็นภริยาที่ไม่เป็นการร่วมเพศนิรโทษ

(๓๔) "การร่วมเพศนิรโทษ" หรือ "เสพเมถุนนิรโทษ" หมายความว่า การร่วมเพศ หรือการเสพเมถุน แล้วแต่กรณี ที่ผิดกฎหมาย แต่กฎหมายได้ยกเว้นโทษให้ ซึ่งเกิดจากการที่ชายได้กระทำการเช่นว่านั้นไปโดยไม่ได้มีเจตนาที่จะกระทำการผิดประเวณี หรือในขณะกระทำชายนั้นเป็นบุคคลประเภทที่ไม่ต้องรับผิดตามกฎหมาย หรือกระทำในขณะอยู่ในสภาวการณ์ที่อาจจะทำความผิดเช่นว่านั้นได้ง่ายตามที่กฎหมายบัญญัติ

(๓๕) "วลี" หมายความว่า ผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือผู้ปกครองตามกฎหมาย แล้วแต่กรณี

(๓๖) "คุฏบะฮ์สมรส" หมายความว่า คำกล่าวที่เรียบเรียงขึ้นตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติ และมีใจความสำคัญเกี่ยวกับการสมรส

(๓๗) "หญิงพรหมจารี" หมายความว่า หญิงที่ช่องคลอดยังไม่เคยถูกสอดใส่ด้วยอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามี ชายอื่น หรือสัตว์เพศผู้

"หญิงที่ไม่เป็นหญิงพรหมจารี" หมายความว่า หญิงซึ่งเสียความบริสุทธิ์ด้วยเหตุที่ช่องคลอดถูกสอดใส่ด้วยอวัยวะส่วนสืบพันธุ์ของสามี ชายอื่น หรือสัตว์เพศผู้ ไม่ว่าจะโดยความสมัครใจหรือไม่

(๓๘) "การขัดขืนถึงขั้นรุนแรง" หมายความว่า การขัดขืนที่ทำให้ผู้ขัดขืนกลายเป็นผู้ฟาสิค

การขัดขืนคำสั่งของวลีอามที่เรียกตัววลีอัก็รอบให้มาทำการสมรสเกินสองครั้ง ให้ถือเป็นการขัดขืนถึงขั้นรุนแรงตามความในวรรคก่อน

(๓๙) "มีความน่าไว้วางใจ" หมายความว่า โดยสภาพที่มองเห็นได้จากภายนอก เป็นผู้มีความน่าไว้วางใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบได้อย่างเป็นธรรม

(๔๐) "ผู้มีความน่าไว้วางใจในความเป็นธรรม" หมายความว่า บุคคลที่เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถือไม่เป็นผู้ฟาสิค ไม่มีพฤติกรรมใด ๆ ที่ส่อให้เห็นถึงความไม่น่าไว้วางใจในการให้ความเป็นธรรม และมีคุณสมบัติประจำตัวหรืออุปนิสัยเช่นว่านั้น

(๔๑) "ผู้ที่น่าเคารพนับถือ" หมายความว่า ผู้ที่มีพฤติกรรมหรือมีนิสัยที่เหมาะสมกับการที่จะได้รับการเคารพนับถือจากบุคคลอื่นในสังคมมุสลิมและไม่มีอาชีพที่ถือว่าเป็นอาชีพชั้นต่ำ

(๔๒) "บทบัญญัติที่จำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ เชื่อมั่นศรัทธาและประพฤติปฏิบัติ" หมายความว่า บทบัญญัติในอิสลามที่ว่าด้วย

๑. หลักการศรัทธา ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งที่มุสลิมต้องเรียนรู้และศรัทธา อันได้แก่ การศรัทธาใน

(ก) อัลเลาะฮ์

(ข) บรรดามลาอิกะห์ของอัลเลาะฮ์

(ค) บรรดาพระคัมภีร์ของอัลเลาะฮ์

(ง) บรรดาศาสนทูตของอัลเลาะฮ์

(จ) วันสิ้นโลก

(ฉ) กฎแห่งการกำหนดสภาวะของอัลเลาะฮ์

๒. หลักการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งที่มุสลิมต้องเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติ อันได้แก่

(ก) การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะฮ์และท่านนบีมุฮำหมัดเป็นศาสนทูตของอัลเลาะฮ์ โดยเปล่งวาจาเป็นประโยคภาษาอาหรับสองประโยคซึ่งมีความหมายดั่งเช่นว่านั้น

(ข) การละหมาดบังคับที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องกระทำวันละห้าเวลา

(ค) การถือศีลอดบังคับที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องกระทำปีละหนึ่งเดือน

(ง) การจ่ายทานบังคับที่มุสลิมต้องจ่ายให้แก่บุคคลในแปดประเภทและตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติ

(จ) การทำฮัจญ์บังคับที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องกระทำซึ่งตลอดชีวิตมีหนึ่งครั้ง

๓. ข้อปฏิบัติที่จำเป็น ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติที่มุสลิมต้องเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติที่สำคัญรองลงมาจากหลักการปฏิบัติตามความใน ๒. ของข้อนี้ อันได้แก่

(ก) การอาบน้ำบังคับ

(ข) การรู้จักและไม่บริโภคอาหารต้องห้าม

(ค) วิธีการทำความสะอาดอาหารและเครื่องนุ่งห่ม

(ง) ข้อปฏิบัติอื่นๆ ที่สำคัญไม่ต่ำกว่าข้อปฏิบัติตามความใน (ก) ถึง (ค)

(๔๓) "การทำฮัจญ์" หมายความว่า การปฏิบัติศาสนกิจลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีรูปแบบตามที่กฎหมายบัญญัติและจำเป็นต้องกระทำที่นครเมกกะ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย

การทำฮัจญ์ครั้งแรกถือเป็นฮัจญ์บังคับ

(๔๔) "การทำอุมเราะฮ์" หมายความว่า การปฏิบัติศาสนกิจลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีรูปแบบใกล้เคียงกับฮัจญ์ แต่มีกระบวนการสั้นกว่าและสำคัญน้อยกว่าฮัจญ์ และจำเป็นต้องกระทำที่นครเมกกะ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบียเช่นเดียวกับฮัจญ์

(๔๕) "อยู่ในสภาพผู้เอียะห์รอม" หมายความว่า อยู่ในสภาพของผู้ที่อยู่ในบังคับของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ว่าด้วยผู้ที่ได้เข้าสู่กระบวนการทำฮัจญ์หรือการทำอุมเราะฮ์แล้ว

(๔๖) "ทรัพย์สิน" หมายความว่า ทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์

"ทรัพย์" หมายความว่า วัตถุที่มีค่า และใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งอาจครอบครองและโอนให้กันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย

"สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์" หมายความว่า สิ่งที่ไม่ได้เป็นทรัพย์ แต่มีประโยชน์เยี่ยงทรัพย์ซึ่งครอบครองและโอนให้กันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย

(๔๗) "ทรัพย์ที่ห้ามยึดถือ" หมายความว่า ทรัพย์ที่ไม่ถือว่ามีประโยชน์ และไม่อาจครอบครองและโอนให้กันโดยชอบด้วยกฎหมาย

(๔๘) "มะฮัดร์อันควร" หมายความว่า มะฮัดร์ที่มีคุณค่าเหมาะสมกับหญิงที่เป็นผู้ได้รับที่จะต้องมอบให้แก่หญิงนั้นในกรณีต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในการกำหนดคุณค่าของมะฮัดร์อันควรนั้น ให้คำนึงถึงธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่นและคุณสมบัติของหญิงนั้นในด้านต่าง ๆ รวมกัน และให้เทียบเคียงกับมะฮัดร์ที่ดีที่สุดและสามารถทราบได้ ที่บรรดาญาติหญิงของหญิงนั้นที่อยู่ในลำดับแรกสุดของลำดับความใกล้ชิดต่อไปนี้ตามลำดับเคยได้รับมา ทั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งมะฮัดร์ที่เหมาะสมกับหญิงนั้นมากที่สุด

(ก) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดา

(ข) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่บิดา

(ค) บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาและผู้สืบสันดานของพี่ชายหรือน้องชายนั้นในสายชายที่เป็นเพศหญิงตามลำดับชั้น

(ง) บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาและผู้สืบสันดานของพี่ชายหรือน้องชายนั้นในสายชายที่เป็นเพศหญิงตามลำดับความใกล้ชิด

(จ) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดาของบิดา

(ฉ) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่บิดาของบิดา

(ช) บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาของบิดาและผู้สืบสันดานของพี่หรือน้องชายนั้นในสายชายที่เป็นเพศหญิงตามลำดับชั้น

(ซ) บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาของบิดาและผู้สืบสันดานของพี่หรือน้องชายนั้นในสายชายที่เป็นเพศหญิงตามลำดับชั้น

(ฌ) มารดา

(ญ) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่มารดา

(ฎ) ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่เป็นเพศหญิงตามลำดับชั้น

(ฏ) พี่หญิงหรือน้องหญิงของมารดา

(ฐ) บุตรหญิงของพี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่มารดา

(ฑ) บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายของมารดา

(ฒ) หญิงที่เป็นบุคคลภายนอกและอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

(๔๙) "มอบตัวแก่สามี" หมายความว่า พร้อมที่จะอยู่กินฉันสามีภริยากับสามี และฝ่ายภริยาได้แจ้งให้ฝ่ายสามีทราบถึงความพร้อมนั้นและได้นัดหมายหรือแจ้งให้ฝ่ายสามีมารับการมอบตัวภริยาเพื่อไปอยู่กินฉันสามีภริยากับสามีในสถานที่ที่สามีต้องการโดยการกระทำตามวิธีการดังต่อไปนี้แล้ว

(ก) ภริยาหรือตัวแทนเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังสามี ในกรณีที่ภริยาเป็นบุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมาย

(ข) วลีของภริยาหรือตัวแทนเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังสามี ในกรณีภริยาเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ยกเว้นกรณีที่ภริยานั้นเป็นผู้เยาว์ที่มีร่างกายเติบใหญ่จนสามารถทำการร่วมประเวณีด้วยได้ ซึ่งกรณีเช่นว่านี้ ภริยานั้นหรือตัวแทนสามารถเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังสามี หรือไปยัง

วลีของสามีในกรณีสามีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถได้ด้วย

(ค) ภริยาหรือตัวแทนเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังวลีของสามี ในกรณีที่ภริยาไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ แต่สามีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(ง) วลีของภริยาหรือตัวแทนเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังวลีของสามี ในกรณีที่สามีและภริยาเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(จ) ภริยาหรือตัวแทนเป็นผู้นัดหมายหรือผู้แจ้งไปยังวลีของสามีว่าภริยายินยอมที่จะปฏิบัติตนตามหน้าที่ภริยาแล้ว ในกรณีที่สามีละทิ้งภริยาโดยออกไปจากบ้านเพราะเหตุภริยาเป็นนุชูซอันเนื่องจากไม่ปฏิบัติหน้าที่ของภริยา แต่ก็ยังอยู่ในเมืองที่สามีและภริยานั้นอาศัยอยู่

(ฉ) ภริยากลับมาบ้านเพื่ออยู่ร่วมกับสามี ในกรณีที่ภริยาเป็นนุชูซเนื่องจากออกไปจากบ้านอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็ยังอยู่ในเมืองที่สามีและภริยานั้นอาศัยอยู่

ในกรณีที่สามีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ให้ถือว่าสามีได้รับการมอบตัวภริยาตั้งแต่วันที่สามีหรือวลีของสามีได้ทราบการนัดหมายหรือการแจ้งของผู้มีอำนาจในการแจ้งตามความในวรรคก่อนหรือการกลับมาของภริยา แล้วแต่กรณี ถ้าสามียังอยู่ในเมืองที่สามีและภริยานั้นอาศัยอยู่

ถ้าสามีตามความในสองวรรคก่อนอยู่ต่างเมือง ให้ถือว่าสามีนั้นได้รับการมอบตัวภริยาในวันที่สามีหรือตัวแทนของสามีได้มาพบภริยา หรือมีพฤติการณ์ที่พึงอนุมานได้ว่าสามีควรจะได้พบภริยาแล้ว

ในกรณีที่ผู้มีอำนาจในการแจ้งหรือนัดหมายสามีไม่อาจแจ้งหรือนัดหมายสามีได้เอง เนื่องจากสามีอยู่ต่างเมือง ผู้มีอำนาจเช่นว่านั้นสามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลดำเนินการแทนได้ ในกรณีที่สามีทราบแล้วแต่ไม่กลับมาหรือส่งตัวแทนมาภายในเวลาที่ควรจะได้กลับมา ให้ถือว่าสามีได้รับการมอบตัวของภริยาแล้ว และให้ศาลจัดการให้ภริยานั้นได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมายถ้าภริยาต้องการ

(๕๐) "การสิ้นสุดการสมรสประเภทร็อจญอีย์" หมายความว่า การสิ้นสุดการสมรสที่สามีภริยาคู่หย่ากลับคืนดีกันได้ด้วยการคืนดีภายในระยะอิดดะฮ์หรือโดยการสมรสใหม่

(๕๑) "การสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอิน" หมายความว่า การสิ้นสุดการสมรสที่สามีภริยาคู่หย่ากลับคืนดีกันได้ก็เฉพาะโดยการสมรสใหม่ แบ่งได้ ดังนี้

(ก) "การสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินใหญ่" หมายความว่า การสิ้นสุดการสมรสที่สามีภริยาคู่หย่ากลับคืนดีกันได้ก็เฉพาะโดยการสมรสใหม่ที่ประกอบด้วยเงื่อนไขตามความในข้อ ๑๗๘ วรรคสอง

(ข) "การสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินเล็ก" หมายความว่า การสิ้นสุดการสมรสที่สามีภริยาคู่หย่ากลับคืนดีกันได้ก็เฉพาะโดยการสมรสใหม่ซึ่งเป็นการสมรสปกติที่ไม่ประกอบด้วยเงื่อนไขใด ๆ

(๕๒) "อิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์" หมายความว่า อิดดะห์ที่เกิดจากการสิ้นสุดการสมรสประเภทร็อจญอีย์

(๕๓) "อิดดะฮ์บาอิน" หมายความว่า อิดดะฮ์ที่เกิดจากการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอิน แบ่งได้ดังนี้

(ก) "อิดดะฮ์บาอินเล็ก" หมายความว่า อิดดะฮ์ที่เกิดจากการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินเล็ก

(ข) "อิดดะฮ์บาอินใหญ่" หมายความว่า อิดดะฮ์ที่เกิดจากการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินใหญ่

(๕๔) "หญิงที่อยู่ในวัยก่อนวัยมีประจำเดือน" หมายความว่า หญิงที่ยังไม่ถึงวัยที่จะมีประจำเดือนและยังไม่เคยมีประจำเดือน หรือถึงวัยนั้นแล้วแต่หญิงยังไม่เคยมีประจำเดือน

"หญิงที่อยู่ในวัยหลังวัยมีประจำเดือน" หมายความว่า หญิงที่เคยมีประจำเดือน แต่มาหมดประจำเดือนในภายหลัง และมีอายุถึงวัยที่จะหมดประจำเดือนแล้ว ทั้งนี้ ก็โดยการเทียบเคียงอายุของหญิงนั้นกับอายุในขณะ

หมดประจำเดือนของกลุ่มหญิงที่หมดประจำเดือนแล้วและเป็นส่วนใหญ่ของเครือญาติของหญิงนั้น หรือของหญิงอื่นที่เป็นส่วนใหญ่ของสังคมนั้น ถ้าไม่สามารถเทียบเคียงกับหญิงในเครือญาติของหญิงนั้นได้ และถ้าไม่สามารถเทียบเคียงอายุเช่นว่านั้นได้แล้ว ให้ถือเอาวันที่มีอายุครบหกสิบสองปีบริบูรณ์ หรือวันที่มีอายุอนุมานเท่านั้นถ้าจำอายุไม่ได้

(๕๕) "มีประจำเดือน" หมายความว่า หลั่งระดูในทุกรอบเดือนโดยปกติ

"ระดู" หมายความว่า เลือดที่หลั่งออกมาจากมดลูกทางช่องคลอดตามธรรมชาติของหญิงที่มีอายุประมาณเก้าปีขึ้นไปภายในกรอบเวลาที่กฎหมายบัญญัติทุกรอบเดือนโดยปกติ การหลั่งระดูตามความในวรรคก่อน ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(ก) ต้องมีการหลั่งเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่าหนึ่งวันต่อเนื่องกัน แต่ไม่เกินสิบห้าวัน ในระหว่างช่วงเวลานั้นไม่ว่าจะหลั่งกี่ครั้งก็ตามแต่ถ้าหากหลั่งเกินสิบห้าวันให้นับเป็นการหลั่งระดูเพียงวันที่ครบสิบห้าวันเท่านั้นและให้ถือว่า เป็นการหลั่งระดูเพียงหนึ่งครั้ง

(ข) การหลั่งระดูแต่ละครั้งต้องห่างกันไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน

(๕๖) ในกรณีมีข้อโต้แย้งในเรื่องดังต่อไปนี้ ให้ฟังคำของหญิงโดยการสาบาน

(ก) การหลั่งระดู เมื่อหญิงนั้นบรรลุศาสนภาวะแล้ว

(ข) การเป็นผู้อยู่ในวัยก่อนวัยมีประจำเดือนหรือผู้อยู่ในวัยหลังวัยมีประจำเดือน

(ค) การคลอดหรือการแท้งบุตร

ในกรณีมีข้อโต้แย้งเรื่องการพ้นระยะอิดดะฮ์ของหญิงผู้อยู่ในวัยก่อนหรือผู้อยู่ในวัยหลังวัยมีประจำเดือน ให้ฟังคำของหญิงนั้นโดยการสาบาน ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มีพยาน หากหญิงนั้นไม่สาบาน ให้อีกฝ่ายหนึ่งสาบาน แต่ถ้าฝ่ายนั้นไม่ยินยอมสาบาน ให้ฟังคำของหญิงนั้น

(๕๗) "เลือดนิฟาส" หมายความว่า เลือดที่หลั่งออกมาทางช่องคลอดหลังการคลอดหรือการแท้งบุตรซึ่งต้องเป็นเลือดตั้งแต่หนึ่งหยดขึ้นไป และเริ่มหลั่งภายในสิบห้าวันและไม่เกินหกสิบวันนับแต่วันคลอดหรือวันแท้งบุตร

(๕๘) "เวรอยู่ร่วมกับภริยา" หมายความว่า การใช้เวลาอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาระหว่างสามีกับภริยาในสถานที่และช่วงเวลาที่สามีกำหนดและไม่ขัดต่อกฎหมาย ด้วยการค้างคืนและวันด้วยกันตามปกติของการใช้ชีวิตร่วมกันของสามีภริยาทั่วไป และรวมถึงการทำการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู แต่ไม่รวมถึงการเสพเมถุนและการเสพสุขทางเพศอย่างอื่น

(๕๙) "การจับฉลากระหว่างภริยา" หมายความว่า สามีจับฉลากรายชื่อภริยา ถ้าจับได้รายชื่อภริยาคนใดให้ถือว่าภริยาคนนั้นชนะในการจับฉลาก ถ้าภริยาหลายคน คนที่ถูกจับได้เป็นลำดับแรก เป็นผู้อยู่ในลำดับแรกสุดและคนที่ถูกจับได้เป็นลำดับถัดไป เป็นผู้อยู่ในลำดับถัดไป

(๖๐) "ผู้ที่ถึงแก่ความตายแล้วตามกฎหมาย" หมายความว่า ผู้สูญหายที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งว่าเป็นผู้ที่ถึงแก่ความตายแล้วตามกฎหมาย เนื่องจาก

(ก) มีพยานยืนยันถึงการตายของผู้สูญหายนั้น หรือ

(ข) เชื่อว่าผู้สูญหายนั้นตายแล้วโดยถือตามอายุขัยของบุคคลส่วนใหญ่แห่งท้องถิ่นที่ผู้สูญหายนั้นน่าจะอาศัยอยู่

ผู้ที่ถึงแก่ความตายแล้วตามกฎหมาย ให้นับว่าตายตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง แต่ถ้าพิสูจน์ได้ว่าบุคคลที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งไปเช่นว่านั้นมีชีวิตอยู่ หรือตายภายหลังเวลาที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นว่านั้น และบุคคลนั้นเอง หรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอต่อศาล ให้ศาลเพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่ง หรือเปลี่ยนเวลาตายในคำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นว่านั้น แล้วแต่กรณี การเพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นว่านั้นย่อมไม่กระทบถึงความสมบูรณ์แห่งกิจการทั้งหลาย อันได้กระทำไปโดยสุจริตในระหว่างเวลาตั้งแต่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแสดงความตายถึงเวลาเพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น เมื่อศาลเพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้วให้สภาพบุคคล สิทธิต่าง ๆ และทรัพย์สินของบุคคลนั้นกลับคืนสู่ฐานะเดิม ให้บุคคลผู้ได้สิทธิเหล่านั้น หรือทรัพย์สินของบุคคลนั้นคืนแก่บุคคลนั้น หรือใช้ราคาแทนถ้าไม่สามารถส่งคืนทรัพย์สินได้ แต่บุคคลผู้ต้องส่งคืนทรัพย์สินมีสิทธิเรียกร้องค่าใช้จ่ายเพื่อบำรุงรักษาทรัพย์สินนั้นโดยสมควรแก่สภาพแห่งทรัพย์สินนั้นได้

(๖๑) "ผู้ปกครองทรัพย์" หมายความว่า ตัวแทนของผู้สูญหายในการจัดการทรัพย์สินที่ตั้งโดยศาล

(๖๒) "ผู้สูญหาย" หมายความว่า บุคคลที่สูญหายไปจากถิ่นที่อยู่ประจำ หรือถูกจับเป็นเชลยและถูกนำหายไปจากถิ่นที่อยู่ โดยไม่มีผู้ใดรู้ถิ่นที่อยู่และไม่มีผู้ใดรู้ว่ายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ ผู้สูญหายยังคงต้องมีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาและค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่เครือญาติตามที่กฎหมายบัญญัติอยู่ต่อไป โดยบุคคลเช่นว่านั้นสามารถเรียกรับเอาจากทรัพย์สินของผู้สูญหายได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ภริยาของผู้สูญหายที่สมรสกับชายอื่นไปแล้วไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูจากทรัพย์สินของผู้สูญหาย

นอกจากบุคคลที่กฎหมายบัญญัติและภายในขอบข่ายที่กฎหมายบัญญัติ ไม่มีผู้ใดมีสิทธิในการจำหน่ายจ่าย แจก เก็บกิน หรือยึดครองทรัพย์สินของผู้สูญหาย

สภาพความสูญหายจะหมดสิ้นไป และกลายเป็นผู้ที่ถึงแก่ความตายแล้วตามกฎหมาย เมื่อมีคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเช่นว่านั้น

ในกรณีที่ไม่มีผู้ปกครองทรัพย์ที่ตั้งโดยผู้สูญหาย ศาลสามารถตั้งผู้ปกครองทรัพย์เพื่อจัดการทรัพย์ของผู้สูญหายได้

(๖๓) "ซิมมีย์" หมายความว่า ชาวคัมภีร์หรือผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามที่ไม่ใช่ชาวคัมภีร์ที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลามภายใต้สนธิสัญญาคนต่างด้าวที่ต้องจ่ายค่าต่างด้าว และต้องปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามและอยู่ภายใต้ข้อปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ ถ้าเป็นเพศหญิงให้เรียกว่า "ซิมมียะฮ์"

(๖๔) "ฮัดร์บีย์" หมายความว่า ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามที่ไม่มีสนธิสัญญาใด ๆ ในเรื่องของสันติภาพ สงบศึก ขออาศัยในรัฐอิสลามชั่วคราว หรือความปลอดภัยของชาวมุสลิมกับรัฐอิสลาม หรือผู้นับถือศาสนาอิสลาม แล้วแต่กรณี ตามที่กฎหมายบัญญัติ และเป็นพลเมืองของรัฐที่ไม่เป็นรัฐอิสลาม ถ้าเป็นเพศหญิงให้เรียกว่า "ฮัดร์บียะฮ์"

(๖๕) "ลงละอ์นะฮ์" หมายความว่า ลงโทษโดยให้ห่างไกลจากความเมตตาของอัลเลาะฮ์

(๖๖) "พยานฮิสบะฮ์ หมายความว่า พยานที่มาให้การเป็นพยานในฐานะผู้สนับสนุนการปฏิบัติดีและขัดขวางการปฏิบัติชั่วตามที่กฎหมายบัญญัติ

(๖๗) "นะญิส" หมายความว่า สิ่งที่ถือว่าเป็นสิ่งสกปรกตามกฎหมายนี้ ซึ่งห้ามสัมผัส และต้องขจัดออกไปโดยการทำความสะอาด ตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เป็นนะญิสและประเภทของนะญิสซึ่งมีสามประเภท คือ ประเภทเบา ประเภทกลาง และประเภทหนัก

(๖๘) "สมควร" หมายความว่า สมควรแก่เหตุ โดยถือตามความรู้สึกนึกคิดของวิญญูชนมุสลิม หรือหลักแห่งประเพณีปฏิบัติ

(๖๙) "ผู้ชำนาญการเฉพาะ" หมายความว่า มุสลิมที่เป็นผู้มีสติปัญญาและพฤติกรรมที่สมบูรณ์ และมีความรู้ ความเข้าใจ หรือสันทัดในเรื่องนั้นๆ เป็นพิเศษ

(๗๐) "ถิ่นที่อยู่ประจำ" หมายความว่า ภูมิลำเนาหรือสถานที่อยู่หลักตามความเข้าใจหรือการยอมรับของบุคคลทั่วไปของท้องถิ่นหรือบ้านเมืองนั้น

(๗๑) "โดยสมัครใจ" หมายความว่า โดยรู้สำนึกและยินยอมพร้อมใจ โดยไม่ได้แสดงอาการขัดขวางหรือขัดขืนทั้งๆ ที่อยู่ในสภาพที่สามารถบังคับพฤติกรรมด้วยจิตใจได้ หรือโดยเจตนา

"โดยรู้สำนึก" หมายความว่า โดยรู้สึกตัวหรือโดยที่ไม่ได้อยู่ในสภาพที่ไม่อาจบังคับพฤติกรรมด้วยจิตใจได้

"โดยเจตนา" หมายความว่า โดยมีความตั้งใจกระทำและโดยมีความตั้งใจที่จะกระทำสิ่งนั้นจริง

(๗๒) "โดยพลัน" ในบทบัญญัติที่ว่าด้วยการสนองรับนั้น หมายความว่า ติดต่อกับหรือถัดจากคำเสนอหรือภายในระยะช่วงเวลาที่ถือว่าถัดจากคำเสนอไม่นานในกรณีที่ผู้เสนออยู่ต่อหน้า หรือติดต่อกับหรือถัดจากการทราบเรื่องนั้น หรือภายในระยะช่วงเวลาที่ถือว่าถัดจากการทราบเรื่องนั้นไม่นาน ในกรณีที่ผู้เสนอไม่ได้อยู่ต่อหน้าหรือโดยไม่เว้นช่วงระหว่างการเสนอและการสนองรับเป็นเวลานาน หรือมีสิ่งนอกเรื่องจำนวนมากมาแทรกกลางระหว่างการเสนอและการสนองรับนั้น

(๗๓) "ผู้สืบสายโลหิต" หมายความว่า บิดาหรือมารดาและผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจนสุดสาย

"ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป" หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปจากบิดาหรือมารดาแล้วแต่กรณี โดยเริ่มตั้งแต่ปู่ ตา ย่า หรือยาย แล้วแต่กรณี เป็นต้นไปจนสุดสาย

(๗๔) "ปู่และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป" หมายความว่า ปู่และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชายโดยเริ่มตั้งแต่ปู่ทวดเป็นต้นไปจนสุดสายโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

"ปู่หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชาย" หมายความว่า ปู่หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชาย ในชั้นใดชั้นหนึ่ง โดยเริ่มตั้งแต่ปู่ทวดเป็นต้นไปจนสุดสายโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

(๗๕) "บิดาและผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป" หมายความว่า บิดาและผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชาย โดยเริ่มตั้งแต่ปู่เป็นต้นไปจนสุดสายโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

(๗๖) "บุตร" หมายความว่า บุตรชายหรือหญิง

(๗๗) "บุตรชายและผู้สืบสันดาน" หมายความว่า บุตรชายและผู้สืบสันดานสายชายตั้งแต่หลานที่เกิดจากบุตรชายเป็นต้นไปซึ่งติดต่อกันไปโดยลำดับจนสุดสาย

(๗๘) "มีบุตร" หมายความว่า มีบุตรที่ยังมีชีวิตอยู่

(๗๙) "ไม่มีบุตร" ให้หมายความรวมถึงเคยมี แต่บุตรนั้นตายเสียก่อนแล้ว

(๘๐) "มีพี่ชาย" "มีน้องชาย" "มีพี่สาว" หรือ "มีน้องสาว" หมายความว่า มีพี่ชาย มีน้องชายมีพี่สาว หรือมีน้องสาว แล้วแต่กรณี ที่ยังมีชีวิตอยู่

(๘๑) "ไม่มีพี่ชาย" "ไม่มีน้องชาย" "ไม่มีพี่สาว" หรือ "ไม่มีน้องสาว" ให้หมายความรวมถึงเคยมีบุคคลเช่นว่านั้น แต่ได้ตายไปก่อนแล้ว

(๘๒) “โทษฮัดด์” หมายความว่า โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำผิดที่กฎหมายบัญญัติโทษในแต่ละฐานความผิดไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง และไม่ได้เป็นกัฟฟาเราะฮ์

(๘๓) “กัฟฟาเราะฮ์” หมายความว่า โทษปรับที่กฎหมายบัญญัติค่าปรับในแต่ละฐานความผิดไว้แล้ว

(๘๔) “ผู้สืบสันดาน” หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตลงไปตั้งแต่บุตรลงไปจนสุดสายทั้งที่เป็นเพศชายและเพศหญิง

“ผู้สืบสันดานสายชาย” หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตลงไปตั้งแต่ชั้นหลานลงไปในสายชายจนสุดสายทั้งที่เป็นเพศชายและเพศหญิงโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

“ผู้สืบสันดานสายหญิง” หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตลงไปตั้งแต่ชั้นหลานในสายหญิงทั้งที่เป็นเพศหญิงและเพศชายจนสุดสายโดยจะมีผู้เป็นเพศหญิงในอย่างน้อยหนึ่งชั้นมากั้นกลาง

(๘๕) “ผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชาย” หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตลงไปตั้งแต่ชั้นหลานลงไปในสายชายจนสุดสายที่เป็นเพศชายโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

“ผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิง” หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตลงไปตั้งแต่ชั้นหลานลงไปในสายชายจนสุดสายที่เป็นเพศหญิงโดยไม่มีผู้เป็นเพศหญิงมากั้นกลาง

(๘๖) “ทำวะกัฟ” หมายความว่า ทำการบริจาคหรือมอบผลประโยชน์แห่งทรัพย์ให้แก่บุคคลที่กำหนดและมีอยู่จริงภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ตลอดไป โดยที่ตัวทรัพย์นั้นแม้จะยังคงมีอยู่ แต่ก็ต้องกลายเป็นทรัพย์ของอัลเลาะฮ์ที่ห้ามโอน ย้าย จ่าย แจกจนกว่าจะสิ้นสลายไป

บุคคลที่เป็นผู้รับผลประโยชน์ตามความในวรรคก่อน จะต้องเป็นบุคคลที่ไม่ขัดต่อการเป็นผู้รับตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยการให้หรือการบริจาค ซึ่งอาจเป็นเครือญาติของผู้ทำหรือบุคคลอื่น และให้รวมถึงองค์กรต่าง ๆ ด้วย และให้เรียกบุคคลนี้ว่าผู้รับวะกัฟ

บุคคลที่เป็นผู้บริจาคหรือมอบผลประโยชน์ตามความในสองวรรคก่อน จะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์นั้น และมีความสมัครใจ และไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ และให้เรียกบุคคลนี้ว่าผู้ทำวะกัฟ

ในกรณีที่ผู้ทำวะกัฟได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้รับวะกัฟ ย่อมเป็นไปตามนั้น ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและมีความเป็นไปได้

ทรัพย์ตามความในวรรคสอง ต้องเป็นทรัพย์ที่มีความชัดเจนและแน่นอนและไม่เป็นทรัพย์ห้ามยึดถือแม้ไม่อยู่ในความครอบครองของผู้ทำวะกัฟ และผลประโยชน์ของทรัพย์นั้น ไม่ว่ามีอยู่แล้วในขณะวะกัฟหรือที่มีขึ้นในภายหลัง และไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ที่ได้จากทั้งหมดของตัวทรัพย์นั้นหรือจากบางส่วนของตัวทรัพย์นั้นจะต้องเป็นผลประโยชน์ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับวะกัฟ และเป็นประเภทที่สามารถโอนให้ไปเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้รับวะกัฟได้ และเมื่อทำวะกัฟแล้ว ให้เรียกทรัพย์นี้ว่าทรัพย์วะกัฟ

ถ้าการบริจาคหรือมอบผลประโยชน์แห่งทรัพย์ตามความในวรรคสองได้กำหนดให้เกิดขึ้นหลังจากผู้บริจาคตาย การทำการบริจาคหรือมอบผลประโยชน์นั้น จะกลายเป็นการทำพินัยกรรมวะเศียต

ในการทำวะกัฟจะต้องมีคำกล่าว ที่ให้ความหมายว่าผู้กล่าวได้กระทำตามความในวรรคแรก โดยไม่มีเงื่อนไขและเงื่อนเวลาและไม่ว่าจะเป็นคำที่ชัดเจนหรือไม่ ในกรณีที่เป็นคำที่ไม่ชัดเจน ผู้ใช้คำนั้นจะต้องมีเจตนาที่จะให้มีความหมายเช่นว่านั้น ทั้งนี้ ให้รวมถึงข้อความที่เขียนขึ้นแทนคำกล่าวแม้มีความสามารถที่จะกล่าวได้ และในกรณีที่ผู้ทำวะกัฟเป็นใบ้ ให้นำความในข้อ ๑๖๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณีของการทำวะกัฟ ในขณะเจ็บป่วยที่นำไปสู่ความตาย ทรัพย์ตามความในวรรคสองต้องมีค่าไม่เกินหนึ่งในสามของกองมรดก ถ้ามากกว่าหนึ่งในสาม ในส่วนที่เหลือจากหนึ่งในสามจะต้องได้รับความยินยอมจากทายาทโดยธรรมที่มีสิทธิในส่วนนั้น

ในการทำวะกัฟ ผู้ทำวะกัฟสามารถตั้งตนเองหรือบุคคลอื่นเป็นผู้ดูแลทรัพย์วะกัฟนั้น และยังสามารถกำหนดให้มีค่าจ้างซึ่งเอาจากผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพย์วะกัฟนั้นให้แก่ผู้ดูแลนั้นได้ด้วย

ในกรณีที่ไม่ได้กำหนดค่าจ้างเอาไว้ ผู้ดูแลสามารถยื่นคำร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลกำหนดค่าจ้างให้ตามสมควร

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ดูแลที่ตั้งโดยผู้ทำวะกัฟกับผู้ทำวะกัฟ ให้นำบทบัญญัติของกฎหมายนี้ว่าด้วยตัวแทนมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ความเป็นผู้ดูแลย่อมระงับสิ้นไป เมื่อ

(๑) ผู้ดูแล เป็นผู้ฟาสิค ตาย วิกลจริต เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ หรือเจ็บป่วยจนไร้ความรู้สึก

(๒) ผู้ตั้งถอนการตั้ง หรือผู้ดูแลยกเลิกการเป็นผู้ดูแล หรือ

(๓) ระยะเวลาที่ได้ถูกกำหนดให้ผู้ดูแลทำหน้าที่สิ้นสุดลง

หลังจากอำนาจผู้ดูแลที่ตั้งโดยผู้ทำวะกัฟได้ระงับสิ้นไปหรือกรณีไม่มีผู้ดูแล อำนาจหน้าที่ในการดูแลทรัพย์วะกัฟจะตกแก่วลีฮากิม

บุคคลผู้มีส่วนได้เสียหรือมีส่วนเกี่ยวข้องมีสิทธิยื่นคำร้องหรือคำฟ้องต่อศาล แล้วแต่กรณี เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์วะกัฟไปตามกฎหมายและความประสงค์ของผู้ทำวะกัฟ

ข้อ ๒ คำใดหรือสิ่งใด ถ้าไม่มีความหมายหรือคำจำกัดความในทางภาษาทั่วไปหรือในทางกฎหมายอิสลาม ให้ยึดถือตามธรรมเนียมปฏิบัติของมุสลิมที่ดีทั่วไป

ในการคำนวณอายุและเวลา ให้คำนวณโดยใช้เดือนและปีทางจันทรคติของอิสลาม

ข้อ ๓ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายนี้ ที่กำหนดบทบังคับให้ผู้นั้นต้องกระทำ หรือกำหนดสิ่งต้องห้ามให้ผู้นั้นต้องละเว้น นอกจากศาลจะต้องพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ผู้นั้นต้องปฏิบัติตามกฎหมายนั้นแล้ว ผู้นั้นจะต้องได้รับโทษทัณฑ์ในโลกหน้า และอาจได้รับภัยพิบัติในโลกนี้ด้วย แต่ถ้าผู้นั้นกระทำตามบทบังคับนั้น หรือไม่กระทำสิ่งต้องห้ามนั้น แล้วแต่กรณี ผู้นั้นจะได้รับผลตอบแทนที่ดีในโลกหน้า และอาจได้รับความเป็นศิริมงคลในโลกนี้ด้วย

ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายนี้ที่บัญญัติให้ผู้นั้นพึงกระทำ หรือพึงไม่กระทำ ผู้นั้นจะไม่ได้รับโทษทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แต่ถ้าผู้นั้นกระทำตามบทบัญญัตินั้น ผู้นั้นจะได้รับผลตอบแทนที่ดีในโลกหน้าและอาจได้รับความเป็นศิริมงคลในโลกนี้ด้วย

ข้อ ๔ พยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของโจทก์หรือของผู้อ้างข้อเท็จจริง และการสาบานเป็นหน้าที่ของจำเลยหรือผู้ปฏิเสธข้อกล่าวอ้างของอีกฝ่ายหนึ่ง

การฟ้องร้องหรือการอ้างข้อเท็จจริงเป็นหน้าที่ของโจทก์หรือผู้อ้างข้อเท็จจริง แล้วแต่กรณี ถ้าโจทก์หรือผู้อ้างข้อเท็จจริงยุติการกระทำดังกล่าวก่อนจบสิ้นกระบวนการ ให้ถือว่าไม่ติดใจที่จะใช้ข้อเท็จจริงนั้นบางส่วนหรือทั้งหมด แล้วแต่กรณี

ข้อ ๕ จำเลยต้องยื่นคำให้การภายในเวลาที่ศาลกำหนด เว้นแต่กรณีที่ศาลอนุโลมให้เป็นอย่างอื่น ให้ถือว่าจำเลยยังไม่ต้องรับผิดหรือเป็นอย่างที่โจทก์กล่าวอ้างจนกว่าศาลจะพิพากษาหรือมีคำสั่งดั่งเช่นว่านั้น แล้วแต่กรณี

ข้อ ๖ คู่ความจะต้องเป็นผู้ที่บรรลุศาสนภาวะแล้ว ไม่วิกลจริต และอยู่ภายใต้อำนาจบังคับของกฎหมายนี้

กรณีทรัพย์สินที่พิพาทอยู่ในความครอบครองของคู่ความ หรือคู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือไม่อยู่ในความครอบครองของทั้งสองฝ่าย และคู่ความหรือคู่กรณีนั้นต่างก็มีพยานหลักฐานเท่าเทียมกันหรือไม่มีพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย ให้แบ่งทรัพย์นั้นให้ฝ่ายละครึ่ง

พยานหลักฐานของผู้ครอบครองทรัพย์ที่พิพาทย่อมมีน้ำหนักมากกว่าพยานหลักฐานของผู้ไม่ได้ครอบครอง

ข้อ ๗ พยานจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) คุณสมบัติขณะรับรู้ข้อเท็จจริง ซึ่งมีดังนี้

(ก) มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

(ข) ไม่พิการในอวัยวะที่ใช้รับรู้ข้อเท็จจริงนั้น ๆ

(ค) มีความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงนั้น ๆ เป็นอย่างดี เพียงพอที่จะให้การเป็นพยานในข้อเท็จจริงนั้นได้

(๒) คุณสมบัติขณะให้การเป็นพยาน ซึ่งมีดังนี้

(ก) มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

(ข) บรรลุศาสนภาวะ

(ค) เป็นผู้มีความน่าไว้วางใจในความเป็นธรรม

(ง) ไม่พิการในอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการให้การ

(จ) เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

(ฉ) ไม่เป็นคนหลงลืมง่ายหรือหลงลืมเป็นส่วนใหญ่

(ช) ไม่อยู่ในสถานะของผู้ที่ไม่น่าจะเป็นกลางอย่างชัดเจน

(ซ) ไม่อยู่ในสถานะของผู้ที่จะถูกลงโทษด้วยโทษฮัดดในฐานความผิดกล่าวหาผู้อื่นโดยเป็นเท็จหรือเคยรับโทษนั้น เว้นแต่ได้ทำการไถ่บาปที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว และหลังได้ทำการไถ่บาปแล้ว ไม่ได้กลับไปเป็นผู้ทำความผิดในฐานความผิดนั้นอีกจนพ้นระยะเวลาหนึ่งปี

(ฌ) ไม่เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ

ข้อ ๘ เพศและจำนวนของพยานบุคคลที่เพียงพอต่อการรับฟังข้อเท็จจริงมีดังต่อไปนี้

(๑) ในเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์โดยตรง จำต้องรับฟังพยาน ถ้า

(ก) พยานชายไม่น้อยกว่าสองคน

(ข) พยานชายไม่น้อยกว่าหนึ่งคน รวมกับพยานหญิงไม่น้อยกว่าสองคน หรือ

(ค) พยานชายไม่น้อยกว่าหนึ่งคน รวมกับการสาบานของฝ่ายที่รับประโยชน์จากพยานนั้น

(๒) ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับทรัพย์ จำต้องรับฟังพยาน ถ้าพยานเป็นชายไม่น้อยกว่าสองคน

(๓) ในเรื่องที่เกี่ยวกับสตรีโดยตรง จำต้องรับฟังพยาน ถ้า

(ก) พยานชายไม่น้อยกว่าสองคน

(ข) พยานชายไม่น้อยกว่าหนึ่งคน รวมกับพยานหญิงไม่น้อยกว่าสองคน หรือ

(ค) พยานหญิงไม่น้อยกว่าสี่คน

(๔) ในเรื่องดูดวงจันทร์เพื่อกำหนดวันเริ่มต้นของเดือน จำต้องรับฟังถ้าพยานเป็นชายไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

ข้อ ๙ พยานหลักฐานของโจทก์ที่มีน้ำหนักมากกว่าพยานหลักฐานของจำเลยเท่านั้นที่จะเหนือกว่าคำสาบานของจำเลย

ในกรณีที่พยานหลักฐานของโจทก์ไม่มีน้ำหนักมากกว่าพยานหลักฐานของจำเลย ให้ศาลยกฟ้องโจทก์หลังจากจำเลยสาบานปฏิเสธคำฟ้องหรือข้อกล่าวอ้างของโจทก์ แต่ถ้าจำเลยไม่ยอมสาบาน ในขณะที่โจทก์ได้ทำการสาบานยืนยันข้อกล่าวหาของตนหลังจากจำเลยไม่ยอมสาบาน ให้ศาลรับฟังคำฟ้องหรือข้อกล่าวอ้างของโจทก์ แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่ยอมทำการสาบาน ให้ศาลยกฟ้องโจทก์

ข้อ ๑๐ ในกรณีตามความในข้อ ๙ วรรคสอง ศาลพึงเตือนจำเลยให้ตระหนักถึงผลของการไม่ยอมทำการสาบานก่อนการตัดสินคดี

จำเลยมีสิทธิที่จะกลับมาทำการสาบานใหม่หลังจากที่ได้ปฏิเสธไปแล้วได้ ตราบเท่าที่ตั้งแต่จำเลยปฏิเสธการทำการสาบานเป็นต้นมา โจทก์ยังไม่ได้ทำการสาบานยืนยันข้อกล่าวหาของตน หรือแม้โจทก์ได้ทำการสาบานยืนยันข้อกล่าวหาของตนแล้วก็ตาม แต่ในกรณีหลังนี้จะต้องได้รับความยินยอมจากโจทก์เสียก่อน

ในกรณีไม่มีพยานหลักฐานอื่น ถ้าเป็นกรณีพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สิน และทรัพย์สินที่พิพาทนั้นทั้งหมดอยู่ในความครอบครองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือบางส่วนอยู่ในความครอบครองของฝ่ายหนึ่งและบางส่วนอยู่ในความครอบครองของอีกฝ่ายหนึ่ง ให้ทรัพย์สินที่พิพาทนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของฝ่ายที่ครอบครองทรัพย์สินนั้นโดยการสาบานของฝ่ายนั้นว่าทรัพย์สินนั้นเป็นของตน แต่ถ้าทรัพย์สินนั้นอยู่ในความครอบครองของทั้งสองฝ่ายหรือไม่อยู่ในความครอบครองของทั้งสองฝ่าย ให้ทั้งสองฝ่ายสาบานว่าทรัพย์สินนั้นไม่เป็นของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าทั้งสองฝ่ายยอมสาบานหรือไม่ยอมสาบาน ให้ทรัพย์สินที่พิพาทนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายละครึ่ง แต่ถ้ามีเพียงฝ่ายเดียวยอมสาบาน ให้ทรัพย์สินที่พิพาทนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของฝ่ายที่สาบาน

ข้อ ๑๑ ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ศาลมีอำนาจทำการตรวจสอบสถานที่ วัตถุ หรือบุคคล แล้วมีคำพิพากษาหรือคำสั่งไปตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการตรวจสอบนั้นได้ โดยไม่จำต้องรับฟังพยานหลักฐานอื่นก็ได้

ข้อ ๑๒ นิติกรรมใดที่ทำด้วยการเปล่งวาจาหรือทำเป็นหนังสือจะใช้ภาษาใดก็ได้ ถ้าผู้เกี่ยวข้องในแต่ละฝ่ายเข้าใจภาษานั้น

ข้อ ๑๓ “การตั้งตัวแทน” หมายความว่า การที่บุคคลหนึ่งมอบอำนาจของตนในการกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถทำแทนกันได้ให้บุคคลอื่นกระทำการแทนตนในขณะที่ตนยังมีชีวิตอยู่

“การทำอีญาบในการตั้งตัวแทน” หมายความว่า การเสนอการตั้งตัวแทนแก่บุคคลที่จะเป็นตัวแทนหรือแก่บุคคลอื่นเพื่อไปแจ้งแก่บุคคลนั้น

“การทำกอบูลในการตั้งตัวแทน” หมายความว่า การตอบรับอีญาบของบุคคลที่จะเป็นตัวแทน เว้นแต่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

ในการทำอีญาบและกอบูลตามความในวรรคสองและวรรคสามให้นำความในบทบัญญัติที่ว่าด้วยอีญาบและกอบูลของกฎหมายนี้ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๑๔ ในการตั้งตัวแทน จะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) ในการตั้งตัวแทนต้องไม่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา และตัวการต้องระบุนามตัวแทนในการทำอีญาบในกรณีตัวแทนอยู่ห่างไกล แต่ถ้าตัวแทนอยู่เฉพาะหน้าจะใช้สรรพนามแทนก็ได้

(๒) ในการตั้งตัวแทนเพื่อทำนิติกรรมกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง ตัวการต้องระบุนามผู้ที่ตัวแทนจะทำนิติกรรมด้วยนั้น เว้นแต่ผู้ที่ตัวแทนจะทำนิติกรรมด้วยนั้นมีเพียงผู้เดียวและตัวแทนรู้จักดีแล้ว ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ จะใช้สรรพนามแทนก็ได้

(๓) ตัวการจะมอบให้ผู้ใดไปแจ้งการตั้งเช่นว่านั้นแก่บุคคลที่จะเป็นตัวแทนก็ได้

(๔) อำนาจกระทำการในกิจการใด ๆ ที่ตัวการมอบให้ตัวแทนไปนั้น ต้องเป็นอำนาจที่ในขณะมอบให้นั้นตัวการมีอยู่จริงและใช้อำนาจนั้นด้วยตัวเองได้ และการตั้งตัวแทนนั้นจะถูกยกเลิกไป ถ้าอำนาจนั้นหรือกิจการนั้นได้หมดสิ้นไปแล้ว

(๕) ห้ามมิให้ตัวแทนตั้งตัวแทนช่วง เว้นแต่มีความจำเป็นหรือได้รับอนุญาตจากตัวการ

(๖) นอกจากการเปล่งวาจาแล้ว การทำกอบูลของตัวแทนสามารถทำได้ด้วยการกระทำในสิ่งที่ตัวการมอบหมายให้กระทำ

(๗) อีญาบและการตั้งตัวแทนในอีญาบนั้นจะยังมีผลตามกฎหมาย ตราบเท่าที่ตัวแทนยังไม่ปฏิเสธการตั้งตัวแทนนั้นหรือปฏิเสธด้วยความผิดหลง หรือโดยมีจุดมุ่งหมายอื่นที่ไม่ใช่เป็นการตั้งใจที่จะไม่รับการตั้งนั้น

(๘) ตัวแทนต้องปฏิบัติตามคำสั่งของตัวการอย่างเคร่งครัด เว้นแต่ในรายละเอียด แต่ต้องเกิดผลตรงตามคำสั่งหรือดีกว่า เว้นแต่ตัวการได้ห้ามไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง

(๙) ในกรณีที่ตัวการไม่ได้ระบุรายละเอียดใดเป็นพิเศษในคำสั่ง ให้ตัวแทนปฏิบัติโดยยึดหลักทั่วไปและตามธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อรักษาผลประโยชน์ให้กับตัวการตามสมควร

(๑๐) การสั่งให้ผู้อื่นกระทำกิจการใดของตนโดยตรงหรือมอบหมายให้บุคคลอื่นไปแจ้งผู้นั้น ถือเป็นการตั้งผู้นั้นเป็นตัวแทนตนในการกระทำสิ่งนั้นแล้ว

(๑๑) ความสามารถของตัวแทนต้องไม่ด้อยกว่าความสามารถของตัวการในการกระทำกิจการที่ได้รับมอบหมาย

ข้อ ๑๕ "ตัวแทนช่วง" หมายความว่า ตัวแทนที่ตั้งโดยตัวแทนเพื่อปฏิบัติตามคำสั่งของตัวแทนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามคำสั่งของตัวการ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ในเรื่องของการรักษาผลประโยชน์ของตัวการ เว้นแต่ตัวการได้กำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นตัวแทนช่วงนั้นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแทนช่วงกับตัวแทน ให้นำบทบัญญัติที่ว่าด้วยตัวการตัวแทนมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๑๖ ความเป็นตัวแทนตามกฎหมายนี้ย่อมระงับสิ้นไป เมื่อ

(๑) ตัวการหรือตัวแทนตาย ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ หรือเจ็บป่วยจนไร้ความรู้สึก

(๒) ตัวการถอนการตั้ง หรือตัวแทนยกเลิกการเป็นตัวแทน หรือ

(๓) ระยะเวลาที่ตัวการกำหนดให้ตัวแทนกระทำกิจการนั้น ๆ สิ้นสุดลง

ข้อ ๑๗ เว้นแต่กฎหมายได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

(๑) กิจการใดที่ตัวการมีสิทธิกระทำด้วยตนเอง ตัวการย่อมมีสิทธิตั้งตัวแทนให้กระทำกิจการนั้นแทนตนได้

(๒) กิจการใดที่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถกระทำไปก็ดี ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำไปโดยไม่สมัครใจเพราะถูกหลอกลวงก็ดี ถูกข่มขู่ก็ดี ไม่ว่าได้กระทำไปในฐานะเป็นตัวการหรือตัวแทน ย่อมตกเป็นโมฆะทั้งสิ้น

ข้อ ๑๘ อีญาบในการตั้งตัวแทน สามารถทำได้ด้วยการเปล่งวาจา หรือทำเป็นหนังสือ หรือใช้อาณัติสัญญาณถ้าผู้ทำอีญาบนั้นเป็นใบ้ และผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าใจอาณัติสัญญาณนั้น

ข้อ ๑๙ ตัวการต้องเป็นผู้มีอำนาจตามความในข้อ ๑๓ วรรคแรก โดยตรง ไม่ว่าในทางการปกครอง หรือการเป็นเจ้าของ แล้วแต่กรณี ยกเว้นกรณีคนตาบอดมอบอำนาจในการซื้อขายหรือทำนิติกรรมอื่นๆ ที่ต้องพึ่งพาการมองเห็น

ข้อ ๒๐ กรณีตัวการขัดแย้งกับตัวแทนในเรื่องของการตั้ง หรือลักษณะของการกระทำที่ตัวการมอบหมายให้ ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มีพยานหลักฐานหรือมีเท่ากันให้รับฟังตัวการโดยการสาบาน

ข้อ ๒๑ เว้นแต่กรณีที่พิพาทกันในฐานความผิดผิดประเวณี ห้ามมิให้คู่ความนำสืบเพื่อจะให้ฟังได้ว่ามีการเสพเมถุนกันจริงตามข้อกล่าวอ้าง จะฟังเช่นนั้นได้ก็ด้วยการที่คู่ความฝ่ายที่ถูกกล่าวอ้างยอมรับตามข้อกล่าวอ้างเท่านั้น

หากคู่ความฝ่ายที่ถูกกล่าวอ้างปฏิเสธและยินยอมสาบานรับรองคำปฏิเสธนั้น ให้ฟังตามคำปฏิเสธนั้น แต่ถ้าไม่ยอมสาบาน และคู่ความฝ่ายผู้กล่าวอ้างยินยอมสาบานรับรองคำกล่าวอ้าง ให้ฟังตามคำกล่าวอ้างนั้น แต่ถ้าไม่ยินยอมสาบาน ห้ามไม่ให้ฟังตามคำกล่าวอ้างนั้น

ข้อ ๒๒ ในกรณีสามีภริยาตามลัทธิศาสนาอื่น เปลี่ยนมาเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ถ้าการเป็นสามีภริยากันนั้นไม่ต้องด้วยข้อห้ามไม่ให้เป็นสามีภริยากันตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ ให้ถือว่าชายหญิงนั้นเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยหลักกฎหมายนี้ เว้นแต่ชายหญิงนั้นก่อนเข้าเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามได้ขาดจาก การสมรสกันแล้วสามครั้งและกลับคืนดีกันโดยที่ภริยานั้นยังไม่ได้สมรสและร่วมประเวณีในสมรสกับชายอื่นก่อนการคืนดีนั้น หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้เข้าเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามภายในระยะอิดดะฮ์ ตามกฎหมายนี้ นับแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้เข้าเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

ถ้าสามีนั้นมีภริยาเกินสี่คน ภริยาเหล่านั้นจะเป็นภริยาของสามีตามกฎหมายนี้ได้เพียงสี่คน สุดแต่สามีจะเลือกภริยาคนใด

ข้อ ๒๓ ให้ถือว่าบุตรในสมรสของสามีภริยาที่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามตามบิดามารดา

ให้ถือว่าบุตรของสามีภริยาที่ไม่ได้เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามตลอดมานับตั้งแต่การให้กำเนิดบุตรนั้นเป็นต้นมา ไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วยเหตุที่บุตรนั้นจำต้องนับถือศาสนาตามบิดามารดา แม้จะเป็นบุตรที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะตามกฎหมายนี้ จนกว่าบุตรนั้นจะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามด้วยตนเอง

ให้ถือว่าบุตรที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะตามกฎหมายนี้ของสามีภริยาที่ไม่ได้เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม แต่ต่อมาได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามทั้งสองคน หรือแม้แต่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามเพียงคนเดียว เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามตามบิดามารดา หรือตามบิดาหรือมารดา แล้วแต่กรณี แม้บุตรนั้นยังเป็นทารกในครรภ์

ให้ถือว่าบุตรนอกสมรสของสามีภริยา ที่สามีไม่ได้เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม แต่ภริยาเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามตามมารดา และให้ถือว่าบุตรนอกสมรสของสามีภริยา ที่ภริยาไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม แม้บิดาจะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

บรรพ ๑
ครอบครัว

ลักษณะ ๑[๕]
การสมรส

หมวด ๑
การสู่ขอและหมั้น

ข้อ ๒๔ ก่อนการสมรส ฝ่ายชายพึงทำการสู่ขอหญิงที่ชายต้องการสมรสด้วย และก่อนสู่ขอหรือแม้ก่อนสมรสชายที่ต้องการจะสู่ขอหญิงและหญิงที่ได้รับการสู่ขอนั้น พึงได้เห็นบุคคลที่ตนต้องการจะสู่ขอหรือจะสู่ขอตนแล้วแต่กรณี ในเฉพาะส่วนของร่างกายที่ไม่ได้เป็นเอาเราะฮ์ในการละหมาด แม้ไม่ได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้นหรือเสี่ยงต่อการที่จะนำไปสู่การละเมิดกฎหมายหรือแม้จะมีความรู้สึกทางเพศในขณะเห็นนั้น

ในการดูตัวตามความในวรรคแรก ชายหญิงเช่นว่านั้นสามารถส่งบุคคลอื่นที่เป็นบุคคลซึ่งกฎหมายอนุญาตให้ทำในเรื่องเช่นว่านั้นได้ ไปดูแทนตนหรือเพิ่มเติมก็ได้

ในการดูตัวหญิงของชายตามความในวรรคแรก

(๑) ชายนั้นต้องค่อนข้างมั่นใจว่า หญิงนั้นจะยอมรับการสู่ขอของตน และไม่อยู่ในระยะอิดดะฮ์หรือเป็นภริยาของชายอื่น ยกเว้นอยู่ในระยะอิดดะฮ์ชนิดที่กฎหมายอนุญาตให้มีการทาบทามได้

(๒) ชายนั้นสามารถดูตัวหญิงอื่นแทนได้ ในกรณีที่ไม่สามารถดูตัวหญิงนั้น และความสวยงามของหญิงที่จะไปดูแทนนั้นใกล้เคียงหรือไม่ต่างไปจากความสวยงามของหญิงนั้น อีกทั้งการดูตัวนั้นต้องไม่เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

ข้อ ๒๕ "การทาบทาม" หมายความว่า การแสดงออกบางอย่างของฝ่ายชายต่อฝ่ายหญิงที่พอจะบอกได้ว่าชายนั้นต้องการสมรสกับหญิงนั้น แต่ต้องไม่เป็นการแสดงออกที่มีความหมายเช่นว่านั้นโดยชัดเจน

"การสู่ขอ" หมายความว่า การแจ้งความประสงค์อย่างชัดเจนของฝ่ายชายต่อฝ่ายหญิงว่าชายนั้น ต้องการสมรสกับหญิงนั้น

---

[๕] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๘๑๒-๒๘๑๖/๒๕๒๕ ระหว่าง นายสุนทร พงศ์กระพันธุ์ กับพวก โจทก์ บริษัท ปัญญามิตร จำเลย พิพากษาว่า โจทก์ที่ ๒ และที่ ๓ นับถือศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดยะลา แต่งงานเป็นสามีภริยาโดยถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม จึงเป็นบิดามารดาที่ชอบด้วยกฎหมายของ ส.ผู้ตาย แม้รถชน ส.ตายเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสงขลา โจทก์ที่ ๒ และที่ ๓ มีอำนาจฟ้องผู้ทำละเมิดได้

"การหมั้น" หมายความว่า การตกลงกันระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงในเรื่องของการสมรสระหว่างกัน

"ฝ่ายชาย" หมายความว่า ผู้มีอำนาจตามกฎหมายในการทำการสมรสให้ชายนั้น ในกรณีที่ชายนั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือตัวชายนั้นเอง ในกรณีที่ชายนั้นสามารถทำการสมรสตนเองได้

"ฝ่ายหญิง" หมายความว่า ผู้มีอำนาจทำการสมรสให้หญิงนั้นตามกฎหมาย หรือตัวหญิงนั้นเอง ถ้าหญิงนั้นไม่เป็นบุคคลที่ต้องอยู่ในความปกครองของวลีมุจญบีดร์หรือตัวหญิงนั้นเองและผู้มีอำนาจทำการสมรสให้หญิงนั้นตามกฎหมายร่วมกัน ถ้าหญิงนั้นอยู่ในความปกครองของวลีมุจญบีดร์ แต่ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถและชายที่หญิงจะสมรสด้วยเป็นชายที่ไม่คู่ควรกับหญิงนั้น

ข้อ ๒๖ ห้ามไม่ให้มีการทาบทามกัน สู่ขอกันหรือทำการหมั้นกันระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงในกรณีที่

(๑) หญิงนั้นยังเป็นภริยาหรืออยู่ในระยะอิดดะฮ์ของชายอื่น แม้จะได้รับอนุญาตจากชายนั้น ยกเว้นอิดดะฮ์ที่เกิดจากการเสพเมถุนนิรโทษ แต่อย่างไรก็ตาม ฝ่ายชายสามารถทำการทาบทามได้ ถ้าอิดดะฮ์นั้นไม่เป็นอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์

(๒) ฝ่ายชายนั้นรู้ดีว่าหญิงนั้นเป็นคู่หมั้นของชายอื่น หรือหญิงที่ฝ่ายหญิงตอบตกลงที่จะสมรสกับชายอื่นแล้วอย่างชัดเจน เว้นแต่ได้มีสิ่งบอกเหตุว่าได้มีการยกเลิกการหมั้น หรือการตอบตกลงดังกล่าวไปแล้ว หรือได้รับอนุญาตจากชายนั้นแล้ว

(๓) ชายหญิงเป็นบุคคลที่กฎหมายห้ามมิให้สมรสกัน ยกเว้นกรณีชายที่นับถือศาสนาอิสลามสู่ขอหญิงที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามและไม่ได้นับถือศาสนาของชาวคัมภีร์เพื่อทำการสมรสหลังจากหญิงนั้นเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

ในกรณีของการตอบรับการสู่ขอหรือการทาบทาม ถ้าการสู่ขอหรือการทาบทามนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม ห้ามไม่ให้ฝ่ายหญิงรับการสู่ขอหรือการทาบทามนั้น และถ้ากรณีใดการสู่ขอเป็นสิ่งต้องห้าม แต่การทาบทามไม่เป็นสิ่งต้องห้าม ฝ่ายหญิงสามารถตอบรับการทาบทามนั้นได้ก็เฉพาะด้วยวิธีที่อยู่ในทำนองเดียวกันกับการทาบทามยกเว้นกรณีผู้ทาบทามเป็นผู้ทำให้เกิดอิดดะฮ์

ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๒๗ การทาบทามกัน สู่ขอกันหรือทำการหมั้นกันระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงและการตอบรับตามความในวรรคก่อน มีผลตามกฎหมายแม้จะเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย

ข้อ ๒๗ หญิงที่ฝ่ายชายทำการสู่ขอหรือหมั้น จะต้องไม่เป็นหญิงที่ห้ามไม่ให้ชายสมรสด้วยตลอดไปตามความในข้อ ๕๑

ข้อ ๒๘ "ของหมั้น" หมายความว่า ทรัพย์สินที่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมอบให้แก่กันก่อนทำการสมรสซึ่งการมอบนั้นเป็นเหตุมาจากการหมั้นหรือการสมรส แม้ไม่ระบุว่าเป็นของหมั้น

ชายหญิงที่ได้หมั้นกันและได้ส่งมอบของหมั้นแล้ว หากไม่มีการสมรสต้องคืนของหมั้น[๖]

[๖] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๔๗๓/๒๕๓๕ ระหว่าง นายยาโกบ โส๊ะตรี โจทก์ นายบำรุง สังข์ทอง กับพวก จำเลย พิพากษาว่า โจทก์และจำเลยทั้งสามมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดสตูล เมื่อโจทก์และจำเลยที่ ๓ ได้ทำพิธีสมรสตามหลักศาสนาอิสลามกันแล้ว แม้จะอยู่กินหลับนอนกันเฉพาะในช่วงแรก ๆ ต่อมาจำเลยที่ ๓ ไม่ยอมหลับนอนกับโจทก์ ถือว่าจำเลยทั้งสามผิดสัญญาหมั้นไม่ได้

ข้อ ๒๙ ผู้ใดรู้ถึงความบกพร่องหรือข้อเสียของชายผู้สู่ขอหรือหญิงผู้ถูกสู่ขอ ให้บอกกล่าวเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นตามความเป็นจริงแก่ผู้มาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับชายหรือหญิงนั้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในทางการใช้ชีวิตสมรสของชายและหญิงนั้น

ข้อ ๓๐ ก่อนเริ่มการสู่ขอหรือทำการสมรส ผู้สู่ขอหรือผู้ทำการสมรส แล้วแต่กรณี พึงอ่านหรือกล่าวคุฏบะฮ์เสียก่อน และก่อนการตอบรับการสู่ขอของฝ่ายหญิง ผู้ตอบรับพึงอ่านหรือกล่าวคุฏบะฮ์เสียก่อน แต่ก่อนการเปล่งวาจาตอบรับการสมรสของฝ่ายสนองรับการสมรส ผู้เปล่งวาจาเช่นว่านั้นไม่พึงอ่านหรือกล่าวสิ่งใด ๆ เลย แม้สามารถทำเช่นนั้นได้ แต่ถ้ามีการอ่านหรือกล่าว ต้องไม่ยาวและไม่มีคำนอกเรื่องอยู่ด้วย

ข้อ ๓๑ หลังทำการสมรส คู่สมรสชายที่เป็นบุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมายหรือวลีของคู่สมรสชายที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ พึงอย่างยิ่งที่จะจัดงานเลี้ยงฉลองการสมรสและเชิญแขกมารับประทานอาหารในงานนั้นเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย แม้โดยการจัดแทนให้ของบุคคลอื่นและทรัพย์สินที่ใช้จ่ายในการจัดงานนั้น จะต้องเป็นของผู้จัดงานเอง

ผู้ใดได้รับเชิญให้ไปงานนั้น ให้ผู้นั้นสนองรับการเชิญด้วยการไปร่วมงาน เว้นแต่

(๑) การไปร่วมงานก่อให้เกิดการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย

(๒) ผู้รับเชิญเป็นผู้มีอำนาจที่สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้เชิญหรือบริวารของผู้เชิญ

(๓) ผู้เชิญไม่ได้เป็นมุสลิมแต่ผู้รับเชิญเป็นมุสลิม

(๔) งานนั้นไม่ได้เป็นงานสำหรับทุกคนในแต่ละประเภทที่เกี่ยวข้องกับผู้จัดหรือที่ผู้จัดต้องการเชิญทั้งที่ผู้จัดมีศักยภาพที่จะทำให้เป็นงานเช่นว่านั้นได้

(๕) สถานที่จัดงานมีสิ่งผิดกฎหมายหรือเป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสมที่ผู้รับเชิญจะไปร่วมงานด้วยหรือมีสิ่งที่ทำให้ผู้รับเชิญไม่สบายใจ และการไปงานนั้นของผู้รับเชิญไม่ได้ทำให้สิ่งเหล่านั้นหมดสิ้นไป

(๖) ผู้ได้รับเชิญมีความจำเป็นในระดับเดียวกับความจำเป็นที่เป็นข้อยกเว้นแห่งการไม่ต้องละหมาดวันศุกร์

(๗) ผู้ได้รับเชิญไม่ได้ถูกเชิญโดยการระบุตัวบุคคล ที่ถูกเชิญโดยตรง หรือถูกเชิญเพื่อจุดประสงค์ที่ไม่ดี

หมวด ๒
เงื่อนไขแห่งการสมรส

ข้อ ๓๒ "การสมรส" หมายความว่า การผูกนิติสัมพันธ์ทางการสมรสระหว่างชายหญิง เพื่อเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

ข้อ ๓๓ การสมรสจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้กระทำการสมรสถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

ในกรณีที่การสมรสไม่สมบูรณ์ โดยชายหญิงไม่ทราบถึงความไม่สมบูรณ์นั้น ให้ถือว่าชายหญิงนั้นเป็นสามีภริยากันจนกว่าได้ทราบถึงความไม่สมบูรณ์นั้น

ในกรณีที่การสมรสไม่สมบูรณ์อันเนื่องจากการหลอกลวงคู่สมรสชายให้เข้าใจผิด หรือการไม่ทราบของชายนั้นโดยเหตุใด ๆ ในสิ่งที่กฎหมายบัญญัติให้ชายนั้นทราบอย่างถูกต้องชัดเจนก่อนการสมรส ให้ถือว่าชายหญิงนั้นเป็นสามีภริยากันจนกว่าชายนั้นจะได้ทราบถึงความเข้าใจผิด หรือได้ทราบอย่างถูกต้องในสิ่งเช่นว่านั้น

การสิ้นสุดการสมรสด้วยเหตุเช่นว่านี้ เป็นการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินเล็ก

ข้อ ๓๔ ในกรณีที่มีการเสพเมถุนกันระหว่างคู่สมรสในการสมรสที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งความไม่สมบูรณ์นั้นเกิดจากเหตุที่ไม่ถือว่าเป็นเหตุที่ทำให้การสมรสนั้นไม่สมบูรณ์อย่างชัดเจน ให้ถือว่าการเสพเมถุนนั้นเป็นการเสพเมถุนนิรโทษ และให้คู่สมรสชายชำระมะฮัดร์อันควรแก่คู่สมรสหญิงแทนที่มะฮัดร์ที่ระบุในการสมรส แต่ถ้าความไม่สมบูรณ์นั้นเกิดจากเหตุที่ถือว่าเป็นเหตุที่ทำให้การสมรสนั้นไม่สมบูรณ์อย่างชัดเจน ให้ถือว่าการเสพเมถุนนั้นเป็นการเสพเมถุนนิรโทษ และคู่สมรสชายไม่ต้องชำระมะฮัดร์ให้คู่สมรสหญิง แม้จะได้ระบุไว้ในการทำการสมรส

ข้อ ๓๕ ชายใดมีสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเข้าสู่ชีวิตสมรส และมีความต้องการทางเพศอย่างมาก ชายนั้นพึงสมรส

แต่ถ้าไม่มีความต้องการเช่นว่านั้นสำหรับชายนั้น การสมรสเป็นเพียงสิ่งที่กฎหมายอนุญาตให้ทำได้เท่านั้น

ถ้าชายตามความในวรรคแรก เป็นบุคคลที่มีเหตุอันเป็นอุปสรรคต่อการร่วมประเวณีชนิดถาวร ชายนั้นพึงเป็นโสด

ข้อ ๓๖ “สิ่งที่จำเป็นสำหรับการเข้าสู่ชีวิตสมรส” หมายความว่า สิ่งที่ใช้เป็นมะฮัดร์ประการหนึ่ง และสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นสำหรับตนและภริยาในวันสมรสประการหนึ่ง

ข้อ ๓๗ ชายใดไม่มีสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเข้าสู่ชีวิตสมรส และมีความต้องการทางเพศปกติ ชายนั้นพึงเป็นโสด แต่ถ้ามีความต้องการทางเพศอย่างมากพึงหลีกเลี่ยงการสมรส และลดความต้องการนั้นด้วยการถือศีลอด หากไม่สำเร็จจึงลดด้วยการสมรส

ข้อ ๓๘ หญิงที่อยู่ในสภาวะไม่ต้องการผู้ช่วยเหลือในค่าครองชีพที่จำเป็น และมีความต้องการทางเพศปกติพึงเป็นโสด แต่ถ้าหญิงนั้นมีความต้องการทางเพศอย่างมากพึงสมรส แต่ถ้าถึงขนาดทำให้หญิงนั้นมีความรู้สึกว่ามีความเป็นไปได้มากว่าตนเองจะผิดประเวณีถ้ายังไม่สมรส หญิงนั้นต้องสมรสโดยเร็ว

หญิงที่ไม่อยู่ในสภาวะตามความในวรรคแรก และต้องการที่จะอุทิศตนเพื่อทำสิ่งที่เป็นการแสดงความภักดีต่ออัลเลาะฮ์โดยตรง พึงหลีกเลี่ยงการสมรส

ข้อ ๓๙ หญิงที่อยู่ในสภาวะไม่ต้องการผู้ช่วยเหลือในค่าครองชีพที่จำเป็น และมีความต้องการทางเพศปกติ ที่รู้ตัวว่าถ้าตนสมรสจะไม่สามารถทำหน้าที่ภริยาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ได้ ต้องห้ามสมรส แต่ถ้าสมรส การสมรสนั้นจะมีผลตามกฎหมาย แต่ถ้าไม่รู้ตัวอย่างเช่นว่านั้น ไม่ต้องห้ามสมรสเพียงแต่พึงเป็นโสด แต่ถ้าหญิงนั้นมีความต้องการทางเพศอย่างมากพึงสมรส

ข้อ ๔๐ ยกเว้นศาสนทูต ชายสามารถมีภริยาในขณะเดียวกันได้ไม่เกินสี่คน แต่ถ้าไม่มีความจำเป็นที่ชัดเจนพึงมีเพียงหนึ่งคน

ถ้าชายใดเห็นว่าตนเองไม่มีความสามารถที่จะให้ความเป็นธรรมในการแบ่งเวรอยู่กินกับภริยาตามที่กฎหมายบัญญัติ ห้ามมิให้มีภริยามากกว่าหนึ่งคน แม้การมีภริยามากกว่าหนึ่งคนแต่ไม่เกินสี่คนของชายนั้นจะยังมีผลตามกฎหมาย

ข้อ ๔๑ ห้ามมิให้ชายผู้มีภริยาอยู่แล้วสี่คนสมรสกับหญิงอื่นอีก เว้นแต่ชายนั้นได้ขาดการสมรสจากภริยาคนใดคนหนึ่งประเภทดังต่อไปนี้

(๑) บาอิน

(๒) รือจญอีย์ และภริยาคู่หย่าพ้นจากระยะอิดดะฮ์แล้ว

ในกรณีที่ชายสมรสกับหญิงห้าคนโดยการสมรสเดียวกัน การสมรสนั้นเป็นโมฆะ แต่ถ้าทำการสมรสครั้งละหนึ่งคน การสมรสลำดับที่ห้าเป็นโมฆะ

ข้อ ๔๒ ชายพึงสมรสกับหญิงพรหมจารี และพึงทำการสมรสบุตรหญิงของตนกับชายที่ไม่เคยผ่านการร่วมเพศ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น

ข้อ ๔๓ ชายพึงสมรสกับหญิงที่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักการอิสลาม มีรูปโฉมสวยงามพอสมควร ร่ำรวยทรัพย์ สามารถมีบุตรได้มาก หรือมีเชื้อสายหรือวงศ์ตระกูลที่ดีตามทัศนะอิสลาม และพึงไม่สมรสกับหญิงที่เกิดจากการผิดประเวณี หรือที่เป็นญาติใกล้ชิด หรือที่เป็นบุตรของผู้ฟาสิค

ข้อ ๔๔ ชายพึงเลือกสมรสกับหญิงตามลำดับคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) เคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักการอิสลาม

(๒) มีรูปโฉมสวยงามพอสมควร

(๓) ร่ำรวยทรัพย์

(๔) สามารถมีบุตรได้มาก

ข้อ ๔๕ "คู่สมรส" หมายความว่า ชายและหญิงผู้จะสมรส

"คู่สมรสชาย" หมายความว่า ชายผู้จะสมรส

"คู่สมรสหญิง" หมายความว่า หญิงผู้จะสมรส

ข้อ ๔๖ การสมรสจะต้องประกอบด้วย

(๑) คู่สมรสชายและคู่สมรสหญิง

(๒) วลีของคู่สมรสหญิง

(๓) พยานอย่างน้อยสองคน และ

(๔) อีญาบและกอบูล

ข้อ ๔๗ การสมรสไม่อาจเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีสิ่งต่อไปนี้

(๑) คู่สมรสชายที่นับถือศาสนาอิสลาม และในขณะสมรสรู้ว่าคู่สมรสหญิงไม่เป็นบุคคลต้องห้ามสำหรับตนในการสมรส

(๒) คู่สมรสหญิงที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม หรือเป็นชาวคัมภีร์ที่ยังยึดมั่นอยู่ในหลักการดั้งเดิมของศาสนาของตน อันได้แก่ ชาวบนีอิสรออีลที่เป็นผู้สืบสันดานของชาวบนีอิสรออีล และนับถือศาสนาที่เป็นต้นตำรับของศาสนายูดายหรือศาสนาคริสต์ในปัจจุบัน ไม่ว่าชาวคัมภีร์นั้นจะเป็นซิมมียะฮ์ หรือฮัรบียะฮ์ ก็ตาม

แต่ถ้าหญิงชาวคัมภีร์เช่นว่านั้นเป็นชาวบนีอิสรออีล ที่ไม่ได้เป็นผู้สืบสันดานของชาวบนีอิสรออีล คู่สมรสชายจำเป็นที่จะต้องรู้หรือแน่ใจก่อนว่า ต้นตระกูลของหญิงนั้นเข้ารับนับถือศาสนาเช่นว่านั้นก่อนที่หลักการศาสนานั้นจะถูกยกเลิกและทดแทนด้วยหลักการศาสนาของอัลเลาะฮ์ในยุคถัดมาและก่อนที่หลักการศาสนานั้นจะถูกเบี่ยงเบน

(๓) คู่สมรสต้องทราบโดยชัดแจ้งว่าตนจะสมรสกับผู้ใด แต่มิจำเป็นต้องรู้จักหรือเห็นตัวตนของผู้นั้น

(๔) คู่สมรสที่บรรลุศาสนภาวะแล้วและมีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนต้องยินยอมเป็นสามีภริยากัน ยกเว้นกรณีตามความในข้อ ๗๔[๗]

---

[๗] ศาลจังหวัดยะลา คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๒๘/๒๕๓๕ ระหว่าง นางสาวแวรอซีดะห์ สะรีเดะ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า แม้ผู้ร้องอายุเพียง ๑๖ ปี ๖ เดือน เมื่อสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามถูกต้องแล้ว โดยได้รับความยินยอมของบิดามารดา ถือว่าการสมรสดังกล่าวถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

(๕) คู่สมรสต้องไม่อยู่ในสภาพผู้เอียะห์รอม

(๖) คู่สมรสหญิงต้องไม่เป็นหญิงที่กฎหมายห้ามมิให้คู่สมรสชายทำการสมรสด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเภทห้ามตลอดไป หรือประเภทห้ามชั่วคราว

ข้อ ๔๘ ผู้ใดเคยดื่มน้ำนมของหญิงใด ห้ามมิให้ผู้นั้นหรือผู้สืบสันดานของผู้นั้น รวมทั้งคู่สมรสของบุคคลเหล่านั้นสมรสกับหญิงนั้น และชายที่เสพเมถุนกับหญิงนั้นอันเป็นเหตุให้เกิดน้ำนมนั้น หากการเสพเมถุนนั้นไม่ผิดกฎหมาย รวมทั้งผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของหญิงหรือชายนั้น และห้ามมิให้ผู้นั้นหรือผู้สืบสันดานของผู้นั้นสมรสกับเครือญาติของหญิงและของชายนั้น รวมทั้งหญิงหรือชายที่ได้ร่วมเพศหรือเสพเมถุนนิรโทษกับหญิงหรือชายนั้น รวมทั้งผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของหญิงหรือชายนั้น

เครือญาติของหญิงหรือของชายนั้น ได้แก่

(๑) ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือผู้สืบสันดาน ยกเว้นผู้สืบสันดานของพี่หรือน้องของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของหญิงหรือชายนั้น

(๒) พี่หรือน้องของหญิงหรือชายนั้น

(๓) พี่หรือน้องของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของหญิงหรือชายนั้น

(๔) หญิงหรือชายที่เป็น หรือเคยเป็นภริยา หรือสามีของหญิง หรือชายนั้น แล้วแต่กรณี หรือของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของหญิงหรือชายนั้นแต่จะต้องเป็นภริยาหรือสามีที่ได้เสพเมถุนกับบุคคลเหล่านั้นแล้วเท่านั้น

การดื่มน้ำนมเช่นว่านั้น ต้องประกอบด้วย

(๑) น้ำนม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของแข็งหรือของเหลว บริสุทธิ์หรือเจือปนกับสิ่งอื่น ปริมาณเพียงหนึ่งหยดหรือมากกว่านั้น

(๒) หญิงเจ้าของน้ำนม ต้อง

(ก) มีอายุไม่ต่ำกว่าเก้าปีบริบูรณ์

(ข) ไม่เป็นผู้ที่กำลังจะตายหรือตายแล้วในขณะที่น้ำนมออกมาจากเต้านม

(๓) ผู้ดื่มอายุยังไม่ถึงสองปี ขณะดื่มในแต่ละครั้ง

(๔) ลักษณะและจำนวนครั้งของการดื่ม ต้องดื่มไม่ต่ำกว่าห้าครั้ง และน้ำนมนั้นได้ออกมาจากเต้านมไม่ต่ำกว่าห้าครั้ง

น้ำนมที่ออกมาจากเต้านมนั้นไม่ว่าจะออกมากี่ครั้งก็ตาม ถ้าผู้ดื่มดื่มน้ำนมทั้งหมดในครั้งเดียว ให้ถือเป็นหนึ่งครั้ง และไม่ว่าผู้ดื่มจะดื่มไปกี่ครั้งก็ตาม ถ้าน้ำนมที่ดื่มนั้นได้ออกมาจากเต้านมเพียงครั้งเดียวให้ถือเป็นหนึ่งครั้ง และในการดื่มทุกครั้ง น้ำนมจะต้องตกถึงกระเพาะอาหารของผู้ดื่ม ไม่ว่าจะดื่มทางปากหรือจมูก และไม่ว่าจะดูดจากเต้านมหรือดื่มจากภาชนะหรือโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม

การดื่มจนผละออกจากหญิงผู้ให้นม แม้จะด้วยการกระทำของหญิงผู้ให้นมหรือผู้อื่น และได้กลับมาดื่มใหม่ในระยะเวลาไม่นาน ให้ถือเป็นหนึ่งครั้ง และการกลับมาดื่มใหม่เช่นว่านั้นไม่ให้รวมถึงการดื่มต่อ หลังการหยุดดื่มแล้วย้ายจากเต้านมหนึ่งไปอีกเต้านมหนึ่งใหม่ หรือหยุดและปากหลุดจากหัวนมด้วยเหตุเผลอหลับไปเป็นระยะเวลาสั้น ๆ หรือนานแต่ปากยังไม่หลุดจากหัวนม

ข้อ ๔๙ ห้ามทำการสมรสให้ชายหญิงที่ก่อนจะทำการสมรสได้ให้การว่าเป็นพี่น้องกัน ด้วยเหตุแห่งการดื่มนม ถ้าการให้การกระทำหลังการสมรส ให้ทำการหย่าขาดชายหญิงนั้นจากการเป็นสามีภริยากัน แม้ผู้ให้การจะกลับคำในภายหลัง เว้นแต่คำให้การเช่นว่านั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

ข้อ ๕๐ หญิงที่ห้ามมิให้ชายสมรสด้วยเพียงชั่วคราวมีดังต่อไปนี้

(๑) พี่หญิงหรือน้องหญิงของภริยาของชายนั้น เฉพาะในช่วงระยะเวลาที่ชายนั้นยังอยู่ในสมรสของภริยา หรือแม้จะหย่าจากภริยาแล้ว ถ้าภริยานั้นยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจอียะฮ์

(๒) ป้า อาหญิง และน้าหญิงของภริยาของชายนั้น เฉพาะในช่วงเวลาที่ชายนั้นยังอยู่ในการสมรสภริยา หรือแม้จะหย่าจากภริยาแล้ว ถ้าภริยานั้นยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจอียะฮ์

(๓) หญิงที่เป็นภริยา หรือหญิงยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์ของชายอื่นจนกว่าจะหลุดพ้นจากการเป็นภริยา หรือหลุดพ้นจากระยะอิดดะฮ์ของชายอื่นนั้นแล้ว

ในกรณีที่ชายสมรสกับหญิงตามความใน (๑) และ (๒) ของข้อนี้ หลายคนพร้อมกันโดยการสมรสเดียวกัน การสมรสนั้นเป็นโมฆะ แต่ถ้าสมรสครั้งละหนึ่งคน การสมรสลำดับอื่นจากลำดับแรกเป็นโมฆะ

ข้อ ๕๑ หญิงที่ห้ามมิให้ชายสมรสด้วยตลอดไปมีดังต่อไปนี้

(๑) ผู้สืบสายโลหิตของชายนั้น

(๒) ผู้สืบสันดานของชายนั้น

(๓) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดา ร่วมแต่บิดาหรือร่วมแต่มารดาของชายนั้น

(๔) พี่หญิงหรือน้องหญิงของผู้สืบสายโลหิตของชายนั้น

(๕) ผู้สืบสันดานของพี่ชายหรือน้องชาย หรือของพี่หญิง หรือน้องหญิงของชายนั้น

(๖) หญิงที่เคยเป็นภริยาของผู้สืบสายโลหิตของชายนั้น

(๗) ผู้สืบสายโลหิตของภริยาของชายนั้น

(๘) ผู้สืบสันดานของภริยาของชายนั้น ถ้าภริยานั้นได้เสพเมถุนกับชายนั้นแล้ว

(๙) หญิงที่เคยเป็นภริยาของผู้สืบสันดานของชายนั้น

(๑๐) ผู้สืบสายโลหิตหรือผู้สืบสันดานของหญิงที่เคยเสพเมถุนนิรโทษกับชายนั้น

(๑๑) หญิงที่เคยเสพเมถุนนิรโทษกับผู้สืบสายโลหิตหรือผู้สืบสันดานของชายนั้น

ข้อ ๕๒ "อีญาบ" หมายความว่า การเปล่งวาจาเสนอการสมรสหรือการกระทำอื่นที่ใช้แทนการเปล่งวาจาเช่นว่านั้นได้ตามกฎหมาย

"กอบูล" หมายความว่า การเปล่งวาจาสนองรับการสมรสหรือการกระทำอื่นที่ใช้แทนการเปล่งวาจาเช่นว่านั้นได้ตามกฎหมาย

การสมรสจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยอีญาบของวลีของคู่สมรสหญิงหรือตัวแทน แล้วแต่กรณี และกอบูลของคู่สมรสชายหรือตัวแทน หรือวลีของคู่สมรสชายในกรณีที่คู่สมรสชายเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ แล้วแต่กรณี

ข้อ ๕๓ อีญาบและกอบูลตามความในข้อ ๕๒ จะสมบูรณ์ ต่อเมื่อ

(๑) ในการทำอีญาบนั้น ได้ใช้คำที่มีความหมายชัดแจ้งว่า ผู้ทำอีญาบได้ทำการสมรสคู่สมรสชายกับคู่สมรสหญิง โดยไม่มีความหมายอย่างอื่นรวมอยู่ด้วย ซึ่งถ้าเป็นภาษาอาหรับจะต้องเป็นคำที่มาจากรากศัพท์คำว่า "อินกาห์" หรือ "ตัซวีจญ์" แต่ถ้าเป็นภาษาอื่นให้ใช้คำที่ได้มาจากการแปลมาจากคำเช่นว่านั้น อันได้แก่คำว่า "สมรส" หรือ "แต่งงาน" ในภาษาไทย และต้องไม่เป็นคำที่มีความหมายว่าเป็นการกระทำในอนาคต โดยที่ผู้เปล่งวาจาจะมีเจตนาที่จะให้เป็นการเปล่งวาจาทำอีญาบตามความในข้อ ๔๖ หรือไม่ก็ได้

(๒) ในการทำกอบูลนั้นจะต้องใช้คำที่มีความหมายชัดแจ้งว่า ผู้ทำกอบูลได้รับการสมรสที่ผู้ทำอีญาบนั้นเสนอมา โดยไม่มีความหมายเป็นอย่างอื่น

(๓) ในกรณีที่ทำอีญาบก่อนทำกอบูล ในอีญาบนั้นต้องปราศจากข้อความนอกเรื่องในท่ามกลางและเมื่อสิ้นสุดการทำอีญาบนั้น และในกอบูลนั้นต้องปราศจากข้อความนอกเรื่องในเบื้องต้นและท่ามกลางการทำกอบูลนั้น

(๔) ในอีญาบนั้นต้องมีการระบุนามหรือสรรพนามของคู่สมรสชาย แล้วแต่กรณี และระบุว่าได้กระทำแทนวลี ถ้าตัวแทนวลีเป็นผู้ทำ

(๕) ในกอบูลนั้นต้องมีการระบุนามของคู่สมรสชาย ถ้าตัวแทนหรือวลีของคู่สมรสชายนั้นเป็นผู้ทำ

(๖) ทำติดต่อกันโดยพลัน ไม่ว่าจะทำอีญาบ หรือกอบูลก่อน

(๗) ในอีญาบนั้นต้องมีการระบุนามของคู่สมรสหญิง หรือระบุสรรพนามพร้อมชี้ตัวคู่สมรสหญิง เว้นแต่บิดามีบุตรหญิงเพียงคนเดียวและเป็นวลีเอง ในกรณีเช่นว่านี้จะใช้คำว่า “บุตรหญิงของฉัน” ก็ได้

(๘) ผู้ทำมีสติสัมปชัญญะ มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนและไม่ได้ออกจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามในระหว่างการทำ

(๙) ภาษาที่ใช้ในการทำอีญาบและกอบูล เป็นภาษาที่ผู้ทำทั้งสองฝ่ายและพยานเข้าใจ

(๑๐) ในอีญาบและกอบูลนั้นต้องไม่มีเงื่อนไขและเงื่อนเวลา

การทำการสมรสใดผู้ทำอีญาบหรือผู้ทำกอบูลเป็นใบ้ สามารถใช้อาณัติสัญญาณที่เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปแทนการเปล่งวาจาได้ ถ้าแสดงอาณัติสัญญาณเช่นว่านั้นไม่ได้ และไม่สามารถตั้งตัวแทนได้ จะใช้การเขียนหรือใช้อาณัติสัญญาณที่เป็นที่เข้าใจเฉพาะผู้เชี่ยวชาญด้านนั้นเท่านั้นแทนก็ได้

ข้อ ๕๔ ถ้าวลีของคู่สมรสหญิงใดได้ให้การเกี่ยวกับการสมรส แม้เป็นคำให้การที่ไม่ได้เป็นประโยชน์แก่คู่สมรสหญิงนั้น และในขณะที่ให้การวลีนั้นอยู่ในฐานะวลีเดี่ยว ให้รับฟังคำให้การนั้น แม้คำให้การนั้นไม่ได้รับการยืนยันหรือสนับสนุนจากคำให้การของคู่สมรสหญิงที่ไม่ได้เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถก็ตาม

ข้อ ๕๕ ให้รับฟังคำให้การของคู่สมรสหญิงที่บรรลุศาสนภาวะแล้ว และมีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนที่เกี่ยวกับการสมรส ซึ่งคู่สมรสชายสนับสนุนคำให้การนั้นด้วย แม้ว่าคู่สมรสชายนั้นไม่ได้เป็นชายที่คู่ควร และแม้คำให้การนั้นจะขัดแย้งกับคำให้การของวลีของคู่สมรสหญิงนั้น และคำให้การของพยานทั้งสองของการสมรสนั้น ถ้าพยานทั้งสองถูกกำหนดโดยตัวของคู่สมรสหญิงนั้น

หมวด ๓
วลี

ข้อ ๕๖ ห้ามมิให้หญิงทำการสมรสตนเอง ด้วยตนเองหรือโดยการตั้งตัวแทน แม้จะได้รับความยินยอมจากวลี และห้ามทำการสมรสให้ผู้อื่น ยกเว้นกรณีเป็นวลีฮากิมตามความในข้อ ๖๐ (๑) หรือรับการสมรสให้ผู้อื่นโดยการเป็นตัวแทน

ข้อ ๕๗ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๗๔ ในการทำการสมรส วลีต้องได้รับการยินยอมจากหญิงโดยเมื่อวลีถาม

(๑) หญิงพรหมจารี หากหญิงนั้นไม่ปฏิเสธแต่นิ่งเฉย ให้ถือว่ายินยอม เว้นแต่จะแสดงกิริยาที่แสดงให้เห็นว่าไม่ยินยอม

(๒) หญิงซึ่งเสียพรหมจารีแล้ว หญิงนั้นต้องยินยอมด้วยวาจา จึงจะถือว่ายินยอม

ข้อ ๕๘ วลี แบ่งเป็น วลีคอศ วลีอาม และวลีตะห์กีม

"วลีคอศ" หมายความว่า วลีที่เป็นเครือญาติซึ่งเป็นเพศชาย และไม่เป็นผู้สืบสันดานของผู้อยู่ในความปกครองซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นตามความใกล้ชิด ดังนี้

(๑) บิดา

(๒) ปู่ และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป โดยผู้อยู่ในลำดับใกล้ในสายสัมพันธ์แห่งการสืบสายโลหิตกับผู้อยู่ในความปกครองเป็นผู้ใกล้ชิดกว่าผู้ที่อยู่ในลำดับไกลกว่า

(๓) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดา

(๔) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดา

(๕) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๓)

(๖) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๔)

(๗) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (๕) และ (๖) ของข้อนี้ โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย

(๘) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาของบิดา

(๙) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาของบิดา

(๑๐) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๘)

(๑๑) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๙)

(๑๒) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (๑๐) และ (๑๑) โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย

(๑๓) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาของปู่

(๑๔) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาของปู่

(๑๕) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๑๓)

(๑๖) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๑๔)

(๑๗) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (๑๕) และ (๑๖) โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย

(๑๘) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาและร่วมแต่บิดาโดยสลับกันไปของผู้อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปจากปู่ตามลำดับจนสุดสาย

(๑๙) บุตรชายของผู้อยู่ใน (๑๘) โดยสลับกันไประหว่างสายที่ร่วมบิดามารดากับสายที่ร่วมแต่บิดาและตามลำดับความใกล้ไกลในสายสัมพันธ์แห่งการสืบสายโลหิตกับผู้อยู่ในความปกครองจนสุดสาย

ข้อ ๕๙ วลีคอศแบ่งเป็น

(๑) "วลีอักร็อบ" หมายความว่า วลีคอศที่อยู่ในลำดับแรกสุด มีคุณสมบัติครบถ้วนและยังมีชีวิตอยู่ วลีอักร็อบที่เป็นบิดาและผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป เรียกว่า "วลีมุจญบีดร์"

(๒) "วลีอับอัด" หมายความว่า วลีคอศที่อยู่ในลำดับถัดจากวลีอักร็อบและยังมีชีวิตอยู่

ข้อ ๖๐ วลีของคู่สมรสหญิงต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) เป็นชาย ยกเว้นกรณีของวลีฮากิมที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศแต่ต้องใช้อำนาจนี้ผ่านทางวลีฮากิมอื่นที่เป็นชาย

(๒) เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามในกรณีที่คู่สมรสหญิงนับถือศาสนาอิสลาม และไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามในกรณีที่คู่สมรสหญิงไม่นับถือศาสนาอิสลาม ยกเว้นกรณีของวลีฮากิมที่เป็นประมุขของประเทศ แต่ต้องใช้อำนาจนี้ผ่านทางวลีฮากิมอื่นที่เป็นมุสลิม ในกรณีที่คู่สมรสหญิงเป็นมุสลิม

(๓) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๔) ไม่เป็นผู้ฟาสิค เว้นแต่วลีนั้นเป็นประมุขของประเทศหรือบุคคลที่ยังอยู่ในระยะเริ่มแรกของการเข้ารับอิสลาม

(๕) ไม่เป็นผู้วิกลจริต เว้นแต่กรณีวิกลจริตเพียงครั้งคราวและช่วงเวลาสั้นมาก

(๖) ไม่อยู่ในสภาพผู้เอียะห์รอม

(๗) บรรลุศาสนภาวะแล้ว

(๘) มีสติสัมปชัญญะ เว้นแต่การไร้ความรู้สึกหรือหมดสติในระยะเวลาไม่เกินสามวัน ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ให้ยับยั้งการสมรสไว้ก่อนจนกว่าวลีนั้นจะได้สติ แต่ถ้าคู่สมรสหญิงมีความจำเป็นต้องสมรสในช่วงเวลานี้ให้วลีอามเป็นผู้ทำการสมรส

(๙) ทำการสมรสโดยสมัครใจ

ข้อ ๖๑ การทำการสมรสให้แก่หญิง เป็นสิทธิของวลีอักร็อบของหญิงนั้นเท่านั้น เว้นแต่กรณีที่ได้มีการยกเว้นโดยกฎหมายนี้

กรณีหญิงที่บรรลุศาสนภาวะและมีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนร้องขอต่อวลีอักร็อบให้ทำการสมรสตนกับชายที่กำหนดซึ่งเป็นชายที่คู่ควร วลีอักร็อบนั้นต้องกระทำ กรณีมีวลีอักร็อบหลายคน ผู้ที่ถูกร้องขอต้องกระทำ

ในกรณีตามความในวรรคสอง ถ้าวลีนั้นปฏิเสธคำร้องขอโดยเห็นแย้งว่าชายนั้นไม่คู่ควรกับหญิงนั้น ให้นำเรื่องขึ้นสู่ศาล ถ้าศาลเห็นว่าคู่ควร ให้ศาลสั่งให้วลีอักร็อบทำการสมรสหญิงนั้นตามคำร้องขอ

ในกรณีที่หญิงตามความในวรรคสองร้องขอให้วลีอักร็อบทำการสมรสตนกับชายที่ตนประสงค์จะสมรสด้วยและอ้างว่าชายนั้นเป็นชายที่คู่ควรกับตน แต่วลีอักร็อบไม่ยอมทำการสมรสให้ โดยเห็นแย้งว่าชายนั้นไม่คู่ควรกับหญิงนั้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะทำให้หญิงนั้นเท่านั้นเสียประโยชน์ ให้วลีนั้นทำตามความประสงค์ของหญิงนั้น แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ทำให้วลีนั้นเสียประโยชน์ด้วย วลีนั้นไม่ต้องทำตามความประสงค์ของหญิงนั้น

ข้อ ๖๒ กรณีที่วลีอักร็อบมีหลายคน และหนึ่งในนั้นเป็นบุคคลเดียวกันกับคู่สมรสชาย สิทธิแห่งการเป็นวลีจะตกแก่วลีอักร็อบที่เหลือ

ข้อ ๖๓ กรณีวลีอักร็อบมีหลายคน และหญิงนั้นได้ร้องขอหรืออนุญาตให้แต่ละคนทำการสมรสให้แก่ตน และทุกคนต่างต้องการทำการสมรสหญิงนั้นด้วยตนเองกับชายคนเดียวกัน วลีทุกคนมีสิทธิในการทำการสมรสเท่าเทียมกัน แต่ในการทำหน้าที่ของแต่ละคน พึงตกลงให้วลีที่มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับการสมรสเป็นผู้ทำการสมรส ถ้าไม่สามารถทำเช่นว่านั้นได้ พึงให้วลีที่มีอายุมากที่สุดเป็นผู้ทำ แต่หากตกลงกันไม่ได้ให้จับฉลากกันเอง

แม้เป็นผู้ที่แพ้ในการจับฉลากหรือไม่ได้จับฉลาก ถ้าผู้นั้นได้ทำการสมรสก่อน การสมรสนั้นก็มีผลตามกฎหมาย

ในกรณีตามความในวรรคแรก ถ้าเป็นชายต่างคนกัน และเป็นชายที่คู่ควรทั้งสิ้น หรือแม้ไม่ได้เป็นชายที่คู่ควรแต่วลีทั้งหมดและหญิงนั้นไม่ติดใจในเรื่องไม่คู่ควร อีกทั้งวลีทั้งหมดนั้นไม่ยอมให้กันและกัน ให้หญิงเลือกว่าจะสมรสกับชายคนใด แต่ถ้าหญิงนั้นไม่เลือก ให้ดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีเลือกผู้ที่เหมาะสมที่สุดจาก

ชายดังกล่าวให้แก่หญิงนั้น

กรณีวลีทุกคนได้ทำการสมรสหญิงให้กับชายต่างคนกัน การสมรสที่เกิดขึ้นแรกสุดเท่านั้นมีผลตามกฎหมาย ในกรณีที่เกิดขึ้นพร้อมกันหรือไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าการสมรสใดเกิดขึ้นก่อนการสมรสเหล่านั้นจะเป็นโมฆะทั้งหมด แต่ถ้าเป็นกรณีที่ในตอนแรกเป็นที่ชัดเจนหรือรู้ว่าการสมรสใดเกิดขึ้นก่อน แต่ภายหลังไม่เป็นที่ชัดเจนว่าการสมรสใดเกิดขึ้นก่อน กรณีเช่นว่านี้ จำต้องหยุดการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องมาจากการสมรสไว้ก่อน จนกว่าจะเป็นที่ชัดเจนว่าการสมรสใดเกิดขึ้นก่อน

ในกรณีการสมรสที่ไม่ชัดเจนในวรรคก่อน ถ้าคู่สมรสชายคนหนึ่งคนใดหรือหลายคน ฟ้องคู่สมรสหญิงว่าคู่สมรสหญิงนั้นทราบดีว่าการสมรสของตนนั้นเกิดขึ้นเป็นลำดับแรกสุด ให้ถือว่าคำฟ้องมีมูล และถ้าคู่สมรสหญิงนั้นยอมรับว่าเป็นจริงตามคำฟ้องของผู้ฟ้องใด ให้ถือว่าการสมรสของผู้ฟ้องนั้นเกิดขึ้นเป็นลำดับแรกสุด และเป็นสิทธิของผู้ฟ้องอื่นที่จะให้คู่สมรสหญิงนั้นสาบานยืนยันคำของตน แต่ถ้าคู่สมรสหญิงนั้นไม่ยอมรับในทุกคำฟ้อง หรือในกรณีที่ไม่มีการฟ้องเช่นว่านั้น และคู่สมรสหญิงกล่าวว่าตนไม่ทราบว่าการสมรสใดเกิดขึ้นก่อน พร้อมกับทำการสาบาน การสมรสเหล่านั้นทั้งหมดเป็นโมฆะ

ข้อ ๖๔ วลีหนึ่งคนไม่อาจเป็นผู้ทำหน้าที่ของตนในทั้งสองฝ่ายของการทำการสมรสเดียวได้ ยกเว้นวลีที่เป็นปู่และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป

ข้อ ๖๕ ในกรณีที่วลีอักร็อบของหญิงนั้นขาดคุณสมบัติตามข้อ ๖๐ (๓) (๔) (๕) (๗) หรือ (๘) อำนาจในการทำการสมรสตกเป็นของวลีอับอัดซึ่งจะกลายเป็นวลีอักร็อบแทน

ข้อ ๖๖ การสมรสของหญิงกับชายซึ่งไม่ได้เป็นชายที่คู่ควร มีผลตามกฎหมาย ถ้าหญิงนั้นและวลีอักร็อบของหญิงนั้นทั้งหมดยินยอม แม้หญิงนั้นจะเป็นบุคคลปัญญาอ่อน

ข้อ ๖๗ วลีมุจญบีดร์ของชายที่เป็นผู้เยาว์ มีเอกสิทธิ์ทำการสมรสให้ชายนั้น เพื่อประโยชน์สุขของชายนั้น แม้ว่าจะเป็นประโยชน์ในอนาคต และแม้ว่าหญิงที่ชายนั้นจะสมรสด้วยมีมากกว่าหนึ่งคน หรือเป็นหญิงที่ไม่คู่ควรกับชายนั้นก็ตาม แต่ชายนั้นมีสิทธิที่จะยกเลิกการสมรสนั้นเมื่อได้บรรลุศาสนภาวะแล้ว

ถ้าในการสมรสตามความในวรรคแรกได้ใช้ทรัพย์สินของชายนั้นเป็นมะฮัดร์ การสมรสนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ต่อชายนั้นในขณะเป็นผู้เยาว์

ข้อ ๖๘ การสมรสของชายที่เป็นผู้เยาว์กับหญิงที่มีเหตุทางร่างกายหรือสติปัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามกฎหมาย หรือเหตุอื่นที่ทำให้เกิดผลเสียแก่ชายนั้น ไม่มีผลตามกฎหมาย แม้การสมรสนั้นจะทำโดยวลีมุจญบีดร์ก็ตาม

ข้อ ๖๙ การทำการสมรสให้ชายที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน แต่มีความจำเป็นที่จะต้องสมรสอย่างชัดเจน เป็นสิทธิและหน้าที่ของวลีมุจญบีดร์ของชายนั้น และเป็นสิทธิของวลีอามถ้าไม่มี หรือไม่อาจติดต่อวลีมุจญบีดร์ได้ หรือวลีมุจญบีดร์ไม่ยอมทำหน้าที่นี้ โดยจำกัดจำนวนภริยาให้ชายนั้นไว้เพียงหนึ่งคนเท่านั้น เว้นแต่มีความจำเป็นมากกว่านั้น จึงจะให้เพิ่มได้เท่าที่จำเป็นนั้น แต่ต้องไม่เกินสี่คน และห้ามมิให้ทำการสมรสให้ชายที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน ที่เป็นเด็กและยังไม่มีวุฒิภาวะในเรื่องเอาเราะฮ์ของผู้หญิงในทุกกรณี

ถ้าชายที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนเช่นว่านั้นเป็นเด็กที่มีวุฒิภาวะในเรื่องเอาเราะฮ์ของผู้หญิง และมีความจำเป็นที่จะต้องมีภริยาคอยช่วยเหลือ บุคคลตามความในวรรคแรกสามารถทำการสมรสให้ชายนั้นได้

ข้อ ๗๐ การทำการสมรสให้หญิงที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนไม่ว่าจะเป็นหญิงพรหมจารีหรือเป็นผู้เยาว์หรือไม่ เป็นสิทธิของวลีมุจญบีดร์ แต่การสมรสเช่นว่านั้นทำได้เฉพาะกรณีที่ชัดเจนว่าจะเป็นประโยชน์ต่อหญิงนั้น

เท่านั้น โดยไม่ต้องคำนึงว่ามีความจำเป็นหรือไม่ และไม่ต้องคำนึงว่าหญิงนั้นไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนมาก่อนหรือหลังการบรรลุศาสนภาวะ

ถ้าหญิงที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนเช่นว่านั้นบรรลุศาสนภาวะแล้วและมีความจำเป็นที่จะต้องสมรส วลีตามความในวรรคแรกจะต้องทำการสมรสให้หญิงนั้น และถ้าไม่มีหรือไม่อาจติดต่อวลีนั้นได้ หรือวลีนั้นไม่ยอมทำหน้าที่นี้ ให้เป็นหน้าที่ของวลีอาม

ข้อ ๗๑ การทำการสมรสให้ชายหรือหญิงที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนแต่บรรลุศาสนภาวะแล้วตามความในข้อ ๖๙ และข้อ ๗๐ นั้น ให้ยกเว้นกรณีที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนบางครั้งบางคราว ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ การทำการสมรสทำได้เฉพาะในช่วงเวลาที่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนเท่านั้น

ในกรณีของวลีอามนั้น วลีอามพึงปรึกษากับญาติของหญิงนั้นเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องสมรสของชายหรือหญิงนั้นเสียก่อนที่จะทำการสมรส

ข้อ ๗๒ ให้วลีมุจญบีดร์ทำการสมรสให้หญิงพรหมจารีที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะ ถ้าในเวลานั้นการสมรสเป็นสิ่งจำเป็นที่ชัดเจนต่อหญิงนั้น แต่ไม่อาจให้หญิงนั้นมอบตัวได้จนกว่าหญิงนั้นเป็นวัยรุ่นที่มีร่างกายเติบใหญ่จนสามารถร่วมประเวณีได้ ในกรณีที่ไม่มีวลีมุจญบีดร์ หรือไม่อาจติดต่อวลีมุจญบีดร์ได้ หรือวลีมุจญบีดร์ไม่ยอมทำหน้าที่นี้ ให้เป็นหน้าที่ของวลีอาม

ในกรณีที่หญิงยังเป็นผู้เยาว์แต่ไม่ได้เป็นหญิงพรหมจารี หญิงนั้นไม่อาจสมรสได้จนกว่าจะบรรลุศาสนภาวะ

ข้อ ๗๓ ชายที่เป็นบุคคลปัญญาอ่อน ไม่ว่าจะถูกศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถแล้วหรือไม่สามารถสมรสได้ก็แต่โดยได้รับความยินยอมจากวลี หรือวลีเป็นผู้ทำกอบูลแทนให้ หลังจากได้รับความยินยอมจากชายนั้นเท่านั้น

ในการยินยอมของวลีตามความในวรรคแรก ถ้าวลีได้กำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นคู่สมรสหญิงหรือสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับคู่สมรสหญิงให้ด้วย ในการทำการสมรสจะเปลี่ยนคู่สมรสหญิงเป็นหญิงอื่นจากที่ได้กำหนดไว้ไม่ได้

ในประเด็นของจำนวนภริยา ให้นำความในข้อ ๖๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๗๔ วลีมุจญบีดร์ของหญิงพรหมจารีมีสิทธิทำการสมรสหญิงนั้นกับชายที่คู่ควรโดยไม่ต้องขออนุญาตต่อหญิงนั้น ไม่ว่าจะทำการสมรสด้วยตนเองหรือโดยตัวแทน แม้ว่าในการตั้งตัวแทนไม่ได้กำหนดตัวคู่สมรสชายให้ด้วย และไม่ได้รับความยินยอมจากหญิงนั้น เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้

(๑) วลีเป็นปฏิปักษ์หรือเป็นผู้ประสงค์ร้ายต่อหญิงนั้นอย่างชัดแจ้ง หรือชายนั้นเป็นปฏิปักษ์ หรือเป็นผู้ประสงค์ร้ายต่อหญิงนั้นแม้จะไม่ชัดแจ้งก็ตาม

(๒) ไม่สามารถทำการชำระมะฮัดร์แห่งการสมรสนั้นได้ในขณะสมรส

(๓) ชายนั้นไม่คู่ควรกับหญิงนั้น

ในกรณีตามความใน (๑) (๒) หรือ (๓) ถ้ายังมีการทำการสมรสตามความในวรรคแรก การสมรสนั้นไม่มีผลตามกฎหมาย

ในกรณีตามความในวรรคแรก หญิงยังมีสิทธิที่จะไม่มอบตัวให้แก่ชาย เว้นแต่มะฮัดร์ในการสมรสไม่น้อยกว่ามะฮัดร์อันควรของหญิง และชำระมะฮัดร์ให้หญิงแล้ว อีกทั้งมะฮัดร์เป็นสิ่งที่เป็นที่นิยมกันในท้องถิ่นนั้น ถ้ามะฮัดร์นั้นเป็นเงินตราจะต้องเป็นเงินตราของประเทศนั้น อีกทั้งชายไม่เป็นเหตุให้หญิงได้รับความเดือดร้อนทันทีภายหลังการสมรส

ห้ามมิให้ละเมิดสิทธิแห่งการไม่มอบตัวของหญิงตามความในวรรคก่อน และในกรณีที่ไม่ได้กำหนดตัวคู่สมรสชายไว้ในการตั้งตัวแทนตามความในวรรคแรกตัวแทนนั้นจะต้องทำการสมรสหญิงนั้นให้แก่ชายที่คู่ควรเท่านั้น

ข้อ ๗๕ "ชายที่คู่ควร" หมายความว่า ชายที่

(๑) ตัวของชายเองหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของชายนั้น มีสถานะแห่งอาชีพไม่ต่ำกว่าตัวของคู่สมรสหญิงเองหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของคู่สมรสหญิงนั้น ในด้านเกียรติยศศักดิ์ศรีตามแนวทางที่ยึดถือกันของบุคคลในสังคมมุสลิม โดยไม่เกี่ยวกับการที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สิน ซึ่งเรียงจากต่ำไปหาสูง ดังนี้

(ก) อาชีพที่เกี่ยวข้องกับนะญิส

(ข) อาชีพที่เกี่ยวกับการรับจ้าง

(ค) อาชีพธุรกิจส่วนตัว

(ง) อาชีพที่ใช้ความรู้ชั้นสูงและเป็นความรู้ที่ดีมีคุณค่าสูงตามทัศนะอิสลาม

(๒) ความเคร่งครัดในศาสนาของตนเอง หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของชายนั้นไม่ต่ำกว่าคู่สมรสหญิงนั้น หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของคู่สมรสหญิงนั้น

(๓) มีชาติตระกูลฝ่ายบิดาโดยกำเนิดไม่ต่ำกว่าชาติตระกูลเช่นว่านั้นของคู่สมรสหญิงนั้น ในด้านเกียรติยศศักดิ์ศรีตามทัศนะอิสลาม โดยไม่เกี่ยวกับการมีทรัพย์สิน ซึ่งเรียงจากสูงไปหาต่ำ ดังนี้

(ก) ตระกูลฮาชิมีย์หรือมุฏเฏาะลิบีย์ของชาติพันธุ์กุรอชีย์ในชนชาติอาหรับ

(ข) ตระกูลอื่นจากตระกูลฮาชิมีย์หรือมุฏเฏาะลิบีย์ของชาติพันธุ์กุรอชีย์ในชนชาติอาหรับ

(ค) ชาติพันธุ์กุรอชีย์ในชนชาติอาหรับ

(ง) ชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ชาติพันธุ์กุรอชีย์ในชนชาติอาหรับ

(จ) ชนชาติที่ไม่ใช่ชนชาติอาหรับ ตามลำดับชั้นจากสูงไปหาต่ำ โดยถือตามทัศนะของสังคมมุสลิมแห่งชนชาตินั้น ๆ

(๔) ไม่มีเหตุทางร่างกายหรือสติปัญญาที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามกฎหมายในตัวของชายนั้น โดยไม่คำนึงว่าคู่สมรสหญิงนั้นจะมีเหตุเช่นว่านั้นด้วยหรือไม่

ในกรณีที่คู่สมรสชายมีเหตุทางร่างกายที่เกี่ยวกับอุปสรรคในการร่วมเพศอันเป็นเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามกฎหมาย ไม่ถือเป็นข้อพิจารณาด้านความคู่ควรตามความในวรรคก่อน ถ้าคู่สมรสหญิงไม่ติดใจในเรื่องเช่นว่านั้น

การเหนือกว่าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่อาจทดแทนการด้อยกว่าในเรื่องอื่นได้

ข้อ ๗๖ "หญิงที่ไม่คู่ควร" หมายความว่า คู่สมรสหญิงที่มีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ตามความในข้อใดข้อหนึ่งในข้อ ๗๕ ต่ำกว่าคู่สมรสชาย

ข้อ ๗๗ "วลีอาม" หมายความว่า วลีที่ไม่เป็นวลีคอศ และไม่เป็นวลีตะห์กีม ซึ่งแบ่งเป็น

(๑) วลีฮากิม ซึ่งได้แก่

(ก) ประมุขของประเทศที่มีการทำการสมรสนั้น หรือผู้รักษาการแทน หรือผู้อยู่ในตำแหน่งรองจากบุคคลเหล่านั้น แล้วแต่กรณี

(ข) ผู้ได้รับการตั้งจากบุคคลใน (ก) ให้ดำรงตำแหน่งดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎี

(๒) วลีอามอื่นนอกเหนือจากวลีฮากิม ได้แก่ ผู้รับมอบอำนาจจากบุคคลใน (๑)

ข้อ ๗๘ การทำการสมรสให้แก่หญิงที่บรรลุศาสนภาวะแล้วเป็นสิทธิของวลีอามในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) หญิงนั้นไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

(๒) วลีอักร็อบของหญิงนั้นขัดขืนหรือหลบเลี่ยงไม่ยอมทำการสมรสให้ในขณะที่ชายซึ่งที่หญิงนั้นประสงค์ที่จะสมรสด้วยเป็นชายที่คู่ควรกับหญิงนั้น และหญิงนั้นมีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน บรรลุศาสนภาวะแล้ว และได้ร้องขอต่อวลีนั้นแล้ว และการขัดขืนหรือหลบเลี่ยงนั้นยังไม่ถึงสามครั้ง หรือถึงแล้วแต่เมื่อประมาณการผลบุญที่ได้จากการทำความดีในชีวิตที่ผ่านมาของวลีนั้นแล้ว ปรากฏว่ามีมากกว่าบาปเล็กที่วลีนั้นมีอยู่ทั้งหมด

(๓) วลีอักร็อบของหญิงนั้นอยู่ไกลจากสถานที่ทำการสมรสเกินเก้าสิบหกกิโลเมตรโดยไม่ได้ตั้งตัวแทนหรือตั้งแล้วแต่ตัวแทนอยู่ไกลจากสถานที่ทำการสมรสนั้นเกินเก้าสิบหกกิโลเมตร

(๔) หญิงนั้นไม่มีวลีคอศ

(๕) วลีอักร็อบหญิงนั้นอยู่ในสภาพของผู้เอียะห์รอม

(๖) วลีอักร็อบของหญิงนั้นเป็นบุคคลเดียวกันกับคู่สมรสชายและไม่มีวลีคอศอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันกับวลีอักร็อบนั้น

(๗) วลีอักร็อบของหญิงนั้นถูกกักขังจนไม่อาจทำการสมรสด้วยตนเอง หรือโดยการตั้งตัวแทนได้

(๘) วลีอักร็อบของหญิงนั้นสูญหายไปจากถิ่นที่อยู่ประจำแต่ยังไม่มีคำสั่งของศาลว่าวลีนั้นถึงแก่ความตาย

(๙) วลีอักร็อบของหญิงนั้นไม่มีสติสัมปชัญญะในช่วงเวลาที่จะทำการสมรส ซึ่งเป็นมาแล้วไม่เกินสามวันและคู่สมรสหญิงมีความจำเป็นที่จะต้องสมรสในช่วงเวลานั้น

ข้อ ๗๙ ในกรณีที่วลีอามจะทำการสมรสให้หญิงตามความในข้อ ๗๘ (๒) วลีอามต้องได้ทราบถึงการขัดขืนของวลีอักร็อบหลังผ่านขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) วลีอามได้เรียกวลีอักร็อบนั้นมาเป็นวลีในการสมรสต่อหน้าตนเอง เพื่อจะได้ทราบข้อเท็จจริงจากตัววลีเอง โดยกำหนดวัน เวลาและสถานที่ที่จะทำการสมรสไว้อย่างชัดแจ้ง

(๒) ถ้าวลีอักร็อบนั้นไม่มาหลังจากได้เรียกไปสองครั้งแล้ว ให้วลีอามฟังข้อเท็จจริงจากพยานบุคคลซึ่งเป็นชายจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไป เว้นแต่วลีอามจะทราบด้วยตนเองแล้ว

ถ้าการขัดขืนหรือหลบเลี่ยงไม่ยอมทำการสมรสตามคำสั่งของวลีอามนั้นมีจำนวนสามครั้ง ให้ถือว่าวลีนั้นเป็นฟาสิค อำนาจในการทำการสมรสหญิงนั้นตกแก่วลีอับอัด เว้นแต่เมื่อประมาณการผลบุญที่ได้จากการทำความดีในชีวิตที่ผ่านมาของวลีนั้นแล้วปรากฏว่ามีมากกว่าบาปเล็กที่วลีนั้นมีอยู่ทั้งหมด

ข้อ ๘๐ ในกรณีที่มีการขัดแย้งกันระหว่างวลีมุจญบีดร์กับหญิงที่อยู่ในอำนาจบังคับสมรสของวลีนั้นเนื่องจากหญิงนั้นประสงค์จะสมรสกับชายที่ตนต้องการในขณะที่วลีประสงค์ที่จะให้หญิงนั้นสมรสกับชายอีกคนหนึ่งซึ่งชายทั้งสองเป็นชายที่คู่ควรกับหญิงนั้นทั้งสิ้น ให้ถือตามความประสงค์ของวลี

ข้อ ๘๑ ในกรณีหญิงที่ไม่ได้เป็นหญิงพรหมจารีและไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถร้องขอให้วลีอักร็อบสมรสตนกับชายที่ตนต้องการ วลีนั้นต้องทำตามความประสงค์ของหญิงนั้น และเป็นสิทธิของวลีอาม ถ้าวลีนั้นไม่ยอมทำหน้าที่นี้

ข้อ ๘๒ การทำการสมรสโดยวลีอามตามความในข้อ ๗๘ ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

(๑) ในขณะทำการสมรสคู่สมรสหญิงต้องอยู่ในเขตอำนาจของวลีอามนั้น

(๒) การทำการสมรสต้องทำในเขตอำนาจของวลีอามนั้น

(๓) ก่อนทำการสมรสโดยวลีอามทุกครั้ง วลีอามต้องได้รับอนุญาตให้ทำการสมรสจากคู่สมรสหญิงเสียก่อน

(๔) คู่สมรสชายต้องเป็นบุคคลที่คู่ควรกับคู่สมรสหญิง เว้นแต่คู่สมรสหญิงนั้นและวลีอักร็อบยินยอม หรือเมืองนั้นหาชายที่เป็นบุคคลที่คู่ควรเช่นว่านั้นไม่ได้ หรือการทำการสมรสนั้นทำให้หญิงนั้นปลอดภัยจากการกระทำการละเมิดกฎหมาย

กรณีที่หญิงได้อนุญาตให้วลีอามหลายคนทำการสมรสตนเอง แต่ละคนต่างมีสิทธิและเริ่มทำได้โดยทันที โดยการสมรสใดเกิดก่อนการสมรสนั้นมีผลตามกฎหมาย

ข้อ ๘๓ ในกรณีที่หญิงซึ่งไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ได้ร้องขอให้วลีอักร็อบของตนที่ตนสมรสด้วยได้ทำการสมรสตนกับวลีนั้น วลีอามสามารถทำการสมรสหญิงนั้นให้กับวลีอักร็อบนั้นได้ โดยมิต้องได้รับอนุญาตจากหญิงนั้นอีก

ข้อ ๘๔ ในกรณีที่ตัวของวลีอามเอง หรือผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถที่อยู่ในความปกครองของวลีอามสมรสกับหญิงที่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งวลีอามของวลีอามนั้น อำนาจในการทำสมรสหญิงนั้นตกเป็นของวลีอามอื่นของหญิงนั้นที่อยู่ในฐานะเดียวกันกับวลีอามนั้น หรือตำแหน่งรองจากวลีอามนั้นแล้วแต่กรณี

ข้อ ๘๕ ในกรณีที่หญิงซึ่งไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ ต้องการสมรสแต่ไม่มีวลีคอศและวลีอามหญิงนั้นและชายที่หญิงนั้นจะสมรสด้วยสามารถร่วมกันตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติของวลีตามความในข้อ ๖๓ ที่มีความชัดเจนโดยจะต้องเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เป็นการเฉพาะเจาะจง และเป็นที่รู้จักของผู้ตั้งเป็นวลีเฉพาะกิจของหญิงซึ่งเรียกว่าวลีตะห์กีม เพื่อทำการสมรสให้แก่บุคคลทั้งสองนั้นได้ หรือแม้มีวลีอาม แต่ในกรณีนี้ บุคคลที่จะถูกตั้งนั้นนอกจากจะต้องมีคุณสมบัติเช่นว่านั้นแล้ว จะต้องเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในกฎหมายอิสลามในระดับมุจญ์ตะฮิดด้วย

"มุจญ์ตะฮิด" หมายความว่า ผู้ที่มีความรู้ในกฎหมายอิสลามในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอย่างดียิ่ง โดยรู้ถึงที่มาของข้อกฎหมายในเรื่องนั้นๆ และเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในภาษาอาหรับและวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอิสลามหรือทำให้เข้าใจกฎหมายอิสลามดียิ่งขึ้น

วลีตะห์กีมตามความในวรรคแรก มีอำนาจในการทำการสมรสให้กับผู้ตั้งเช่นเดียวกับวลีอามในการทำการสมรสให้แก่ผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งวลีอามของวลีอามนั้น

ในกรณีอยู่ในสภาวะคับขัน เนื่องจากไม่มีบุคคลใดนอกจากชายหญิงที่จะสมรสกัน และหญิงนั้นเชื่อว่าถ้าไม่มีการสมรสในช่วงเวลานั้นอาจจะเกิดการผิดประเวณีขึ้นกับตนได้ ให้หญิงนั้นทำการสมรสตนเองไปก่อนได้ แต่มีเงื่อนไขว่าหญิงนั้นอยู่ห่างจากวลีของตนเกินเก้าสิบหกกิโลเมตร และทันทีที่ได้เข้าสู่สภาวะปกติ ต้องจัดให้มีการสมรสใหม่

ข้อ ๘๖ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ วลีและคู่สมรสชายมีสิทธิตั้งตัวแทนกระทำการแทนตนได้ แต่คู่สมรสชายหรือวลีที่อยู่ในสภาพผู้เอียะห์รอมไม่สามารถตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการแทนตนในขณะที่ตนอยู่ในสภาพผู้เอียะห์รอมได้

ในการตั้งตัวแทนเพื่อให้ทำการสมรสแทนวลี ไม่ต้องกำหนดตัวคู่สมรสชายให้แก่ตัวแทน แต่ในกรณีเช่นว่านี้ ตัวแทนต้องทำการสมรสคู่สมรสหญิงกับชายที่คู่ควรกับคู่สมรสหญิงนั้นเท่านั้น

ในการตั้งตัวแทนให้ทำการสมรสหญิงที่ไม่ได้เป็นหญิงพรหมจารี วลีต้องได้รับอนุญาตจากหญิงนั้นก่อนตั้งตัวแทน แต่ถ้าเป็นหญิงพรหมจารี วลีมุจญบีดร์ไม่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากหญิงนั้น แต่พึงได้รับอนุญาตก่อนตั้งตัวแทน

หมวด ๔
พยานในการสมรส

ข้อ ๘๗ พยานในการสมรสต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) เป็นผู้ชาย

(๒) เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

(๓) เป็นผู้บรรลุศาสนภาวะ

(๔) เป็นผู้มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

(๕) ไม่เป็นผู้พิการในอวัยวะถึงขนาดส่งผลต่อการรับรู้ข้อเท็จจริงหรือต่อการให้การ

(๖) เป็นผู้มีความน่าไว้วางใจในความเป็นธรรม ถ้าหาไม่ได้ให้เป็นเพียงบุคคลที่มีลักษณะเช่นว่านี้เท่าที่มองเห็นโดยทั่วไปและเท่าที่หาได้ในเมืองนั้น

(๗) ไม่อยู่ในสถานะของผู้ที่ไม่น่าจะเป็นกลางอย่างชัดเจน

(๘) รู้ภาษา หนังสือ หรืออาณัติสัญญาณ ซึ่งใช้ในการทำอีญาบและกอบูลเป็นอย่างดี

ข้อ ๘๘ ขณะทำการสมรสพยานต้อง

(๑) เห็นตัวผู้ทำอีญาบและผู้ทำกอบูล

(๒) ได้ยินคำกล่าวซึ่งใช้ในการทำอีญาบและกอบูล หรือได้เห็นหนังสือหรืออาณัติสัญญาณ ซึ่งใช้ในการทำอีญาบและกอบูลโดยชัดแจ้ง

ข้อ ๘๙ ในการทำการสมรส ห้ามมิให้วลีของคู่สมรสหญิงเป็นพยาน แม้วลีนั้นจะได้มอบอำนาจให้ผู้อื่นเป็นวลีแทนตนแล้วก็ตาม

ลักษณะ ๒
ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

หมวด ๑
สิทธิหน้าที่ของสามีภริยา

ข้อ ๙๐ เมื่อชายหญิงได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแล้ว ภริยาต้องมอบตัวแก่สามี ยกเว้นกรณีดังต่อไปนี้

(๑) ภริยายังไม่บรรลุศาสนภาวะหรือมีร่างกายไม่เติบใหญ่พอที่จะร่วมประเวณีได้ แม้มอบตัวแล้วก็มิให้ถือว่าเป็นการมอบตัวโดยชอบด้วยหลักกฎหมายนี้ และสามีไม่ต้องชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ภริยานั้น

(๒) สามีไม่ชำระมะฮัดร์ที่ได้ถูกกำหนดให้ชำระในทันที หรือที่ไม่ได้กำหนดเวลาชำระมาแต่เดิม หรือค่าอุปการะเลี้ยงดูล่วงหน้าในกรณีที่สามีต้องการจะเดินทางไกล และภริยาได้เรียกร้องให้ชำระแล้ว

ถ้าภริยาไม่มอบตัวด้วยเหตุตามความใน (๒) ของข้อนี้เพียงเหตุเดียว สามียังมีหน้าที่ในการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ภริยานั้น

ข้อ ๔๑ เว้นแต่ภริยาไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน เมื่อภริยาได้มอบตัวแก่สามีแล้ว ภริยาต้อง

(๑) ปฏิบัติตามคำสั่งของสามี เว้นแต่คำสั่งนั้นฝ่าฝืนกฎหมาย หรือภริยาไม่สามารถทำตามได้เพราะความเกรงภัย หรือความจำเป็นอื่นๆ

(๒) เคารพและให้เกียรติแก่สามี โดย

(๒.๑) ไม่ออกจากบ้านที่สามีอนุญาตให้ใช้เป็นเคหสถาน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากสามีโดยตรงหรือโดยปริยาย เว้นแต่จำต้องออกไปเพราะมีความจำเป็นในเรื่องที่สำคัญยิ่ง อันได้แก่ ออกไป

(ก) เนื่องจากเกรงภัยที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกายหรือทรัพย์สินของตนเองหรือบุตร

(ข) เพื่อศึกษาบทบัญญัติที่จำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ เชื่อมั่นศรัทธา และประพฤติปฏิบัติเพราะสามีหรือบุคคลในครอบครัวไม่สอน หรือไม่มีความรู้พอที่จะสอน และไม่จัดให้มีการเรียนการสอนในเรื่องเช่นว่านั้นในบ้าน

(ค) เพื่อหาเลี้ยงชีพเพราะสามีไม่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้

(ง) เพื่อไปเยี่ยมญาติประเภทที่ตนต้องห้ามมิให้สมรสด้วยในระหว่างสามีอยู่ไกลบ้าน และไม่ได้สั่งห้ามไม่ให้ภริยาออกจากบ้านและไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ว่าสามีห้ามไม่ให้ทำสิ่งเช่นว่านั้น

(จ) เพื่อไปทำงานหาเงินชำระค่ารักษาพยาบาล หรือค่ายารักษาโรคซึ่งสามีไม่ยอมจ่ายให้

(ฉ) เพื่อใช้สิทธิทางศาล

(ช) เพื่อสิ่งอื่นๆ ที่สำคัญไม่น้อยกว่าสิ่งที่ระบุใน (ก) ถึง (ฉ)

(๒.๒) ไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการขัดขวางสิทธิตามกฎหมายของสามีที่จะมาพบตน

(๒.๓) ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สามีไม่ว่าทางกายหรือวาจา

(๒.๔) ยินยอมให้สามีมองดูหน้า สัมผัส หรือร่วมประเวณี เว้นแต่การกระทำเช่นว่านั้นของสามีจะทำให้เกิดอันตรายแก่สามีหรือภริยา หรือมีเหตุสุดวิสัย

ข้อ ๔๒ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๔๐ เมื่อภริยาได้มอบตัวแล้วยังไม่ได้เป็นนุชูซและเป็นบุคคลที่สามีสามารถร่วมเพศได้ ให้สามีจัดหาค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๔๕ ให้แก่ภริยา แม้สามีหรือภริยาจะเป็นผู้ที่ไม่สามารถร่วมประเวณีกันได้ ถ้าการไม่สามารถร่วมประเวณีกันได้นั้นเกิดจากเหตุใดเหตุหนึ่งที่ไม่ได้เป็นเหตุมาจากภริยา

ในกรณีที่ภริยาพร้อมมอบตัวแล้ว แต่สามีไม่ยอมรับการมอบตัว ไม่ว่าจะโดยตนเองหรือตัวแทน และได้รับแจ้งแล้ว อีกทั้งไม่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ภริยานั้น ศาลมีอำนาจสั่งให้สามีชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ภริยานั้น

ในการพิจารณาพฤติกรรมของภริยา เพื่อกำหนดสิทธิของภริยาในการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในวรรคแรกนั้น ให้พิจารณาดังนี้

(๑) ในเรื่องเครื่องบริโภค เคหสถานหรือสิ่งจำเป็นอื่น ให้พิจารณาชนิดวันต่อวัน ถ้าในวันใดภริยาเป็นนุชูซแม้เพียงอึดใจเดียว ภริยาจะไม่มีสิทธิในสิ่งต่างๆ เหล่านั้นตลอดทั้งวันนั้น

(๒) ในเรื่องเครื่องอุปโภคประเภทเครื่องนุ่งห่มให้พิจารณาชนิดหกเดือนต่อหกเดือน ถ้าในช่วงหกเดือนใดภริยาเป็นนุชูซแม้เพียงอึดใจเดียว ภริยาจะไม่มีสิทธิในค่าเครื่องอุปโภคตลอดทั้งช่วงหกเดือนนั้น

ถ้าภริยาเช่นว่านั้น เป็นภริยาที่อยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์ จะไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูในส่วนที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ตามความในข้อ ๘๖ (๒) (จ) ยกเว้นกรณีจำเป็นต้องใช้อย่างยิ่ง

ถ้าภริยาตามความในวรรคก่อนถูกร่วมประเวณีนิรโทษและตั้งครรภ์จากการร่วมประเวณีเช่นว่านั้น ภริยานั้นจะไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีและชายผู้ร่วมประเวณีนิรโทษในช่วงที่อยู่ในระยะอิดดะฮ์ที่เกิดจากการร่วมประเวณีเช่นว่านั้น แต่ถ้าไม่ตั้งครรภ์จากการร่วมประเวณีเช่นว่านั้น ภริยานั้นจะยังมีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามี

ถ้าภริยาตามความในวรรคแรกยินยอมบริโภคอาหารซึ่งสามีผลิตหรือจัดหาให้แล้ว ภริยาไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าอาหารหรือค่าแรงงานผลิตจากสามีอีก เว้นแต่ภริยาผู้ยังไม่บรรลุศาสนภาวะหรือไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนซึ่งแม้ว่าได้บริโภคอาหารที่สามีผลิตหรือจัดหาให้แล้ว แต่ถ้าการกระทำเช่นว่านั้นไม่ได้รับความยินยอมจากวลีวลีมีสิทธิเรียกร้องค่าอาหารหรือค่าแรงงานผลิตอาหารในกรณีที่สามีจ่ายเป็นโภชนาหารและพยัญชนาหารให้แล้วจากสามีในนามของภริยานั้นได้อีก

ข้อ ๙๓ "ภริยาเป็นนุชูซ" หมายความว่า ภริยาที่ไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามความในข้อ ๙๑ (๑) และ (๒) ยกเว้น (๒.๓)

เมื่อใดที่สามีทราบว่าภริยาเริ่มที่จะเป็นนุชูซ สามีพึงตักเตือนหรือสั่งสอนภริยาให้ตระหนักถึงโทษที่จะได้รับจากการเป็นนุชูซนั้น

ในกรณีที่สามีทราบว่าภริยาเป็นนุชูซสามีสามารถตักเตือนหรือสั่งสอนพร้อมกับไม่ยอมร่วมหลับนอนกับภริยานั้นได้ แต่ห้ามไม่ให้สามีงดเว้นการพูดกับภริยานั้นเกินสามวัน เว้นแต่เพื่อต้องการที่จะให้ภริยานั้นหยุดกระทำสิ่งที่เป็นอบายมุขตามกฎหมายนี้ หรือมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักการศาสนามากขึ้น

ในกรณีที่ภริยาเป็นนุชูซสองครั้งขึ้นไป สามีสามารถโบยภริยานั้นด้วยผ้าหรือตีด้วยมือหรือสิ่งอื่นตามสมควรเมื่อเห็นว่าอาจเกิดประโยชน์ แต่ห้ามมิให้โบยหรือตีที่หน้าในทุกกรณีหรือที่อวัยวะอื่นที่อาจทำให้เกิดอันตรายถึงตายและห้ามไม่ให้โบยหรือตีถึงฟกช้ำหรือรุนแรงกว่านั้น

ข้อ ๙๔ ในกรณีที่สามีมีพฤติกรรมไม่ดี และทำความเดือดร้อนให้ภริยาโดยไม่มีเหตุผลตามกฎหมาย และภริยาไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง เมื่อภริยาร้องขอ ให้ศาลสั่งให้สามีหยุดกระทำ และถ้าสามีนั้นไม่หยุดกระทำหรือกระทำซ้ำ เมื่อภริยาร้องขอ ให้ศาลสั่งให้สามีกระทำหรือถูกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่อาจเป็นผลให้สามีนั้นหยุดกระทำหรือหลาบจำ แต่ถ้าเป็นกรณีที่สามีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ให้วลีของสามีนั้นมีหน้าที่เช่นว่านี้แทนศาล

ในกรณีที่สามีหรือภริยากล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่าละเมิดสิทธิของตน หรือต่างฝ่ายต่างกล่าวหากัน ให้ศาลสั่งให้ผู้ละเมิดหยุดกระทำ โดยฟังข้อเท็จจริงจากบุคคลภายนอกที่มีความน่าเชื่อถือและรู้เห็นเหตุการณ์ ถ้าไม่มีบุคคลเช่นว่านั้น ให้ศาลตั้งบุคคลที่มีความน่าเชื่อถืออย่างน้อยหนึ่งคนเป็นผู้สอดส่อง สืบเสาะและพินิจ และมีอำนาจสั่งให้สามีและภริยานั้นมาอาศัยอยู่ใกล้ๆ กับผู้สอดส่อง สืบเสาะและพินิจนั้นก็ได้

ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิตามความในวรรคก่อน เป็นการละเมิดสิทธิอย่างรุนแรง ให้ศาลสั่งให้ทั้งสองฝ่ายตั้งตัวแทนตามกฎหมายมาฝ่ายละหนึ่งคนมาทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ เพื่อไกล่เกลี่ยและให้ความเห็นในเรื่องของการยุติการละเมิดสิทธินั้น และให้ความเห็นที่ตรงกันของอนุญาโตตุลาการนั้นเป็นที่สุด เว้นแต่กรณี

ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีคุณสมบัติของผู้ตั้งตัวแทนเพื่อการนี้ตามกฎหมาย

กรณีอนุญาโตตุลาการมีความเห็นแย้งกัน โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายให้ศาลตั้งอนุญาโตตุลาการคราวละสองคนเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเป็นลำดับไป จนกว่าจะได้ความเห็นตรงกัน

ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหรือไม่ยอมตั้งอนุญาโตตุลาการเช่นว่านั้นและยังตกลงออมชอมกันไม่ได้ ให้ศาลยุติการละเมิดสิทธินั้นโดยการมีคำพิพากษาหรือคำสั่งตามควรแก่พฤติการณ์

ข้อ ๔๕ “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” หมายความว่า ปัจจัยแห่งการยังชีพ เคหสถานและอื่นๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการที่จะทำให้ผู้ได้รับมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขพอสมควร หรือทรัพย์สินอื่นที่อาจแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยแห่งการยังชีพและสิ่งอื่นๆ เช่นว่านั้น แล้วแต่กรณี ที่บุคคลหนึ่งมีสิทธิได้รับจากบุคคลอื่น

ข้อ ๔๖ ปัจจัยแห่งการยังชีพ ประกอบด้วย

(๑) เครื่องบริโภค อันได้แก่

(ก) อาหารหลักที่จำเป็นต่อการยังชีพตามความนิยมของท้องถิ่นที่ปรุงสุกแล้ว หรือโภชนาหารที่ใช้ปรุงเป็นอาหารหลักนั้นรวมกับค่าใช้จ่ายในการผลิตอาหารเช่นว่านั้น ในปริมาณที่เพียงพอต่อการใช้รับประทานในหนึ่งวันและสมควรแก่ฐานะของผู้มีหน้าที่ชำระ และถ้าผู้ได้รับเป็นภริยาให้รวมถึงเครื่องบริโภคที่ภริยาต้องการเป็นพิเศษในขณะที่ภริยาตั้งครรภ์ สุดแต่ว่าภริยาต้องการสิ่งใด แต่จะต้องไม่เกินความสามารถของสามี

(ข) อาหารเสริมประเภทเนื้อสัตว์ อาหารจำพวกกับข้าวอื่นที่จำเป็นต่อการยังชีพและปรุงสุกแล้ว และน้ำสำหรับดื่มรวมทั้งผลไม้ หรือพยัญชนาหารที่ใช้ปรุงเป็นอาหารเช่นว่านั้นรวมทั้งค่าใช้จ่ายในการผลิตอาหารเช่นว่านั้น ในปริมาณที่เพียงพอต่อการใช้รับประทานในหนึ่งวันและสมควรแก่ฐานะของผู้มีหน้าที่ชำระ

(๒) เครื่องอุปโภคที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน อันได้แก่

(ก) เครื่องนุ่งห่มตามปกติ และที่จำเป็นจะต้องใช้ตามฤดูกาล

(ข) น้ำสำหรับใช้อาบในการอาบน้ำที่จำเป็นต้องอาบ และถ้าเป็นกรณีของภริยา การอาบน้ำนั้นจะต้องมีต้นเหตุมาจากสามี โดยสามีเป็นผู้มีหน้าที่ที่จะต้องจัดหาให้ตามความต้องการของภริยาซึ่งเป็นผู้ต้องการใช้น้ำ ไม่ว่าจะต้องการน้ำร้อนหรือน้ำเย็น

(ค) เครื่องใช้สำหรับห้องนอน

(ง) เครื่องครัวที่จำเป็นในกรณีที่ผู้มีหน้าที่จ่ายอาหารได้จ่ายเป็นพยัญชนาหารหรือโภชนาหาร

(จ) เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำความสะอาดและดูแลรักษาร่างกายในยามปกติหรือเสื้อผ้าที่จำเป็นและตามประเพณีท้องถิ่น

(ฉ) สิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่สำคัญไม่น้อยกว่าสิ่งที่ระบุใน (ก) ถึง (จ)

ในเรื่องของปริมาณ ชนิดและระยะเวลาต่อครั้งของการชำระเครื่องอุปโภคเช่นว่านั้น ให้ถือตามประเพณีท้องถิ่นของผู้ได้รับและความสมควรแก่ฐานะของผู้มีหน้าที่ชำระ แต่ในกรณีของเครื่องนุ่งห่มนั้น จำเป็นจะต้องเป็นเสื้อผ้า ผ้าคลุมศีรษะถ้าผู้ได้รับเป็นหญิง ถุงเท้าและรองเท้า ยกเว้นผู้ได้รับเป็นคนไม่สวมรองเท้าที่มีขนาดพอดีตัว ในจำนวนและรูปแบบที่เหมาะสมกับสถานการณ์และประเพณีท้องถิ่นของผู้ได้รับ และมีคุณภาพตามฐานะของผู้มีหน้าที่ชำระ โดยให้ผู้มีหน้าที่ชำระหาให้หกเดือนต่อครั้งและต้องเป็นของใหม่ แต่ถ้าอากาศหนาวแม้จะยังไม่ถึงฤดูหนาว ให้ผู้มีหน้าที่ชำระจัดหาผ้าห่มและเสื้อผ้ากันหนาวให้ด้วย และถ้าอากาศร้อนแม้จะยังไม่ถึงฤดูร้อนให้ผู้มีหน้าที่ชำระจัดหาผ้าห่มและเสื้อผ้าที่เหมาะกับอากาศร้อนให้ด้วย

(๓) ผู้ช่วยเหลือหรือผู้ดูแลหนึ่งคนในกรณีผู้ได้รับนั้นเป็นภริยา อันได้แก่ พี่เลี้ยงหรือคนรับใช้ที่สามีแม้จะเป็นผู้ยากจนก็ตามจะต้องจัดหาให้ เพื่อดูแลภริยาในขณะป่วย ในกรณีภริยาไม่มีพี่เลี้ยงหรือคนรับใช้ แม้ภริยาไม่ป่วย ถ้าก่อนและขณะทำการสมรส ภริยามีพี่เลี้ยงหรือคนรับใช้อยู่แล้ว และถ้าภริยาประสงค์จะได้พี่เลี้ยงหรือคนรับใช้เดิม ให้ทำตามความประสงค์ของภริยา

(๔) เคหสถานที่เหมาะสมกับการเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ได้รับ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาตามประเพณีท้องถิ่นของผู้ได้รับ และในกรณีที่ภริยาเป็นผู้ได้รับเคหสถานนั้นจะต้องเป็นที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

(ก) มีความปลอดภัยต่อชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของภริยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่สามีไม่อยู่

(ข) มีคุณภาพสมควรแก่ฐานะของภริยา แต่ไม่เกินความสามารถของสามี

(ค) ต้องประกอบด้วยห้องนอน ห้องรับแขก และห้องครัว และส่วนที่จำเป็นอื่น

(ง) ไม่มีภริยาอื่นอยู่ร่วมบ้านด้วย

สิทธิเลือกหาเคหสถานเช่นว่านี้เป็นสิทธิของสามี

ในการพิจารณาสถานะทางการเงินของผู้มีหน้าที่ชำระนั้น ให้เอาสถานะทางการเงินของผู้มีหน้าที่ชำระนั้นในเวลาที่เริ่มมีแสงอรุณของวันแห่งการกำหนดหรือการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูในแต่ละวันมาเป็นฐานในการพิจารณา และในกรณีที่ผู้ได้รับเป็นภริยา ให้เอาสถานะทางการเงินของสามีในเวลาที่เริ่มมีแสงอรุณของวันแห่งการกำหนดหรือการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูในแต่ละวันมาเป็นฐานในการพิจารณา ถ้าในขณะนั้นภริยาไม่ได้เป็นนุชูซ แต่ถ้าในขณะนั้นภริยาเป็นนุชูซ ให้เอาสถานะทางการเงินของสามีในเวลาเช่นว่านั้นของวันถัดจากวันที่ภริยาไม่เป็นนุชูซมาเป็นฐานในการพิจารณาแทน

ข้อ ๔๗ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นให้ชำระเป็นปัจจัยยังชีพ และเป็นรายวัน เว้นแต่คู่กรณีจะตกลงกันว่าให้ชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่น

เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอต่อศาล และศาลเห็นสมควรจะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่นจากการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในวรรคแรก โดยจะให้ชำระเป็นปัจจัยแห่งการยังชีพด้วยหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ ถ้าไม่มีการตกลงกันของคู่กรณีเป็นอย่างอื่น และไม่มีเหตุพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่อาจทำเช่นนี้ได้

ในการจัดหาปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในข้อ ๔๖ ให้จัดหาให้ภายในช่วงเวลานับตั้งแต่เวลาที่เริ่มมีแสงอรุณจนถึงเวลาที่ผู้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นต้องการปัจจัยแห่งการยังชีพนั้นตามปกติในแต่ละวัน

เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอ หรือความปรากฏต่อศาลเองว่ารายได้หรือฐานะของคู่กรณี หรือพฤติการณ์เกี่ยวข้องอื่นของค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ได้กำหนดไปก่อนนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลจะแก้ไขค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น ภายในบังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ก็ได้

ข้อ ๔๘ พี่เลี้ยงหรือคนรับใช้ที่สามีจะต้องจัดหาให้ภริยานั้น ต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายอนุมัติให้มองกันและกันได้กับภริยา และสามีเป็นผู้มีหน้าที่ชำระค่าจ้างและค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่พี่เลี้ยงหรือคนรับใช้เช่นว่านั้น และเป็นหน้าที่ของสามีในการจัดการให้ภริยาได้รับการรักษาพยาบาล แม้ค่าใช้จ่ายในเรื่องค่ารักษาพยาบาลจะไม่อยู่ในความรับผิดชอบของสามีก็ตาม

การรับใช้ในสิ่งที่ภริยาต้องการเท่านั้นที่จะเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงหรือคนรับใช้ตามความในวรรคก่อน

ข้อ ๔๙ ในกรณีของการพิจารณาสถานะทางการเงินของสามีนั้น ให้ถือว่าสามีที่มีทรัพย์สินมากกว่าทรัพย์สินที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมของตนเองของช่วงเวลาหนึ่งวันที่สามีนั้นกำลังถูกพิจารณา

สถานะทางการเงินนั้นอยู่ มีมูลค่าเท่ากับข้าวสารสองลิตร เป็นสามีที่มีฐานะในขั้นสมบูรณ์ด้วยธนสมบัติ ถ้ามีมูลค่าน้อยกว่าข้าวสารสองลิตร ให้ถือว่าเป็นสามีที่มีฐานะในขั้นปานกลาง แต่ถ้าไม่มีแม้ทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมของตนเองเช่นว่านั้น ให้ถือว่าเป็นสามีที่มีฐานะในขั้นยากจน

ในการจ่ายโภชนาหารตามความในข้อ ๘๖ (๑) (ก) สามีที่มีฐานะในขั้นสมบูรณ์ด้วยธนสมบัติต้องจ่ายข้าวสารปริมาณสองลิตร สามีที่มีฐานะในขั้นปานกลางต้องจ่ายข้าวสารปริมาณหนึ่งลิตรครึ่ง และสามีที่มีฐานะในขั้นยากจนต้องจ่ายข้าวสารปริมาณหนึ่งลิตร ถ้าจ่ายเป็นโภชนาหารประเภทที่ไม่ใช่ข้าวสารให้ใช้เกณฑ์ดังกล่าวนี้โดยอนุโลม

ข้อ ๑๐๐ ถ้ากรณีภริยาตามความในข้อ ๘๒ เป็นภริยาที่ได้พ้นจากการเป็นภริยาตามกฎหมายของสามีแล้ว แต่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์บาอินใหญ่หรือบาอินเล็กที่เกิดจากการหย่าโดยมีสินจ้างหรือเกิดจากการเพิกถอนการสมรสโดยเหตุฟ้องหย่าที่เกิดหลังการสมรสและภริยานั้นมีครรภ์กับสามี แม้ว่าสามีนั้นได้ตายลงในระหว่างที่ภริยานั้นยังตั้งครรภ์อยู่ ภริยานั้นยังมีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีหรือกองมรดกของสามี แล้วแต่กรณี ในเฉพาะส่วนอื่นจากส่วนที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ตามความในข้อ ๘๖ (๒) (จ) เว้นแต่ภริยานั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เครื่องมือเครื่องใช้นั้น แต่ถ้าภริยาดังกล่าวไม่ได้ตั้งครรภ์ ภริยานั้นจะไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูยกเว้นในส่วนที่เป็นเคหสถาน

ในกรณีสามีได้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาตามความในวรรคแรก เนื่องจากเข้าใจผิดว่าภริยาตั้งครรภ์ เมื่อปรากฏว่าไม่ได้ตั้งครรภ์ ให้ภริยานั้นคืนส่วนที่ได้รับมาเกินสิทธิแก่สามี

ข้อ ๑๐๑ ภริยาตามความในข้อ ๘๒ ที่อยู่ในระยะอิดดะฮ์ที่เป็นเหตุมาจากสามีตาย ไม่ว่าจะมีครรภ์กับสามีหรือไม่ จะไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดู ยกเว้นในส่วนที่เป็นเคหสถาน

ข้อ ๑๐๒ ห้ามมิให้ภริยาที่อยู่ในระยะอิดะฮ์ออกจากเคหสถานที่อาศัยอยู่ในขณะเกิดอิดดะฮ์ หรือย้ายออกจากเคหสถานดังกล่าวโดยไม่จำเป็นจนกว่าจะหมดระยะอิดดะฮ์ และให้กลับมานอนที่บ้านในทุกครั้งที่ออกไป และสามีไม่อาจขายเคหสถานนั้นในกรณีที่ไม่เป็นอิดดะฮ์ที่รู้วันสิ้นสุดที่แน่นอน หรือให้ภริยานั้นไปอาศัยที่อื่นยกเว้นเพื่อความเหมาะสมกับภริยานั้น หรืออยู่ร่วมกับบุคคลอื่นจนขาดความเป็นส่วนตัวและเสี่ยงต่อการที่จะละเมิดกฎหมาย

การออกนอกเคหสถานด้วยเหตุต่อไปนี้ ถือเป็นเหตุจำเป็นตามความในวรรคก่อน

(ก) เกรงภัยที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกายหรือทรัพย์สินของตนเองหรือบุตร

(ข) เดือดร้อนอย่างมากจากเพื่อนบ้าน

(ค) เป็นเหตุให้เพื่อนบ้านเดือดร้อนอย่างมาก

(ง) หาเลี้ยงชีพในเวลากลางวันหรือแม้เวลากลางคืนถ้าทำไม่ได้ในเวลากลางวัน

(จ) ไปพูดคุยกับเพื่อนบ้านเพื่อความคุ้นเคยที่บ้านของเพื่อนบ้านแม้จะเป็นเวลากลางคืน

(ฉ) กระทำสิ่งใด ๆ ที่สำคัญไม่น้อยกว่าที่ได้ระบุไว้ใน (ก) ถึง (จ)

การให้ภริยานั้นออกจากบ้านหลังเดิมที่มีราคาแพงเกินฐานะหรือศักดิ์ศรีของภริยานั้นไปอาศัยที่บ้านหลังใหม่ที่มีราคาสมฐานะหรือศักดิ์ศรีของภริยานั้น หรือการให้ภริยานั้นออกจากบ้านหลังเดิมที่มีราคาและสภาพที่ด้อยกว่าฐานะหรือศักดิ์ศรีของภริยานั้นไปอาศัยที่บ้านหลังใหม่ที่มีราคาสมฐานะหรือศักดิ์ศรีของภริยานั้น ถือเป็นการย้ายเพื่อความเหมาะสมตามความในวรรคก่อน และเฉพาะในกรณีหลังนั้นให้ถือเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องทำเช่นว่านั้น

ในกรณีที่มีการขัดแย้งกันด้วยเหตุว่าภริยาออกจากบ้านที่อาศัยอยู่ประจำและในขณะที่ยังอยู่นอกบ้านได้เกิดอิดดะฮ์ขึ้น และภริยาอ้างว่าออกไปตามคำสั่งหรือด้วยความยินยอมของสามี แต่สามีปฏิเสธหรือภริยาอ้างว่าออกมาเพื่อย้ายไปอยู่บ้านใหม่ตามคำสั่งหรือด้วยความยินยอมของสามี แต่สามีแย้งว่าให้ออกไปเพื่อทำธุระเท่านั้น ถ้าไม่มีหลักฐานให้ฟังได้เป็นอย่างอื่นให้ฟังคำของสามีโดยการสาบาน และให้ภริยานั้นกลับเข้าบ้านโดยพลัน แต่ถ้าสามีให้การยอมรับ ภริยานั้นไม่ต้องกลับเข้าบ้านโดยพลัน

ข้อ ๑๐๓ ในกรณีที่เกิดอิดดะฮ์ในขณะกำลังจะออกเดินทางหรือออกเดินทางแล้ว เพื่อไปอยู่บ้านหลังใหม่ไม่ว่าบ้านนั้นจะอยู่ในเมืองที่อยู่เดิมหรือไม่ และไม่ว่าจะไปตามคำสั่งของสามีหรือไม่ ถ้าสามารถทำได้ ให้ภริยานั้นกลับมาอยู่บ้านหลังเดิม แต่ถ้าเป็นกรณีที่เกิดอิดดะฮ์ในขณะเดินทางไปทำธุระต่างแดนโดยได้รับอนุญาตจากสามี ถ้าสามารถทำได้ให้ภริยานั้นเลือกว่าจะกลับบ้านหรือจะเดินทางต่อ ถ้าเลือกเดินทางต่อหลังเสร็จธุระต้องรีบกลับโดยทันที

ในกรณีที่ขณะเกิดอิดดะฮ์ ผู้อยู่ในระยะอิดดะฮ์ไม่ได้อยู่ในเคหสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยเดิม โดยอาศัยอยู่ในสถานที่อื่น หรืออยู่ในขณะเดินทางไปอาศัยอยู่ในสถานที่อื่นตามคำสั่งหรือด้วยความยินยอมของสามี ให้ผู้นั้นอาศัยอยู่ในสถานที่นั้นต่อไป โดยไม่ต้องกลับเข้าเคหสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยเดิม แม้การยินยอมของสามีได้เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้นั้นได้ถึงไปสถานที่นั้นแล้ว แต่ถ้าการไปอาศัยอยู่ในสถานที่อื่นเช่นว่านั้น ไม่ได้เป็นการทำตามคำสั่งหรือยังไม่ได้รับความยินยอมของสามี ให้ผู้นั้นกลับมาอาศัยอยู่ในเคหสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยเดิม

ข้อ ๑๐๔ สามีมีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๘๒ นั้น ก็ต่อเมื่อภริยาเรียกร้องสิทธินั้นเมื่อภริยาเรียกร้องแล้ว และล่วงเลยเวลาชำระแต่ไม่มีการชำระให้ถือว่าสามีเป็นหนี้ภริยาโดยปริยาย

ในกรณีที่สามีไม่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูของภริยาหรือค่าอุปการะเลี้ยงดูของบุตรที่อยู่ภายใต้อำนาจเลี้ยงดูของภริยาให้แก่ภริยา ภริยามีสิทธิยึดถือเอาทรัพย์ของสามีมาเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูของตนหรือของบุตรนั้นได้

ในกรณีที่สามีไม่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือไม่ชำระหนี้ที่เกิดจากการไม่ชำระนั้น และภริยาไม่สามารถยึดถือเอาทรัพย์ของสามีตามความในวรรคสองได้ ภริยามีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้สามีชำระได้ และถ้าสามีไม่สามารถชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูระดับผู้ยากจนในส่วนที่เป็นเรื่องเฉพาะตัวของภริยา หรือสามีไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลและไม่มีทรัพย์สินที่จะยึดเอามาชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นว่านั้นที่ยังไม่กลายเป็นหนี้ได้ ภริยามีสิทธิฟ้องหย่าตามความในข้อ ๑๔๔ (๑) (ค) ได้

ในกรณีที่สามีตามความในวรรคสาม มีทรัพย์สินตั้งอยู่ในระยะทางไม่เกินเก้าสิบหกกิโลเมตร ภริยาไม่มีสิทธิฟ้องหย่าตามความในข้อ ๑๔๔ (๑) (ค)

ข้อ ๑๐๕ กรณีต่อไปนี้ ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าสามีไม่มีทรัพย์ที่จะเอามาเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาได้

(๑) กรณีที่สามีไม่มีทรัพย์อื่นนอกจากทรัพย์ที่อยู่ในสถานที่ห่างไกลไปจากถิ่นที่อยู่ประจำของภริยาเกินเก้าสิบหกกิโลเมตร ถ้าอยู่ใกล้กว่านั้นศาลต้องสั่งให้สามีไปนำมามอบให้แก่ภริยา เพื่อเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูโดยเร็ว

(๒) การผัดผ่อนการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้เป็นระยะเวลานานเท่ากับเวลาที่ต้องใช้ในการนำทรัพย์ที่อยู่ไกลเกินเก้าสิบหกกิโลเมตรมามอบให้แก่ภริยา

ข้อ ๑๐๖ กรณีสามีค้างชำระหนี้ตามความในข้อ ๑๐๔ ผู้สืบสันดานหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปคนใดคนหนึ่งของสามีมีสิทธิชำระหนี้แทนสามีได้ และให้ถือว่าเป็นการชำระหนี้แล้วโดยสมบูรณ์

ข้อ ๑๐๗ ในกรณีที่สามียังไม่บรรลุศาสนภาวะหรือไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนก่อนสมรส แต่ภริยาไม่ว่าจะบรรลุศาสนภาวะแล้วหรือไม่ มีร่างกายเติบใหญ่จนสามารถร่วมประเวณีด้วยได้ ให้วลีของสามีจ่ายทรัพย์สินของตนเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นแทนสามี

แต่ถ้าสามีไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนภายหลังการสมรส และสามีมีทรัพย์สิน วลีนั้นมีสิทธิชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูจากทรัพย์สินของสามีได้

ข้อ ๑๐๘ เมื่อใดภริยาเป็นนุชูซ สามีมีสิทธิเรียกสิ่งที่ยังไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่สามีได้ยกให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ภริยาไปแล้วคืนได้

สิ่งต่าง ๆ ที่สามีมอบให้ภริยาโดยมีเจตนาให้เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดู เมื่อภริยารับแล้วให้ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของภริยา ยกเว้นผู้ช่วยเหลือหรือผู้ดูแลและเคหสถาน

ภริยาตามความในวรรคแรกไม่มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะได้ปฏิบัติหน้าที่ภริยา หรือพยายามจะปฏิบัติแต่ไม่สามารถปฏิบัติได้เพราะสามีไม่ให้โอกาส หรือจนกว่าภริยาจะได้มอบตัวแก่สามีครั้งใหม่ ถ้าในขณะนั้นสามีและภริยายังอยู่ในสภาวะละทิ้งกัน

เมื่อภริยาได้กลับมาเป็นภริยาที่ไม่เป็นนุชูซ ภริยาจะได้สิทธิในการรับค่าอุปการะเลี้ยงดูคืน ตั้งแต่เริ่มมีแสงอรุณของวันที่จะเริ่มขึ้นเป็นต้นไป ในกรณีของเครื่องบริโภค เคหสถานและสิ่งจำเป็นอื่น และของวันที่จะเริ่มขึ้นของช่วงหกเดือนต่อไปในกรณีของเครื่องอุปโภค เว้นแต่สามีได้สัมผัสโดยเสน่หา หรือเสพเมถุนในขณะใดขณะหนึ่งภริยามีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นไป

ข้อ ๑๐๙ ถ้าภริยาของผู้สูญหายที่ศาลยังไม่สั่งว่าเป็นผู้ที่ถึงแก่ความตายแล้วตามกฎหมาย ทำการสมรสกับชายอื่น การสมรสนั้นเป็นโมฆะ และถือว่าภริยานั้นเป็นนุชูซ จนกว่าจะเลิกอยู่กินฉันสามีภริยากับชายนั้นพ้นจากอิดดะฮ์ที่เกิดจากการร่วมประเวณีนิรโทษที่เกิดจากการสมรสที่เป็นโมฆะนั้น และได้กลับเข้าสู่การเป็นภริยาที่ดีของสามีอีกครั้ง อีกทั้งสามีได้รับรู้ถึงสิ่งเหล่านั้นแล้ว

นอกจากภริยาเช่นว่านั้นจะไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูของสามีเดิมด้วยเหตุที่ภริยานั้นเป็นนุชูซแล้ว ภริยานั้นยังไม่มีสิทธิในค่าอุปการะเลี้ยงดูของสามีใหม่ด้วย เนื่องจากทั้งสองไม่ได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และสามีใหม่ไม่มีสิทธิเรียกคืนสิ่งที่ได้มอบให้ภริยานั้นไปแล้ว ยกเว้นสิ่งที่ได้ให้ไปตามคำสั่งศาล

ข้อ ๑๑๐ ภริยาด่าสามีโดยบันดาลโทสะเป็นครั้งคราวไม่เป็นนุชูซ แต่สามีมีสิทธิลงโทษภริยา ตามความในข้อ ๙๓ วรรคสอง

ข้อ ๑๑๑ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ ค่าอุปการะเลี้ยงดูที่สามีจะต้องชำระอย่างไรและเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และสภาวการณ์ของท้องถิ่น

ข้อ ๑๑๒ การฟังว่าภริยามีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะถือได้ว่า ภริยานั้นมีความพร้อมในการที่จะให้สามีร่วมประเวณีด้วยได้ตามที่กฎหมายบัญญัตินั้น ให้ฟังคำของบุคคลหนึ่งบุคคลใดตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) สามี

(๒) พยานที่อ้างคำพูดของสามี

(๓) พยานที่ยืนยันว่าสภาพร่างกายและพฤติกรรมของภริยาแสดงให้เห็นเป็นเช่นว่านั้น

ข้อ ๑๑๓ การฟังว่าภริยาที่อยู่ในระยะอิดดะฮ์ ผ่านช่วงว่างระหว่างประจำเดือนมาแล้วจำนวนเท่าใด เพื่อกำหนดวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์นั้น ให้ฟังคำของภริยา เว้นแต่สามีคัดค้าน ให้ฟังคำภริยาโดยการสาบาน

ข้อ ๑๑๔ ในกรณีสามีจะเดินทางไกลไปจากภริยา ภริยามีสิทธิเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูของวันที่สามีไม่อยู่ไว้ก่อนและมีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งห้ามการเดินทางของสามีจนกว่าสามีจะชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นว่านั้นหรือหย่าภริยานั้น

ข้อ ๑๑๕ ในกรณีที่สามีภริยาขัดแย้งกันในเรื่องของการมอบตัวตามความในข้อ ๙๐ ให้ฟังคำของสามีโดยการสาบาน แต่ถ้าเป็นเรื่องการเป็นนุชูซหรือเรื่องการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยา ให้ฟังคำของภริยา เว้นแต่จะมีหลักฐานให้ฟังได้เป็นอย่างอื่น

กรณีการขัดแย้งเรื่องการมอบตัวตามวรรคแรก ถ้าสามีไม่ยอมสาบานให้รับฟังคำของภริยาโดยการสาบาน

ข้อ ๑๑๖ เมื่อใดที่สามีก่อความเดือดร้อนแก่ภริยาโดยขัดต่อกฎหมายนี้ และภริยาได้ร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลแยกภริยาออกไปจากสามี ให้ศาลแยกภริยาไปอยู่ในที่ปลอดภัยและเหมาะสมโดยความยินยอมของภริยาจนกว่าสามีจะร้องขอต่อศาลว่าตนต้องการจะอยู่ร่วมกับภริยาและรับรองว่าจะไม่ปฏิบัติเช่นนั้นอีกจนเป็นที่พอใจของศาล และศาลจะเรียกประกันจากสามีก็ได้

หมวด ๒
เวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนของสามี

ข้อ ๑๑๗ ให้สามีผู้มีภริยาตั้งแต่สองคนขึ้นไปปันเวรอยู่ร่วมกับภริยาเท่าเทียมกัน โดยค้างคืนกับแต่ละคนอย่างเสมอภาค เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากภริยาคนอื่น ๆ

ในความเท่าเทียมตามความในวรรคแรก พึงให้รวมถึงความเท่าเทียมในเรื่องของความสุขทางเพศด้วย

ในกรณีที่สามียังเป็นผู้เยาว์แต่มีความสามารถร่วมประเวณีได้ เป็นหน้าที่ของวลีที่จะช่วยจัดทำการปันเวรเช่นว่านั้น และจัดการให้สามีปฏิบัติตามการปันเวรนั้น

ในกรณีที่สามียังเป็นผู้เยาว์ที่ยังเล็กซึ่งไม่มีความสามารถในการร่วมประเวณี วลีไม่ต้องจัดทำการปันเวรเช่นว่านั้นให้แก่สามีนั้น แต่ถ้าสามีนั้นได้ไปค้างคืนหรือวันกับภริยาบางส่วนแล้ว เป็นหน้าที่ของวลีที่จะจัดการให้สามีได้ไปค้างคืนหรือวันกับภริยาที่เหลือด้วยอย่างเท่าเทียมเสมอกัน

ในกรณีที่สามีไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน และได้ไปค้างคืนหรือวันกับภริยาบางส่วนไปก่อนแล้ว และภริยาที่เหลือเรียกร้อง อีกทั้งการไปค้างคืนหรือวันเช่นว่านั้นไม่ก่อให้เกิดอันตรายใด ๆ เป็นหน้าที่ของวลีที่จะช่วยจัดการให้สามีปฏิบัติตามการปันเวรของตนเพื่อชดเชยให้ภริยาที่เหลือ แต่ถ้าภริยาส่วนที่เหลือนั้นไม่เรียกร้อง ให้สามีชดเชยให้ภริยาเหล่านั้นหลังจากหายจากการไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนแล้ว เว้นแต่การได้มีเพศสัมพันธ์จะเป็นผลดีต่อการทำให้สามีหายจากการไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

ถ้าการได้มีเพศสัมพันธ์ของสามีจะเป็นผลเสียต่อการทำให้สามีนั้นหายจากการไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนห้ามไม่ให้วลีช่วยจัดทำการปันเวรเช่นว่านั้น และไม่ให้จัดการให้สามีปฏิบัติตามการปันเวรนั้นในทุกกรณี

ในกรณีที่สามีเป็นผู้ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนชั่วครั้งชั่วคราว ชนิดเป็น ๆ หาย ๆ ให้สามีปันเวรเฉพาะวันที่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนโดยตัดวันที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนออกไป แต่ถ้าไม่ได้เป็นเช่นว่านั้นและในช่วงที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนสามีได้ปฏิบัติตามการปันเวรกับภริยาไปบางส่วน ต่อมาได้หายจากการไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนขณะที่เริ่มปฏิบัติตามการปันเวรกับภริยาที่เหลือ ให้สามีชดเชยให้แก่ภริยาเจ้าของเวร

ที่ตนได้ปฏิบัติในขณะไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนนั้น

ข้อ ๑๑๘ ในการเริ่มต้นหมุนเวียนเวรด้วยเวรของภริยาคนใด ต้องได้รับความยินยอมจากภริยาคนอื่น ถ้าไม่อาจทำได้ให้ใช้การจับฉลากระหว่างภริยาแทน

ข้อ ๑๑๙ ในการกำหนดเวรอยู่ร่วมกับภริยานั้น ให้คำนวณเป็นคืนตั้งแต่พระอาทิตย์ตกจนพระอาทิตย์ขึ้น เว้นแต่สามีมีอาชีพที่ต้องทำงานในเวลากลางคืน ในกรณีเช่นว่านี้ให้คำนวณเป็นวันตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตก หรือสามีเป็นผู้เดินทาง ในกรณีเช่นว่านี้ให้คำนวณเป็นวันตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตก กรณีออกเดินทางในเวลากลางวัน

เมื่อกำหนดเวรเป็นคืนหรือวัน ให้คำนวณส่วนที่เป็นกลางวันหรือที่เป็นกลางคืนท้ายเวร แล้วแต่กรณี เข้าในกำหนดเวรนั้นด้วย

ข้อ ๑๒๐ ในการกำหนดเวรแต่ละเวร ห้ามมิให้น้อยกว่าเวรละหนึ่งคืนหรือหนึ่งวัน แล้วแต่กรณี และมิให้มากกว่าเวรละสามคืนหรือสามวัน แล้วแต่กรณี เว้นแต่สามีและภริยาทุกคนตกลงที่จะกำหนดเวรให้น้อยหรือมากกว่านี้ และในการกำหนดเวรของภริยาคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนมากกว่าคนอื่นๆ นั้น ต้องได้รับความยินยอมจากภริยาทุกคน

แต่การกำหนดเวรตามความในวรรคแรกไม่ให้ใช้บังคับในกรณีที่สามีได้สมรสกับภริยาคนใหม่ ในกรณีเช่นว่านี้ถ้าสมรสกับหญิง

(๑) พรหมจารี ภริยาใหม่มีสิทธิให้สามีอยู่ร่วมกับตนในเวรแรกได้เจ็ดคืนหรือเจ็ดวัน แล้วแต่กรณี โดยมิต้องชดเชยให้ภริยาที่เหลือในส่วนที่เกินมาจากเวรปกติ

(๒) ที่ไม่เป็นหญิงพรหมจารี ภริยาใหม่มีสิทธิให้สามีอยู่ร่วมกับตนในเวรแรกได้สามคืนหรือสามวัน แล้วแต่กรณี โดยมิต้องชดเชยให้ภริยาที่เหลือ หรือเจ็ดคืนหรือเจ็ดวัน แล้วแต่กรณี แต่ต้องชดเชยให้ภริยาที่เหลือในส่วนที่เกินมาจากเวรปกติ

ข้อ ๑๒๑ ในขณะที่สามีอยู่ในเวรของภริยาคนใด ห้ามไม่ให้สามีเรียกภริยาคนอื่นมาค้างคืนร่วมกันกับสามีและภริยาเจ้าของเวร โดยไม่ได้รับความยินยอมจากสามีและภริยานั้น

ในการใช้เวรของสามี จะกระทำโดยการไปอยู่ที่บ้านของภริยาหรือเรียกภริยามาค้างที่บ้านหรือสถานที่ที่สามีอาศัยอยู่ก็ได้ เว้นแต่การเรียกมานั้นเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ภริยาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ

ข้อ ๑๒๒ ถ้าสามีอยู่ในเวรของภริยาคนใดคนหนึ่งเกินกำหนดเวรของภริยานั้น โดยปราศจากความจำเป็นที่ชัดเจน ให้สามีอยู่ในเวรของภริยาอื่นชดเชยจนครบกำหนดเวลาที่เกินนั้น และถ้าสามีไปหาภริยาคนใดคนหนึ่งนอกกำหนดเวรโดยปราศจากความจำเป็นที่ชัดเจน ให้สามีอยู่ในเวรของภริยาอื่นชดเชยช่วงระยะเวลาที่ไปหาภริยานั้นนอกกำหนดเวลาจนครบกำหนดเวลาเช่นว่านั้น เว้นแต่ภริยาเหล่านั้นได้สละสิทธิของตน

ความในวรรคแรกไม่ให้ใช้บังคับแก่กรณีที่ภริยาคนใดคนหนึ่งออกไปจากบ้าน ซึ่งเป็นเหตุให้สามีไม่อาจอยู่ร่วมค้างคืนด้วยได้

ข้อ ๑๒๓ ภริยาที่เป็นนุชูซตามความในข้อ ๙๓ ไม่มีสิทธิในเวรอยู่ร่วมค้างคืนกับสามีตามกำหนดเวรแต่ละเวร จนกว่าเหตุแห่งนุชูซที่ทำให้สามีไม่ต้องอยู่ร่วมค้างคืนด้วยนั้นสิ้นสุดลง แต่ห้ามไม่ให้สามีงดเว้นการพูดกับภริยานั้นเกินสามวัน ตามความในข้อ ๙๓ วรรคสาม

ข้อ ๑๒๔ สามีที่ประสงค์จะนำภริยาคนใดคนหนึ่งร่วมเดินทางไกลไปกับสามี และการเดินทางไปนั้นไม่ใช่เพื่อกิจธุระของภริยานั้น จะต้องได้รับความยินยอมจากภริยาอื่น

ในกรณีที่สามีประสงค์จะนำภริยาคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวร่วมเดินทางไกลไปกับสามี และภริยาหลายคนประสงค์ที่จะร่วมเดินทางไกลไปกับสามีดั่งเช่นว่านั้น ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ให้ใช้การจับฉลากระหว่างผู้ที่ประสงค์จะไปนั้น

ถ้าในระหว่างเดินทางหรือระหว่างพักการเดินทาง สามีไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับภริยาผู้ร่วมเดินทาง ไม่ให้คำนวณช่วงเวลานั้นเข้าในกำหนดเวรของภริยานั้น

เมื่อสามีกลับบ้านแล้ว ให้อยู่ร่วมกับภริยาฝ่ายที่ไม่ได้ไปด้วย เพื่อชดเชยตามกำหนดเวลาที่อยู่ร่วมกับภริยาผู้ไปด้วย เว้นแต่ภริยาฝ่ายผู้ไม่ได้ไปด้วยสละสิทธิของตน

ถ้าภริยาฝ่ายผู้ไม่ได้ไปด้วยมีตั้งแต่สองคนขึ้นไป ไม่สามารถตกลงกำหนดเวรชดเชยในเรื่องก่อนหลังได้ให้ใช้การจับฉลากระหว่างภริยาฝ่ายนั้น

ข้อ ๑๒๕ ในกรณีที่สามีสมรสกับภริยาหลายคนในวันเดียวกัน ให้กำหนดเวรก่อนและหลังตามลำดับที่ได้สมรส ณ บ้านภริยาคนใดก่อนและหลัง ถ้าไม่ได้สมรสที่บ้านภริยา การกำหนดเวรต้องได้รับความยินยอมจากภริยาทุกคน ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ให้ใช้การจับฉลากระหว่างภริยา

ข้อ ๑๒๖ ถ้าสามีละเมิดสิทธิภริยาตามความในข้อ ๑๑๗ และข้อ ๑๑๘ ให้สามีขอขมาโทษต่อภริยาผู้ถูกสามีละเมิดสิทธินั้น

หมวด ๓
ทรัพย์สินระหว่างสามีและภริยา

ข้อ ๑๒๗ ในระหว่างสามีภริยาให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวพันในเรื่องทรัพย์สินต่อกันดุจบุคคลภายนอก

ข้อ ๑๒๘ ทรัพย์สินของสามีและภริยานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท ดังนี้

(๑) ทรัพย์สินรวม ซึ่งแบ่งได้เป็นสองชนิด คือ

(ก) สินสมรส

(ข) สินส่วนกลาง

(๒) ทรัพย์สินส่วนตน ซึ่งแบ่งได้เป็นสามชนิด คือ

(ก) สินเดิม

(ข) สินส่วนตัว

(ค) สินส่วนบุคคล

ข้อ ๑๒๙ "ทรัพย์สินรวม" หมายความว่า ทรัพย์สินที่สามีและภริยาเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งทั้งสองมีสิทธิในทรัพย์สินประเภทนี้ตามสัดส่วนที่ตนเองเป็นเจ้าของในทรัพย์สินนั้น

ข้อ ๑๓๐ ทรัพย์สินที่สามีและภริยาทำมาหาได้ร่วมกัน ให้ถือว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินรวมโดยทั้งสองมีสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นเท่ากัน เว้นแต่ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

ในกรณีเป็นที่สงสัยว่า ทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินรวมหรือไม่ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นทรัพย์สินรวม ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ว่าแต่ละฝ่ายมีสิทธิเป็นสัดส่วนเท่าใดให้ถือว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินรวมนั้นเท่ากัน

ข้อ ๑๓๑ "สินสมรส" หมายความว่า ทรัพย์สินรวมของสามีและภริยาที่ได้มาในระหว่างการเป็นสามีภริยา

ข้อ ๑๓๒ ทรัพย์สินที่สามีและภริยาได้มาในระหว่างการเป็นสามีภริยากัน ย่อมเป็นทรัพย์สินรวมทั้งสองฝ่าย เว้นแต่ก่อนที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สินใด ๆ ภายหลังการสมรส ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้แสดงเจตนาไว้อย่างชัดเจนจนอีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจแล้วว่าสิ่งที่แต่ละฝ่ายจะได้มาในระหว่างการเป็นสามีภริยานั้นเป็นทรัพย์สินส่วนตนของแต่ละฝ่าย[๘]

ข้อ ๑๓๓ "สินส่วนกลาง" หมายความว่า ทรัพย์สินรวมของสามีและภริยาที่ไม่ใช่สินสมรส

ข้อ ๑๓๔ "ทรัพย์สินส่วนตน" หมายความว่า ทรัพย์สินที่สามีหรือภริยาเป็นเจ้าของแต่เพียงฝ่ายเดียว

ข้อ ๑๓๕ "สินเดิม" หมายความว่า ทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินส่วนตนของสามีหรือภริยาที่มีอยู่เดิมก่อนการสมรส และหมายความรวมถึงทรัพย์สินที่ได้มาด้วยเหตุแห่งสินเดิมนั้น หรือเหตุที่ได้มาเพราะฝ่ายสามีหรือภริยา แล้วแต่กรณีที่มีอยู่เดิมก่อนการสมรส เว้นแต่กรณีซึ่งมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบ่งชี้ว่าทรัพย์สินนั้นได้กลายเป็นทรัพย์สินรวมด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งแล้ว

ข้อ ๑๓๖ "สินส่วนตัว" หมายความว่า ทรัพย์สินที่เป็นของใช้ส่วนตัวของสามีหรือภริยา เว้นแต่ได้แปรเปลี่ยนสภาพไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นแล้ว

ข้อ ๑๓๗ "สินส่วนบุคคล" หมายความว่า ทรัพย์สินส่วนตนของสามีหรือภริยาที่ไม่ได้เป็นสินเดิมหรือสินส่วนตัว

ข้อ ๑๓๘ ในกรณีที่สามีหรือภริยาเป็นเหตุทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียสิทธิบางส่วนหรือทั้งหมดของสิทธิของตนในทรัพย์สินรวมโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ฝ่ายที่เป็นเหตุจะต้องเป็นผู้รับผิดในส่วนที่เสียไปนั้น

ลักษณะ ๓
การขาดจากการสมรส

หมวด ๑
บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

ข้อ ๑๓๙ การสมรสย่อมสิ้นสุดลง ด้วยเหตุแห่งการตายของสามีหรือภริยา ด้วยเหตุแห่งการหย่าขาดจากกันของคู่สมรส หรือด้วยเหตุแห่งการถูกกำหนดให้ขาดจากการเป็นสามีภริยากันโดยเงื่อนไขแห่งกฎหมายโดยตรงหรือโดยอ้อม

---

[๘] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๕๗๔/๒๕๔๑ ระหว่าง นายดอเลาะ สือนิ โจทก์ นางนิเซ๊าะ สือนิ กับพวก จำเลย พิพากษาว่า โจทก์และจำเลยที่ ๑ เป็นอิสลามศาสนิกอยู่ในจังหวัดนราธิวาส สมรสกันตามหลักกฎหมายอิสลามตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ โจทก์เป็นผู้ซื้อที่ดินพิพาทและจดทะเบียนใส่ชื่อจำเลยที่ ๑ เป็นเจ้าของ ที่ดินพิพาทเป็นทรัพย์ที่ได้มาในระหว่างสมรสโดยซื้อมาจากเงินที่โจทก์และจำเลยที่ ๑ ทำมาหาได้ร่วมกัน จึงเป็นสินสมรสระหว่างโจทก์กับจำเลยที่ ๑

ข้อ ๑๔๐ การหย่าขาดจากกันของคู่สมรสตามความในข้อ ๑๓๙ เกิดจาก

(๑) การหย่าโดยความสมัครใจของสามีแต่เพียงฝ่ายเดียว ไม่ว่าจะเป็นหรือไม่เป็นเหตุมาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

(๒) การหย่าโดยมีสินจ้าง

(๓) การหย่าโดยศาลที่กระทำแทนสามี ซึ่งเป็นการหย่าที่เป็นเหตุมาจากการทำอีละอ์ของสามี

ข้อ ๑๔๑ "การถูกกำหนดให้ขาดจากการเป็นสามีภริยากันโดยเงื่อนไขแห่งกฎหมายโดยตรง" ตามความในข้อ ๑๓๙ หมายความว่า การถูกกำหนดให้ขาดจากการเป็นสามีภริยากันที่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยเงื่อนไขแห่งกฎหมายที่อยู่ในรูปแบบของ

(๑) การทำลิอาน

(๒) การเสพเมถุนนิรโทษ

(๓) การเป็นญาติกันด้วยเหตุแห่งการดื่มนม หรือ

(๔) การออกจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามของสามีหรือภริยา

ซึ่งทุกเหตุทำให้เกิดการทำลายนิติสัมพันธ์แห่งการสมรสของคู่สมรส แม้คู่สมรสไม่ได้มีเจตนาที่จะให้เป็นเช่นว่านั้น

ข้อ ๑๔๒ "การถูกกำหนดให้ขาดจากการเป็นสามีภริยากันโดยเงื่อนไขแห่งกฎหมายโดยอ้อม" ตามความในข้อ ๑๓๙ หมายความว่า การถูกกำหนดให้ขาดจากการเป็นสามีภริยากัน ที่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาล แล้วแต่กรณี เมื่อได้มีการฟ้องต่อศาลและศาลได้มีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้การสมรสสิ้นสุดลงโดยการเพิกถอนการสมรส

คำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลตามความในวรรคแรก จะกระทำขึ้นได้ก็โดยเหตุที่ได้มีการร้องขอของคู่สมรสหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น หรือโดยการยกขึ้นมาพิจารณาเองโดยศาล

การร้องขอของคู่สมรสหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น และการยกขึ้นมาพิจารณาเองโดยศาลตามความในวรรคสองนั้นสามารถกระทำได้ไม่ว่าจะโดยการอ้างเหตุตามความในข้อ ๑๔๑ หรือการอ้างเหตุอื่นซึ่งมีอยู่ในกฎหมายนี้ และไม่ว่าจะโดยการอ้างเหตุที่มีอยู่ในขณะทำการสมรส หรือการอ้างเหตุที่เกิดหลังการสมรส

แต่ถ้าเป็นกรณีที่คู่สมรสร้องขอโดยการอ้างเหตุที่มีอยู่ในขณะทำการสมรส ผู้ร้องขอจะต้องไม่ทราบถึงการมีเหตุนั้นของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมาก่อน และถ้าเป็นกรณีที่คู่สมรสร้องขอโดยการอ้างเหตุที่เกิดขึ้นมาหลังการสมรส ผู้ร้องขอจะต้องไม่เคยแสดงเจตนาว่าตนเองยอมรับสภาพการณ์เช่นนั้นของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมาก่อน

ข้อ ๑๔๓ การสิ้นสุดการสมรสใด สามีเป็นผู้กระทำการในขั้นสุดท้าย ให้ถือว่าการสิ้นสุดการสมรสนั้นเป็นการหย่า และการสิ้นสุดการสมรสใด ผู้กระทำการในขั้นสุดท้ายไม่ได้เป็นสามี ให้ถือว่าการสิ้นสุดการสมรสนั้นเป็นการเพิกถอนการสมรส

ข้อ ๑๔๔ การเสพเมถุนนิรโทษตามความในข้อ ๑๔๑ (๒) อาจเกิดจาก

(๑) สามีเสพเมถุนนิรโทษกับมารดาหรือหญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของภริยา

(๒) สามีเสพเมถุนนิรโทษกับบุตรหญิง หรือหญิงผู้สืบสันดานของภริยาแต่เพียงฝ่ายเดียว

(๓) บุตรชายของสามีแต่เพียงฝ่ายเดียวเสพเมถุนนิรโทษกับภริยา หรือ

(๔) บิดาหรือชายที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของสามีเสพเมถุนนิรโทษกับภริยา

ข้อ ๑๔๕ ให้การขาดจากการเป็นสามีภริยากันด้วยเหตุตามความในข้อ ๑๔๔ เป็นการขาดจากการเป็นสามีภริยากันที่ไม่อาจกลับมาเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดชีวิต

ข้อ ๑๔๖ การเป็นญาติกันด้วยเหตุแห่งการดื่มนมตามความในข้อ ๑๔๑ (๓) อาจเกิดจากภริยาในขณะอายุไม่เกินสองปีบริบูรณ์ดื่มน้ำนมตามความในข้อ ๔๘ วรรคสาม ของ

(๑) บุคคลที่บุตรหญิงของบุคคลนั้นเป็นญาติที่ห้ามมิให้สามีสมรสด้วย ซึ่งภริยาจะขาดจากการสมรสของสามีโดยที่ไม่อาจเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดชีวิต

(๒) ภริยาอีกคนหนึ่ง ซึ่งภริยาทั้งสองคนจะขาดจากการสมรสของสามีในเวลาเดียวกัน และเป็นการขาดจากการสมรสที่สามีภริยาไม่อาจเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดชีวิตถ้าสามีเป็นต้นเหตุให้เกิดน้ำนม และแม้สามีไม่ได้เป็นต้นเหตุให้เกิดน้ำนม แต่ภริยาที่เป็นผู้ให้ดื่มได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้ว แต่ถ้าสามีไม่ได้เป็นต้นเหตุให้เกิดน้ำนม และภริยาที่เป็นผู้ให้ดื่มก็ยังไม่ได้ร่วมประเวณีกับสามี ภริยาที่เป็นผู้ให้ดื่มเท่านั้นที่ไม่อาจเป็นสามีภริยากับสามีได้อีกจนตลอดชีวิต

(๓) มารดาของภริยาอีกคนหนึ่ง ซึ่งภริยาทั้งสองคนจะขาดจากการสมรสของสามีในเวลาเดียวกัน แต่สามีก็ยังสามารถที่จะเลือกสมรสกับภริยาคนใดคนหนึ่งใหม่ได้

(๔) บุตรหญิงของภริยาอีกคนหนึ่งที่ยังไม่ได้ร่วมประเวณีกับสามี ซึ่งภริยาทั้งสองคนจะขาดจากการสมรสของสามีในเวลาเดียวกัน โดยภริยาที่เป็นมารดาของผู้ให้ดื่มกับสามีไม่อาจเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดชีวิต และถ้าภริยาที่เป็นมารดาของผู้ให้ดื่มได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้ว ภริยาที่เป็นผู้ดื่มกับสามีไม่อาจเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดชีวิตเช่นเดียวกัน

ข้อ ๑๔๗ ถ้าสามีภริยาที่ขาดจากการเป็นสามีภริยากันด้วยเหตุตามความในข้อ ๑๔๑ (๔) เป็นสามีภริยาที่เคยเสพเมถุนกันแล้ว ทั้งสองจะคืนกลับเป็นสามีภริยากันอีกโดยสามีไม่ต้องกระทำการคืนดีหรือสมรสใหม่ในทันทีที่ฝ่ายซึ่งได้ออกจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามไปแล้วนั้น ได้กลับเข้าสู่การเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามภายในระยะอิดดะฮ์

แต่ถ้าสามีภริยานั้นเป็นสามีภริยาที่ไม่เคยเสพเมถุนกันมาก่อน หรือการเข้าสู่การเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามตามความในวรรคแรกเป็นการเข้าสู่การเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามในช่วงเวลาที่พ้นระยะอิดดะฮ์ไปแล้ว ให้การกลับคืนเป็นสามีภริยากันของสามีภริยานั้นกระทำได้ก็แต่โดยการสมรสใหม่

หมวด ๒
การฟ้องหย่า

ข้อ ๑๔๘ เหตุดังต่อไปนี้ ฝ่ายสามีหรือฝ่ายภริยาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหาย เนื่องจากอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นภริยาหรือสามี แล้วแต่กรณี ใช้เป็นเหตุฟ้องหย่าได้

(๑) สามีหรือภริยามีความบกพร่องในด้านต่าง ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการสมรสหรือเป็นอันตรายต่ออีกฝ่ายหนึ่งดังต่อไปนี้

(ก) ในทางร่างกาย อันได้แก่ ความพิการทางเพศ หรือความผิดปกติที่อวัยวะเพศจนทำให้มิอาจทำการร่วมประเวณีได้ตามปกติ หรือการป่วยด้วยโรคติดต่อร้ายแรง

(ข) ในทางจิตใจหรือสติปัญญา อันได้แก่ การเป็นลมหมดสติ หรือการวิกลจริต ที่ไม่สามารถจะรักษาให้หายขาดได้ หรือแม้สามารถรักษาให้หายขาดได้แต่ก็ต้องใช้เวลานาน และไม่ว่าจะเป็นชนิดวิกลจริตเป็น

ครั้งคราว หรือชนิดวิกลจริตตลอดเวลา แม้เกิดขึ้นแล้วในขณะสมรสแต่ฝ่ายที่เสียหายไม่ทราบมาก่อน

(ค) ในทางทรัพย์สิน อันได้แก่ การไม่มีความสามารถในการจัดหาค่าอุปการะเลี้ยงดูระดับผู้ยากจน ในช่วงเวลาถัดไปจากวันฟ้องให้แก่ภริยา

(๒) เหตุที่เกี่ยวกับการเสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล อันได้แก่ ความไม่คู่ควรกันของสามีภริยาในขณะสมรสและความไม่เหมาะสมระหว่างมะฮัดร์กับภริยา

(๓) เหตุที่เกี่ยวกับการสูญสิ้นโอกาสที่จะใช้ชีวิตสมรสร่วมกันตามปกติ อันได้แก่ การไม่ยอมเข้ารับอิสลามของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การสูญหายไปโดยไม่ปรากฏว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตาย หรือการอยู่ห่างไกลจากถิ่นที่อยู่ประจำของสามี โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเหตุอื่นๆ ที่เทียบได้กับเหตุเช่นว่านั้น

(๔) เหตุที่เกี่ยวกับการที่สามีไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามโครงสร้างหลักของสัญญาสมรส อันได้แก่ การไม่มีความสามารถชำระมะฮัดร์ตามความในข้อ ๑๕๑ (๑) (ก) ให้แก่ภริยา

ในกรณีฟ้องหย่าด้วยเหตุตามความใน (๑) (ค) และ (๓) ภริยาเท่านั้นที่มีสิทธิฟ้อง

ข้อ ๑๔๙ ในการฟ้องหย่าด้วยเหตุตามความในข้อ ๑๔๘ (๓) ศาลจะพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสด้วยเหตุสามีสูญหายได้ ก็แต่เฉพาะกรณีที่สามีสูญหายไปจากถิ่นที่อยู่ประจำ ในขณะที่ภริยาได้มอบตัวแก่สามีแล้วและยังไม่ได้เป็นนุชูซเท่านั้น

ข้อ ๑๕๐ "เป้าหมายสูงสุดของการสมรส" หมายความว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของผู้เข้าสู่การสมรสอันได้แก่ การเสพสุขทางเพศอันเป็นพื้นฐานของการดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยการร่วมประเวณีและการเล้าโลมทางเพศ

ข้อ ๑๕๑ ในการฟ้องหย่าด้วยเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามความในข้อ ๑๔๘ (๑) (ค) หรือ (๔) ศาลจะพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสได้ก็แต่เฉพาะกรณีดังต่อไปนี้

(๑) สามีไม่มีทรัพย์สินตามความในกรณีดังต่อไปนี้ และภริยาได้ร้องขอให้ศาลทำการหย่าขาดตนจากสามี

(ก) ในกรณีฟ้องหย่าด้วยเหตุตามความในข้อ ๑๔๘ (๔) สามีไม่มีทรัพย์สินที่สามารถจะยึดมาชำระเป็นค่ามะฮัดร์ ซึ่งตกเป็นภาระหน้าที่ของสามีแล้วในวันฟ้อง ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่มะฮัดร์นั้นได้ถูกระบุในการทำการสมรสแล้ว หรือด้วยเหตุอื่น และเป็นมะฮัดร์ประเภทเป็นหน้าที่ของสามีโดยพลัน และในการสมรสนั้นสามีภริยายังไม่ได้ร่วมประเวณีกันโดยภริยาสมัครใจ และอีกทั้งภริยายังไม่ได้รับชำระบางส่วนของมะฮัดร์นั้น

(ข) ในกรณีฟ้องหย่าด้วยเหตุแห่งการฟ้องหย่าตามความในข้อ ๑๔๘ (๑) (ค) สามีไม่มีทรัพย์สินที่สามารถจะยึดมาชำระเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยา ซึ่งตกเป็นภาระแก่สามีในวันถัดจากวันที่ศาลมีคำพิพากษาบังคับให้สามีชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นรายวันและวันต่อๆ ไปได้ และเมื่อเวลาล่วงเลยไปครบสามวันสามคืนนับตั้งแต่วันที่ได้ฟังคำพิพากษาให้ชำระ หรือวันที่ชำระครั้งหลังสุดของการชำระในช่วงเวลานับตั้งแต่วันที่ได้ฟังคำพิพากษาให้ชำระ แล้วแต่กรณี สามีก็ยังไม่ได้ชำระ

(๒) สามีไม่มีความสามารถที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จะใช้เป็นมะฮัดร์หรือค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นว่านั้นแก่ภริยาโดยวิธีการที่เหมาะสมและไม่ขัดต่อกฎหมาย และภริยาได้ร้องขอให้ศาลทำการหย่าขาดตนจากสามี

ในการฟ้องหย่าด้วยเหตุตามความในข้อ ๑๔๘ (๔) นั้น หลังยื่นฟ้องต่อศาล ภริยาต้องยื่นความประสงค์หรือร้องขอให้ศาลทำการหย่าขาดตนจากสามีโดยพลัน มิฉะนั้นจะหมดสิทธิเรียกร้องให้หย่าด้วยเหตุดังกล่าวเว้นแต่ภริยามีเหตุจำเป็น

ข้อ ๑๕๒ ในกรณีสามีไม่มีทรัพย์สินตามความในข้อ ๑๕๑ (๑) ถ้าบิดา ปู่ หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปชำระแทนสามี ในกรณีที่สามีเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถที่อยู่ในการปกครองของบุคคลเช่นว่านั้น ให้ถือว่าสามีได้ชำระแล้ว

ข้อ ๑๕๓ ในการพิพากษาเพิกถอนการสมรสด้วยเหตุสามีไม่สามารถชำระมะฮัดร์ตามความในข้อ ๑๕๑ (๑) (ก) ให้ศาลทำการพิพากษาโดยพลัน โดยมิต้องให้เวลาแก่สามีก่อนทำการพิพากษา

ข้อ ๑๕๔ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งข้อ ๑๕๒ ถ้ามีบุคคลภายนอกชำระแทนสามีซึ่งไม่มีทรัพย์สินตามความในข้อ ๑๔๘ (๑) (ค) หรือ (๔) โดยการบริจาคแก่ภริยาโดยตรง ภริยาไม่จำเป็นต้องรับและยังมีสิทธิที่จะฟ้องหย่าด้วยเหตุเช่นว่านั้น ยกเว้นกรณีที่บุคคลภายนอกนั้นบริจาคให้สามีและสามีได้นำไปชำระแก่ภริยาในภายหลัง

ข้อ ๑๕๕ ก่อนศาลพิพากษาเพิกถอนการสมรสด้วยเหตุสามีไม่สามารถชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๑๕๑ (๑) (ข) ศาลต้องให้เวลาสามีสามวันสามคืนก่อนทำการพิพากษา เว้นแต่กรณีที่สามีไม่อยู่ในเมืองนั้นหรือสถานที่ที่ถือได้ว่าเป็นเมืองนั้น ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ศาลเพิกถอนการสมรสของสามีได้โดยพลัน

ข้อ ๑๕๖ ในกรณีที่ภริยาอยู่ในช่วงเวลารอให้สามีชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๑๕๑ (๑) (ข) ในตอนกลางวัน ภริยามีสิทธิ

(๑) ออกนอกบ้านไปแสวงหาค่าอุปการะเลี้ยงดูตนโดยมิต้องขออนุญาตจากสามี แม้ภริยาจะมีทรัพย์ของตนเอง หรือสามารถทำงานหาค่าอุปการะเลี้ยงดูตนภายในบ้านได้ก็ตาม แต่ต้องกลับเข้าอยู่ในบ้านในตอนกลางคืน

(๒) ขัดขืนไม่ให้สามีเสพสุขทางเพศกับตนในตอนกลางวันของวันนั้น และยังมีสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูของวันนั้นจากสามี โดยเป็นหนี้ที่สามีจะต้องชดใช้ให้ภริยา

(๓) ขัดขืนไม่ให้สามีเสพสุขทางเพศกับตนในตอนกลางวันและกลางคืนของวันนั้น แต่ในกรณีเช่นว่านี้ภริยาไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยาของวันนั้นจากสามี

ข้อ ๑๕๗ คู่สมรสใดที่ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้สิ้นสุดการสมรส อันเนื่องจากเหตุตามความในข้อ ๑๔๘ (๑) และ (๒) ให้ถือว่าคู่สมรสนั้นสิ้นสุดการสมรสโดยการเพิกถอนการสมรส ซึ่งมีผลให้คู่สมรสนั้นสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินเล็ก

ข้อ ๑๕๘ ในการเพิกถอนการสมรส ศาลอาจทำการพิพากษาเพิกถอนการสมรสให้แก่ภริยา หรืออนุญาตให้ภริยาทำการเพิกถอนการสมรสด้วยตนเอง

ข้อ ๑๕๙ ภริยาที่มีสิทธิฟ้องหย่าสามี ด้วยเหตุแห่งความบกพร่องในทางทรัพย์สินตามความในข้อ ๑๔๘ (๑) (ค) และ (๓) จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) เป็นผู้สติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนและบรรลุศาสนภาวะแล้ว

(๒) ไม่เป็นนุชูซ

ข้อ ๑๖๐ ค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ตกเป็นภาระหน้าที่แก่สามีแล้ว และไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ว่าภริยาไม่ติดใจเรียกร้องหรือไม่ต้องการและสามียังไม่ได้ชำระแก่ภริยา ให้เป็นหนี้ที่สามีจะต้องชดใช้แก่ภริยาในทุกกรณี

ข้อ ๑๖๑ การสมรสอาจเป็นโมฆียะ ด้วยเหตุที่

(๑) การสมรสนั้นเป็นการสมรสที่ไม่มีความเหมาะสมกันระหว่างคู่สมรสชายกับคู่สมรสหญิง ทั้งยังใช้มะฮัดร์มีค่าน้อยกว่าค่าของมะฮัดร์อันควรของคู่สมรสหญิง และไม่ได้กระทำโดยวลีอักร็อบหรือตัวแทน

(๒) ฝ่ายชายหลอกลวงฝ่ายหญิง แม้จะมีความเหมาะสมระหว่างชายหญิงนั้น

การสมรสที่เป็นโมฆียะตามความในวรรคแรกสามารถยกเลิกได้โดยวลีอักร็อบ

ข้อ ๑๖๒ กรณีที่สามีผู้ซึ่งไม่มีทรัพย์สินอื่นยกเว้นทรัพย์สินที่ฝากไว้หรือเก็บไว้ที่ภริยาได้สูญหายไปจากถิ่นที่อยู่ประจำ ภริยาไม่มีสิทธิที่จะยึดถือเอาทรัพย์สินเช่นว่านั้นมาชดใช้หนี้ของสามีที่ยังค้างชำระแก่ภริยาโดยพลการ แต่ภริยามีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้ภริยาได้รับการชำระหนี้จากทรัพย์สินเช่นว่านั้น เว้นแต่ว่าภริยามั่นใจว่าศาลจะอนุญาตให้ภริยาได้รับการชำระหนี้จากทรัพย์สินเช่นว่านั้นเมื่อใดที่ได้มีการร้องขอต่อศาล

ข้อ ๑๖๓ การตกเป็นผู้ซึ่งไม่มีความสามารถจัดหาค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาของสามีนั้นจำเป็นจะต้องมีพยาน

ข้อ ๑๖๔ ในการรับฟังว่าในวันฟ้องสามีไม่มีทรัพย์สินมากพอที่จะใช้เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาเป็นเวลาสามวันโดยนับตั้งแต่วันฟ้องเป็นต้นไป จะต้องมีการยืนยันด้วยการสาบานของภริยา

ข้อ ๑๖๕ กรณีต่อไปนี้ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าสามีไม่มีทรัพย์สินที่จะเอามาเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาได้

(๑) กรณีที่สามีไม่มีทรัพย์สินอื่น นอกจากทรัพย์สินที่อยู่ในสถานที่ห่างไกลไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ของภริยาเกินเก้าสิบหกกิโลเมตร ถ้าอยู่ใกล้กว่านั้นศาลต้องสั่งให้สามีไปนำมามอบให้แก่ภริยาเพื่อเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูโดยเร็ว

(๒) การผัดผ่อนการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้เป็นระยะเวลานานเท่ากับเวลาที่ต้องใช้ในการนำทรัพย์สินที่อยู่ไกลเกินเก้าสิบหกกิโลเมตรมามอบให้แก่ภริยา

หมวด ๓
การหย่า

ข้อ ๑๖๖ "การหย่า" หมายความว่า การคลายนิติสัมพันธ์การสมรสของสามีภริยา โดยการทำการหย่าตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้

ข้อ ๑๖๗ การหย่าเป็นสิ่งที่สามีพึงไม่กระทำต่อภริยา ยกเว้นกรณีต่อไปนี้

(๑) กรณีที่ผู้หย่าจำเป็นต้องหย่า

(๒) กรณีที่ผู้หย่าพึงหย่า

(๓) กรณีที่ผู้หย่าถูกห้ามไม่ให้หย่า เนื่องจากการหย่านั้นแม้จะมีผลตามกฎหมาย แต่ก็เป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย

(๔) กรณีที่ผู้ทำสามารถทำได้ตามกฎหมายหรือกฎหมายอนุญาตให้ผู้ทำกระทำได้

ข้อ ๑๖๘ การหย่าในกรณีต่อไปนี้เป็นบิดอีย์

(๑) การหย่าภริยาที่ผ่านการร่วมเพศกับสามีมาแล้ว ในขณะที่ภริยานั้นมีประจำเดือนหรือนิฟาส หรือในขณะที่ภริยานั้นไม่มีประจำเดือน แต่ในช่วงเวลาระหว่างการหย่านั้นกับการมีประจำเดือนครั้งหลังสุดสามีภริยาได้ร่วมเพศกันแล้ว ยกเว้นกรณีการหย่าโดยมีสินจ้าง

(๒) การหย่าภริยาคนหนึ่งคนใดที่ยังไม่ได้อยู่ร่วมกับสามีตามเวรที่ภริยานั้นได้รับตามสิทธิแห่งการปันเวรตามบทบัญญัติในลักษณะ ๒ หมวด ๒ ทั้งที่สิทธินั้นเกิดขึ้นแล้ว

(๓) การหย่าภริยาในขณะที่สามีป่วย โดยสามีต้องการตัดภริยาออกจากกองมรดก

การหย่าที่เป็นบิดอีย์นั้นแม้เป็นสิ่งต้องห้าม แต่ก็มีผลตามกฎหมาย

ข้อ ๑๖๙ สามีใดทำการหย่าภริยาตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ให้สามีภริยานั้นขาดจากการเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย หลังการหย่านั้นเสร็จสิ้นโดยสมบูรณ์

การหย่าจะไม่สมบูรณ์ถ้าไม่มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

(๑) ผู้หย่า

(๒) ผู้ถูกหย่า

(๓) การกล่าวหรือเขียนคำหย่า[๙]

ข้อ ๑๗๐ ผู้หย่าต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) มีสติสัมปชัญญะและไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ ยกเว้นผู้เสพสุรายาเมาหรือสิ่งที่ทำให้เสียสติ โดยเจตนาโดยไม่มีเหตุจำเป็นที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยสมัครใจและย่อมเล็งเห็นผลที่จะเกิดขึ้น

(๒) ในขณะทำการหย่ามีเจตนาและสมัครใจที่จะทำ แม้ไม่มีเจตนาที่จะให้เป็นตามที่ได้กระทำ หรือจะให้เป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม หรือแม้มีเจตนาให้เป็นอย่างอื่น

การทำการหย่าด้วยเหตุบันดาลโทสะ แม้ผู้ทำจะอ้างว่าไม่รู้สึกตัวในขณะกระทำด้วยเหตุแห่งการมีโทสะอย่างแรงให้ถือเสมือนการทำการหย่าของบุคคลปกติทั่วไป

ในกรณีที่ผู้หย่าอ้างว่าตนทำการหย่าด้วยความไม่รู้สึกตัวด้วยเหตุมึนเมา อันเป็นผลมาจากการถูกบังคับให้เสพสิ่งมึนเมา ถ้ามีหลักฐานแวดล้อมประกอบ ให้รับฟังโดยการสาบานยืนยันข้อกล่าวอ้างของผู้หย่า แต่ถ้าไม่มีหลักฐานแวดล้อมประกอบ ให้รับฟังโดยการมีพยานยืนยันข้อกล่าวอ้างนั้น

ในกรณีที่ถือว่าผู้หย่าไม่มีเจตนาหย่าแต่ถูกบังคับให้หย่า ในการบังคับเช่นว่านั้นจะต้องมีการข่มขู่ด้วยสิ่งที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ และผู้ถูกข่มขู่เชื่อว่าเป็นไปได้มากที่ผู้ข่มขู่จะทำตามที่ได้ข่มขู่เอาไว้ทันทีที่ตนขัดขืน

(๑) น่ากลัวหรือน่าอายสำหรับผู้ถูกข่มขู่นั้น ๆ

(๒) ผู้ข่มขู่สามารถทำได้

(๓) ผู้ถูกขู่ไม่สามารถที่จะหลบเลี่ยงได้

(๔) ผิดกฎหมาย

ข้อ ๑๗๑ ในการกล่าวหรือเขียนคำหย่าตามความในข้อ ๑๖๙ (๓) อาจใช้คำหย่าประเภทมีเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา หรือประเภทไม่มีทั้งเงื่อนไขและเงื่อนเวลา และอาจใช้คำหย่าประเภทชัดเจนหรือคำหย่าประเภทไม่ชัดเจนก็ได้ แต่ถ้าใช้คำหย่าประเภทไม่ชัดเจน ผู้ใช้จะต้องมีเจตนาในขณะใช้ว่าจะให้มีความหมายเป็นการหย่า

"คำหย่าประเภทชัดเจน" หมายความว่า คำหย่าที่มีความหมายชัดเจนว่าหย่าเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีความหมายอื่นอีก

"คำหย่าประเภทไม่ชัดเจน" หมายความว่า คำหย่าที่มีความหมายว่าหย่า และมีความหมายอื่นด้วย

---

[๙] คำพิพากษาศาลจังหวัดสตูล คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๑๖๗/๒๕๓๔ ระหว่าง นางฮาตีย๊ะ ดออาหรือกิริยา โจทก์ นายสมาน กิริยา จำเลย พิพากษาว่า การที่จำเลยเปล่งวาจาบอกเลิกการเป็นภริยาหรือตอละต่อหน้าโจทก์และบุคคลอื่น ตามหลักกฎหมายอิสลามแล้ว ถือว่าโจทก์และจำเลยขาดจากการเป็นสามีภริยาแล้ว จึงต้องดำเนินการแบ่งทรัพย์สินระหว่างโจทก์และจำเลยตามหลักกฎหมายอิสลาม

ข้อ ๑๗๒ ผู้เป็นใบ้ไม่ว่าจะเป็นมาแต่กำเนิดหรือไม่ สามารถทำการหย่าโดยแสดงอาณัติสัญญาณที่สามารถเข้าใจแทนคำพูดได้ แม้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถเขียนได้ด้วยก็ตาม

ถ้าสิ่งที่ได้จากการแปลอาณัติสัญญาณนั้น หมายถึงการหย่าอย่างชัดเจน ก็ให้ถือว่าเป็นการกล่าวคำหย่าที่ชัดเจน แต่ถ้าสิ่งเช่นว่านั้นไม่เป็นที่ชัดเจนว่าหมายถึงการหย่าหรือไม่ ให้ถือว่าเป็นการกล่าวคำหย่าที่ไม่ชัดเจน ซึ่งจำเป็นจะต้องประกอบด้วยเจตนาของผู้ทำ

เจตนาของคนใบ้สามารถทราบได้โดยการเขียนหรือแสดงอาณัติสัญญาณอธิบายถึงการมีเจตนาหรือไม่ของตัวคนใบ้เองในภายหลัง

ข้อ ๑๗๓ ผู้ถูกหย่าจะต้องเป็นภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรืออยู่ในระยะอิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์ของผู้หย่า

ข้อ ๑๗๔ การหย่าต่ออวัยวะหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายภริยา ให้มีผลเท่ากับการหย่าภริยา เว้นแต่อวัยวะหรือส่วนของร่างกายเช่นว่านั้นเป็นอวัยวะที่หลุดขาดจากภริยาแล้วหรือส่วนของร่างกายที่เป็นสิ่งปฏิกูล

ในกรณีกล่าวคำหย่าลับหลังภริยา ต้องระบุนามภริยาที่ต้องการหย่าถ้ามีภริยาตั้งแต่สองคนขึ้นไป แต่ถ้ากล่าวต่อหน้าภริยาเพียงระบุสรรพนามภริยาก็ได้

ในกรณีทำการหย่าโดยการทำหนังสือหย่า ผู้หย่าต้องเขียนหรือพิมพ์ด้วยตนเอง แม้ไม่ได้ลงลายมือชื่อ ถ้าทำโดยเจตนาให้เป็นการหย่า ไม่จำต้องอ่านก็มีผลตามกฎหมาย

ข้อ ๑๗๕ การหย่าเป็นเอกสิทธิ์ของสามี สามีทรงสิทธิที่จะทำการหย่าได้ฝ่ายเดียว ไม่จำต้องได้รับความยินยอมจากภริยา และไม่ต้องกระทำต่อหน้าภริยา

วลีที่มีสิทธิในการทำการสมรสแทนชายที่ยังไม่มีสิทธิทำการสมรสด้วยตัวเอง ไม่มีสิทธิทำการหย่าแทนชายนั้น[๑๐]

ข้อ ๑๗๖ สามีมีสิทธิหย่าภริยาแต่ละคนได้ไม่เกินคนละสามครั้งการหย่า ในทุกกรณี

ในการอนุมานจำนวนแห่งการหย่า ถ้าสามีทำการหย่า

(๑) โดยไม่ระบุจำนวนครั้งการหย่า ให้ถือเป็นหนึ่งครั้งการหย่า

(๒) โดยการกล่าวหรือเขียนเพียงครั้งเดียว แต่ได้กำหนดจำนวนครั้งเอาไว้ ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้าได้กำหนดจำนวนครั้งการหย่าไว้อย่างชัดเจน ให้ถือตามจำนวนครั้งการหย่าที่สามีกำหนด เว้นแต่สามีกำหนด

(ก) น้อยกว่าหนึ่งครั้งการหย่า ให้ถือเป็นหนึ่งครั้งการหย่า

(ข) มากกว่าสามครั้งการหย่า ให้ถือเป็นสามครั้งการหย่า

ในการหย่าที่กำหนดจำนวนครั้งการหย่าไว้อย่างชัดเจนแต่ได้ยกเว้นไว้จำนวนหนึ่ง ให้ถือตามจำนวนครั้งการหย่าที่เหลือจากการยกเว้นนั้น ถ้าการยกเว้นนั้นมีลักษณะการยกเว้นที่ถูกต้องดังต่อไปนี้

(ก) ถ้าเป็นการกล่าวยกเว้น ต้องเปล่งวาจาออกมาจนตัวผู้กล่าวเองได้ยิน และ

(ข) มีความต่อเนื่องกับจำนวนที่ระบุไปก่อนหน้าพอสมควร

---

[๑๐] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๔๗๐/๒๕๕๒ ระหว่าง นายมะรอนิง สามเสา โจทก์ นางผาติรัตน์ สุวรรณชาตรี กับพวกรวม ๒ คน จำเลย พิพากษาว่า ตอละหรือการคลายนิติสัมพันธ์การสมรสเป็นเอกสิทธิ์ของสามี มิจำต้องได้รับความยินยอมจากภริยา

ข้อ ๑๗๗ กรณีดังต่อไปนี้เป็นการหย่าหรือการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินเล็ก

(๑) การหย่าที่ในระหว่างการสมรส สามีภริยาคู่หย่าไม่เคยร่วมประเวณีหรือเสพเมถุนกัน

(๒) การหย่าโดยมีสินจ้าง

(๓) การสิ้นสุดการสมรสที่เกิดจากการร่วมประเวณีนิรโทษ หรือเหตุอื่นที่เป็นเหตุแห่งผลของกฎหมาย

(๔) การสิ้นสุดการสมรสที่เกิดจากการตาย

(๕) การหย่าที่เกิดจากการทำการหย่าของสามีและพ้นระยะอิดดะฮ์แล้ว

(๖) การสิ้นสุดการสมรสหรือการหย่าที่เกิดจากการฟ้องหย่า

สามีภริยาคู่หย่าในการหย่าหรือการสิ้นสุดการสมรสตามความใน (๑) (๒) (๕) และ (๖) จะกลับคืนเข้าสู่การสมรสกันใหม่ได้ก็โดยการสมรสใหม่เท่านั้น

ข้อ ๑๗๘ การสิ้นสุดการสมรสที่เกิดจากการหย่าภริยาคนหนึ่งครบจำนวนสามครั้ง ในทุกกรณีเป็นการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอินใหญ่

สามีภริยาคู่หย่าในการสิ้นสุดการสมรสเช่นว่านี้ จะกลับคืนเข้าสู่การสมรสกันใหม่ได้ก็โดยการสมรสใหม่ภายหลังที่ภริยานั้นได้สมรสกับชายอื่น ร่วมประเวณีกับชายอื่นนั้นในระหว่างการสมรส สิ้นสุดการสมรสจากชายอื่นนั้นและผ่านพ้นระยะอิดดะฮ์ที่เกิดจากการการสิ้นสุดการสมรสนั้น

ข้อ ๑๗๙ การฟังได้ว่าภริยาได้ทำการสมรส หย่าและพ้นระยะอิดดะฮ์จากชายอื่นตามความในข้อ ๑๗๘ วรรคสองนั้น ต้องฟังจากคำยืนยันและคำสาบานของภริยา แม้จะค้านกับคำให้การของชายอื่นนั้นสามีที่ได้สมรสใหม่กับภริยาตามความในข้อดังกล่าวมีสิทธิหย่าภริยานั้นได้อีกจำนวนสามครั้งการหย่า เสมือนกับการได้สมรสกับภริยานั้นเป็นครั้งแรก

ข้อ ๑๘๐ ในกรณีที่สามีปฏิเสธว่าไม่ได้กล่าวหรือเขียนคำหย่า การจะฟังได้ว่าสามีได้ทำการหย่าภริยาแล้วนั้น จำเป็นต้องฟังจาก

(๑) การได้ยินคำกล่าวหย่าหรือเห็นข้อเขียนหย่าของสามี หรือ

(๒) คำยืนยันของประจักษ์พยานที่เป็นเพศชายตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งได้ยินการกล่าวหรือเห็นการเขียนคำหย่า และเห็นตัวผู้หย่าในขณะกล่าวหรือเขียนคำหย่า แล้วแต่กรณี แม้พยานเช่นว่านั้นจะเป็นบุคคลในครอบครัวของภริยา แต่การเป็นพยานของบุคคลในครอบครัวเช่นว่านั้นจะต้องเป็นพยานแบบพยานอิสบะฮ์เท่านั้น

ข้อ ๑๘๑ สามีมีสิทธิหย่าภริยาที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์ร็อจอียะฮ์เพิ่มได้อีก โดยมิต้องรอให้พ้นระยะอิดดะฮ์เสียก่อน แต่เพิ่มได้ไม่เกินจำนวนครั้งการหย่าที่เหลือตามสิทธิ ถ้าเกินจำนวนเช่นว่านั้นให้ถือว่าเท่ากับจำนวนเช่นว่านั้น

ข้อ ๑๘๒ สามีใดถูกเพิกถอนการสมรสในการสมรสกับภริยาใด ถ้าสามีนั้นได้กลับเข้าสู่การสมรสของภริยานั้น จำนวนครั้งการหย่าที่สามีนั้นมีในการหย่าภริยานั้นยังคงอยู่เท่ากับที่มีในช่วงก่อนการเพิกถอนการสมรส

ข้อ ๑๘๓ สามีไม่มีสิทธิใด ๆ ในร่างกายของภริยาคู่หย่า เสมือนกับภริยาคู่หย่านั้นเป็นบุคคลภายนอก แม้จะเป็นการหย่าประเภทร็อจญอีย์

ข้อ ๑๘๔ ในการทำการหย่าแต่ละครั้งนั้น แม้สามีมีสิทธิหย่าภริยาได้สามครั้งการหย่าก็ตาม แต่ในการทำการหย่าแต่ละครั้งนั้น พึงกระทำการหย่าเพียงหนึ่งครั้งการหย่า

ข้อ ๑๘๕ สามีมีสิทธิมอบอำนาจแห่งการหย่าภริยา ให้แก่ภริยาไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรืออยู่ห่างไกลเพื่อให้ภริยาทำการหย่าตนเองได้ตามที่ใจต้องการ

ข้อ ๑๘๖ ถ้าสามีอนุญาตให้ภริยาหย่าตนเองซึ่งภริยาอยู่ต่อหน้า ถือเป็นการมอบอำนาจแห่งการหย่าภริยาให้แก่ภริยา แต่ถ้าสามีอนุญาตหรือมอบอำนาจให้บุคคลภายนอกหย่าภริยาตน ให้ถือเป็นการตั้งตัวแทนเพื่อทำการหย่าภริยาตนแทนตน

ข้อ ๑๘๗ กรณีที่สามีตั้งตัวแทนเพื่อทำการหย่าภริยาตนแทนตน การหย่าจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแทนทำการหย่าภริยา ไม่ว่าตัวแทนมีเจตนาหย่าแทนสามีหรือไม่

ข้อ ๑๘๘ ในกรณีที่สามีมอบอำนาจแห่งการหย่าภริยาให้แก่ภริยาซึ่งอยู่ต่อหน้า เพื่อจะได้ทำการหย่าตนเองได้ตามที่ใจภริยาต้องการ การมอบอำนาจแห่งการหย่านั้นจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) ไม่มีการกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา

(๒) สามีและภริยาต้องไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ แม้จะเป็นบุคคลปัญญาอ่อน

(๓) มีการใช้คำมอบอำนาจที่ชัดแจ้งหรือที่ไม่ชัดแจ้งก็ได้

ในกรณีที่ใช้คำมอบอำนาจที่ชัดแจ้งการมอบอำนาจนั้นจะมีผลตามกฎหมายโดยมิต้องมีเจตนาใด ๆ อีก แต่ถ้าใช้คำมอบอำนาจที่ไม่ชัดแจ้งจะมีผลตามกฎหมายก็ต่อเมื่อมีเจตนาว่าให้ภริยาเลือกเอาเองว่าจะหย่าหรือไม่

ในกรณีของการตอบรับของภริยาด้วยการทำการหย่าตนเอง ถ้าใช้คำหย่าที่ชัดแจ้งจะมีผลตามกฎหมายโดยไม่ต้องมีเจตนาใด ๆ อีก แต่ถ้าใช้คำหย่าที่ไม่ชัดแจ้งจะมีผลตามกฎหมายก็ต่อเมื่อมีเจตนาว่าทำการหย่า

ในกรณีที่สามีไม่ได้ระบุจำนวนครั้งการหย่าในคำมอบอำนาจแต่มีเจตนาว่าสามครั้งการหย่า และในการตอบรับของภริยาด้วยการทำการหย่าตนเองของภริยาก็ไม่ได้ระบุจำนวนครั้งการหย่าแต่มีเจตนาว่าสามครั้งการหย่า การหย่านั้นให้ถือว่าเป็นสามครั้งการหย่า

(๔) ผู้รับมอบอำนาจแห่งการหย่าจะต้องทำการหย่าตนเองในช่วงเวลาที่ถัดจากการมอบอำนาจนั้น และก่อนที่ผู้มอบและผู้รับมอบจะแยกจากกัน แม้จะเป็นช่วงระยะเวลาที่ยาวนานก็ตาม แต่ถ้ามีพฤติการณ์ว่าภริยาไม่รับการมอบอำนาจนั้น การมอบอำนาจนั้นจะจบสิ้นลงทันที

ในกรณีที่สามีมอบอำนาจแห่งการหย่าภริยาให้แก่ภริยาซึ่งไม่ได้อยู่ต่อหน้าสามี หรือสามีมอบอำนาจแห่งการหย่าภริยาให้แก่บุคคลภายนอกตั้งภริยาเป็นตัวแทนเพื่อทำการหย่าตัวภริยาเองแทนตน หรือตั้งบุคคลภายนอกเป็นตัวแทนเพื่อทำการหย่าภริยาตนแทนตน แม้บุคคลนั้นจะเป็นใบ้ ผู้รับมอบอำนาจแห่งการหย่าจะทำการหย่าเมื่อใดก็ได้

บุคคลภายนอกตามความในวรรคก่อนต้องไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ

ข้อ ๑๘๙ ถ้าสามีมอบอำนาจแห่งการหย่าให้ภริยา เพื่อให้ภริยาหย่าตนเองได้ตามใจต้องการ โดยในการมอบนั้นได้เอาคำว่า "เมื่อใดที่คุณต้องการ" หรือ "ถ้าคุณต้องการ" ไว้ที่ต้นประโยค การมอบอำนาจแห่งการหย่านั้นไม่มีผลตามกฎหมาย แต่ถ้าเอาไว้ท้ายประโยค การมอบอำนาจแห่งการหย่านั้นมีผลตามกฎหมาย ทั้งนี้ การหย่าจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อภริยาทำการหย่าโดยพลัน และเมื่อมอบไปแล้วสามีไม่มีสิทธิที่จะตั้งตัวแทนให้ทำการหย่าแทนตนได้อีก

การมอบสิทธิและการทำการหย่าเช่นว่านั้น แต่ละฝ่ายจะเลือกกระทำโดยวาจาหรือหนังสือก็ได้

ข้อ ๑๙๐ สามีที่มอบอำนาจแห่งการหย่าให้ภริยาหรือบุคคลภายนอก หรือตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นตัวแทนในการหย่า มีสิทธิยกเลิกการมอบอำนาจหรือการตั้งตัวแทนเช่นว่านั้น ก่อนภริยาหรือตัวแทนทำการหย่า

ข้อ ๑๙๑ การหย่านั้นย่อมสำเร็จได้ โดย

(๑) การกล่าวหรือเขียนคำหย่าของสามีจบสิ้นลง ในกรณีที่สามีหย่าโดยใช้คำหย่าที่ไม่ได้มีการกำหนดทัณฑ์บน เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาไว้ในการหย่า

(๒) สามีหรือตัวแทนของสามีทำการหย่าภริยา โดยในการหย่านั้นสามีได้รับสินจ้างจากภริยาหรือบุคคลภายนอก แล้วแต่กรณี

(๓) สามีผิดทัณฑ์บนที่สามีได้ทำไว้ในการหย่าภริยา

(๔) ข้อกำหนดที่สามีออกไว้ในการหย่าภริยาได้ถูกละเมิด

(๕) เงื่อนไขที่สามีกำหนดให้เป็นเงื่อนไขในการหย่าภริยาได้สำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว

(๖) ถึงจุดเริ่มต้นหรือสิ้นสุด แล้วแต่กรณี ของเงื่อนเวลาที่สามีกำหนดให้เป็นเงื่อนเวลาในการหย่าภริยา

(๗) เงื่อนไขและเงื่อนเวลาที่สามีกำหนดไว้ให้เป็นเงื่อนไขและเงื่อนเวลาในการหย่าได้เสร็จสิ้นแล้ว หรือถึงจุดกำหนดแห่งเวลานั้นแล้ว แล้วแต่กรณี

(๘) ภริยาทำการหย่าตนเองหรือบุคคลภายนอกทำการหย่าภริยานั้น ในกรณีสามีมอบสิทธิแห่งการหย่าให้ภริยาทำการหย่าตนเองหรือให้บุคคลภายนอกทำการหย่าภริยาตน หรือตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นตัวแทนในการหย่า แล้วแต่กรณี

ข้อ ๑๙๒ สามีจะตั้งตัวแทนให้ทำการหย่าได้แต่เฉพาะในการหย่าที่ไม่ได้มีเงื่อนไข เงื่อนเวลาหรือทัณฑ์บน

ในกรณีที่สามีตั้งตัวแทนให้ทำการหย่าภริยาแทนตนตามความต้องการของตัวแทน ให้นำความในข้อ ๑๘๘ และข้อ ๑๘๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

หมวด ๔
การหย่าที่มีทัณฑ์บน ข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา

ข้อ ๑๙๓ ในกรณีที่สามีได้ให้ทัณฑ์บนหรือวางข้อกำหนดใดไว้เป็นเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาในการหย่าภริยาโดยให้การหย่าขึ้นอยู่กับการผิดทัณฑ์บน หรือการละเมิดข้อกำหนดนั้น ถ้าสามีได้กำหนดให้การหย่าเกิดขึ้นเมื่อมีการผิดทัณฑ์บน

(๑) โดยพลัน การหย่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีการผิดทัณฑ์บนนั้นโดยพลัน

(๒) ภายในระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่ง หรือตรงกับวันเวลาใดวันเวลาหนึ่ง การหย่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีการผิดทัณฑ์บนนั้นภายในระยะเวลาหรือตรงกับวันเวลานั้น แล้วแต่กรณี

(๓) ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด การหย่าจะเกิดขึ้นในเวลาที่มีการผิดทัณฑ์บนนั้น ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด

ถ้าการปฏิบัติตามข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาแห่งการหย่านั้น เป็นสิ่งซึ่งพ้นวิสัยของผู้ปฏิบัติที่จะปฏิบัติได้ก็ดี หรือขัดต่ออิสลามบัญญัติก็ดี การที่ผู้ปฏิบัติไม่ได้ปฏิบัติตามข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลานั้น หาทำให้การหย่านั้นเกิดขึ้นแต่อย่างใดไม่

หากข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาที่สามีกำหนดไว้ในการหย่า อยู่ในความสามารถของผู้ปฏิบัติที่จะปฏิบัติได้ แต่มีเหตุสุดวิสัยมาขัดขวาง ผู้ปฏิบัติจึงไม่สามารถปฏิบัติได้ การหย่านั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน แต่ถ้าการที่ผู้ปฏิบัติไม่สามารถปฏิบัติได้เกิดขึ้นโดยการกระทำของผู้ปฏิบัติเองก็ดี เกิดขึ้นโดยความประมาทหรือความนิ่งนอนใจของผู้ปฏิบัติด้วยการที่ผู้ปฏิบัติไม่ได้รีบปฏิบัติในขณะที่มีโอกาสที่จะปฏิบัติได้ก็ดี การไม่สามารถปฏิบัตินั้น

หาทำให้การหย่าด้วยเหตุแห่งการไม่ปฏิบัตินั้นหมดสิ้นไปไม่[๑๑]

ข้อ ๑๙๔ ในกรณีที่สามีกำหนดเงื่อนไขใดเป็นเงื่อนไขในการหย่าภริยา ให้ถือว่าการหย่าเกิดขึ้นเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว

ในกรณีที่สามีกำหนดเงื่อนไขว่า ถ้าตนทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ตนหย่าขาดจากภริยา ถ้าต่อมาสามีได้ทำสิ่งนั้นโดยไม่มีเจตนา อันเนื่องจากหลงลืม หรือไม่รู้ถึงผลของการกระทำนั้นที่จะเกิดต่อการหย่า การหย่านั้นหาเกิดขึ้นไม่

ข้อ ๑๙๕ ในกรณีที่สามีกำหนดเวลาใดหรือช่วงเวลาใดหรือเวลานับแต่เวลาใดเป็นเงื่อนเวลาในการหย่าภริยา ให้ถือว่าการหย่าเกิดขึ้นเมื่อถึงกำหนดเวลานั้นหรือเริ่มต้นแห่งเวลานั้นหรือเวลาสิ้นสุดของเงื่อนเวลานั้นแล้วแต่กรณี

ข้อ ๑๙๖ ในกรณีที่สามีได้ทำทัณฑ์บน ออกข้อกำหนด หรือกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา แล้วแต่กรณีเอาไว้ในการหย่าภริยา ตามความในข้อ ๑๙๓ ถึง ข้อ ๑๙๕

(๑) สามีมีสิทธิทำทัณฑ์บน ออกข้อกำหนดหรือกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา แล้วแต่กรณี เอาไว้ในการหย่าแต่ลำพังฝ่ายเดียวโดยภริยาไม่ได้รู้เห็นด้วยก็ได้

(๒) สามีหรือภริยาไม่มีสิทธิเพิกถอน เปลี่ยนแปลง หรือระงับทัณฑ์บน ข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาเช่นว่านั้น

(๓) ถ้าการหย่าสำเร็จแล้ว เนื่องจาก

(ก) ได้มีการเป็นไปตามทัณฑ์บน ข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาเช่นว่านั้น ทัณฑ์บนข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาเช่นว่านั้นเป็นอันระงับไปไม่ผูกพันสามีภริยา แม้สามีภริยานั้นกลับคืนดีกันโดยเพียงการขอคืนดีก็ตาม

(ข) เหตุอื่นและมิใช่เหตุแห่งการหย่าประเภทบาอิน ทัณฑ์บน ข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลาเช่นว่านั้นย่อมผูกพันสามีหรือภริยาอยู่ตามเดิม ถ้าสามีภริยานั้นกลับคืนดีกันโดยเพียงการขอคืนดี

ข้อ ๑๙๗ ในกรณีที่สามีสงสัยในจำนวนครั้งการหย่าว่ามากหรือน้อย ให้ถือว่าน้อย หรือไม่แน่ใจว่าได้ทำการหย่าไปแล้วหรือไม่ ให้ถือว่ายังไม่ได้ทำ

---

[๑๑] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๑๖๖/๒๕๕๓ ระหว่าง นางสุเรียตี โต๊ะอีแมหรืออาแว โจทก์ นายรอมลิ โต๊ะอีแม จำเลย พิพากษาว่า การกล่าวสัญญาหรือตอละว่า หากจำเลยทอดทิ้งและปล่อยปละละเลยโจทก์ ไม่อยู่ร่วมกับโจทก์ฉันสามีภริยาเกินหกเดือน ถือว่าตกตอละหนึ่งตอละ เมื่อจำเลยทอดทิ้งโจทก์เกินหกเดือน จึงมีผลให้โจทก์และจำเลยขาดจากการสมรส

ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๗๘๗/๒๕๔๒ ระหว่าง นายนูรียะห์ เจ๊ะเละ โจทก์ นายมะรีเป็ง เจ๊ะเละ จำเลย พิพากษาในทำนองเดียวกัน

หมวด ๕[๑๒]
การคืนดี

ข้อ ๑๙๘ "การคืนดี" หมายความว่า การนำภริยาคู่หย่าที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจอียะฮ์คืนกลับสู่ความสัมพันธ์ฉันสามีภริยาอีกครั้งหนึ่งโดยมิต้องทำการสมรสใหม่ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

ข้อ ๑๙๙ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ สามีหรือตัวแทนมีสิทธิคืนดีกับภริยาได้ทุกเมื่อ และพึงมีพยานรู้เห็นถึงการคืนดีนั้น แม้การคืนดีนั้นจะเป็นเหตุให้มีการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

สามีต้องคืนดีกับภริยา กรณีการคืนดีนั้นทำให้ภริยาได้รับสิทธิของตนที่เสียไปคืนมา และสามีพึงคืนดีกับภริยา กรณีภริยาถูกหย่าโดยประเภทบิดอีย์ แต่พึงไม่คืนดี กรณีภริยานั้นถูกหย่าโดยการหย่าประเภทพึงกระทำ

วลีของสามีที่ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชนสามารถทำการคืนดีภริยาของสามีนั้นให้แก่สามี ในกรณีที่สามีจำเป็นต้องมีภริยาในทำนองเดียวกันกับกรณีทำการสมรสให้ผู้ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

ข้อ ๒๐๐ การคืนดีจะสมบูรณ์ เมื่อมี

(๑) ผู้ทำการคืนดี

(๒) ผู้ถูกคืนดี

(๓) การกล่าวหรือเขียนคำคืนดี

ข้อ ๒๐๑ ผู้ทำการคืนดี อันได้แก่ สามี ตัวแทนของสามี หรือวลีของสามี แล้วแต่กรณี จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ ไม่เป็นผู้พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม และมีสติสัมปชัญญะ ยกเว้นผู้เสพสุรายาเมาหรือสิ่งที่ทำให้เสียสติโดยเจตนาและสมัครใจเสพ และย่อมเล็งเห็นผลที่จะเกิดขึ้น

(๒) ในขณะกล่าวหรือเขียนคำคืนดี มีเจตนาและสมัครใจที่จะกล่าว

ข้อ ๒๐๒ ผู้ถูกคืนดีจะต้องเป็นภริยาที่ยังอยู่ในอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์ของผู้ทำการคืนดี มีความชัดเจนและแน่นอนและยังเป็นผู้ที่สามารถเป็นภริยาตามกฎหมายของผู้ทำการคืนดีได้ในขณะคืนดี

ข้อ ๒๐๓ "การกล่าวหรือเขียนคำคืนดี" ตามความในข้อ ๒๐๐ (๓) หมายความว่า การกล่าวที่ให้ความหมายว่าผู้กล่าวได้นำภริยาคู่หย่าที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจอียะฮ์คืนกลับสู่การสมรสของตนอีกครั้งหนึ่งโดยไม่มีเงื่อนไขและเงื่อนเวลาและไม่ว่าจะเป็นคำที่ชัดเจนหรือไม่ ในกรณีที่เป็นคำที่ไม่ชัดเจน ผู้ใช้คำนั้นจะต้องมีเจตนาที่จะให้มีความหมายเช่นว่านั้น ทั้งนี้ ให้รวมถึงข้อความที่เขียนขึ้นแทนคำกล่าวในกรณีที่ไม่สามารถกล่าวได้

ในกรณีที่ผู้ทำการคืนดีเป็นใบ้ ให้นำความในข้อ ๑๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๐๔ สามีที่ได้คืนดีหรือสมรสใหม่กับภริยาคู่หย่าที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจอียะฮ์ หรือสมรสใหม่กับภริยาคู่หย่าในการหย่าประเภทบาอินเล็ก มีสิทธิหย่าภริยานั้นได้อีกในจำนวนครั้งการหย่าเท่าที่ตนมีสิทธิในการหย่าภริยานั้นที่มีอยู่เดิม ถ้าทำการหย่าเกินจำนวนเช่นว่านั้นให้ถือเท่าจำนวนเช่นว่านั้น

---

[๑๒] ศาลจังหวัดสตูล คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๘๒๘/๒๕๔๙ ระหว่าง นางสาวยาวาเรียะ สารดี โจทก์ นายเศรษฐวุฒิ หรือ ดนฝาอาด เจ๊ะบา จำเลย พิพากษาว่า แม้จำเลยจะกล่าวคำหย่าขาดจากโจทก์ แต่ได้ทำพิธีรอยะอ์กลับคืนดีผูกนิติสัมพันธ์การสมรสกันใหม่ตามหลักศาสนาอิสลาม ถือว่าโจทก์กับจำเลยกลับเป็นภริยาสามีกันใหม่ ศาลมีอำนาจพิพากษาให้โจทก์กับจำเลยหย่าขาดกันใหม่ได้เมื่อมีเหตุใหม่ตามกฎหมายนี้

ข้อ ๒๐๕ ในกรณีที่ผู้ทำการคืนดีกับผู้ถูกคืนดีขัดแย้งกันในเรื่องของวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ ให้รับฟังคำของผู้ถูกคืนดีโดยการสาบาน ถ้าอิดดะฮ์นั้นไม่ได้เป็นอิดดะฮ์ชนิดนับจำนวนวันและคำของผู้ถูกคืนดีนั้นมีความเป็นไปได้ แต่ถ้าอิดดะฮ์นั้นเป็นอิดดะฮ์ชนิดนับจำนวนวันหรือคำของผู้ถูกคืนดีนั้นไม่มีความเป็นไปได้ ให้รับฟังคำของผู้ทำการคืนดีโดยการสาบาน

ข้อ ๒๐๖ ในกรณีที่หลังจากสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ และผู้ถูกคืนดียังไม่ได้สมรสกับผู้ใด ผู้ทำการคืนดีได้อ้างว่าตนได้ทำการคืนดีแล้วก่อนวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ แต่ผู้ถูกคืนดีให้การว่าผู้ทำการคืนดีได้ทำการคืนดีหลังวันสิ้นสุดอิดดะฮ์ ทั้งที่ทั้งสองฝ่ายรับกันในเรื่องของวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ ให้รับฟังคำของผู้ถูกคืนดี ถ้าผู้คืนดีได้ทำการสาบานว่าตนไม่รู้ความจริงว่าผู้ทำการคืนดีได้ทำการคืนดีก่อนวันสิ้นสุดอิดดะฮ์ แต่ถ้าผู้ทำการคืนดีกับผู้ถูกคืนดีนั้นขัดแย้งกันในเรื่องของวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ ทั้งที่ทั้งสองฝ่ายรับกันในเรื่องของวันคืนดี ให้รับฟังคำของผู้คืนดีโดยการสาบาน

ข้อ ๒๐๗ ในกรณีที่ผู้ทำการคืนดีอ้างว่าได้คืนดีก่อนวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์หนึ่งวัน แต่ผู้ถูกคืนดีโต้แย้งว่าผู้ทำการคืนดีได้ทำคืนดีหลังวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์หนึ่งวัน โดยขัดแย้งกันในเรื่องของวันสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ ทั้งที่รับกันในเรื่องของวันทำการคืนดี ให้รับฟังคำของผู้ทำการคืนดี ถ้าผู้ทำการคืนดีได้ทำการสาบานยืนยันข้ออ้างของตน

ข้อ ๒๐๘ การทำการคืนดีนั้นไม่อาจทำได้ด้วยการกระทำอื่น นอกจากที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้

หมวด ๖
อีละอ์

ข้อ ๒๐๙ "อีละอ์" หมายความว่า การสาบานหรือบนบานต่ออัลเลาะฮ์หรือการวางเงื่อนไขของสามีที่มีผลให้สามีภริยาไม่อาจร่วมประเวณีกันเป็นระยะเวลามากกว่าสี่เดือน

ข้อ ๒๑๐ ห้ามมิให้สามีทำอีละอ์ภริยาตนหรือกระทำการใด ๆ ที่จะมีผลให้ไม่อาจร่วมประเวณีตามกฎหมายกับภริยาตน เพื่อที่จะให้ภริยานั้นได้รับความเดือดร้อนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

ข้อ ๒๑๑ อีละอ์จะสมบูรณ์ เมื่อมี

(๑) สามีซึ่งเป็นผู้สาบาน บนบานหรือวางเงื่อนไข แล้วแต่กรณี

(๒) สิ่งที่ถูกสาบานต่อ สิ่งที่บนบานว่าจะทำหรือสิ่งที่เป็นเงื่อนไข แล้วแต่กรณี

(๓) ภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย แม้จะเป็นภริยาที่ยังอยู่ในอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์ของสามี

(๔) คำอีละอ์

(๕) ช่วงระยะเวลาแห่งการไม่ร่วมประเวณีระหว่างสามีภริยา

(๖) สิ่งที่เป็นผลของการสาบาน บนบานหรือวางเงื่อนไข แล้วแต่กรณี

ข้อ ๒๑๒ สามีตามความในข้อ ๒๐๙ และข้อ ๒๑๑ (๑) ต้องเป็นผู้มีสิทธิและสามารถหย่าภริยาตามกฎหมายนี้ได้เท่านั้น

ข้อ ๒๑๓ สามีและภริยานั้นจะต้องเป็นผู้ที่สามารถร่วมประเวณีกันได้ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย แม้ว่าความสามารถนั้นจะถูกเว้นวรรคไปบ้างก็ตาม

ข้อ ๒๑๔ สิ่งที่ถูกสาบานต่อตามความในข้อ ๒๑๑ (๒) นั้น จะต้องเป็นพระนามหรือคุณลักษณะของอัลเลาะฮ์เท่านั้น

ข้อ ๒๑๕ สิ่งที่บนบานว่าจะทำตามความในข้อ ๒๑๑ (๒) นั้น จะต้องเป็นการบังคับตนให้กระทำความดีตามบทบัญญัติที่ว่าด้วยการบนบานแห่งกฎหมายนี้

ข้อ ๒๑๖ สิ่งที่เป็นผลของการสาบาน บนบานหรือวางเงื่อนไขตามความในข้อ ๒๑๑ (๖) นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ทำให้สามีและภริยาไม่อาจร่วมประเวณีกันเป็นระยะเวลามากกว่าสี่เดือน

ข้อ ๒๑๗ "คำอีละอ์" หมายความว่า คำกล่าวที่ให้ความหมายว่า สามีได้กระทำอีละอ์ตามความในข้อ ๒๐๔ และให้นำความในข้อ ๑๗๑ วรรคแรก มาใช้บังคับโดยอนุโลม

"คำอีละอ์ประเภทชัดเจน" หมายความว่า คำอีละอ์ที่มีการใช้คำที่มีความหมายชัดเจนว่า เป็นการทำอีละอ์เท่านั้น ไม่สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้ หรืออาจแปลความเป็นอย่างอื่นได้บ้างแต่ไม่นิยมใช้

กรณีสามีใช้คำที่อาจแปลความเป็นอย่างอื่นได้บ้าง แต่ไม่นิยมใช้ สามีนั้นไม่สามารถอ้างได้ว่าไม่เจตนาทำอีละอ์

"คำอีละอ์ประเภทไม่ชัดเจน" หมายความว่า คำอีละอ์ที่มีการใช้คำต่างไปจากวรรคก่อน

ข้อ ๒๑๘ ช่วงระยะเวลาแห่งการไม่ร่วมประเวณีของสามีตามความในข้อ ๒๑๑ (๕) ต้องมากกว่าสี่เดือนในกรณีที่ไม่กำหนดระยะเวลา ให้ถือว่าตลอดไป

ข้อ ๒๑๙ ในช่วงเวลาสี่เดือนหลังจากการทำอีละอ์ ถ้าไม่มีการร่วมประเวณี หรือการสิ้นสุดการสมรสเกิดขึ้น ภริยามีสิทธิยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้สามีหยุดการกระทำตามที่กำหนดไว้ในการทำอีละอ์โดยการร่วมประเวณีกับภริยาและชำระค่าปรับสาบานหรือทำการหย่า แต่ถ้าในขณะนั้นภริยาไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมจะรับการร่วมประเวณีตามกฎหมายได้ เนื่องจากมีอุปสรรคที่เกิดจากหลักกฎหมาย ให้ศาลสั่งให้สามีหย่าได้เพียงอย่างเดียว แต่ถ้าอุปสรรคนั้นเกิดจากธรรมชาติ เพียงการรับคำของสามีโดยการสาบานว่าจะร่วมประเวณีกับภริยาเมื่ออุปสรรคนั้นหมดสิ้นไปแล้ว ก็ถือเสมือนว่าสามีได้ร่วมประเวณีกับภริยาภายในเวลาแล้ว หรือถ้าในขณะนั้นสามีไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะรับการร่วมประเวณีตามกฎหมายได้ เนื่องจากมีอุปสรรคที่เกิดจากเหตุสุดวิสัย ภริยามีสิทธิยื่นฟ้องต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้สามีหยุดการกระทำตามที่กำหนดไว้ในการทำอีละอ์ โดยการรับว่าจะร่วมประเวณีกับภริยาเมื่ออุปสรรคนั้นสิ้นสุดลง ถ้าสามีไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาล ให้ศาลพิพากษาให้หย่าแทนสามีหนึ่งครั้งการหย่า

ถ้าสามีร่วมประเวณีกับภริยาภายในระยะเวลาตามที่ระบุในการทำอีละอ์ ด้วยความสมัครใจของตนเองก่อนหรือหลังศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง ถ้าในการทำอีละอ์นั้นมีการสาบานเพียงอย่างเดียว สามีต้องชำระค่าปรับสาบานตามกฎหมายในฐานผิดคำสาบาน ถ้าในการทำอีละอ์นั้นทำด้วยการบนบานซึ่งมีการสาบานและการบังคับตนให้กระทำความดี สามีมีสิทธิเลือกที่จะชำระค่าปรับสาบานตามกฎหมาย หรือกระทำความดีตามที่ระบุในการทำอีละอ์นั้น และถ้าในการทำอีละอ์นั้นมีแต่เฉพาะการวางเงื่อนไข ผลของการร่วมประเวณีของสามีนั้นถือว่าเป็นไปตามเงื่อนไขนั้นแล้ว

ช่วงเวลาสี่เดือนตามข้อนี้ ให้เริ่มนับตั้งแต่วันทำอีละอ์ และให้สะดุดหยุดอยู่เมื่อมีเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการร่วมประเวณีระหว่างสามีภริยาอันเกิดจากภริยาและไม่ใช่เหตุปกติประจำมากั้นกลาง และเมื่อเหตุนั้นสิ้นสุดให้นับต่อไป แต่กรณีที่มีการทำอีละอ์ในช่วงที่ภริยาอยู่ในระยะอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์จะไม่เริ่มนับจนกว่าจะมีการคืนดี

ถ้าภายในช่วงเวลาสี่เดือนนั้นได้เกิดการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอิน อีละอ์นั้นก็จบสิ้นลงโดยปริยาย

ข้อ ๒๒๐ ในช่วงเวลาสี่เดือนหลังจากการทำอีละอ์ ถ้าไม่มีการสิ้นสุดการสมรสเกิดขึ้น แต่มีการร่วมประเวณีระหว่างสามีภริยานั้น ซึ่งเป็นการร่วมประเวณีที่ไม่มีผลตามหมวดนี้ของสามี ภริยาไม่มีสิทธิยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้สามีหยุดการกระทำตามที่กำหนดไว้ในการทำอีละอ์โดยการร่วมประเวณีกับภริยาหรือทำการหย่า และไม่ถือว่าเป็นการผิดคำสาบาน และการอีละอ์ยังไม่จบสิ้นจนกว่าจะสิ้นสุดระยะเวลาที่ระบุในการทำอีละอ์ ภายหลังถ้ามีการร่วมประเวณีที่มีผลตามกฎหมายเกิดขึ้นก่อนจะสิ้นสุดระยะเวลาที่ระบุในการทำอีละอ์ให้ถือว่าเป็นการผิดคำสาบาน และการอีละอ์นั้นจบสิ้น

ข้อ ๒๒๑ “ค่าปรับสาบาน” หมายความว่า การบริจาคข้าวสารหรือเครื่องนุ่งห่มให้ผู้ขัดสนสิบคน ในกรณีของข้าวสารให้บริจาคให้คนละหนึ่งลิตร หากการบริจาคข้าวสารหรือเครื่องนุ่งห่มเช่นว่านั้นเป็นสิ่งที่เกินความสามารถของผู้จ่ายให้ถือศีลอดสามวันแทน

หมวด ๗
ซีฮาดร์

ข้อ ๒๒๒ “ซีฮาดร์” หมายความว่า การเปรียบภริยากับมารดาตนหรือหญิงที่กฎหมายห้ามมิให้สมรสกับตนมาตั้งแต่ต้น หรือกับส่วนใดส่วนหนึ่งของบุคคลเช่นว่านั้น ในเชิงตัดความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างตนกับภริยาเสมือนตนกับมารดาตนหรือหญิงเช่นว่านั้น

ข้อ ๒๒๓ ห้ามไม่ให้สามีทำซีฮาดร์ภริยาตน สามีใดฝ่าฝืนโดยการตั้งใจทำซีฮาดร์ และไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ระบุไว้ในขณะทำซึ่งซ่อนอยู่ในข้อความที่ใช้ในการทำซีฮาดร์นั้น ให้สามีนั้นได้รับโทษเป็นค่าปรับซีฮาดร์

ข้อ ๒๒๔ หลังจากการทำซีฮาดร์ภริยา ห้ามมิให้ผู้ทำซีฮาดร์เสพสุขทางเพศกับร่างกายของภริยานั้นในส่วนที่อยู่ระหว่างสะดือกับหัวเข่า ผู้ทำซีฮาดร์ใดฝ่าฝืนให้ถือว่าผู้ทำซีฮาดร์นั้นไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ระบุไว้ในขณะทำซีฮาดร์

ข้อ ๒๒๕ หลังจากการทำซีฮาดร์ภริยา ผู้ทำซีฮาดร์ต้องทำการหย่าภริยานั้นโดยพลัน ผู้ทำซีฮาดร์ใดฝ่าฝืนให้ถือว่าผู้ทำซีฮาดร์นั้นไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ระบุไว้ในขณะทำซีฮาดร์

ข้อ ๒๒๖ “โดยพลัน” ตามความในข้อ ๒๒๕ หมายความว่า โดยที่ช่วงเวลาระหว่างหลังการทำซีฮาดร์กับก่อนการหย่านั้น ไม่นานมากพอที่จะกล่าวคำหย่าได้

ข้อ ๒๒๗ “ค่าปรับซีฮาดร์” ตามความในข้อ ๒๒๓ หมายความว่า การถือศีลอดเป็นเวลาสองเดือนติดต่อกัน หากการถือศีลอดเช่นว่านั้นเป็นสิ่งเกินความสามารถ ให้บริจาคข้าวสารให้คนยากจนหรือขัดสนหกสิบคน คนละหนึ่งลิตรแทน

ข้อ ๒๒๘ ซีฮาดร์จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ทำซีฮาดร์

(๒) ผู้ถูกซีฮาดร์

(๓) คำกล่าวหรือข้อเขียนที่ใช้ในซีฮาดร์

(๔) สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบด้วย

ข้อ ๒๒๙ ในกรณีของผู้ทำซีฮาดร์ ให้นำความในข้อ ๑๗๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๓๐ "คำกล่าวหรือข้อเขียนที่ใช้ในซีฮาดร์" หมายความว่า ข้อความที่ให้ความหมายว่า สามีได้กระทำซีฮาดร์ภริยาตามความในข้อ ๒๒๒ แล้ว และให้นำความในข้อ ๑๗๑ และข้อ ๑๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๓๑ ผู้ถูกซีฮาดร์จะต้องเป็นภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรืออยู่ในอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์ของผู้ทำซีฮาดร์เท่านั้น

ข้อ ๒๓๒ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบด้วยนั้นจะต้องเป็นหญิงที่กฎหมายห้ามมิให้สมรสกับผู้ทำซีฮาดร์มาตั้งแต่ต้น หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของบุคคลเช่นว่านั้น

หมวด ๘
ลิอาน

ข้อ ๒๓๓ "ลิอาน" หมายความว่า การปฏิญาณตนตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติไว้ในหมวดนี้เพื่อเพิกถอนการสมรสด้วยเหตุภริยามีชู้ หรือเพื่อปฏิเสธความเป็นบิดาของเด็กที่ไม่ใช่บุตรของตน แล้วแต่กรณีโดยที่ผู้ปฏิญาณจะพ้นจากความผิดฐานกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณี และให้รวมถึงการปฏิญาณตนตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติเพื่อปฏิเสธถึงการมีเหตุแห่งการขอเพิกถอนการสมรสเช่นว่านั้นของภริยาด้วย

ข้อ ๒๓๔ สามีใดเชื่อมั่นหรือค่อนข้างเชื่อมั่นและมีพยานแวดล้อมสนับสนุนว่า ภริยาตนนั้นมีชู้ไม่ว่าจะมีพยานยืนยันหรือไม่ และต้องการที่จะฟ้องหย่าภริยาด้วยอาศัยเหตุดังกล่าว สามีนั้นมีสิทธิยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลจัดให้ตนได้ทำลิอานและเพิกถอนการสมรสให้ตนหลังการทำลิอาน และตนก็จะได้ไม่มีความผิดฐานกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณี

"มีชู้" ตามความในวรรคแรกนั้น หมายความว่า ร่วมประเวณีกับชายที่ไม่ได้เป็นสามีตน

ข้อ ๒๓๕ ผู้ใดเชื่อมั่นว่าเด็กซึ่งเกิดจากภริยาตน และมีความเป็นไปได้ว่าเด็กนั้นจะเป็นบุตรหรือไม่ใช่บุตรของตน ไม่ว่าจะมีพยานยืนยันด้วยหรือไม่ ให้ผู้นั้นยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลจัดให้ผู้นั้นได้ทำลิอานปฏิเสธความเป็นบิดาของเด็กนั้น แม้ว่าเด็กนั้นจะตายไปแล้วหรือมารดาของเด็กนั้นขาดจากการสมรสของผู้นั้นไปแล้ว

ทันทีที่มีความเชื่อมั่นตามความในวรรคแรก ให้ผู้นั้นยื่นฟ้องหรือแจ้งความประสงค์ว่าจะทำลิอานต่อศาลโดยพลัน ยกเว้นกรณีมีเหตุจำเป็น แต่ก็ต้องกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่แสดงให้เห็นได้ว่าผู้นั้นพยายามกระทำในสิ่งที่บ่งบอกว่ายังต้องการทำลิอาน มิฉะนั้นจะหมดสิทธิทำลิอาน

ข้อ ๒๓๖ ผู้ใดไม่มั่นใจว่าเด็กที่เกิดจากภริยาตนนั้นเป็นบุตรของตน แม้มีพยานแวดล้อมบ่งบอกว่าเด็กที่เกิดจากภริยาตนนั้นอาจจะไม่ได้เป็นบุตรของตน และไม่มีพยานหลักฐานที่ชัดเจนมายืนยันข้อเท็จจริงห้ามมิให้ผู้นั้นยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลจัดให้ตนได้ทำลิอานปฏิเสธความเป็นบิดาของเด็กนั้น

ข้อ ๒๓๗ ภริยาใดถูกสามีทำลิอานหรือถูกกล่าวหาว่าผิดประเวณีหรือมีชู้ มีสิทธิทำลิอานปฏิเสธข้อกล่าวหาเช่นว่านั้น เว้นแต่มีพยานยืนยันชัดเจนว่าเป็นจริงตามข้อกล่าวหา

ในกรณีที่ข้อกล่าวหาเช่นว่านั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง ภริยาต้องทำลิอานปฏิเสธข้อกล่าวหาเช่นว่านั้น

ข้อ ๒๓๘ ในการปฏิญาณตนของสามีตามความในข้อ ๒๓๗ ให้ผู้ปฏิญาณตนกล่าวประโยคต่อไปนี้สี่ครั้ง คือ "ฉันขอปฏิญาณตนต่ออัลเลาะฮ์ว่า การที่ฉันกล่าวหาว่าภริยาฉันมีชู้นั้น เป็นการกล่าวตามความ

เป็นจริง” และกล่าวในครั้งที่ห้าว่า “ถ้าฉันพูดเท็จขอให้อัลเลาะฮ์ลงละอฺนะฮ์แก่ฉัน”

ในการทำลิอานของภริยาตามความในข้อ ๒๓๗ ให้ภริยาปฏิญาณตนโดยการกล่าวประโยคต่อไปนี้สี่ครั้งคือ “ฉันขอปฏิญาณตนต่ออัลเลาะฮ์ว่า ผู้ที่กล่าวหาว่าฉันมีชู้นั้น เป็นผู้กล่าวเท็จ” และกล่าวในครั้งที่ห้าว่า “ขอให้อัลเลาะฮ์ทรงกริ้วฉัน หากผู้นั้นพูดความจริง”

ข้อ ๒๓๙ ในกรณีคุณสมบัติของผู้ทำลิอานให้นำความในข้อ ๑๗๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๔๐ ในการทำลิอานจำเป็นจะต้องมีสิ่งดังต่อไปนี้

(๑) กรณีตามความในข้อ ๒๓๔ สามีกล่าวหาภริยาว่ามีชู้ก่อนการทำลิอาน

(๒) ศาลเป็นผู้สั่งให้ทำลิอาน

(๓) ผู้ทำลิอานกล่าวคำลิอานตามคำกล่าวนำของศาล

(๔) คำลิอานนั้นเป็นคำปฏิญาณที่มีความหมายและรูปแบบตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ตามความในข้อ ๒๓๘

(๕) ผู้ทำลิอานกล่าวคำลิอานเช่นว่านั้นตามลำดับ และติดต่อกันจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์

(๖) การปฏิญาณของภริยาต้องทำหลังการปฏิญาณของสามี

ข้อ ๒๔๑ ให้ศาลสั่งสามีที่กล่าวหาภริยาว่าผิดประเวณีหรือมีชู้ทำลิอานเมื่อ

(๑) สามีกล่าวรับต่อหน้าศาลว่า ตนได้กล่าวหาภริยาว่าภริยาได้กระทำในสิ่งเช่นว่านั้นจริง

(๒) สามีปฏิเสธต่อศาลว่า ตนไม่ได้กล่าวหาภริยาว่าภริยาได้กระทำในสิ่งเช่นว่านั้น แต่มีพยานชายสองคนขึ้นไปยืนยันว่าสามีนั้นได้กระทำการกล่าวหาภริยาเช่นว่านั้นจริง

ข้อ ๒๔๒ ศาลพึงเพิ่มความขลังของการทำลิอานด้วยการกระทำในเวลา สถานที่และต่อหน้าบุคคลในจำนวนที่จะทำให้เกิดความเกรงกลัวในการที่จะกระทำการอันเป็นเท็จด้วยเหตุเช่นว่านั้น ถ้าผู้ทำลิอานเป็นมุสลิมพึงทำ

(๑) ในเวลาตามลำดับ ดังนี้

(ก) หลังละหมาดอัสรีของเย็นวันศุกร์ของเดือนเราะญับหรือเดือนเราะมะฎอน

(ข) หลังละหมาดอัสรีของเย็นวันศุกร์อื่นนอกจากเย็นวันศุกร์ของเดือนเราะญับหรือเดือนเราะมะฎอน

(ค) หลังละหมาดอัสรีของเย็นวันอื่นนอกจากวันศุกร์

(๒) ทำในบริเวณมิมบัดร์ถ้าเป็นการทำลิอานในมัสยิด เว้นแต่หญิงมีประจำเดือนให้ทำบริเวณหน้ามัสยิดแทน

(๓) ต่อหน้าบุคคลที่น่าเคารพเลื่อมใสของชาวเมืองหรือผู้คนในสังคมของจังหวัดนั้นๆ ตั้งแต่สี่คนขึ้นไป

ข้อ ๒๔๓ ก่อนที่ผู้ทำลิอานจะกล่าวคำลิอาน ศาลพึงเตือนให้ผู้ทำลิอานทราบถึงโทษทัณฑ์จากอัลเลาะฮ์ที่ผู้ทำลิอานจะได้รับอันเนื่องจากการกล่าวคำลิอานที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง

ในขณะสามีกล่าวคำลิอาน พึงให้สามียืนและภริยานั่ง และในขณะภริยากล่าวคำลิอาน พึงให้สามีนั่งและภริยายืน เว้นเสียแต่ว่าผู้ทำลิอานไม่มีความสามารถที่จะทำเช่นว่านั้นได้

ข้อ ๒๔๔ เมื่อการทำลิอานเสร็จสิ้นสมบูรณ์จะทำให้เกิดผลดังต่อไปนี้

(๑) การสมรสของสามีภริยานั้นสิ้นสุดลงโดยการเพิกถอนการสมรสโดยทันที และทั้งสองฝ่ายไม่อาจเป็นสามีภริยากันได้อีกตลอดไปในทุกกรณี แต่ให้ถือว่าภริยาเป็นเสมือนผู้ถูกหย่าด้วยการหย่าประเภทบาอิน ยกเว้นกรณีการทำลิอานเพื่อการปฏิเสธบุตรแต่เพียงอย่างเดียว

(๒) ในกรณีที่ในการทำลิอานนั้น มีการกล่าวหาว่าภริยามีความผิดฐานผิดประเวณี สามีจะไม่มีความผิดฐานกล่าวหาผู้อื่นว่าผิดประเวณีหรือมีชู้ในทุกกรณี

(๓) ในกรณีที่ในการทำลิอานนั้น มีการกล่าวหาว่าภริยามีความผิดฐานผิดประเวณี ภริยามีความผิดในฐานความผิดนั้นโดยทันที เว้นแต่ภริยาได้ทำลิอานด้วย

(๔) เด็กที่ถูกระบุในการทำลิอานจะไม่มีความสัมพันธ์ในฐานะผู้สืบสันดานกับชายผู้ทำลิอานอีกต่อไป

หมวด ๘
การหย่าโดยมีสินจ้าง

ข้อ ๒๔๕ "การหย่าโดยมีสินจ้าง" หมายความว่า การหย่าภริยาหรือผู้เสมือนภริยา แล้วแต่กรณีของสามีที่ได้กระทำขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนกับสินจ้างโดยชัดเจน

ผลของการหย่าโดยมีสินจ้างมีดังต่อไปนี้

(๑) ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และผู้ประสงค์หย่าต้องจ่ายสินจ้างให้สามีตามที่ระบุในคำหรือการเสนอหย่าโดยมีสินจ้างนั้น ถ้าการหย่าโดยมีสินจ้างนั้นมีผลตามกฎหมาย และสินจ้างไม่เป็นสินจ้างวิบัติ

(๒) ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทการหย่าปกติ และผู้ประสงค์หย่าไม่ต้องชำระสินจ้างให้สามี ถ้าการหย่าโดยมีสินจ้างนั้นไม่มีผลตามกฎหมาย และสินจ้างเป็นสินจ้างวิบัติ

(๓) ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีด้วยการหย่าประเภทบาอินเล็ก และผู้ประสงค์หย่าไม่ต้องชำระสินจ้างให้สามีตามที่ระบุในคำหรือการเสนอ แต่ชำระเป็นค่ามะฮัดร์อันควรแทน ถ้าการหย่าโดยมีสินจ้างนั้นมีผลตามกฎหมาย แต่สินจ้างเป็นสินจ้างวิบัติ

(๔) ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีด้วยการหย่าประเภทบาอินเล็กและผู้ประสงค์หย่าไม่ต้องชำระสินจ้างใด ๆ ให้สามี ในกรณีที่ไม่ระบุสินจ้างหรือระบุสินจ้างวิบัติอย่างชัดเจน และผู้ประสงค์หย่าเป็นบุคคลภายนอก

ข้อ ๒๔๖ "ผู้เสมือนภริยา" หมายความว่า หญิงที่ยังอยู่ในอำนาจของสามีแต่ผู้เดียวที่จะทำให้หญิงนั้นเป็นหรือไม่เป็นภริยาที่ถูกต้องทำกฎหมายของสามี อันได้แก่ ภริยาคู่หย่าที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์ของสามี

ข้อ ๒๔๗ การหย่าโดยมีสินจ้างเกิดขึ้นได้โดยการที่

(๑) สามีกล่าวคำเสนอหรือทำการเสนอ แล้วแต่กรณีแก่ผู้ประสงค์หย่า โดยระบุในคำหรือการเสนอนั้นอย่างชัดเจนว่า สามีได้เสนอการหย่าภริยาหรือผู้เสมือนภริยา แล้วแต่กรณี โดยมีสินจ้างให้แก่ผู้ประสงค์หย่าหรือแม้ไม่ชัดเจนแต่ขณะเสนอสามีมีเจตนาเช่นว่านั้น และผู้ประสงค์หย่าก็ได้สนองรับการเสนอนั้น หรือ

(๒) สามีได้สนองรับการเสนอสินจ้างของผู้ประสงค์หย่าที่ได้เสนอมา เพื่อแลกเปลี่ยนกับการหย่าภริยาหรือผู้เสมือนภริยา แล้วแต่กรณี

ข้อ ๒๔๘ องค์ประกอบของการหย่าโดยมีสินจ้างมีดังต่อไปนี้

(๑) สามี ซึ่งต้องเป็นผู้มีอำนาจในการหย่าตามกฎหมายนี้

(๒) ผู้ประสงค์หย่า อันได้แก่ ภริยา ผู้เสมือนภริยาหรือบุคคลภายนอก ซึ่งมีความประสงค์ที่จะให้สามีหย่า และมีหน้าที่ต้องชำระสินจ้าง

(๓) คำหรือการเสนอหย่าโดยมีสินจ้าง และคำหรือการสนองรับ

(๔) สินจ้าง อันได้แก่ สิ่งที่ถูกเสนอให้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับการหย่าภริยาของสามี

(๕) การหย่าภริยาของสามี

ข้อ ๒๔๙ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ สามีและผู้ประสงค์หย่าสามารถตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการแทนตนได้

ข้อ ๒๕๐ "คำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้าง" หมายความว่า การใด ๆ ที่ฝ่ายผู้เสนอได้กระทำต่อฝ่ายสนองรับเพื่อแสดงให้ทราบว่า ได้มีการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างแก่ฝ่ายสนองรับคำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างตามความในวรรคก่อน ให้นำความในข้อ ๑๗๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๕๑ คำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้าง และการยกเลิกคำหรือการเสนอเช่นว่านี้ กระทำได้โดยการกล่าวหรือการทำเป็นหนังสือ ยกเว้นกรณีที่ผู้ประสงค์หย่าเป็นใบ้ ซึ่งสามารถเสนอโดยการแสดงเครื่องหมายที่สามารถเข้าใจได้

ข้อ ๒๕๒ คำเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างที่ใช้คำที่มีความหมายว่า หย่าโดยมีสินจ้างและมีความหมายอย่างอื่นด้วยก็ดี การเสนอหย่าโดยมีสินจ้างด้วยการทำเป็นหนังสือก็ดี ถือเป็นคำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างประเภทไม่ชัดเจน ซึ่งไม่มีผลตามกฎหมาย เว้นแต่ในขณะกล่าวคำหรือกระทำการเช่นว่านั้น ผู้กล่าวหรือผู้กระทำ แล้วแต่กรณี มีเจตนาที่จะให้การกล่าวหรือกระทำนั้นเป็นการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้าง

ข้อ ๒๕๓ ถ้าสามีเสนอคำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้าง โดยใช้คำหรือการเสนอชนิดไม่มีเงื่อนไขจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ประสงค์หย่าจะต้องทำการสนองรับเป็นคำตอบรับ โดยการกล่าวหรือทำเป็นหนังสือ หรือโดยการกระทำอื่น ยกเว้นกรณีที่ผู้ประสงค์หย่าเป็นใบ้ ซึ่งสามารถสนองรับโดยการแสดงอาณัติสัญญาณที่สามารถเข้าใจได้และการสนองรับดังกล่าวต้องกระทำต่อจากคำหรือการเสนอนั้นโดยพลัน

(๒) สามีผู้กระทำการเสนอนั้นสามารถยกเลิกการเสนอก่อนมีการสนองรับได้

(๓) คำหรือการเสนอหย่าโดยมีสินจ้างของสามีและคำหรือการสนองรับของภริยาจะต้องสอดคล้องกันยกเว้นจำนวนครั้งของการหย่า

ข้อ ๒๕๔ ถ้าภริยาหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้เสนอการหย่าโดยมีสินจ้าง โดยใช้คำหรือการเสนอไม่ว่าจะเป็นชนิดมีเงื่อนไขหรือชนิดไม่มีเงื่อนไข จะต้องอยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) สามีจะต้องทำการสนองรับโดยการกล่าวหรือทำเป็นหนังสือ หรือโดยการกระทำอื่นยกเว้นกรณีที่สามีเป็นใบ้ ซึ่งสามารถสนองรับโดยการแสดงอาณัติสัญญาณที่สามารถเข้าใจได้ต่อจากคำหรือการเสนอนั้นโดยพลันยกเว้นถ้าสามีทำการหย่าโดยขอรับสินจ้างน้อยกว่าที่ภริยาเสนอ

"โดยพลัน" ตามความในวรรคก่อน ในข้อ ๒๕๓ (๑) และข้อ ๒๕๕ (๑) หมายความว่า ภายในระยะช่วงเวลาเดียวกันกับคำเสนอ ในกรณีที่ผู้สนองนั้นอยู่ต่อหน้าผู้เสนอ หรือภายในระยะช่วงเวลาเดียวกันกับการทราบเรื่องนั้น ในกรณีที่ไม่ได้อยู่ต่อหน้าโดยไม่เว้นช่วงนาน และมีสิ่งนอกเรื่องมากมาแทรกกลางระหว่างการเสนอและการสนองรับ

(๒) ภริยาซึ่งเป็นผู้กระทำการเสนอสามารถยกเลิกการเสนอก่อนมีการสนองรับได้

(๓) คำหรือการเสนอหย่าโดยมีสินจ้างของภริยาและคำหรือการสนองรับของสามีจะต้องสอดคล้องกันยกเว้นจำนวนครั้งของการหย่า

ข้อ ๒๕๕ ถ้าสามีเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างที่เป็นชนิดมีเงื่อนไขและอยู่ในรูปของประโยคบอกเล่าโดยใช้คำว่า "เมื่อใดที่" หรือคำอื่นอันมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "เมื่อใดที่" จะต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติดังต่อไปนี้

(๑) แม้ภริยาไม่ทำการสนองรับโดยการกล่าว หรือการทำเป็นหนังสือ เพียงแต่สนองรับโดยพฤติการณ์อื่นก็เป็นการเพียงพอแล้ว และมิต้องกระทำโดยพลัน

(๒) สามีผู้กระทำการเสนอนั้นไม่สามารถยกเลิกการเสนอก่อนมีการสนองรับ

(๓) การหย่าโดยมีสินจ้างจะไม่เกิด จนกว่าจะได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นแล้ว

ถ้ามีการใช้คำว่า "ถ้า" หรือ คำว่า "หาก" หรือคำอื่นอันมีความหมายเช่นเดียวกับสองคำนี้แทนที่คำว่า "เมื่อใดที่" หรือคำอื่นอันมีความหมายเช่นเดียวกับ "เมื่อใดที่" ให้นำความในข้อ ๒๕๓ (๑) มาใช้บังคับแทนความใน (๑) ของข้อนี้โดยอนุโลม

ถ้าคำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างของสามี ตามความในวรรคแรกอยู่ในรูปของประโยคปฏิเสธถ้าไม่ต้องการให้การหย่าเกิดขึ้น ภริยาต้องทำการสนองรับโดยการกระทำตามเงื่อนไขโดยพลัน มิฉะนั้นการหย่าจะเกิดขึ้นทันทีที่พ้นช่วงระยะเวลาที่เพียงพอต่อการกระทำการใด ๆ ของภริยาที่จะไม่ให้เงื่อนไขนั้นถูกปฏิบัติ

ข้อ ๒๕๖ ผู้ประสงค์หย่าต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินที่ใช้เป็นสินจ้าง และไม่เป็นผู้ถูกบังคับให้กระทำในการเสนอหรือสนองรับการหย่าเช่นว่านั้นไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม

ข้อ ๒๕๗ "สินจ้าง" หมายความว่า ทรัพย์สินหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสามีที่สามีได้รับจากผู้ประสงค์หย่าเพื่อแลกเปลี่ยนกับการหย่า

ข้อ ๒๕๘ สินจ้างที่มีลักษณะดังต่อไปนี้เป็นสินจ้างวิบัติ

(๑) เป็นทรัพย์ห้ามยึดถือ

(๒) ไม่มีความชัดเจน

(๓) ไม่อยู่ในอำนาจจัดการของผู้ประสงค์หย่า

(๔) ไม่มีอยู่จริง

(๕) ไม่ถูกต้องตรงตามที่ระบุ

ข้อ ๒๕๙ ถ้าสามีใช้คำหรือการเสนอการหย่าโดยมีสินจ้างประเภทชัดเจนแต่ไม่ระบุสินจ้าง โดยมีเจตนาที่จะให้มีการสนองรับจากภริยา ให้มอบมะฮัดร์อันควรให้สามีเป็นสินจ้าง

ข้อ ๒๖๐ ในกรณีที่บุคคลภายนอกเป็นผู้ประสงค์หย่าที่เสนอการหย่าโดยมีสินจ้างและมีทรัพย์ห้ามยึดถือเป็นสินจ้างแก่สามี เมื่อสามีสนองรับโดยการหย่าภริยาจะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทการหย่าปกติ แต่ถ้าผู้ประสงค์หย่านั้นเป็นภริยาจะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก

ข้อ ๒๖๑ ให้ถือว่าการหย่าโดยมีสินจ้างเป็นส่วนหนึ่งของการหย่าปกติ และเป็นผลต่อจำนวนครั้งของการหย่าเช่นว่านั้น ซึ่งเป็นสิทธิที่มีอยู่ในตัวของสามีแต่ละคน ไม่ว่าผู้หย่าจะมีเจตนาให้เป็นเช่นนั้นหรือไม่

ข้อ ๒๖๒ กรณีสามีวางเงื่อนเวลาไว้ในการหย่าที่จะแลกเปลี่ยนกับการที่ภริยายกหนี้ให้ เมื่อภริยาได้ทำการยกหนี้ให้จะเป็นผลให้สามีไม่ต้องชำระหนี้ และภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็กเมื่อครบระยะเวลาดังกล่าว

การไม่ต้องชำระหนี้ของสามีตามความในวรรคแรก ก็ยังคงมีผลแม้การหย่าจะไม่เกิด ถ้าการไม่เกิดนั้นเป็นเหตุมาจากเหตุสุดวิสัย

ข้อ ๒๖๓ ในกรณีตามความในข้อ ๒๖๒ ถ้าต่อมาภริยานั้นอ้างว่าในขณะยกหนี้ให้นั้นตนยังไม่ทราบจำนวนหนี้ จะทำให้เกิดผลดังต่อไปนี้

(๑) ถ้าในกรณีเช่นว่านั้นขณะสมรสภริยายังไม่บรรลุศาสนภาวะ หรือบรรลุศาสนภาวะแล้ว แต่มีเหตุที่ทำให้น่าเชื่อว่าภริยานั้นไม่รู้ปริมาณหนี้จริง ให้รับฟังภริยานั้นโดยการสาบานของภริยา ซึ่งจะเป็นผลให้สามียังคงเป็นหนี้ และการหย่าก็ยังไม่เกิดขึ้น

(๒) ถ้าไม่เป็นตามความใน (๑) ให้รับฟังสามีโดยการสาบานของสามี ซึ่งจะเป็นผลให้เป็นไปตามความในข้อ ๒๖๒

ข้อ ๒๖๔ ในกรณีที่สามีได้กล่าวแก่ภริยาว่า "ถ้าคุณยกหนี้ค่ามะฮัดร์ให้ฉัน คุณเป็นผู้ที่ได้หย่าขาดจากฉัน" และหลังจากสิ้นคำของสามี ภริยาก็ได้ทำการยกหนี้นั้นให้ จะเป็นผลให้สามีนั้นไม่ต้องชำระหนี้และภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก เว้นแต่การยกหนี้ให้นั้นไม่สมบูรณ์ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

ข้อ ๒๖๕ ในกรณีที่ภริยาได้กล่าวแก่สามีว่า "หย่าฉันเถอะนะแล้วคุณจะเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากการเป็นหนี้ค่ามะฮัดร์ของฉัน" และหลังจากสิ้นคำของภริยา สามีก็ได้ทำการหย่า จะเป็นผลให้สามีนั้นไม่ต้องชำระหนี้ค่ามะฮัดร์และภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก

ข้อ ๒๖๖ ในกรณีภริยาได้กล่าวแก่สามีว่า "ถ้าคุณหย่าฉัน แน่นอนฉันยกหนี้ค่ามะฮัดร์ของฉันให้" หรือ "ถ้าคุณหย่าฉัน คุณเป็นผู้หลุดพ้นจากการเป็นหนี้ค่ามะฮัดร์ของฉัน" และสามีได้หย่าภริยานั้นโดยเข้าใจว่าการหย่านั้นเป็นการหย่าโดยมีสินจ้างที่มีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้ว การหย่านั้นโดยองค์ประกอบแล้วไม่อาจเป็นการหย่าโดยมีสินจ้างได้จะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก แต่ภริยาเพียงมีหน้าที่ที่จะต้องจ่ายค่ามะฮัดร์อันควรให้สามีเท่านั้น และสามียังคงจะต้องชำระหนี้นั้นให้แก่ภริยา

ในกรณีที่บุคคลภายนอกกล่าวแก่สามีว่า "ถ้าคุณหย่าภริยา คุณจะได้เงินหนึ่งพันบาทจากฉัน" เมื่อสามีสนองรับ จะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และบุคคลภายนอกนั้นต้องจ่ายให้สามีตามที่เสนอ

ในกรณีที่บิดาได้ขอให้สามีของบุตรสาวของตนที่เป็นผู้เยาว์หรือผู้ไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน และสามีนั้นยังไม่เคยร่วมประเวณีกับภริยาหย่าภริยา โดยเอาค่ามะฮัดร์ทั้งหมดของบุตรสาวซึ่งสามีค้างอยู่เป็นสินจ้าง โดยมีเจตนาที่จะให้หมายถึงสิ่งที่เหมือนกับค่ามะฮัดร์นั้นเป็นสินจ้าง เมื่อสามีหย่าตามที่ขอ และสามีได้โอนหนี้ค่ามะฮัดร์ภริยาที่ตนมีหน้าที่จ่ายให้บิดาภริยาในฐานะที่บิดาเป็นผู้ปกครองภริยาให้แก่ตัวบิดาเองในฐานะผู้มีหน้าที่จ่ายสินจ้างให้ตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยการโอนหนี้ จะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และบิดานั้นต้องจ่ายสินจ้างให้สามีจำนวนครึ่งหนึ่งของค่ามะฮัดร์ และมีหน้าที่ที่จะต้องชำระหนี้ให้บุตรสาวแทนสามีในจำนวนครึ่งหนึ่งของค่ามะฮัดร์

ข้อ ๒๖๗ ในกรณีที่บิดาของภริยาหรือบุคคลภายนอกได้เสนอการหย่าโดยมีสินจ้างแก่สามี โดยที่ตนเองไม่มีอำนาจในการจัดการสินจ้างนั้น และสามีก็ได้ทำการหย่าภริยา หรือได้สนองรับด้วยการตอบรับการเสนอหย่าโดยมีสินจ้างนั้น จะเป็นผลให้การหย่านั้นไม่เป็นการหย่าโดยมีสินจ้างโดยภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทการหย่าปกติ และภริยาไม่ต้องจ่ายสินจ้างให้สามี แต่ถ้าในกรณีเช่นว่านั้น บิดาของภริยาหรือบุคคลภายนอกนั้นได้ยอมจ่ายสินจ้างให้สามีแทนภริยาในภายหลัง หรือได้ระบุในคำหรือการเสนอนั้นว่า ตนเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องสินจ้างนั้นเอง จะเป็นผลให้ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และบิดาของภริยาหรือบุคคลภายนอกนั้นต้องจ่ายค่ามะฮัดร์อันควรให้สามี

ข้อ ๒๖๘ ในกรณีของการหย่าโดยมีสินจ้างนั้น ถ้าในขณะเสนอการหย่าต่อสามี หรือสนองการหย่าของสามี ผู้ประสงค์หย่าอยู่ในอาการป่วยที่นำไปสู่การตาย หลังจากการหย่านั้นมีผลตามกฎหมาย ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และสินจ้างนั้นถ้าส่วนที่เกินจากมะฮัดร์อันควรไม่เกินเศษหนึ่งส่วนสามของทรัพย์มรดก ผู้ประสงค์หย่าต้องจ่ายสินจ้างตามที่ระบุไว้ในคำหรือการเสนอ แต่ถ้าเกินเศษหนึ่งส่วนสามของทรัพย์มรดก ให้จ่ายเป็นมะฮัดร์อันควรแทน

ข้อ ๒๖๙ ในกรณีที่สามีได้ทำการหย่าภริยาโดยมีสินจ้าง และภริยานั้นเป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถที่ได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้ว ไม่ว่าสินจ้างนั้นจะเป็นทรัพย์ที่มีความชัดเจนหรือไม่มีความชัดเจน และภริยาก็ได้ตอบรับการหย่านั้นแล้ว ไม่ว่าการตอบรับนั้นได้เกิดขึ้นหลังจากได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองแล้วหรือไม่ จะเป็นผลให้ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทการหย่าปกติ

ข้อ ๒๗๐ ในกรณีที่สามีได้ทำการหย่าภริยาโดยมีสินจ้าง และภริยาเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ศาลยังไม่ได้มีคำสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถโดยมีสินจ้างเป็นทรัพย์ที่ไม่มีความชัดเจนและภริยาก็ได้ตอบรับการหย่านั้นแล้ว จะเป็นผลให้ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก และภริยาต้องจ่ายค่ามะฮัดร์อันควรให้สามีแทนทรัพย์นั้น

ข้อ ๒๗๑ ถ้าภริยาอ้างว่าสามีได้หย่าตนโดยมีสินจ้างแต่สามีปฏิเสธคำอ้างนั้น โดยที่สามีไม่มีพยานที่รับฟังได้ ให้รับฟังคำสามีโดยการทำการสาบาน เว้นแต่ภริยามีพยานที่รับฟังได้ ในกรณีเช่นว่านี้ ภริยานั้นได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก แต่ภริยาไม่ต้องจ่ายสินจ้าง เว้นแต่สามียอมรับในภายหลังว่าเป็นจริงตามคำอ้างของภริยา

ข้อ ๒๗๒ ในกรณีที่สามีอ้างว่าสามีได้หย่าภริยาโดยมีสินจ้างแต่ภริยาปฏิเสธข้ออ้างนั้น และได้สาบานยืนยันสิ่งที่ตนกล่าว ภริยาจะได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็ก โดยที่ไม่ต้องจ่ายสินจ้าง เว้นแต่สามีมีพยานที่รับฟังได้ หรือภริยาได้ยอมรับในภายหลังจากที่ได้สาบานไปแล้วว่า เป็นจริงตามคำอ้างของสามี ในกรณีเช่นว่านี้ภริยาต้องจ่ายสินจ้าง

ข้อ ๒๗๓ ถ้าสามีหรือตัวแทนขัดแย้งกับภริยาหรือตัวแทนในเรื่องของจำนวนครั้งของการหย่าหรือลักษณะของสินจ้าง หรือจำนวนของสินจ้างหรืออื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของการหย่าโดยมีสินจ้างโดยทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่มีพยานหลักฐาน หรือทั้งสองฝ่ายมีพยานที่รับฟังได้เหมือนกัน แต่พยานของทั้งสองให้การไม่สอดคล้องกัน เมื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้สาบานแล้ว ภริยานั้นจะได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทบาอินเล็กทันทีและสามีจะได้รับมะฮัดร์อันควรเป็นสิ่งตอบแทน แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งมีพยานหลักฐานที่รับฟังได้และฝ่ายหนึ่งไม่มีให้ถือตามฝ่ายที่มี

ข้อ ๒๗๔ ในกรณีที่สามีได้วางเงื่อนไขให้ภริยาปฏิบัติ และสัญญาว่าตนจะหย่าภริยา เมื่อเงื่อนไขนั้นได้ถูกปฏิบัติและหลังจากสิ้นคำของสามี ภริยาก็ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้น จะเป็นผลให้ภริยาได้รับการหย่าขาดจากสามีประเภทการหย่าปกติเท่านั้น

ลักษณะ ๔
มะฮัดร์

หมวด ๑
บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

ข้อ ๒๗๕ "มะฮัดร์" หมายความว่า ทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์ที่โดยส่วนใหญ่ชายมีหน้าที่ชำระแก่หญิง เนื่องแต่การสมรสหรือการร่วมเพศ แล้วแต่กรณี ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ข้อ ๒๗๖ ทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์ที่ใช้เป็นมะฮัดร์ตามความในข้อ ๒๗๕ ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(ก) สะอาดบริสุทธิ์ตามกฎหมาย

(ข) มีประโยชน์

(ค) ส่งมอบแก่ผู้รับได้

(ง) เป็นกรรมสิทธิ์ที่สมบูรณ์ของผู้เป็นเจ้าของ

"สะอาดบริสุทธิ์ตามกฎหมาย" หมายความว่า ไม่เป็นนะญิสและไม่เป็นทรัพย์ห้ามยึดถือ

ข้อ ๒๗๗ ผู้ทำการสมรสพึงระบุมะฮัดร์ในขณะทำการสมรส ยกเว้นบางกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องมีการระบุหรือห้ามระบุ

ผู้มีหน้าที่ชำระมะฮัดร์ พึงใช้แร่เงินหรือสิ่งของที่ทำมาจากแร่เงินเป็นมะฮัดร์ พึงชำระบางส่วนของมะฮัดร์หรือทั้งหมดก่อนสามีร่วมประเวณีครั้งแรกกับภริยา และพึงให้มะฮัดร์นั้นมีราคามากกว่าสิบดีดร์ฮัมแต่ไม่เกินห้าร้อยดีดร์ฮัม

ข้อ ๒๗๘ วลีของคู่สมรสหรือตัวแทนของวลีนั้นต้องระบุมะฮัดร์ในขณะทำการสมรสให้แก่ชายหรือหญิงที่ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นหรือยินยอมในมะฮัดร์ ยกเว้นในกรณีที่ทำการสมรสหญิงนั้นกับชายที่หญิงนั้นไม่ยินยอมที่จะสมรสด้วย และเป็นการสมรสด้วยมะฮัดร์ที่ต่ำกว่ามะฮัดร์อันควร ซึ่งในกรณีเช่นว่านี้ห้ามมิให้ระบุมะฮัดร์

ข้อ ๒๗๙ ในการทำการสมรสใดมีการระบุมะฮัดร์ที่ไม่ได้เป็นทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์ตามความในข้อ ๒๗๖ มะฮัดร์นั้นถือเป็นโมฆะ แม้การสมรสนั้นจะสมบูรณ์โดยหญิงมีสิทธิรับมะฮัดร์อันควรทดแทนมะฮัดร์นั้น

ในกรณีมะฮัดร์เป็นโมฆะและไม่ได้เป็นโมฆะระคนกันอยู่ หญิงจะเลือกรับเฉพาะมะฮัดร์ที่ไม่ได้เป็นโมฆะไว้นอกนั้นบอกปัดเสียบางส่วนหรือบอกปัดเสียทั้งหมดก็ได้ แต่หญิงมีสิทธิเรียกร้องมะฮัดร์อันควรทดแทนมะฮัดร์ที่ตนบอกปัดนั้น หรือค่าทดแทนในส่วนที่ตนบอกปัดนั้น แล้วแต่กรณี

ในกรณีที่มะฮัดร์เสียหายก่อนหญิงรับมอบ และความเสียหายนั้นไม่ได้เกิดจากหญิง ให้นำความตามวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๒๘๐ ในกรณีที่ภริยาสละมะฮัดร์ ภายหลังสมรสถ้า

(๑) ภริยานั้นได้ร่วมเพศกับสามีแล้ว หรือสามีหรือภริยาตายก่อนการร่วมเพศกัน ภริยาหรือทายาทของภริยา แล้วแต่กรณี มีสิทธิเรียกร้องมะฮัดร์อันควรจากสามีหรือทายาทของสามี แล้วแต่กรณี ซึ่งมะฮัดร์อันควรนั้น

จะต้องเป็นมะฮัดร์อันควรของช่วงเวลาระหว่างการทำการสมรสกับการร่วมเพศ หรือการตายนั้น

(๒) ภริยายังไม่ได้ร่วมเพศกับสามี ภริยาไม่มีสิทธิเรียกร้องมะฮัดร์ เว้นแต่ได้มีการกำหนดปริมาณมะฮัดร์โดยการตกลงกันเองหรือโดยคำพิพากษาในภายหลัง โดยศาลจะต้องกำหนดมะฮัดร์ซึ่งเป็นมะฮัดร์อันควรที่ต้องจ่ายโดยพลัน และเป็นเงินตราของประเทศหรือเมืองนั้นๆ ให้ ยกเว้นกรณีที่คู่สมรสยอมรับในมะฮัดร์ที่ศาลกำหนดให้ที่ไม่ได้มีลักษณะเช่นว่านั้น

ข้อ ๒๘๑ ในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงด้วยเหตุอื่นที่ไม่ใช่การตายของสามีหรือภริยา ให้ภริยามีสิทธิในมะฮัดร์ที่ได้จากสามีดังต่อไปนี้ เว้นแต่การสิ้นสุดการสมรสนั้นมีมูลเหตุมาจากภริยา โดยได้รับ

(๑) เต็มจำนวน ถ้าได้ร่วมเพศกับสามีแล้ว

(๒) เพียงครึ่งหนึ่ง ถ้าภริยายังไม่ได้ร่วมเพศกับสามี ในกรณีเช่นว่านี้ ถ้าชำระแล้วทั้งหมดก็ต้องคืนครึ่งหนึ่ง แม้ไม่มีการกำหนดว่าต้องคืนมาก่อน และถ้ามะฮัดร์สูญสิ้นไปแล้วให้ชดใช้โดยการจ่ายเป็นค่าทดแทน

ข้อ ๒๘๒ เมื่อสมรสแล้ว ก่อนร่วมเพศในการสมรสครั้งแรกกับสามีโดยสมัครใจของภริยา ภริยายังมีสิทธิที่จะไม่ยินยอมให้สามีร่วมประเวณี และวลีมีสิทธิที่จะไม่ส่งมอบภริยาที่เป็นผู้อยู่ในความปกครองของตนให้แก่สามีจนกว่าสามีจะได้ชำระมะฮัดร์ตามที่ได้ตกลงกันเองหรือตามคำพิพากษา เว้นแต่เป็นมะฮัดร์ซึ่งได้ตกลงกันเองและได้กำหนดเวลาชำระ ในกรณีเช่นว่านี้ หากภริยาไม่ได้สงวนสิทธิไว้ ภริยาไม่มีสิทธิขัดขืนหรือจำต้องยินยอมให้สามีร่วมประเวณี และวลีไม่มีสิทธิไม่ส่งมอบภริยาที่เป็นผู้อยู่ในความปกครองของตนให้แก่สามี แม้จะยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระหรือพ้นกำหนดเวลาชำระแล้วแต่สามีไม่ชำระก็ตาม

เมื่อได้มีการกำหนดปริมาณมะฮัดร์โดยการตกลงกันเอง หรือโดยคำพิพากษาแล้ว แต่ยังขัดแย้งกันในเรื่องการส่งมอบมะฮัดร์และการมอบตัวภริยา ศาลจะสั่งให้สามีวางมะฮัดร์ไว้ยังศาล หรือให้ผู้ที่ศาลเห็นสมควรยึดถือไว้และสั่งให้ภริยาทำตัวให้พร้อมเพื่อการมอบตัวก็ได้ และเมื่อสามีได้ร่วมเพศกับภริยาหรือภริยาพร้อมที่จะมอบตัวแก่สามีแล้ว ให้ส่งมอบมะฮัดร์นั้นแก่ภริยา

ถ้าสามีชำระมะฮัดร์ให้แก่ภริยาแล้ว แม้ภริยาไม่ยินยอมให้สามีร่วมประเวณี สามีไม่มีสิทธิเรียกร้องมะฮัดร์คืน เว้นแต่เป็นกรณีขาดจากการสมรสตามความในข้อ ๒๘๑

ภริยาที่ผ่านการร่วมเพศตามความในวรรคแรกมาแล้ว มีสิทธิขัดขืนตามความในวรรคแรกได้ ในกรณีที่การร่วมเพศเช่นว่านั้นเกิดขึ้นในขณะที่หญิงนั้นยังเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ภายหลังจากพ้นสภาพการเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถเช่นว่านั้นแล้ว

หลังจากชำระมะฮัดร์แล้ว สามีจะต้องให้เวลาแก่ภริยาเพื่อใช้ในการเตรียมพร้อมในเรื่องของการทำความสะอาดร่างกาย หากภริยาหรือวลีต้องการก่อนมามอบตัวหรือมีการส่งมอบภริยาจากวลี แล้วแต่กรณีชั่วระยะเวลาหนึ่ง ตามดุลยพินิจของดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎี แต่ต้องไม่เกินสามวัน

ในกรณีที่ถึงกำหนดเวลามอบตัวและได้รับการให้เวลาตามความในวรรคก่อนแล้ว แต่ภริยาอยู่ในช่วงมีประจำเดือนหรืออยู่ในสภาพมีเลือดนิฟาส ภริยาจำเป็นต้องมอบตัวไปก่อน แต่ก็มีสิทธิขัดขืนมิให้สามีร่วมประเวณีกับตนได้ ยกเว้นถ้าภริยารู้ดีว่าการขัดขืนของตนนั้นไม่สามารถทำให้ได้ผล ในกรณีเช่นว่านี้ภริยาต้องระงับการมอบตัวไว้ก่อน

ข้อ ๒๘๓ ในกรณีที่วลีทำการสมรสหญิง

(๑) ที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถด้วยมะฮัดร์ที่น้อยกว่ามะฮัดร์อันควรหรือไม่มีมะฮัดร์

(๒) ที่ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ แม้จะเป็นหญิงพรหมจารี โดยไม่ได้ขออนุญาตด้วยมะฮัดร์ที่น้อยกว่ามะฮัดร์อันควรหรือไม่มีมะฮัดร์

(๓) ที่ได้กำหนดมะฮัดร์ของตนให้แก่วลีแล้ว แต่วลีได้ปรับลดลงในขณะทำการสมรส หรือ

(๔) ที่ได้อนุญาตให้วลีสมรสตน แต่ไม่ได้กำหนดมะฮัดร์ของตนให้แก่วลีด้วยมะฮัดร์ที่น้อยกว่ามะฮัดร์อันควร

การสมรสเช่นว่านั้นมีผลตามกฎหมายและหญิงมีสิทธิได้รับมะฮัดร์อันควรแทน

ข้อ ๒๘๔ ภริยาหรือทายาทของภริยามีสิทธิที่จะได้รับมะฮัดร์จากสามี หลังการตายของสามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี เว้นแต่กรณีสามีตายเพราะถูกฆ่าโดยภริยาก่อนการร่วมเพศครั้งแรก

ข้อ ๒๘๕ หญิงมีสิทธิได้รับมะฮัดร์อันควรจากบุคคลที่ร่วมเพศนิรโทษกับตน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบุคคลภายนอก หรือชายที่ถือเสมือนเป็นสามีของตน ตามจำนวนมูลเหตุที่ทำให้เกิดร่วมเพศนิรโทษนั้นไม่ว่าจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใด

"ชายที่ถือเสมือนเป็นสามี" หมายความว่า ชายที่เป็นสามีโดยการสมรสที่เป็นโมฆะของหญิง และหญิงยังไม่รู้ถึงการเป็นโมฆะนั้น

ข้อ ๒๘๖ ในกรณีที่หญิงร่วมเพศกับชายโดยหญิงสำคัญผิดว่าชายนั้นเป็นสามีก็ดี หรือหญิงร่วมเพศกับชายในขณะที่หญิงไม่มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน ละเมอหรือเสียสติเพราะเสพสุรายาเมาโดยไม่ได้เจตนาเสพก็ดี ให้ชายชำระมะฮัดร์แก่หญิงทุกครั้งที่ได้ร่วมเพศกัน

ข้อ ๒๘๗ มะฮัดร์ที่ถูกระบุในขณะทำการสมรสที่เป็นโมฆะ ย่อมตกเป็นโมฆะ

ข้อ ๒๘๘ "การสละมะฮัดร์" หมายความว่า การไม่ติดใจเรียกร้องหรือไม่ได้กล่าวถึงมะฮัดร์หรือกล่าวถึงแต่ไม่ได้ระบุปริมาณโดยชัดแจ้ง

ข้อ ๒๘๙ ห้ามวลีใช้สิทธิหรือจำหน่ายสิทธิเกี่ยวกับมะฮัดร์ โดยไม่ได้รับความยินยอมจากหญิง เว้นแต่หญิงนั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

ข้อ ๒๙๐ ในกรณีทำการสมรสหญิงซึ่งเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ โดยวลีใช้สิทธิหรือจำหน่ายสิทธิเกี่ยวกับมะฮัดร์จนทำให้ค่าของมะฮัดร์ต่ำกว่ามะฮัดร์อันควร หญิงนั้นเรียกร้องจากชายเพิ่มขึ้นได้อีก หลังจากการเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้นสิ้นสุดลง

ข้อ ๒๙๑ "จำหน่ายสิทธิ" หมายความว่า ประนีประนอมหรือยอมตกลงลดปริมาณมะฮัดร์

ข้อ ๒๙๒ "ใช้สิทธิเกี่ยวกับมะฮัดร์" หมายความว่า เรียกร้องเอามะฮัดร์โดยอำเภอใจ

ข้อ ๒๙๓ ชายไม่มีสิทธิขอลดปริมาณมะฮัดร์ซึ่งได้ตกลงไปแล้ว เว้นแต่ขณะสมรสชายเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ และวลีของชายนั้นได้ตกลงมะฮัดร์สูงกว่าปริมาณอันควรและมะฮัดร์นั้นเป็นทรัพย์สินของชายนั้น ในกรณีเช่นว่านี้ ชายนั้นมีสิทธิขอลดหรือเรียกคืนมะฮัดร์ที่สูงกว่าปริมาณอันควรนั้นที่ได้จ่ายไปแล้วจากหญิงได้ หลังจากการเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้นสิ้นสุดลง

ข้อ ๒๙๔ ชายหญิงมีสิทธิทำการตกลงในการกำหนดเวลาชำระ เพิกถอน เพิ่มหรือลดมะฮัดร์ หรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากที่ได้ตกลงกันไว้เดิม เว้นแต่ศาลได้มีคำพิพากษากำหนดปริมาณมะฮัดร์ไว้แล้ว

กรณีที่สามีไม่สามารถชำระมะฮัดร์ที่ระบุไว้ในการสมรส ซึ่งเป็นสิทธิประโยชน์ที่ภริยาจะได้รับจากสามีให้เสร็จสิ้นไปได้ ให้เปลี่ยนมะฮัดร์นั้นเป็นมะฮัดร์อันควรเต็มจำนวนแทน หากความไม่สามารถนั้นเกิดหลังจากการ

ร่วมเพศด้วยความสมัครใจตามความในข้อ ๒๘๒ และเป็นมะฮัดร์อันควรครึ่งจำนวนแทน หากความไม่สามารถนั้นเกิดก่อนการร่วมเพศเช่นว่านั้นและไม่ได้เป็นเหตุมาจากภริยา

หมวด ๒
มุตอะฮ์

ข้อ ๒๙๕ "มุตอะฮ์" หมายความว่า ทรัพย์สินซึ่งสามีมีหน้าที่ชำระแก่ภริยา เนื่องแต่ขาดจากการสมรสด้วยเหตุภริยาถูกหย่าหรือเหตุอื่นที่อยู่ในทำนองเดียวกัน

ทรัพย์สินตามความในวรรคแรกจะต้องเป็นสิ่งที่ใช้เป็นมะฮัดร์ได้ตามกฎหมาย

ข้อ ๒๙๖ ให้สามีชำระมุตอะฮ์แก่ภริยาภายหลังจากภริยาขาดจากการสมรสด้วยเหตุใด ๆ ที่ไม่ได้เป็นเหตุมาจากภริยา ยกเว้นกรณีสามีหรือภริยาตาย หากในการสมรส

(๑) ภริยานั้นได้ร่วมเพศกับสามีแล้ว หรือ

(๒) ภริยานั้นยังไม่ได้ได้ร่วมเพศกับสามี และยังไม่เคยมีสิทธิได้รับสิ่งใดเป็นมะฮัดร์จากสามีจนกระทั่งได้ขาดจากการสมรส และแม้หลังจากขาดจากการสมรสแล้ว

ข้อ ๒๙๗ ค่าของทรัพย์สินที่จะใช้เป็นมุตอะฮ์นั้น ให้สามีและภริยาตกลงกันเอง ในกรณีที่ตกลงกันไม่ได้ให้ดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีที่มีอำนาจเป็นผู้กำหนดให้ตามฐานานุรูปของสามีและภริยาในขณะขาดจากการสมรส แต่พึงมีค่าตั้งแต่สามสิบดิดร์ฮัมขึ้นไปและพึงไม่ถึงครึ่งหนึ่งของมะฮัดร์อันควรของภริยา

หมวด ๓
อิดดะฮ์

ข้อ ๒๙๘ "อิดดะฮ์" หมายความว่า ช่วงระยะเวลาที่หญิงไม่มีสิทธิสมรสกับชายอื่น นอกจากชายที่ทำให้เกิดอิดดะฮ์ หรือไม่สิทธิสมรสกับชายทุกคน แล้วแต่กรณี อันเนื่องจากการสิ้นสุดการสมรสตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือการร่วมเพศ หรือการเสพเมถุนนิรโทษ แล้วแต่กรณี

ข้อ ๒๙๙ อิดดะฮ์เกิดขึ้นกับหญิงในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) กรณีที่หญิงนั้นสิ้นสุดจากการสมรสในขณะมีครรภ์หรือกรณีที่หญิงเสพเมถุนนิรโทษกับชายแล้วตั้งครรภ์และเป็นที่ชัดเจนหรือเป็นไปได้ว่า ทารกในครรภ์นั้นเป็นบุตรของสามีหรือชายนั้น แล้วแต่กรณี ซึ่งอิดดะฮ์นี้มีระยะเวลาตั้งแต่วันขาดจากการสมรสหรือเสพเมถุนนิรโทษจนสิ้นสุดการตั้งครรภ์ ยกเว้นกรณีในการแท้งบุตรที่สิ่งซึ่งแท้งออกมานั้นเป็นเพียงก้อนเลือดหรือก้อนเนื้อที่ไม่มีรูปลักษณ์ที่พอจะมองออกว่าเป็นสิ่งที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ ในกรณีเช่นว่านี้ ให้ถือว่าหญิงที่แท้งนั้นไม่ได้อยู่ในขั้นหญิงตั้งครรภ์ตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้

(๒) กรณีที่หญิงนั้นสิ้นสุดจากการสมรสเนื่องจากสามีตาย แม้ขณะสามีตายหญิงนั้นอยู่ในช่วงอิดดะฮ์รือจญอียะฮ์ของสามีนั้นก็ตาม ซึ่งอิดดะฮ์นี้มีระยะเวลาสี่เดือนกับสิบวันนับตั้งแต่วันที่สามีตายในทุกกรณี ยกเว้นกรณีหญิงนั้นเป็นหญิงมีครรภ์ตามความใน (๑)

(๓) กรณีที่หญิงนั้น

(ก) สิ้นสุดจากการสมรสด้วยเหตุอื่นนอกจากเหตุสามีตาย และในการสมรสนั้น หญิงนั้นได้ร่วมเพศหรือเสพเมถุนกับสามีแล้วในทุกกรณี หรือ

(ข) ร่วมเพศหรือเสพเมถุนนิรโทษกับชาย

ในทั้งสองกรณีเช่นว่านี้จะต้องเป็นที่แน่ชัดว่าหญิงนั้นไม่มีครรภ์ซึ่งอิดดะฮ์นี้มีระยะเวลาสามช่วงว่างระหว่างการมีประจำเดือนหรือการมีเลือดนิฟาสกับการมีประจำเดือน โดยเริ่มนับตั้งแต่วันที่สิ้นสุดจากการสมรสหรือการร่วมเพศ หรือเสพเมถุนนิรโทษ แล้วแต่กรณี หากหญิงนั้นเป็นหญิงที่อยู่ในวัยมีประจำเดือนและมีประจำเดือนปกติ หรือมีระยะเวลาสามเดือนนับตั้งแต่วันที่สิ้นสุดจากการสมรส หรือการร่วมเพศ หรือเสพเมถุนนิรโทษแล้วแต่กรณี หากหญิงนั้นเป็นหญิงที่อยู่ในวัยก่อนหรือหลังวัยมีประจำเดือน หรือมีประจำเดือนไม่ปกติ

ข้อ ๓๐๐ หญิงใดสงสัยว่าตนเองตั้งครรภ์ โดยเริ่มสงสัยในขณะที่ยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๒) และ (๓) ห้ามหญิงนั้นสมรสกับชายอื่นจนกว่าจะไม่มีข้อสงสัยใดๆ ถ้ายังขืนสมรส การสมรสนั้นเป็นโมฆะแม้ปรากฏในภายหลังว่าไม่ได้ตั้งครรภ์

แต่ถ้าเริ่มสงสัยในขณะที่ได้พ้นจากระยะอิดดะฮ์นั้นแล้ว หญิงนั้นพึงยับยั้งการสมรสไว้ก่อนจนกว่าจะหมดสิ้นข้อสงสัยเช่นว่านั้น แต่ถ้าหญิงนั้นได้ทำการสมรส การสมรสนั้นก็ยังมีผลตามกฎหมาย เว้นแต่ปรากฏในภายหลังว่าได้ตั้งครรภ์มาก่อนการสมรสนั้น

หญิงใดมีข้อสงสัยว่าอาจตั้งครรภ์หลังจากได้สมรสกับชายอื่นแล้ว การสมรสนั้นมีผลตามกฎหมาย เว้นแต่ปรากฏในภายหลังว่าได้ตั้งครรภ์มาก่อนการสมรสนั้น

ถ้าหญิงตามความในวรรคสอง เป็นหญิงที่หลังจากพ้นระยะอิดดะฮ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๒) และ (๓) นั้นแล้วไม่ได้สมรสใหม่ แต่ได้ถูกร่วมเพศนิรโทษหรือเสพเมถุนนิรโทษโดยชายอื่น และหญิงนั้นคลอดบุตรที่เมื่อนับจากการร่วมเพศนิรโทษหรือเสพเมถุนนิรโทษนั้นแล้วได้ระยะเวลาไม่ถึงหกเดือน ให้ถือว่าบุตรนั้นเป็นของสามีถ้ามีความเป็นไปได้และไม่มีหลักฐานที่จะชี้ให้เห็นเป็นอย่างอื่น แต่ถ้าครบหกเดือนให้ถือว่าบุตรนั้นเป็นของชายนั้น ถ้ามีความเป็นไปได้และไม่มีหลักฐานที่จะชี้ให้เห็นเป็นอย่างอื่น

ข้อ ๓๐๑ หญิงใดก่อนเกิดอิดดะฮ์ไม่เคยมีประจำเดือน แต่ในระหว่างสามเดือนหลังเกิดอิดดะฮ์ได้เกิดมีประจำเดือนขึ้น หญิงนั้นพ้นระยะอิดดะฮ์เมื่อมีประจำเดือนครั้งที่สี่นับจากวันสิ้นสุดการมีประจำเดือนครั้งแรก

หญิงใดก่อนเกิดอิดดะฮ์เคยมีประจำเดือนปกติ แต่หลังเกิดอิดดะฮ์กลับไม่มีประจำเดือน แม้เวลาล่วงเลยมาเป็นเวลาสามเดือนแล้วก็ยังไม่มีประจำเดือน หญิงนั้นจะไม่พ้นระยะอิดดะฮ์จนกว่าจะมีประจำเดือนครั้งที่สามนับจากวันสิ้นสุดการมีประจำเดือนครั้งแรก แม้ว่าจะเป็นเวลานาน หรือจนกว่าจะเป็นหญิงที่อยู่ในวัยหลังวัยมีประจำเดือนแล้วนับต่อไปอีกสามเดือน

ข้อ ๓๐๒ การนับเวลาเป็นหนึ่งเดือนในกรณีที่วันเริ่มต้นนับมิใช่วันเริ่มต้นของเดือน ให้นับวันของเดือนนั้นตั้งแต่วันเริ่มต้นนับจนถึงสิ้นเดือน และเอาจำนวนวันที่ได้นั้นไปนับรวมกับจำนวนวันในเดือนสุดท้ายให้ได้สามสิบวัน

ข้อ ๓๐๓ ในกรณีที่หญิงอยู่ในวัยก่อนหรือหลังวัยมีประจำเดือนกลายมาเป็นหญิงอยู่ในวัยมีประจำเดือนภายในสามเดือนแห่งอิดดะฮ์ ให้เปลี่ยนอิดดะฮ์นั้นมาเป็นอิดดะฮ์ของหญิงที่อยู่ในวัยมีประจำเดือนและตั้งต้นในการนับอิดดะฮ์นั้นใหม่ แต่ถ้าหญิงนั้นกลายมาเป็นหญิงอยู่ในวัยมีประจำเดือนภายหลังสามเดือนแห่งอิดดะฮ์ และหญิงนั้น

(๑) ถ้ายังไม่ได้สมรสใหม่ ให้เปลี่ยนอิดดะฮ์มาเป็นอิดดะฮ์สำหรับหญิงที่อยู่ในวัยมีประจำเดือนและตั้งต้นนับอิดดะฮ์ใหม่

(๒) ถ้าสมรสใหม่แล้ว ให้เป็นไปตามนั้นโดยไม่ต้องเปลี่ยนอิดดะฮ์มาเป็นอิดดะฮ์สำหรับหญิงที่อยู่ในวัยมีประจำเดือน

ข้อ ๓๐๔ หญิงตามความในข้อ ๒๙๙ (๓) (ก) หรือ (ข) ที่สามีตายในขณะอยู่ในช่วงสามเดือนแห่งอิดดะฮ์ หรือในสามช่วงว่างระหว่างประจำเดือนแห่งอิดดะฮ์ แล้วแต่กรณี ให้หญิงนั้นเปลี่ยนมาอยู่ในอิดดะฮ์ด้วยเหตุสามีตายตามความในข้อ ๒๙๙ (๒) แทน ยกเว้นกรณีอิดดะฮ์นั้นเป็นอิดดะฮ์ที่เกิดจากการสิ้นสุดการสมรสประเภทบาอิน

ข้อ ๓๐๕ หญิงตามความในข้อ ๒๙๙ (๒) หรือข้อ ๒๙๙ (๓) ที่ต่อมาได้ทราบว่าตั้งครรภ์ ขณะอยู่ในระยะแห่งอิดะฮ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๒) หรือในระยะอิดดะฮ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๓) แล้วแต่กรณีให้หญิงนั้นเปลี่ยนมาอยู่ในอิดดะฮ์หญิงมีครรภ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๑) แทน

ข้อ ๓๐๖ ในกรณีที่สามีซึ่งเป็นผู้ที่มีอวัยวะเพศในส่วนเฉพาะที่ใช้ร่วมเพศเท่านั้น โดยไม่มีส่วนที่เป็นอัณฑะหรือมีในส่วนเฉพาะที่เป็นอัณฑะเท่านั้นโดยไม่มีส่วนที่ใช้ร่วมเพศได้ตายจากภริยาที่กำลังตั้งครรภ์ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าทารกในครรภ์นั้นเป็นบุตรของสามีนั้น และภริยานั้นจะมีอิดดะฮ์ตามความในข้อ ๒๙๙ (๑) เว้นแต่จะมีเหตุอื่นอันเป็นเหตุที่ทำให้เป็นไปไม่ได้ว่าทารกในครรภ์นั้นจะเป็นบุตรของสามีนั้น

ข้อ ๓๐๗ ในระหว่างอิดดะฮ์

(๑) ภริยาที่อยู่ในอิดดะฮ์ร็อจอียะฮ์และไม่เป็นนุชูซ มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีเสมือนยังเป็นภริยา

(๒) ถ้าภริยาอยู่ในอิดดะฮ์ที่เป็นเหตุมาจากสามีตาย ห้ามมิให้ภริยานั้นใช้เครื่องประดับแม้จะอยู่ใต้เครื่องนุ่งห่ม ใช้เครื่องสำอาง ตกแต่งร่างกายให้สวยงามด้วยเครื่องประดับหรือเครื่องนุ่งห่มที่มีสีสันสวยงามและใช้เครื่องหอม

(๓) ถ้าภริยาอยู่ในอิดดะฮ์บาอินเล็กแม้จะเป็นบาอินเล็กที่เป็นผลมาจากการหย่าโดยมีสินจ้าง หรือในอิดดะฮ์บาอินใหญ่ หรือแม้ในอิดดะฮ์ที่เป็นเหตุมาจากการเพิกถอนการสมรส ภริยาไม่พึงใช้เครื่องประดับ เครื่องสำอาง และเครื่องหอมและไม่พึงตกแต่งร่างกายให้สวยงามตามความใน (๒)

(๔) ห้ามสามีผู้เป็นเหตุให้เกิดอิดดะฮ์เสพสุขทางเพศ สัมผัสหรือมองภริยาที่อยู่ในอิดดะฮ์นั้นในทุกกรณีประหนึ่งว่าภริยานั้นเป็นบุคคลภายภายนอก

(๕) ผู้อยู่ในอิดดะฮ์ไม่อาจสมรสกับชายใดจนกว่าจะสิ้นสุดระยะอิดดะฮ์ ยกเว้นสมรสกับชายที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิดอิดดะฮ์ที่ไม่มีลักษณะต้องห้ามสมรสตามกฎหมายนี้

ข้อ ๓๐๘ ในกรณีที่เกิดอิดดะฮ์ซ้อนขึ้นมาจากชายคนเดียวและหญิงที่อยู่ในอิดดะฮ์นั้นยังไม่มีครรภ์ให้ถือเอาอิดดะฮ์ที่เกิดหลังเพียงอิดดะฮ์เดียวเท่านั้น แต่ถ้าหญิงนั้นมีครรภ์ ให้ถือเอาอิดดะฮ์ผู้มีครรภ์เพียงอิดดะฮ์เดียวเท่านั้น

หากการเกิดอิดดะฮ์ซ้อนเกิดจากชายสองคนขึ้นไป ในกรณีที่หญิงนั้นไม่มีครรภ์ ให้แต่ละอิดดะฮ์มีช่วงระยะเวลาครบถ้วนตามปกติทุกอิดดะฮ์ โดยให้นับเรียงต่อกันตามลำดับ และถ้าเป็นกรณีที่มีอิดดะฮ์ที่เกิดจากการหย่ารวมอยู่ด้วย ให้นับระยะอิดดะฮ์ที่เกิดจากการหย่านั้นก่อน แต่อิดดะฮ์เดิมจำต้องสะดุดหยุดอยู่ในช่วงเวลาตั้งแต่ได้มีการร่วมประเวณีที่ทำให้เกิดอิดดะฮ์ใหม่จนกระทั่งผู้ร่วมประเวณีนั้นได้แยกจากกัน

แต่ถ้าหญิงตามความในวรรคสองมีครรภ์ ให้พ้นระยะอิดดะฮ์หญิงมีครรภ์เสียก่อน จึงจะเริ่มนับระยะอิดดะฮ์อื่น

ในกรณีตามความในวรรคแรก ถ้าระยะเวลาของอิดดะฮ์ที่เกิดขึ้นก่อนและเป็นอิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์ซึ่งเหลืออยู่ในขณะเกิดอิดดะฮ์อื่นได้หมดสิ้นไปแล้ว สามีไม่อาจขอคืนดีภริยานั้นได้อีกต่อไป แม้ระยะเวลาของอิดดะฮ์อื่นซึ่งเกิดขึ้นทีหลังยังไม่หมดก็ตาม แต่สามีมีสิทธิสมรสใหม่กับภริยานั้นได้โดยไม่ต้องรอให้ระยะอิดดะฮ์อื่นหมดก่อน

ในกรณีตามความในวรรคสอง ถ้าอิดดะฮ์ที่เกิดก่อนนั้นเป็นอิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์ และอิดดะฮ์หลังเป็นอิดดะฮ์ที่เป็นเหตุมาจากการร่วมเพศหรือเสพเมถุนนิรโทษของชายอื่น แม้สามีคืนดีกับภริยาแล้วภายในระยะอิดดะฮ์ร็อจญอียะฮ์ สามีก็ยังต้องห้ามมิให้เสพสุขทางเพศ สัมผัส หรือมองภริยาตามความในข้อ ๓๐๗ (๔) อยู่ต่อไป จนกว่าจะพ้นระยะอิดดะฮ์อื่นเช่นว่านั้น

ข้อ ๓๐๙ ในกรณีที่ภริยาอ้างว่าพ้นระยะอิดดะฮ์แล้ว ถ้าเป็นอิดดะฮ์อื่นที่ไม่ใช่อิดดะฮ์นับจำนวนเดือนและข้ออ้างนั้นมีความเป็นไปได้ให้รับฟังคำของภริยาโดยการสาบาน แม้ว่าจะขัดกับคำให้การของสามีหรือสามีคัดค้าน

ข้อ ๓๑๐ ห้ามรับฟังคำของหญิงที่อ้างภายหลังจากได้สมรสกับสามีใหม่แล้วว่าในขณะที่ตนสมรสกับสามีคนใหม่ตนยังอยู่ในระยะอิดดะฮ์ของสามีเก่า

ในกรณีที่ภริยาได้อ้างหลังจากการหย่าว่าตนได้ร่วมประเวณีกับสามีแล้วในระหว่างสมรส แต่สามีปฏิเสธคำอ้างนั้น ให้รับฟังคำของสามีโดยการสาบาน แต่ภริยานั้นจะต้องอยู่ในอิดดะฮ์ แม้ภริยาจะกลับคำให้การในภายหลัง

ในกรณีที่สามีอ้างว่าการสมรสของภริยาคู่หย่าของตนกับสามีใหม่ไม่มีผลตามกฎหมายเนื่องจากตนได้ทำการคืนดีกับภริยาก่อนการสมรสนั้น ให้รับฟังคำของสามี ถ้าสามีมีพยานยืนยัน หรือภริยาและสามีใหม่ยอมรับตามคำอ้างของสามี

ในกรณีตามความในวรรคก่อน ถ้าสามีใหม่ปฏิเสธ ให้ฟังคำสามีใหม่โดยการสาบาน

ข้อ ๓๑๑ ไม่มีอิดดะฮ์ในหญิงที่ร่วมเพศหรือเสพเมถุนนอกสมรสซึ่งผิดกฎหมายในฐานความผิดที่มีบทลงโทษเป็นโทษฮัดด์ ไม่ว่าหญิงนั้นจะมีครรภ์จากการเสพเมถุนนั้นหรือไม่

ข้อ ๓๑๒ ในกรณีที่ภริยายังอยู่ในระยะอิดดะห์ร็อจอียะฮ์ และสามีภริยานั้นได้กลับไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันฉันสามีภริยาโดยผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะมีการร่วมเพศหรือเสพเมถุนกันหรือไม่ หรือสามีได้ร่วมเพศหรือเสพเมถุนกับภริยานั้นในทุกกรณี โดยที่ไม่ได้กลับไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันฉันสามีภริยาอีกจะมีผล ดังนี้

(๑) สามีมีสิทธิคืนดีกับภริยานั้นได้ภายในระยะอิดดะห์ร็อจอียะฮ์นั้น โดยในกรณีของการคืนดีนี้อิดดะห์ร็อจอียะฮ์จะไม่สะดุดหยุดลง

(๒) ถ้าในอิดดะฮ์ร็อจอียะฮ์นั้นภริยาตั้งครรภ์ ก่อนสิ้นสุดการตั้งครรภ์สามีมีสิทธิคืนดีกับภริยาได้ทุกเมื่อ

(๓) อิดดะฮ์ร็อจอียะฮ์จะสะดุดหยุดอยู่จนกว่าสามีนั้นจะแยกจากภริยา และมีเจตนาที่จะไม่กลับไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันฉันสามีภริยากับภริยานั้นอีก ยกเว้นกรณีขอคืนดีตามความใน (๑)

(๔) เมื่อสามีแยกจากภริยาตามความใน (๓) ให้นับระยะอิดดะห์ร็อจอียะฮ์นั้นต่อไปโดยนับรวมกับที่นับมาแล้วก่อนที่จะมีการสะดุดหยุดอยู่ตามความใน (๓) เมื่อครบแล้วจึงจะถือว่าพ้นระยะอิดดะฮ์นั้น

(๕) เมื่อพ้นระยะอิดดะห์ร็อจอียะฮ์นั้นไปแล้ว สามีจะกลับคืนเป็นสามีของภริยาได้ก็แต่โดยการสมรสใหม่เท่านั้น

(๖) ภริยาจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อ

(ก) พ้นระยะอิดะฮ์ของสามีที่ทำการนับใหม่ โดยเริ่มนับตั้งแต่วันถัดจากวันที่สามีแยกจากภริยาตามความใน (๓) ในกรณีที่มีการกลับไปอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาอีกโดยผิดกฎหมาย หรือนับตั้งแต่วันถัดจาก

วันที่มีการร่วมเพศหรือเสพเมถุนระหว่างภริยากับสามีครั้งหลังสุด ในกรณีที่ได้ร่วมเพศหรือเสพเมถุนกันโดยที่ไม่ได้กลับไปอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาอีก

(ข) สิ้นสุดการตั้งครรภ์ไม่ว่าครรภ์นั้นจะมีตั้งแต่เมื่อใด

ข้อ ๓๑๓ ในกรณีที่ภริยายังอยู่ในระยะอิดดะห์บาอิน

(๑) ถ้าสามีกับภริยาได้กลับไปใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันฉันสามีภริยาโดยผิดกฎหมายไม่ว่าจะมีการร่วมเพศหรือไม่ก็ตาม

(ก) สามีภริยานั้นกลับคืนเป็นสามีภริยากันโดยสมรสใหม่ได้ทุกเมื่อภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

(ข) ภริยาจะสมรสกับชายอื่นได้ก็ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะฮ์บาอินนั้นเท่านั้น

(ค) ในกรณีที่ภริยาตั้งครรภ์ในช่วงกลับไปอยู่ร่วมกันเช่นว่านั้น อิดดะฮ์บาอินนั้นจะสะดุดหยุดอยู่จนสิ้นสุดการตั้งครรภ์

(๒) ถ้าสามีได้เสพเมถุนนิรโทษกับภริยานั้น

(ก) สามีภริยานั้นสมรสกันใหม่ได้ทุกเมื่อภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

(ข) หญิงนั้นจะสมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะฮ์อันเกิดแต่การที่สามีเสพเมถุนนิรโทษกับภริยานับแต่การเสพเมถุนนิรโทษครั้งหลังสุด โดยให้อิดดะห์บาอินที่ยังไม่สิ้นสุดนั้นเป็นอันระงับไป หรือสิ้นสุดการตั้งครรภ์ ไม่ว่าครรภ์นั้นจะมีตั้งแต่เมื่อใด

ข้อ ๓๑๔ ในกรณีที่ชายเสพเมถุนนิรโทษกับหญิงที่ไม่ได้อยู่ในระยะอิดดะฮ์ใดๆ แม้หญิงนั้นจะยังเป็นภริยาของชายอื่น

(๑) ถ้าชายนั้นเพียงผู้เดียวที่ได้เสพเมถุนนิรโทษกับหญิงนั้น หญิงนั้น

(ก) สมรสกับชายผู้เสพเมถุนนิรโทษนั้นได้ทุกเมื่อภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยหญิงที่ห้ามสมรสด้วย

(ข) สมรสกับชายอื่นได้ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษนั้น โดยเริ่มนับระยะอิดดะฮ์ตั้งแต่การเสพเมถุนนิรโทษครั้งหลังสุด หรือเมื่อสิ้นสุดการตั้งครรภ์ ในกรณีหญิงนั้นตั้งครรภ์และภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยหญิงที่ห้ามสมรสด้วย

(๒) ถ้าชายผู้หนึ่งเสพเมถุนนิรโทษกับหญิงเช่นว่านั้นแล้ว ภายหลังมีชายอีกผู้หนึ่งหรือหลายคนเสพเมถุนนิรโทษกับหญิงนั้นอีก ชายใดเสพเมถุนนิรโทษก่อน ให้นับระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายนั้นจนครบสมบูรณ์ก่อน แล้วนับระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายนอกนั้นติดต่อกันไปตามลำดับ เว้นแต่หญิงนั้นตั้งครรภ์กับชายที่เสพเมถุนนิรโทษหลังการเสพเมถุนกับคนใดคนหนึ่ง ในกรณีเช่นว่านี้อิดดะห์อันเกิดแต่ชายคนก่อนเป็นอันสะดุดหยุดอยู่จนกว่าจะสิ้นสุดการตั้งครรภ์แล้วจึงนับต่อไปใหม่เท่าที่ยังเหลืออยู่ และให้นับระยะอิดดะห์อันเกิดแต่ชายนอกจากชายนั้นติดต่อกันไปตามลำดับจนกว่าจะสิ้นสุด ซึ่งหญิงนั้นจะสมรสกับ

(ก) ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษก่อนได้ ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายคนหลังแล้ว และภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยหญิงที่ห้ามสมรสด้วย

(ข) ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษหลังได้ ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษของชายคนก่อนแล้ว และภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยหญิงที่ห้ามสมรสด้วย

(ค) ชายผู้เสพเมถุนนิรโทษท่ามกลางหรือชายอื่นได้ ต่อเมื่อพ้นระยะอิดดะห์อันเกิดแต่การเสพเมถุนนิรโทษทั้งสิ้นแล้ว และภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ที่ว่าด้วยหญิงที่ห้ามสมรสด้วย

ลักษณะ ๕
ผู้บุพการีและผู้สืบสันดาน

หมวด ๑
บุตร

ข้อ ๓๑๕ บุตรที่เกิดจากการเสพเมถุนระหว่างชายกับหญิงนอกสมรส ยกเว้นบุตรที่เกิดจากการเสพเมถุนนิรโทษ ไม่ถือเป็นบุตรของชายนั้น แต่ถือเป็นบุตรของหญิงผู้เป็นมารดาของบุตรนั้น

บุตรที่เกิดในสมรส แต่เกิดหลังการเสพเมถุนกันของสามีภริยาไม่ถึงหกเดือนบริบูรณ์ และไม่เป็นที่แน่ชัดว่าเป็นสายโลหิตของสามีหรือไม่ ให้ถือไว้ก่อนว่าเป็นบุตรนอกสมรสของสามีนั้น

ข้อ ๓๑๖ บุตรของผู้อื่นที่บุคคลใดรับเป็นบุตรบุญธรรมหรือนำมาเลี้ยงเสมือนบุตรของตน ไม่ถือเป็นบุตรของบุคคลนั้น

ข้อ ๓๑๗ บุตรที่เพิ่งบรรลุศาสนภาวะและมีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน พึงอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับบิดามารดา หรือแต่บิดาหรือแต่มารดาตามลำดับ แม้จะสามารถอาศัยอยู่ในบ้านเพียงคนเดียวหรืออาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับผู้ใดก็ได้ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายนี้และไม่เป็นการเสี่ยงภัยเกินปกติได้ก็ตาม

ถ้าการไม่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับบิดามารดาของบุตรเช่นว่านั้นเป็นการเสี่ยงภัยเกินปกติ บุตรนั้นจำต้องอาศัยอยู่กับบิดามารดา หรือแต่บิดา หรือแต่มารดาตามลำดับ

ถ้าบุตรตามความในวรรคแรกเป็นหญิง บุตรนั้นพึงอาศัยอยู่กับบิดามารดา หรือแต่มารดาหรือแต่บิดาตามลำดับจนกว่าจะสมรส และถ้าการที่บุตรหญิงไม่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับบิดามารดาดั่งเช่นว่านั้นเสี่ยงต่อการมีข้อครหาที่จะทำให้เสียชื่อเสียง มารดาหรือวลีในการสมรสที่ไม่อาจสมรสด้วยได้ มีสิทธิเอาบุตรหญิงนั้นมาอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับตนได้ แต่ถ้าวลีนั้นเป็นผู้ที่บุตรหญิงนั้นสมรสด้วยได้ วลีนั้นไม่มีสิทธิเอาบุตรหญิงนั้นมาอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันกับตน แต่มีสิทธิที่จะเอาบุตรหญิงนั้นไปอยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัยและเหมาะสมได้

ข้อ ๓๑๘ เว้นแต่กฎหมายนี้ได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถจะต้องเป็นผู้อยู่ในความปกครองของผู้ใช้อำนาจปกครองของตน และต้องอยู่ในความอนุบาล ความพิทักษ์ หรือการเลี้ยงดู แล้วแต่กรณี ของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูของตน

หมวด ๒[๑๓]
อำนาจปกครอง

ข้อ ๓๑๙ "อำนาจปกครอง" หมายความว่า อำนาจหน้าที่ในการปกครองดูแลผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ โดยจัดการแทน หรือช่วยจัดการ หรือให้ความยินยอม แล้วแต่กรณี และช่วยกระทำในสิ่งที่จำเป็นสำหรับบุคคลนั้น รวมทั้งปกป้องภยันตรายแก่บุคคลนั้นที่อยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูและตามที่กฎหมายบัญญัติ[๑๔]

ข้อ ๓๒๐ "ผู้ใช้อำนาจปกครอง" หมายความว่า ผู้มีสิทธิและหน้าที่ในการใช้อำนาจปกครองตามความในข้อ ๓๑๙

ในกรณีที่ถูกตั้งโดยศาลหรือพินัยกรรมให้เรียกผู้ใช้อำนาจปกครองนี้ว่า "ผู้ปกครอง"

ผู้ใช้อำนาจปกครองตามวรรคแรก ต้องเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ อยู่ในลำดับแรกสุดของผู้มีสิทธิใช้อำนาจปกครองตามความในข้อ ๓๒๑ และมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๒๒

ข้อ ๓๒๑ "ผู้มีสิทธิใช้อำนาจปกครอง" หมายความว่า ผู้ที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นผู้ซึ่งเหมาะสมที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแก่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถตามความในข้อ ๑ (๑๐) และ (๑๙) ตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) บิดา ปู่ และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปตามลำดับ[๑๕]

(๒) ผู้ที่บิดา ปู่ และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปตามลำดับ ตั้งให้เป็นผู้ปกครองโดยพินัยกรรม โดยสลับกันไปมาระหว่างผู้ที่อยู่ใน (๑) กับผู้ที่อยู่ใน (๒) ของข้อนี้แต่ละลำดับความใกล้ชิด โดยเป็นเช่นนี้ตลอดไปจนสุดสาย

ในกรณีที่ไม่มีบุคคลเช่นว่านั้น หรือมีแต่ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย ให้ดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีของเมืองหรือจังหวัดที่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำของผู้นั้นเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองนั้น และดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีนั้นสามารถตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๒๒ เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนตนได้ และให้เรียกผู้ใช้อำนาจปกครองนี้ว่า "ผู้ปกครอง"[๑๖]

---

[๑๓] คำวินิจฉัยประธานศาลฎีกาที่ ยช ๑๔/๒๕๔๒ ระหว่าง นายดาโอะ ดือเระ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า การร้องขอเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ เมื่อปรากฏว่า ผู้เยาว์เป็นอิสลามศาสนิกอยู่ในจังหวัดนราธิวาส ต้องบังคับตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.๒๔๘๙ ซึ่งบัญญัติไว้โดยเฉพาะตามหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ในบรรพ ๑ ลักษณะ ๕ หมวด ๒ อำนาจปกครองและอำนาจเลี้ยงดู ซึ่งต้องมีดะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม กรณีดังกล่าวจึงไม่ใช่คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลเยาวชนและครอบครัว

[๑๔] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๐๒/๒๕๔๙ ระหว่าง นางเจ๊ะรอกีเยาะ เจ๊ะดอเลาะ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่าผู้ร้องเป็นมารดาและผู้อนุบาลของผู้ไร้ความสามารถ สามารถทำนิติกรรมสัญญายกที่ดินของผู้ไร้ความสามารถให้เป็นทางสาธารณะได้

[๑๕] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๑๓๒๒/๒๕๕๑ ระหว่าง นายดุลรอมัน บินมุสตอปา ผู้ร้อง วินิจฉัยว่าผู้ร้องสมรสกับมารดาผู้เยาว์โดยชอบด้วยหลักกฎหมายอิสลาม เมื่อมารดาผู้เยาว์หายสาบสูญไป ผู้ร้องซึ่งเป็นบิดาผู้เยาว์จึงเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์แต่เพียงผู้เดียว

[๑๖] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๒๗๘/๒๕๔๙ ระหว่าง พนักงานอัยการจังหวัดปัตตานี ผู้ร้อง วินิจฉัยว่าผู้เยาว์ทั้งห้าไม่มีผู้ปกครอง ศาลตั้งป้าของผู้เยาว์ทั้งห้าเป็นผู้ปกครองของผู้เยาว์ทั้งห้าได้

ข้อ ๓๒๒ ผู้ใช้อำนาจปกครองจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

(๑) นับถือศาสนาอิสลาม

(๒) ไม่เป็นผู้ฟาสิค

(๓) มีสติปัญญาเยี่ยงวิญญูชน

(๔) ไม่มีเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการเป็นผู้ปกครองที่ดีหรือทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อยู่ในความปกครอง

(๕) มีศักยภาพในการทำหน้าที่ของผู้ปกครองได้

(๖) บรรลุศาสนภาวะแล้ว

ข้อ ๓๒๓ "ผู้อยู่ในความปกครอง" หมายความว่า ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถตามความในข้อ ๑ (๑๐) และ (๑๙) ที่อยู่ภายใต้อำนาจปกครองของผู้ใช้อำนาจปกครองตามความในข้อ ๓๒๐

ข้อ ๓๒๔ เมื่อผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถพ้นจากสภาพความเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ แล้วแต่กรณี อำนาจปกครองผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้นย่อมสิ้นสุดลง

ข้อ ๓๒๕ ในช่วงเวลาที่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถไม่มีผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือมีแต่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ทายาทประเภทสองของบุคคลไร้ความสามารถเช่นว่านั้นที่เป็นบุคคลที่ไม่เป็นผู้ฟาสิค สามารถจัดการและบริหารทรัพย์สินของบุคคลไร้ความสามารถเช่นว่านั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็นแก่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้นได้

ข้อ ๓๒๖ ผู้ใช้อำนาจปกครองมีสิทธิมอบอำนาจปกครองให้แก่บุคคลใดก็ได้ถ้าบุคคลเช่นว่านั้นเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๒๒

ข้อ ๓๒๗ ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ ในกรณีผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถที่ไม่มีผู้ใช้อำนาจปกครอง ญาติ ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีสิทธิร้องขอให้ศาลตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๒๒ เป็นผู้ปกครอง เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎี หรือขอให้ศาลถอดถอนผู้ปกครองที่ขาดคุณสมบัติ และตั้งผู้ปกครองใหม่ได้

ข้อ ๓๒๘ ผู้ใช้อำนาจปกครองมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) กระทำการแทนหรือให้ความยินยอมผู้อยู่ในความปกครอง ในการจัดการ บริหารและครอบครองทรัพย์สิน และการทำนิติกรรมต่าง ๆ แล้วแต่กรณี

(๒) มอบผู้อยู่ในความปกครองให้อยู่ในการเลี้ยงดูแก่ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู และควบคุมดูแลให้ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูทำหน้าที่ตามกฎหมาย

(๓) จัดหาค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ผู้อยู่ในความปกครอง และจ่ายทานบังคับบุคคลในนามผู้อยู่ในความปกครอง ทั้งนี้ เฉพาะในกรณีที่ผู้ใช้อำนาจปกครองนั้นเป็นผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมายให้แก่ผู้อยู่ในความปกครองนั้นด้วยเท่านั้น

(๔) จ่ายทานบังคับทรัพย์สินของผู้อยู่ในความปกครอง ถ้าผู้อยู่ในความปกครองมีทรัพย์สินที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้องจ่ายทานบังคับเช่นว่านั้น

(๕) ปกป้องผู้อยู่ในความปกครองจากภยันตรายทั้งปวง และให้การศึกษาอบรมแก่ผู้อยู่ในความปกครองที่เป็นผู้เยาว์ตามสมควร

(๖) ทำสิ่งใด ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ในความปกครองตามสมควร

ในกรณีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูก็ดี การจัดการศพก็ดี จ่ายทานบังคับบุคคลก็ดี หรือกรณีอื่นๆ ในทำนองนี้ก็ดี ถ้าผู้อยู่ในความปกครองมีทรัพย์สินให้จ่ายจากทรัพย์สินของผู้อยู่ในความปกครอง แต่ถ้าผู้อยู่ในความปกครองไม่มีทรัพย์สินให้จ่ายจากทรัพย์สินของผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู

หมวด ๓
อำนาจเลี้ยงดู

ข้อ ๓๒๙ "อำนาจเลี้ยงดู" หมายความว่า อำนาจในการให้การเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถตามความในข้อ ๑ (๑๐) ด้วยการกระทำในสิ่งที่จำเป็นสำหรับบุคคลนั้น และปกป้องภยันตรายแก่บุคคลนั้นตามสมควร

ข้อ ๓๓๐ "ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู" หมายความว่า ผู้มีสิทธิในการใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๒๙

ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในวรรคแรก ต้องเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่และมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๓๔ ทั้งต้องอยู่ในลำดับแรกสุดของผู้มีความเหมาะสมในการใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๓๕

ข้อ ๓๓๑ ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูสามารถเรียกค่าเลี้ยงดูเอาจากทรัพย์สินผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดู หรือผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูของผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดู ในกรณีที่ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูไม่มีทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการชำระค่าเลี้ยงดูนั้น

ค่าเลี้ยงดูตามความในวรรคแรก ไม่ให้รวมถึงค่าน้ำนมที่ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูได้ให้ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูดื่ม

ข้อ ๓๓๒ อำนาจเลี้ยงดูจะสิ้นสุดลงเมื่อผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูพ้นจากสภาพความเป็นบุคคลไร้ความสามารถ

ข้อ ๓๓๓ "ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดู" หมายความว่า ผู้ไร้ความสามารถที่อยู่ภายใต้อำนาจเลี้ยงดูของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู

ข้อ ๓๓๔ ผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๓๐ ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๒) เป็นบุคคลที่ไม่มีเหตุใดๆ ที่จะทำให้เกิดผลเสียอย่างมากแก่ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดู

(๓) เป็นผู้ซึ่งไม่มีสิ่งใดๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้นั้นปฏิเสธการเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูนั้น

(๔) ไม่เป็นผู้ฟาสิค

(๕) เป็นผู้ที่น่าจะถือได้ว่าเป็นผู้มีความสงสารให้กับผู้อยู่ในการเลี้ยงดูมากที่สุด

ในกรณีที่ไม่มีบุคคลที่มีคุณสมบัติตามความในวรรคแรกทั้งหมด ให้บุคคลที่มีคุณสมบัติตามความใน (๑) ถึง (๔) ที่ศาลเห็นสมควรและตั้งให้เป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู เป็นผู้มีสิทธิและหน้าที่ในการใช้อำนาจเลี้ยงดูนั้น และให้เรียกผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูนั้นว่า "ผู้อนุบาล" ในกรณีของเด็กเล็ก และให้เรียกว่า "ผู้เลี้ยงดู" ในกรณีของเด็กโต ส่วนในกรณีของผู้วิกลจริตและอื่นๆ ให้เรียกว่า "ผู้พิทักษ์"

การไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู ในกรณีที่ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม การมีสามีใหม่ที่ไม่ได้เป็นญาติใกล้ชิดของมารดา ในกรณีที่มารดาเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู ถือเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหายอย่างมากตามความใน (๒)

ข้อ ๓๓๕ "ผู้มีความเหมาะสมในการใช้อำนาจเลี้ยงดู" หมายความว่า ผู้ที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นผู้เหมาะสมที่จะเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูผู้ไร้ความสามารถ เนื่องจากเป็นผู้ที่น่าจะถือได้ว่าเป็นผู้มีความสงสารให้กับผู้อยู่ใน

การเลี้ยงดูมากที่สุดตามลำดับความใกล้ชิดและเพศดังต่อไปนี้

(๑) สามีหรือภริยาที่มีความสามารถในการร่วมประเวณีกับผู้ไร้ความสามารถนั้น ในกรณีที่ทั้งสามีและภริยาเป็นผู้ไร้ความสามารถ ให้ทั้งคู่อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูของสามี

(๒) มารดา

(๓) บุตรหญิง

(๔) ยายและหญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากยายที่มีสิทธิรับมรดก ตามลำดับความใกล้ชิดจนสุดสาย

(๕) บิดา

(๖) ย่าและหญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากปู่ที่มีสิทธิรับมรดกตามลำดับความใกล้ชิดจนสุดสาย และให้แต่ละบุคคลอยู่ในลำดับต่อจากชายที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้นั้นกับผู้อยู่ในการเลี้ยงดูที่ใกล้ชิดบุคคลนั้นที่สุด

(๗) ปู่และชายที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่อยู่ในระดับสูงขึ้นไปจากปู่ที่มีสิทธิรับมรดกตามลำดับความใกล้ชิดจนสุดสาย และให้ผู้ที่อยู่ในลำดับที่เจ็ดนี้ในแต่ละชั้นอยู่ในลำดับถัดมาของผู้ที่อยู่ในชั้นนั้น ๆ ของลำดับที่หก

(๘) พี่สาวหรือน้องสาวโดยให้ผู้ที่มีความเข้มข้นทางสายโลหิตมากกว่าอยู่ในลำดับก่อนผู้ที่มีความเข้มข้นทางสายโลหิตน้อยกว่า

(๙) พี่ชายหรือน้องชายโดยให้ผู้มีความเข้มข้นทางสายโลหิตมากกว่าอยู่ในลำดับก่อนผู้ที่มีความเข้มข้นทางสายโลหิตน้อยกว่า

(๑๐) น้าหญิงหรือป้าฝ่ายมารดาโดยให้ผู้มีความเข้มข้นทางสายโลหิตมากกว่าอยู่ในลำดับก่อนผู้ที่มีความเข้มข้นทางสายโลหิตน้อยกว่า

(๑๑) บุตรหญิงของผู้อยู่ในลำดับที่แปดโดยให้แต่ละคนอยู่ในลำดับมารดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๑๒) บุตรหญิงของผู้ที่อยู่ในลำดับที่เก้าโดยให้แต่ละคนอยู่ในลำดับบิดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๑๓) บุตรชายของพี่ชายหรือน้องชายประเภทร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาโดยให้แต่ละคนอยู่ในลำดับบิดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๑๔) อาหญิงหรือป้าฝ่ายบิดาโดยในการจัดลำดับระหว่างกันเองนั้น ให้จัดเช่นเดียวกับกรณีของพี่สาวหรือน้องสาว

(๑๕) อาหรือลุงฝ่ายบิดาโดยในการจัดลำดับระหว่างกันเองนั้น ให้จัดเช่นเดียวกับกรณีของพี่ชายหรือน้องชาย

(๑๖) บุตรหญิงของน้าหญิงหรือของป้าฝ่ายมารดา โดยมีเงื่อนไขว่าผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูจะต้องไม่เป็นชายที่อยู่ในวัยที่สามารถทำให้เกิดความรู้สึกทางเพศได้ และให้แต่ละคนอยู่ในลำดับมารดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๑๗) บุตรหญิงของอาหญิงหรือของป้าฝ่ายบิดา โดยมีเงื่อนไขและการจัดลำดับระหว่างกันเองเช่นเดียวกับ (๑๖)

(๑๘) บุตรหญิงของอาหรือของลุงฝ่ายบิดา ประเภทร่วมบิดามารดาหรือร่วมบิดาต่างมารดา โดยมีเงื่อนไขเช่นเดียวกับ (๑๖) และให้แต่ละคนอยู่ในลำดับบิดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๑๙) บุตรชายของอาหรือลุงฝ่ายบิดาประเภทร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา โดยมีเงื่อนไขว่าผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดูจะต้องไม่เป็นหญิงที่อยู่ในวัยที่สามารถทำให้เกิดความรู้สึกทางเพศได้และให้แต่ละคนอยู่ในลำดับ

บิดาของตนในการจัดลำดับระหว่างกันเอง

(๒๐) บุตรหญิงของน้าชายหรือของลุงฝ่ายมารดา โดยมีเงื่อนไขและการจัดลำดับระหว่างกันเองเช่นเดียวกับ (๑๘)

(๒๑) บุตรหญิงของอาหรือของลุงฝ่ายบิดาของมารดา โดยมีเงื่อนไขและการจัดลำดับระหว่างกันเองเช่นเดียวกับ (๑๘)

ข้อ ๓๓๖ ถ้าผู้มีสิทธิใช้อำนาจเลี้ยงดูในลำดับใดก็ตามมีมากกว่าหนึ่งคน ให้จับฉลากหาผู้มีสิทธิสูงสุดของอันดับนั้น

ถ้าผู้มีสิทธิใช้อำนาจเลี้ยงดูคนใดคนหนึ่งมีทั้งอวัยวะเพศหญิงและอวัยวะเพศชาย ให้ถือว่าผู้มีสิทธิใช้อำนาจเลี้ยงดูคนนั้นเป็นเพศชาย เว้นแต่ว่าบุคคลนั้นได้อ้างว่าตนเองนั้นเป็นเพศหญิงและได้ยืนยันการอ้างนั้นด้วยการสาบาน

ข้อ ๓๓๗ ในกรณีที่มีการแย่งสิทธิในการเป็นผู้เลี้ยงดูผู้เยาว์ประเภทเด็กโตหรือและประเภทวัยรุ่นระหว่างผู้มีความเหมาะสมในการใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๓๕ ที่เป็นบิดาหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของบิดา กับที่เป็นมารดาหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของมารดา โดยที่ทั้งสองฝ่ายมีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๓๔ ผู้ที่จะได้เป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูในกรณีเช่นว่านั้นต้องเป็นบุคคลที่ผู้เยาว์นั้นให้ความยินยอม โดยการได้รับเลือกจากผู้เยาว์นั้น

กรณีดังต่อไปนี้ถ้าทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีความเหมาะสมในการใช้อำนาจเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๓๕ มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๓๓๔ และต่างฝ่ายต่างก็ต้องการจะเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูผู้เยาว์ซึ่งเป็นประเภทเด็กโตหรือประเภทวัยรุ่น ให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของกรณีตามในความวรรคก่อน

(๑) บิดากับมารดา ซึ่งพ้นจากการเป็นสามีภริยากันแล้ว

(๒) บิดากับยายหรือหญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากยาย

(๓) มารดากับชายที่เป็นพี่ น้อง ลุงหรืออา

(๔) บิดากับหญิงที่เป็นพี่ น้อง น้าหรือป้า

(๕) มารดากับปู่หรือชายที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากปู่

แต่ถ้าในกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งขาดคุณสมบัติ สิทธิในการเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูจะตกเป็นของอีกฝ่ายหนึ่งทันที และหากฝ่ายที่ขาดคุณสมบัติกลับมามีคุณสมบัติครบถ้วนเหมือนเดิม ก็จำเป็นจะต้องกลับมาสู่การเลือกใหม่อีกครั้ง

ผู้เยาว์ตามความในวรรคแรกซึ่งเลือกผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดูแล้ว มีสิทธิที่จะเลือกใหม่อีกได้ในทุกเวลาที่ต้องการ

ถ้าผู้เยาว์เช่นว่านั้นเป็นชาย และอยู่ในการเลี้ยงดูของฝ่ายบิดา ฝ่ายบิดาไม่มีสิทธิห้ามมิให้ผู้เยาว์ไปเยี่ยมมารดา และไม่มีสิทธิห้ามมิให้มารดามาเยี่ยมผู้เยาว์ที่เป็นปกติ

ถ้าผู้เยาว์เช่นว่านั้นเป็นหญิงและอยู่ในการเลี้ยงดูของฝ่ายบิดา ฝ่ายบิดามีสิทธิห้ามมิให้ผู้เยาว์ไปเยี่ยมฝ่ายมารดา แต่ไม่มีสิทธิห้ามมิให้ฝ่ายมารดามาเยี่ยมผู้เยาว์ที่เป็นปกติ แม้การมาเยี่ยมผู้เยาว์ที่บ้านของบิดาไม่เป็นหน้าที่ของมารดาก็ตาม

ถ้าผู้เยาว์เช่นว่านั้นไม่ว่าชายหรือหญิงป่วย แม้ผู้เยาว์จะอยู่ในการเลี้ยงดูของบิดามารดา เป็นผู้ที่มีสิทธิในการพยาบาลและดูแลผู้เยาว์ในขณะนั้นที่บ้านของบิดาถ้าบิดายินยอม แต่ถ้าบิดาไม่ยินยอม มารดามีสิทธิที่จะนำผู้เยาว์ไปพยาบาลที่บ้านของตน

ถ้าผู้เยาว์เช่นว่านั้นเป็นชายและอยู่ในการเลี้ยงดูของมารดา มารดามีสิทธิให้ผู้เยาว์อยู่กับตนในช่วงเวลาที่เหมาะสม และบิดามีสิทธิให้ผู้เยาว์ไปอยู่กับตนเพื่อรับการอบรมด้านจริยธรรมและเรียนวิชาการด้านศาสนาและอาชีพที่เหมาะสมในช่วงเวลาที่เหมาะสม แต่ถ้าเป็นหญิง มารดามีสิทธิให้ผู้เยาว์อยู่กับมารดาทั้งในตอนกลางคืนและตอนกลางวัน และไม่เป็นหน้าที่ของมารดาที่จะผลักดันผู้เยาว์ออกไปหาบิดา แต่เป็นหน้าที่ของบิดาที่มาหาผู้เยาว์ตามปกติของบิดากับบุตร แต่ถ้าบ้านที่มารดาอาศัยอยู่นั้นเป็นบ้านของบุคคลอื่น ในการเข้าไปของบิดาจำเป็นจะต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลนั้นเสียก่อน

ข้อ ๓๓๘ ถ้าในกรณีตามความในข้อ ๓๓๗ ผู้เยาว์เช่นว่านั้นเลือกทั้งบิดาและมารดา ให้ทั้งสองจับฉลากหาผู้ได้เป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู แต่ถ้าผู้เยาว์นั้นไม่ยอมเลือก ให้มารดาได้สิทธิเป็นผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู

ข้อ ๓๓๙ ในกรณีที่บิดากับมารดาอยู่ต่างเมืองกันหรืออยู่ห่างไกลกัน ให้ผู้เยาว์ได้อยู่กับฝ่ายที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพของผู้เยาว์ทั้งปัจจุบันและอนาคตมากที่สุด

ข้อ ๓๔๐ "บิดา" ตามความในข้อ ๓๓๗ ยกเว้น (๑) ถึง ข้อ ๓๓๙ ให้หมายรวมถึงปู่หรือทายาทประเภทสองอื่นที่ห้ามผู้เยาว์นั้นสมรสด้วย

"มารดา" ให้หมายรวมถึงยายหรือหญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากยาย

ข้อ ๓๔๑ การให้การศึกษาแก่ผู้อยู่ในอำนาจเลี้ยงดู ไม่ได้เป็นหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจเลี้ยงดู แต่เป็นหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครอง

หมวด ๔
ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติ

ข้อ ๓๔๒ ให้ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่อยู่ในลำดับแรกของลำดับความใกล้ชิดดังต่อไปนี้ที่เป็นผู้มีทรัพย์สินเหลือใช้ เป็นผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติให้แก่ผู้สืบสันดานที่เป็นผู้ยากจน จนกว่าจะพ้นจากการเป็นผู้ยากจน ยกเว้นกรณีผู้สืบสันดานที่เป็นหญิงซึ่งมีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติจากผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นจนกว่าจะตกเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามี หรือพ้นจากการเป็นผู้ยากจน

(๑) บิดา

(๒) ปู่ ตา

(๓) ชายที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากปู่หรือตา ตามลำดับความใกล้ชิดจนสุดสาย

(๔) มารดา

(๕) ย่า ยาย

(๖) หญิงที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจากย่าหรือยาย ตามลำดับความใกล้ชิดจนสุดสาย

ในกรณีที่ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในวรรคแรกละทิ้งหน้าที่หรือไม่สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ได้ ค่าอุปการะเลี้ยงดูสำหรับวันที่ผ่านพ้นไปแล้วและยังไม่ได้ชำระนั้น จะกลายเป็นหนี้ที่ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นจะต้องชำระก็แต่เฉพาะส่วนที่ศาล ดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งหรือผู้แทนของดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีได้กำหนดไว้ให้แล้วเท่านั้น

ข้อ ๓๔๓ ให้ผู้สืบสันดานที่เป็นผู้มีทรัพย์สินเหลือใช้ และอยู่ในลำดับใกล้ชิดที่สุดของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่เป็นผู้ยากจนตามลำดับต่อไปนี้ ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติให้แก่ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปนั้นสำหรับแต่ละวันของช่วงเวลาที่ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปนั้นยังมีชีวิตอยู่และยังเป็นผู้ยากจนเพื่อให้ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปได้ไว้ใช้สอยภายในช่วงเวลาเช่นว่านั้น

(๑) บุตรชาย บุตรหญิง

(๒) หลานชาย หลานหญิง

(๓) ผู้สืบสันดานที่อยู่ในลำดับต่ำกว่าหลานชายและหลานหญิงตามลำดับชั้นจนสุดสาย

ในลำดับใดมีหลายคน ให้ทุกคนมีหน้าที่เท่ากัน ถ้ามีทั้งที่รับมรดกได้และไม่ได้ ให้เป็นหน้าที่ของผู้ที่รับมรดกได้เท่านั้น

ในกรณีที่ผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูมีทั้งผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป และผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เป็นผู้สืบสันดาน ให้หน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตกแก่ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูที่เป็นผู้สืบสันดานเท่านั้น

ข้อ ๓๔๔ บุคคลใดเป็นผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูหลายคนในเวลาเดียวกัน แต่ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะชำระให้บุคคลเหล่านั้นได้ทั้งหมด ให้บุคคลนั้นชำระเท่าที่สามารถจะชำระได้ ภายหลังจากหักค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในข้อ ๓๔๖ ของตนเองแล้ว โดยชำระตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยา

(๒) ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติให้แก่ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือผู้สืบสันดาน โดยเริ่มจากลำดับแรกของลำดับความใกล้ชิด และเริ่มจากผู้ที่ยังดื่มนม ผู้ป่วย ผู้อ่อนแอ หรือผู้มีสิทธิรับมรดก ตามลำดับของผู้ที่อยู่ในลำดับเดียวกัน

(๓) ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูอื่น

ในกรณีที่ทุกคนในแต่ละกลุ่มผู้มีสิทธิเช่นว่านั้นมีสภาพหรือฐานะเดียวกัน ให้แบ่งชำระให้แต่ละคนเท่ากัน เว้นแต่ถ้าแบ่งชำระให้แต่ละคนเท่ากันแล้ว ส่วนแบ่งที่ได้ไม่อาจทำให้แต่ละคนมีชีวิตอยู่ได้ ให้ใช้วิธีจับฉลาก

ข้อ ๓๔๕ "ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติ" ตามบทบัญญัติในหมวดนี้ หมายความว่า ปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมกับผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือผู้สืบสันดาน แล้วแต่กรณี ที่มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น และเพียงพอต่อการที่จะให้ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขพอสมควร ในช่วงเวลานับตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งของวันหนึ่ง ๆ หรือทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพเช่นว่านั้น แต่จะต้องไม่เกินจำนวนหรือปริมาณของทรัพย์สินในส่วนที่เกินมาจากทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมตามความในข้อ ๓๔๙ ของผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น

ในกรณีของปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในวรรคก่อน ให้นำความในข้อ ๕๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติตามความในวรรคแรก ให้หมายความรวมถึงค่ารักษาพยาบาลด้วย

ข้อ ๓๔๖ "ผู้ยากจน" ตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ หมายความว่า ผู้ที่ต้องได้รับการปกป้องและไม่มีทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการที่จะทำให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการที่จะให้ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขพอสมควร ของแต่ละช่วงเวลานับตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งของแต่ละวัน ตลอดช่วงเวลาทั้งหมดที่บุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ และไม่มีความสามารถและโอกาสที่จะให้ได้มา

ซึ่งทรัพย์สินเช่นว่านั้น และในกรณีที่บุคคลนั้นเป็นชายให้รวมถึงภริยาของบุคคลนั้นด้วย

ในกรณีของปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในวรรคก่อน ให้นำความในข้อ ๘๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๓๔๗ "ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู" ตามบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ หมายความว่า ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติตามความในข้อ ๓๔๒ และข้อ ๓๔๓ หรือค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภริยาตามความในข้อ ๘๒ แล้วแต่กรณี

ข้อ ๓๔๘ "ผู้ที่ต้องได้รับการปกป้อง" หมายความว่า ผู้ที่ไม่ได้เป็นบุคคลที่กฎหมายอนุญาตให้ฆ่าได้

ข้อ ๓๔๙ "ผู้มีทรัพย์สินเหลือใช้" หมายความว่า ผู้ที่มีทรัพย์สินในจำนวนและปริมาณที่มากกว่าทรัพย์สินที่เพียงพอต่อการที่จะทำให้ได้มาซึ่งปัจจัยแห่งการยังชีพที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการที่จะให้ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขพอสมควรในช่วงเวลานับตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งของวันที่จะชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือมีความสามารถหรือโอกาสที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเช่นว่านั้นและในกรณีที่บุคคลนั้นเป็นชาย ให้รวมถึงภริยาของบุคคลนั้นด้วย

ในกรณีของปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในวรรคก่อน ให้นำความในข้อ ๘๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๓๕๐ ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาตินั้น ให้ชำระเป็นปัจจัยยังชีพ โดยวิธีชำระเป็นรายวัน เว้นแต่คู่กรณีจะตกลงกันว่าให้ชำระเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่น

เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอต่อศาล และศาลเห็นสมควรจะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่นหรือโดยวิธีอื่นจากการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในวรรคแรก โดยจะให้ชำระเป็นปัจจัยแห่งการยังชีพด้วยหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ถ้าไม่มีการตกลงกันของคู่กรณีเป็นอย่างอื่น และไม่มีเหตุพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่อาจทำเช่นนี้ได้

ในการจัดหาปัจจัยแห่งการยังชีพตามความในข้อ ๘๖ (๑) ให้จัดหาให้ภายในช่วงเวลานับตั้งแต่เวลาที่เริ่มมีแสงอรุณ จนถึงเวลาที่ผู้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นต้องการปัจจัยแห่งการยังชีพนั้นตามปกติในแต่ละวัน

ในกรณีของการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้น เมื่อมีเหตุพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง และศาลเห็นเป็นการสมควรเพื่อประโยชน์แก่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถจะกำหนดให้ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูโดยประการใด ๆ ที่แตกต่างไปจากที่คู่กรณีตกลงกัน หรือจากที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอก็ได้

ข้อ ๓๕๑ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอหรือความปรากฏต่อศาลเองว่า รายได้ หรือฐานะของคู่กรณีหรือพฤติการณ์เกี่ยวข้องอื่นของค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ได้กำหนดไปก่อนนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลจะแก้ไขค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้ก็ได้

การขาดแคลนในสิ่งที่เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูของผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ ถือเป็นการแสดงความต้องการของผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถนั้นแล้ว

ข้อ ๓๕๒ หน้าที่ในการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติตามบทบัญญัติในหมวดนี้ จะเกิดขึ้นเมื่อผู้มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้นหรือผู้ใช้อำนาจปกครองหรือตัวแทนของผู้มีสิทธินั้นได้เรียกร้องหรือศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้มีการชำระ

หมวด ๕
ค่าให้นมบุตร

ข้อ ๓๕๓ "น้ำนมเหลือง" หมายความว่า น้ำนมที่หลั่งออกมาในช่วงวันแรก ๆ หลังการคลอด ซึ่งเป็นน้ำนมที่มีสารอาหารสูงและเปี่ยมไปด้วยสารที่ร่างกายสร้างขึ้นเพื่อต่อต้านสิ่งแปลกปลอมต่าง ๆ และช่วยกระตุ้นให้ระบบภูมิคุ้มกันแข็งแรง

ข้อ ๓๕๔ มารดามีหน้าที่ให้น้ำนมเหลืองของตนที่เกิดจากการคลอดบุตรแก่บุตรที่เป็นทารกนั้น และมีหน้าที่ให้นมแก่บุตรนั้น ถ้าไม่มีผู้ให้นมที่เป็นบุคคลอื่น แต่ก็มีสิทธิที่จะได้รับค่าให้นมทั้งสองกรณี

หญิงใดสามารถให้นมของตนแก่เด็กที่เป็นทารกและไม่มีผู้ให้นมได้ ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของหญิงนั้นที่จะให้นมแก่เด็กนั้น แต่ก็มีสิทธิที่จะได้รับค่าให้นมนั้น

ข้อ ๓๕๕ ในการชำระค่าให้นมบุตรตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ให้ถือเป็นหน้าที่ของผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๔๒ ของบุตรนั้น และในการชำระค่าให้นมนั้น ถ้าผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นว่านั้นกับมารดาของบุตรตกลงกันอย่างไร ให้เป็นไปตามที่ตกลงนั้น แต่ถ้าไม่ได้ตกลงกันให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และให้เอาจากทรัพย์สินของบุตร แต่ถ้าบุตรนั้นไม่มีทรัพย์สิน ให้เอาจากทรัพย์สินของผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น

ในกรณีที่ยังมีหญิงอื่นอีกที่สามารถให้นมแก่เด็กที่เป็นทารก จะไม่สามารถบังคับให้มารดาของเด็กให้นมแก่เด็กนั้นได้ แม้หญิงนั้นไม่ยินยอมให้นมแก่เด็กนั้น ไม่ว่ามารดานั้นยังอยู่ในสมรสของบิดาของเด็กหรือไม่ก็ตาม

ในกรณีที่มารดาของบุตรได้สมรสกับบุคคลภายนอกไปแล้ว บุคคลนั้นสามารถห้ามไม่ให้มารดาของบุตรให้นมแก่บุตรได้ เว้นแต่ว่ามารดานั้นได้ตกลงที่จะให้นมบุตรไปก่อนการสมรสนั้นแล้ว

มารดาจะมีสิทธิเรียกร้องค่าให้นมบุตรจากผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรได้ ก็ต่อเมื่อได้ตกลงกับผู้มีหน้าที่เช่นว่านั้นไว้แล้ว หรือเป็นการกระทำตามคำวินิจฉัยของศาลตามความในวรรคแรก

ข้อ ๓๕๖ เว้นแต่ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๔๒ ของบุตร และมารดาของบุตรจะตกลงกันเป็นอย่างอื่น สิทธิในการเรียกค่าให้นมบุตรของมารดาของบุตรนั้นจะมีอยู่ตลอดการให้นม และการให้นมเช่นว่านั้นจะมีได้ตลอดจนกว่าบุตรนั้นจะมีอายุครบสองปีบริบูรณ์

ข้อ ๓๕๗ กรณีมารดาของบุตรเรียกร้องสินจ้างมากกว่าสินจ้างอันควร ผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามความในข้อ ๓๔๒ ของบุตรมีสิทธิให้บุตรซึ่งเป็นทารกดื่มน้ำนมของหญิงอื่น ถ้าหญิงนั้นไม่ได้มีโรคซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ทารกและไม่ได้เรียกร้องสินจ้างหรือเรียกร้องต่ำกว่ามารดาของบุตร ในกรณีเช่นว่านี้มารดาของบุตรไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าให้นมจากผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู แม้ให้บุตรดื่มน้ำนมของตนไปแล้ว

ในกรณีของการให้นมบุตร ถ้าดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีหรือผู้แทนได้กำหนดค่าจ้างหรือตกลงว่าจ้างแทนผู้มีหน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเช่นว่านั้นของบุตรในขณะที่ผู้นั้นไม่อยู่ หรือไม่ยอมทำเช่นนั้น ให้ค่าจ้างนั้นเป็นหนี้ที่ผู้นั้นต้องชำระ

ในกรณีตามความในวรรคสอง ถ้าไม่มีดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีหรือผู้แทน มารดาของบุตรสามารถให้นมไปก่อน แล้วเรียกเอาค่าจ้างในภายหลัง แต่ก็ต้องแจ้งให้ผู้ใดผู้หนึ่งที่สามารถเป็นพยานได้ทราบเสียก่อน เพื่อจะได้เป็นพยานให้

ข้อ ๓๕๘ ในกรณีที่มารดาสมัครใจให้นมบุตรโดยไม่ได้เรียกร้องสินจ้าง หรือเรียกร้องสินจ้างอันควร มารดานั้นมีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูภริยาตราบเท่าที่การให้นมนั้นไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อการให้ความสุขแก่สามี

ข้อ ๓๕๙ ในกรณีที่มารดาให้นมบุตรโดยไม่ได้เรียกร้องสินจ้าง หรือเรียกร้องสินจ้างอันควร และมารดานั้นไม่ได้มีโรคซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่บุตร สามีไม่อาจห้ามหรือสั่งให้ยกเลิกการให้นมนั้นได้

ในกรณีที่มารดาของบุตรและหญิงอื่นต่างสมัครใจให้นมบุตร โดยไม่ได้เรียกร้องสินจ้าง หรือเรียกร้องเท่ากัน และแต่ละคนไม่ได้มีโรคซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่บุตร ให้ทารกดื่มน้ำนมมารดา

บรรพ ๒
มรดก

ลักษณะ ๑
พินัยกรรม

หมวด ๑
บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

ข้อ ๓๖๐ การกำหนดการเผื่อตายนั้น ย่อมทำได้ด้วยคำสั่งครั้งสุดท้ายที่กำหนดไว้ในพินัยกรรม และพินัยกรรมนั้นจำต้องทำตามแบบที่มีในข้อ ๓๖๓

ข้อ ๓๖๑ พินัยกรรมจะมีผลบังคับ ก็ต่อเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตาย

ในกรณีที่ผู้รับพินัยกรรมเป็นผู้รับพินัยกรรมประเภทเฉพาะเจาะจง การส่งมอบทรัพย์เพื่อให้เป็นไปตามพินัยกรรมนั้น ทำได้ต่อเมื่อมีผู้รับพินัยกรรมนั้นแสดงเจตนารับ และในกรณีที่ผู้รับพินัยกรรมเช่นว่านั้นตายก่อนที่จะแสดงเจตนารับหรือปฏิเสธ สิทธิในการแสดงเจตนารับหรือปฏิเสธนั้นจะตกเป็นของทายาทโดยธรรมของผู้รับพินัยกรรมนั้น

ความในวรรคสองมิให้นำไปใช้กับผู้รับพินัยกรรมที่ไม่ได้เป็นบุคคลจำนวนน้อย หรือผู้รับพินัยกรรมของกรณีที่เป็นการยกภาระทางกฎหมายออกจากผู้รับพินัยกรรม

ข้อ ๓๖๒ คุณสมบัติของผู้ทำพินัยกรรมให้พิจารณาแต่ในเวลาที่ทำพินัยกรรมเท่านั้น

ข้อ ๓๖๓ พินัยกรรมมีสองแบบ คือ

(๑) พินัยกรรมทรัพย์สินหรือพินัยกรรมวะเศียต

(๒) พินัยกรรมจัดการมีสองประเภท คือ

(ก) พินัยกรรมตั้งผู้จัดการ

(ข) พินัยกรรมตั้งผู้ปกครอง

หมวด ๒[๑๗]
พินัยกรรมทรัพย์สิน

ข้อ ๓๖๔ “พินัยกรรมทรัพย์สิน” หมายความว่า การกำหนดการเผื่อตายเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่ภายหลังการตาย โดยการบริจาคส่วนหนึ่งของทรัพย์สินนั้น ตามรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติ

ข้อ ๓๖๕ “ญาติใกล้ชิด” หมายความว่า ญาติที่มิอาจสมรสกันได้ ไม่ว่าจะต่างเพศกันหรือไม่

ข้อ ๓๖๖ ก่อนตายเจ้ามรดกพึงทำพินัยกรรมทรัพย์สินเป็นอย่างยิ่ง เพื่อบริจาคทรัพย์มรดกให้แก่ผู้ที่ไม่ได้เป็นทายาทโดยธรรม ในจำนวนที่ไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์มรดก แม้ทรัพย์มรดกมีจำนวนน้อยและบุคคลที่เป็นเครือญาติของเจ้ามรดกมีจำนวนมาก[๑๘]

ข้อ ๓๖๗ ผู้ที่พึงเป็นผู้รับพินัยกรรมในพินัยกรรมทรัพย์สินมากที่สุด โดยเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ญาติใกล้ชิดของผู้ทำพินัยกรรม

(๒) ญาติอื่นของผู้ทำพินัยกรรม

(๓) ผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางการดื่มนมกับผู้ทำพินัยกรรม

(๔) ผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางการสมรสกับผู้ทำพินัยกรรม

(๕) ผู้ที่เป็นเพื่อนบ้าน

(๖) ผู้ที่สามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมนอกเหนือจาก (๑) ถึง (๕)

ในแต่ละลำดับเช่นว่านั้น ผู้ใดเป็นผู้ที่อยู่ในสภาพที่มีความจำเป็นที่จะได้รับทรัพย์พินัยกรรมนั้น และเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนามากกว่าบุคคลอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกัน เป็นผู้ที่พึงเป็นผู้รับพินัยกรรมมากกว่าบุคคลอื่นที่อยู่ในลำดับเดียวกันนั้น

ข้อ ๓๖๘ ก่อนตายบุคคลใดมีภาระหน้าที่ที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน และเป็นหน้าที่ที่จำเป็นที่จะต้องให้มีการปฏิบัติให้ลุล่วงไป แม้บุคคลนั้นจะได้ตายไปแล้ว บุคคลนั้นจำเป็นต้องทำพินัยกรรม เพื่อให้ภาระหน้าที่นั้นจะได้ถูกปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไป เว้นแต่เชื่อว่าภาระหน้าที่เช่นว่านั้นจะถูกปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไปได้โดยมิจำต้องทำพินัยกรรม

ข้อ ๓๖๙ การทำพินัยกรรมจะต้องทำด้วยการเปล่งวาจา หรือการเขียนด้วยตนเอง พร้อมมีเจตนาว่าทำพินัยกรรม และพึงกระทำต่อหน้าบุคคลที่มีความสามารถเป็นพยานได้ตามกฎหมาย และถ้าเป็นการทำด้วยวาจาพึงมีการบันทึกการทำไว้ด้วย

ในกรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมเป็นใบ้ ให้นำความในข้อ ๑๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

---

[๑๗] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๔๐๑/๒๕๓๙ ระหว่าง นางนิแอเสาะ แวเดร์ กับพวกรวม ๒ คน โจทก์ นางพนิดา นิโซะ กับพวกรวม ๒ คน จำเลย พิพากษาว่า พินัยกรรมนั้นต้องบริจาคทรัพย์ภายหลังตาย ซึ่งหมายถึงมอบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ให้ พินัยกรรมพิพาทห้ามจำเลยที่ ๒ ขายทรัพย์ตามพินัยกรรมโดยเด็ดขาด และไม่อนุญาตให้จำเลยที่ ๒ มีสิทธิในค่าเช่าจนกว่าจำเลยที่ ๑ ถึงแก่ความตาย แสดงว่า ไม่ได้มอบกรรมสิทธิ์ให้จำเลยที่ ๒ จึงขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม พินัยกรรมดังกล่าวจึงเป็นโมฆะไม่มีผลบังคับ

[๑๘] ศาลจังหวัดยะลา คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๓๖/๒๕๓๓ ระหว่าง นายดอเลาะ ดอฮา กับพวกรวม ๒ คน โจทก์ นายบาราเฮง ฮาเซ็น จำเลย นายสาวารี ดอหา จำเลยร่วม พิพากษาว่า ที่ดินตามพินัยกรรมมีทั้งหมด ๕๑ ไร่ ผู้ตายทำพินัยกรรมยกให้จำเลยร่วมเพียง ๑๒ ไร่ เท่านั้น ไม่ถึงหนึ่งในสามของที่ดินทั้งหมด พินัยกรรมในส่วนของที่พิพาทมีผลบังคับได้

ข้อ ๓๗๐ ข้อกำหนดใดในพินัยกรรมทรัพย์สิน เป็นการยกทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทโดยธรรม ข้อกำหนดนั้นเป็นโมฆียะจนกว่าจะได้รับความยินยอมจากทายาทอื่นที่มีสิทธิในการรับส่วนของทรัพย์มรดกที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดนั้นภายหลังเจ้ามรดกตาย

ข้อ ๓๗๑ องค์ประกอบของการทำพินัยกรรมทรัพย์สินมีดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ทำพินัยกรรม

(๒) ผู้รับพินัยกรรม

(๓) ทรัพย์มรดกตามพินัยกรรม

(๔) ข้อความที่ใช้ในการทำพินัยกรรมตามความในข้อ ๓๖๙

ข้อ ๓๗๒ ในขณะทำพินัยกรรม ผู้ทำพินัยกรรมจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) เป็นเจ้าของทรัพย์พินัยกรรมเฉพาะในบางกรณี

(๒) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถ

(๓) มีความตั้งใจและสมัครใจ[๑๙]

ข้อ ๓๗๓ ทรัพย์พินัยกรรมจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) เป็นสิ่งซึ่งสามารถตกทอดแก่ผู้อื่นได้

(๒) เป็นสิ่งซึ่งมีประโยชน์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือบุคคลหลายคนตามหลักการอิสลาม และไม่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รับหรือผู้ให้เป็นผู้กระทำความผิดตามหลักการของศาสนาของตนเมื่อมีการให้สิ่งนั้น

(๓) ในกรณีทำพินัยกรรมบริจาคทรัพย์มรดกเพื่อใช้จ่ายในทางการกุศล จะต้องไม่เป็นการเอาทรัพย์พินัยกรรมไปใช้จ่ายที่ผิดหลักกฎหมายนี้ ไม่ว่าผู้ทำพินัยกรรมจะนับถือศาสนาใด

(๔) เป็นทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์

(๕) มีค่าไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์มรดก

ในกรณีที่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์มรดก ส่วนที่เกินนั้นตกเป็นโมฆียะ จนกว่าจะได้รับความยินยอมจากทายาทโดยธรรมที่มีความสามารถตามกฎหมาย และมีส่วนในการเป็นเจ้าของส่วนที่เกินนั้น ภายหลังจากที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย

ในกรณีที่ทำให้แก่ผู้รับพินัยกรรมหลายราย ซึ่งเมื่อรวมทรัพย์ที่ทำทั้งหมดนั้นแล้วเกินหนึ่งในสามของทรัพย์มรดก ให้แบ่งทรัพย์พินัยกรรมให้แก่ผู้รับเหล่านั้น ดังนี้

(ก) ถ้าทำเป็นลำดับไว้ ให้จ่ายตามลำดับจนครบหนึ่งในสามของทรัพย์มรดก ส่วนที่เกินนั้นตกเป็นโมฆียะจนกว่าได้รับความยินยอมจากทายาทตามความในวรรคสอง

(ข) ถ้าไม่ทำเป็นลำดับไว้ ให้ลดปริมาณในแต่ละรายลงในสัดส่วนที่เท่าเทียมกันจนเหลือเมื่อลดลงแล้วครบหนึ่งในสามของทรัพย์มรดกพอดี

---

[๑๙] ศาลจังหวัดเบตง คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๔/๒๕๑๙ ระหว่าง นางแวตีเยาะ แวหะยี กับพวกรวม ๒ คน โจทก์ นางแวแอเสาะ แวหะยี หรือสาและ จำเลย พิพากษาว่า การที่ผู้ทำพินัยกรรมไปทำละหมาดที่สุเหร่าได้ตามปกติ และเดินไปขอให้นายหะยียูโซะ ซึ่งเป็นโต๊ะอิหม่ามทำพินัยกรรมให้ที่บ้านนายหะยียูโซะ แม้ขณะนั้นจะป่วยเป็นโรควัณโรคก็ตาม ถือว่าเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์สามารถทำพินัยกรรมได้

(๖) เป็นสิ่งที่ผู้ทำพินัยกรรมเป็นเจ้าของในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย ถ้าทรัพย์พินัยกรรมนั้นมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ไม่แน่นอนและไม่เฉพาะเจาะจง แต่ถ้าทรัพย์พินัยกรรมนั้นมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่แน่นอนและเฉพาะเจาะจง ผู้ทำพินัยกรรมจะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นอยู่ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ขณะทำพินัยกรรมจนผู้ทำพินัยกรรมตายและมีอยู่จริงในขณะทำพินัยกรรมแม้ทรัพย์นั้นจะเป็นลูกสัตว์ที่อยู่ในท้องของแม่สัตว์ แต่ในกรณีเช่นว่านี้ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมซึ่งเป็นขณะที่ผู้ทำรู้อยู่แล้วว่ามีลูกสัตว์อยู่ในท้องของแม่สัตว์ ผู้ทำจะต้องรู้ว่าลูกสัตว์นั้นอยู่ในสภาพที่เชื่อได้ว่าเกิดมารอดอยู่

ทรัพย์พินัยกรรมตามความในวรรคแรกและวรรคสองจะไม่รวมถึงทรัพย์พินัยกรรมที่เป็นสิทธิประโยชน์ที่จะเกิดจากทรัพย์มรดกในภายหน้า

ข้อ ๓๗๔ ในกรณีที่ทรัพย์พินัยกรรมมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่ไม่แน่นอนและไม่เฉพาะเจาะจง แต่ผู้ทำพินัยกรรมได้กำหนดประเภทของทรัพย์สินนั้นเอาไว้ในพินัยกรรม ผู้ทำพินัยกรรมไม่ต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินประเภทที่กำหนดไว้ในพินัยกรรมนั้นในขณะผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมหรือตายแต่ทรัพย์สินที่จะเปลี่ยนมาเป็นทรัพย์สินประเภทนั้น ต้องเป็นทรัพย์สินที่ผู้ทำพินัยกรรมมีอยู่หรือเป็นเจ้าของในขณะตาย

ข้อ ๓๗๕ ให้ถือว่าสิทธิประโยชน์ทุกชนิดของสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์ เป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินตามความในข้อ ๓๗๓ (๔) แต่ไม่รวมถึงลูกสัตว์ที่เกิดใหม่ของสัตว์หรือสิ่งอื่นที่เทียบได้เช่นนั้น

ข้อ ๓๗๖ ในกรณีที่ทรัพย์พินัยกรรมเป็นสิทธิประโยชน์ของสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์ที่ผู้ทำพินัยกรรมไม่ได้กำหนดจุดสิ้นสุดเอาไว้ ทรัพย์พินัยกรรมนั้นจะหมดสิ้นไปพร้อมกับการพังทลายหรือสูญสิ้นไปของสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์นั้น และเมื่อใดที่ทรัพย์เช่นว่านั้นได้ถูกทดแทนให้ หรือกลับสู่สภาพที่ทำให้เกิดสิทธิประโยชน์เช่นว่านั้นได้ ทรัพย์พินัยกรรมนั้นก็จะกลับคืนมาดังเดิม

ข้อ ๓๗๗ ผู้รับพินัยกรรมต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

(๑) ไม่เป็นทายาทที่มีสิทธิรับมรดกอยู่แล้วในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย ยกเว้นกรณีที่ได้รับความยินยอมจากทายาทอื่นตามความในข้อ ๓๗๐

(๒) เป็นผู้ซึ่งสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมที่ได้รับมอบมานั้นได้ตามกฎหมายในขณะทำพินัยกรรม แม้จะยังเป็นทารกในครรภ์มารดาแต่ต้องเกิดมารอดอยู่

(๓) ไม่เป็นผู้ทำให้การใช้ประโยชน์ทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมนั้น เป็นการใช้ประโยชน์ไปในทางที่ละเมิดบทบัญญัติของกฎหมายนี้

(๔) เป็นผู้ที่มีความชัดเจนแน่นอนที่สามารถทำให้การแจกจ่ายทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมเป็นไปด้วยความถูกต้องตามจุดประสงค์ของผู้ทำพินัยกรรม และเป็นธรรมแก่ผู้รับพินัยกรรม

(๕) ในกรณีที่เป็นบุคคลธรรมดา จะต้องมีสภาพบุคคลอยู่แล้วในขณะทำพินัยกรรม แม้จะ

(ก) เป็นทารกอยู่ในครรภ์ของมารดา แต่จะต้องเกิดมารอดอยู่ โดยวลีเป็นผู้รับแทนทารกนั้นหลังจากที่ทารกนั้นเกิดมารอดอยู่

(ข) เป็นบุคคลที่เป็นเหตุให้ผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตาย

(ค) ผู้ออกจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ยกเว้นกรณีที่ผู้นั้นตายก่อนกลับมาเป็นผู้นับถือศาลนาอิสลามครั้งใหม่

(ง) ผู้ไม่นับถือศาสนาอิสลามที่เป็นฮัดร์บีย์ ยกเว้นกรณีที่ทรัพย์พินัยกรรมเป็นอาวุธหรือสิ่งใด ๆ ที่เป็นผลร้ายต่อศาสนาอิสลาม

ในการทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้บุคคลที่มีคุณสมบัติตามความใน (๕) (ข) ถึง (ง) จะต้องไม่ระบุคุณสมบัตินั้น ยกเว้นในกรณีของการเป็นเหตุตามความใน (๕) (ข) เป็นเหตุที่ชอบด้วยกฎหมาย หรือผู้ทำพินัยกรรมให้แก่ผู้เป็นเหตุใน (ข) นั้นไม่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่เป็นฮัดร์บีย์

ทารกที่เกิดมาหลังสี่ปีนับแต่วันทำพินัยกรรม ไม่ถือว่ามีสภาพบุคคลในขณะทำพินัยกรรม

ในกรณีที่ไม่ได้ระบุผู้รับพินัยกรรม ให้ถือว่ามุสลิมที่เป็นคนยากจนหรือคนขัดสนทั่วไปเป็นผู้รับพินัยกรรม

ในกรณีที่มีการระบุในพินัยกรรมว่าอัลเลาะฮ์เป็นผู้รับพินัยกรรม ให้ถือว่าองค์กร บุคคล หรือสิ่งใดที่การมอบสิ่งที่เป็นชนิดเดียวกันหรือเหมือนกันกับทรัพย์มรดกตามพินัยกรรมนั้นให้แก่สิ่งนั้นเป็นการทำบุญในทางศาสนาอิสลามเป็นผู้รับพินัยกรรม

ในกรณีที่มีการระบุในพินัยกรรมว่าเพื่อนบ้านเป็นผู้รับพินัยกรรม ให้ถือเอาบุคคลที่อยู่ในสี่สิบหลังคาเรือนของแต่ละด้านทั้งสี่ด้านของบ้านผู้ทำพินัยกรรมเป็นผู้รับพินัยกรรม โดยแบ่งให้แต่ละหลังคาเรือนเท่ากันก่อนแล้วจึงแบ่งส่วนของแต่ละหลังคาเรือนให้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในหลังคาเรือนนั้นแต่ละคนเท่ากัน

ข้อ ๓๗๘ ข้อความที่ผู้ทำพินัยกรรมใช้ทำพินัยกรรมจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) เป็นคำสั่งที่ชัดเจนว่าผู้ทำพินัยกรรมได้ทำพินัยกรรมตามนัยแห่งกฎหมายนี้ขึ้นแล้วในการทำพินัยกรรมด้วยคำสั่งเช่นว่านั้น ผู้ทำไม่จำเป็นต้องตั้งเจตนาว่าจะทำพินัยกรรมในขณะทำ

(๒) เป็นคำสั่งที่ไม่ชัดเจนดั่งเช่นว่านั้น ในการทำพินัยกรรมด้วยคำสั่งเช่นว่านั้น ผู้ทำจำเป็นต้องตั้งเจตนาในขณะทำว่าทำพินัยกรรม

การเขียนพินัยกรรมถือเป็นการทำพินัยกรรมโดยใช้คำสั่งที่ไม่ชัดเจนตามความใน (๒)

ข้อ ๓๗๙ ในกรณีผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้มัสยิด ให้ถือว่าเป็นการมอบทรัพย์สินไว้ให้ใช้ในการทะนุบำรุงมัสยิดนั้น

ข้อ ๓๘๐ ผู้ทำพินัยกรรมสามารถยกเลิกพินัยกรรมทั้งสิ้นหรือข้อกำหนดใด ๆ ในพินัยกรรมได้ทุกเวลาทั้งทางตรงและทางอ้อม

การขาย จำนำ หรือจำนองสิ่งที่ได้ทำพินัยกรรมไปแล้ว หรือการปลูกพืชยืนต้นหรือสิ่งปลูกสร้างถาวรบนที่ดินที่ได้ทำพินัยกรรมไปแล้ว ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นหรือที่ดินนั้นแล้ว ถ้าการกระทำเช่นว่านั้น กระทำเพียงแค่ส่วนใดส่วนหนึ่งของสิ่งนั้นหรือที่ดินนั้น ให้ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมเฉพาะในส่วนที่ถูกกระทำเท่านั้น

การกล่าวหรือการกระทำอย่างอื่นที่เทียบได้กับการกล่าวของผู้ทำพินัยกรรมที่มีความหมายว่า สิ่งที่ตนได้ทำพินัยกรรมไปแล้วนั้นยังเป็นมรดกที่จะตกทอดแก่ทายาท ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นแล้ว

การทำพินัยกรรมซ้อนโดยยกสิ่งหนึ่งให้ผู้รับพินัยกรรมคนหนึ่งในพินัยกรรมแรกและต่อมาได้ยกสิ่งนั้นให้ผู้รับพินัยกรรมอีกคนหนึ่งในพินัยกรรมหลัง ไม่ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น แต่ให้แบ่งสิ่งนั้นให้แก่ผู้รับพินัยกรรมทั้งสองเท่า ๆ กัน ตราบเท่าที่ไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ว่าได้ยกเลิกการยกให้ในพินัยกรรมแรกไปแล้วและมิต้องคำนึงว่าผู้ทำพินัยกรรมลืมไปว่าตนได้ทำพินัยกรรมสิ่งนั้นไปแล้วหรือไม่

การทำพินัยกรรมซ้อนโดยยกเศษหนึ่งส่วนสามของกองมรดก แต่ได้ยกเว้นส่วนที่เป็นหนังสือเอาไว้ให้แก่ผู้รับพินัยกรรมคนหนึ่งในพินัยกรรมแรก และต่อมาได้ยกเศษหนึ่งส่วนสามของกองมรดก โดยไม่ได้ยกเว้นส่วนที่เป็นหนังสือเอาไว้ให้แก่ผู้รับพินัยกรรมคนเดิมในพินัยกรรมหลัง ไม่ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมแรกในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งที่ได้ยกให้ผู้รับพินัยกรรมนั้นแต่อย่างใด และให้ถือว่าความในพินัยกรรมหลังยืนยันความในพินัยกรรมแรกตราบเท่าที่ไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ว่าได้ยกเลิกการยกให้ในพินัยกรรมแรกไปแล้ว

การทำพินัยกรรมซ้อนโดยยกทรัพย์มรดกซึ่งมีมูลค่าจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้รับพินัยกรรมคนหนึ่งในพินัยกรรมแรก และต่อมาได้ยกทรัพย์มรดกซึ่งมีมูลค่าเพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนนั้นให้ผู้รับพินัยกรรมคนเดิมในพินัยกรรมหลัง ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมในส่วนที่ยกทรัพย์มรดกให้แก่ผู้รับพินัยกรรมนั้นในพินัยกรรมแรกไปแล้ว โดยให้รับตามพินัยกรรมหลังแทน

ในกรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมปฏิเสธการทำพินัยกรรม ให้ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรม เฉพาะในกรณีที่ปฏิเสธโดยไม่มีเหตุผลใด แต่ไม่ให้ถือเป็นการยกเลิกพินัยกรรมในกรณีที่ปฏิเสธโดยมีเหตุผลบางอย่างที่เป็นเหตุจูงใจให้ปฏิเสธ

ข้อ ๓๘๑ การตอบรับหรือการตอบปฏิเสธของผู้รับพินัยกรรม กระทำได้โดยการกล่าวหรือการกระทำ และมิจำต้องกระทำโดยทันทีที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย

ข้อ ๓๘๒ การปฏิเสธภายหลังการรับถือเป็นการรับ และการรับภายหลังการปฏิเสธถือเป็นการปฏิเสธ

หมวด ๓
พินัยกรรมจัดการ

ข้อ ๓๘๓ “พินัยกรรมจัดการ” หมายความว่า การกำหนดการเผื่อตายเกี่ยวกับการตั้งผู้ปกครองหรือผู้จัดการตามความในข้อ ๓๘๔ ไว้ก่อนตาย

ข้อ ๓๘๔ การตั้งผู้ปกครองให้แก่ผู้อยู่ในความปกครอง หรือผู้จัดการในเรื่องของทรัพย์สิน หนี้สินหรือสิ่งอื่นที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน ซึ่งเป็นหน้าที่ของตนที่มีอยู่ก่อนตาย เพื่อทำหน้าที่แทนตนภายหลังตายย่อมกระทำได้โดยพินัยกรรม

หากการไม่ตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองตามความในวรรคแรก จะทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง การตั้งนั้นเป็นสิ่งต้องกระทำ แต่ถ้าการไม่ตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น ไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว การตั้งนั้นเป็นสิ่งพึงกระทำ

ข้อ ๓๘๕ ผู้จัดการและผู้ปกครองตามความในข้อ ๓๘๔ อาจตั้งขึ้นโดย

(ก) ผู้ทำพินัยกรรมเอง หรือ

(ข) บุคคลซึ่งถูกระบุไว้ในพินัยกรรมว่าให้เป็นผู้มีอำนาจตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น

ข้อ ๓๘๖ ในกรณีที่ไม่มีผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น หรือมีแต่ไม่ยอมทำหน้าที่ภายในเวลาอันสมควร ทายาทซึ่งได้รับมอบหมายจากทายาทอื่นมีสิทธิจัดการหรือกระทำการสิ่งใด ๆ เสมือนเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ตาย ทายาทและผู้เกี่ยวข้องอื่น ภายในกรอบของกฎหมาย

ถ้าไม่มีบุคคลตามความในวรรคแรก หรือมีแต่ไม่ยอมทำหน้าที่ภายในเวลาอันสมควร ทายาทอื่นผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีสิทธิร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นเมื่อมีเหตุจำเป็นแก่กรณี[๒๐]

---

[๒๐] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๘๖/๒๔๘๑ ระหว่าง นางหวันเต๊ะ หลังปูเต๊ะ โจทก์ นายเอ.เอช.ตุ๊ก กับพวก จำเลย พิพากษาว่า ศาลจังหวัดสตูลได้แต่งตั้งผู้จัดการมรดกของผู้ตายซึ่งเป็นอิสลามศาสนิกไว้แล้ว หากต่อมาโจทก์เห็นว่า ผู้จัดการมรดกจัดการมรดกไม่ถูกต้องตามหน้าที่ก็ต้องว่ากล่าวต่อศาลจังหวัดสตูล การที่ทรัพย์บางอย่างเป็นอสังหาริมทรัพย์อยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่เป็นเหตุให้จำกัดอำนาจของศาลจังหวัดสตูลในเรื่องมรดกนี้ และไม่ทำให้ศาลแพ่งมีอำนาจรับคดีไว้พิจารณาได้

ผู้มีอำนาจตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองตามความในวรรคสอง หรือผู้ทำพินัยกรรมจัดการสามารถตั้งผู้ควบคุมผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นได้ด้วย

ข้อ ๓๘๗ ผู้มีอำนาจตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองตามความในข้อ ๓๘๖ วรรคสอง สามารถถอดถอนผู้จัดการหรือผู้ปกครองและตั้งใหม่ได้ เมื่อผู้นั้นเห็นว่ามีเหตุจำเป็นแก่กรณี

ข้อ ๓๘๘ ในการตั้งหรือถอดถอนผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นจะต้องตั้งหรือถอดถอน แล้วแต่กรณี เพื่อประโยชน์แก่กองมรดก หรือสิทธิของผู้รับมรดกในทรัพย์มรดก หรือสิทธิของบุคคลภายนอกต่อกองมรดกตามพฤติการณ์ แล้วแต่ผู้ตั้งหรือผู้ถอดถอนจะเห็นควร และต้องอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

ในการตั้งหรือถอดถอนเช่นว่านั้นสามารถที่จะตั้งบุคคลคนเดียวหรือหลายคนให้เป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองหรือถอดถอนบุคคลคนเดียวหรือหลายคนให้ออกจากการเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองได้

ข้อ ๓๘๙ ผู้มีอำนาจตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองตามความในข้อ ๓๘๖ วรรคสอง ไม่มีสิทธิตั้งบุคคลใดเป็นผู้ปกครองแก่ผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถที่มีถิ่นที่อยู่ประจำอยู่นอกเมืองหรือรัฐที่ตนมีอำนาจปกครอง หรือได้รับมอบอำนาจให้มาทำหน้าที่ แล้วแต่กรณีได้

ข้อ ๓๙๐ ห้ามมิให้บิดาทำพินัยกรรมตั้งผู้ปกครองให้แก่ผู้อยู่ในปกครอง ถ้าปู่ยังมีชีวิตอยู่และมีคุณสมบัติของผู้ปกครองครบถ้วน

ในกรณีที่บิดากระทำการตามความในวรรคแรกและต่อมาปู่ตายหรือขาดคุณสมบัติก่อนหรือในขณะที่บิดาตาย การตั้งผู้ปกครองเช่นว่านั้นมีผลตามกฎหมาย แม้การตั้งนั้นเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย

ในกรณีที่บิดาทำพินัยกรรมตั้งผู้ปกครองให้แก่ผู้อยู่ในความปกครองในขณะที่ปู่ขาดคุณสมบัติของผู้ปกครอง แต่ต่อมาในขณะที่บิดาตาย ปู่กลับมามีคุณสมบัติของผู้ปกครองครบถ้วน การตั้งผู้ปกครองเช่นว่านั้นจะไม่มีผลตามกฎหมาย แม้การตั้งนั้นไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย

ข้อ ๓๙๑ วลีมุจญบีดร์ไม่มีสิทธิทำพินัยกรรมตั้งผู้ปกครองให้ทำหน้าที่ทำการสมรสผู้อยู่ในความปกครองของตนแทนตนได้

ข้อ ๓๙๒ องค์ประกอบของพินัยกรรมจัดการมีดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ทำพินัยกรรม

(๒) ผู้รับพินัยกรรม

(๓) อำนาจที่มอบให้ตามพินัยกรรม

(๔) ข้อความที่ใช้ทำพินัยกรรม

ข้อ ๓๙๓ ผู้ทำพินัยกรรมจัดการจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) ไม่อำนาจในการจัดการทรัพย์มรดกหรือกิจการอื่น แล้วแต่กรณี ที่ได้มอบให้ผู้รับพินัยกรรมจัดการโดยแท้

(๒) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๓) มีความสมัครใจ

ข้อ ๓๙๔ ในกรณีที่ผู้ทำพินัยกรรมได้ตั้งผู้จัดการหรือตั้งผู้ปกครองไว้ในพินัยกรรมและยังมอบอำนาจหรืออนุญาตให้ผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นตั้งบุคคลอื่นต่อ ให้ผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นตั้งบุคคลอื่นตามที่ได้ถูกกำหนดให้ ไม่ว่าจะถูกกำหนดให้ตั้งในนามของผู้มอบอำนาจหรือในนามของตนเอง แต่ถ้าในการมอบอำนาจหรืออนุญาตนั้นไม่ได้กำหนดไว้ว่าให้ตั้งในนามของผู้มอบอำนาจหรือในนามของตนเอง ให้ตั้งในนามของผู้มอบอำนาจ

ข้อ ๓๙๕ ในกรณีของพินัยกรรมตั้งผู้ปกครอง ผู้ทำพินัยกรรมจะต้องเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองของผู้อยู่ในความปกครองนั้น ยกเว้นกรณีผู้ทำพินัยกรรมที่เป็นผู้ได้รับการอนุญาตจากผู้ทำพินัยกรรมเดิมว่าให้ตั้งผู้อื่นต่อได้

ข้อ ๓๙๖ "ผู้รับพินัยกรรม" ตามความในข้อ ๓๙๒ (๒) หมายความว่า ผู้จัดการหรือผู้ปกครองตามความในข้อ ๓๘๔ ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติในขณะผู้ทำพินัยกรรมตายดังต่อไปนี้

(๑) เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

(๒) ไม่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ

(๓) มีความไว้วางใจ

(๔) มีศักยภาพในการจัดการได้อย่างเป็นธรรมและรวดเร็วพอสมควร

ผู้รับพินัยกรรมต้องมีคุณสมบัติตามความในวรรคแรกในขณะผู้ทำพินัยกรรมตาย

ข้อ ๓๙๗ การตอบรับหรือปฏิเสธของผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นมิจำต้องกระทำโดยทันทีที่ได้รับการตั้งหรือผู้ทำพินัยกรรมตาย และการปฏิเสธภายหลังการรับถือเป็นการบอกเลิก

ข้อ ๓๙๘ "อำนาจที่มอบให้ตามพินัยกรรม" ตามความในข้อ ๓๙๒ (๓) หมายความว่า อำนาจในทางการจัดการตามความในข้อ ๓๘๔ หรือทางการปกครองตามความในข้อ ๓๑๙ และในการทำหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการหรือการปกครองที่ไม่ขัดต่อกฎหมายของผู้ทำพินัยกรรมโดยแท้ และได้มอบให้ผู้รับพินัยกรรมโดยพินัยกรรม

ข้อ ๓๙๙ ลักษณะของข้อความที่ใช้ทำพินัยกรรมตามความในข้อ ๓๙๒ (๔) ให้นำความในข้อ ๓๖๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๔๐๐ ในการตอบรับ ผู้รับพินัยกรรมอาจใช้ข้อความที่เป็นคำตอบรับที่มีความหมายชัดเจนว่าตนได้ยอมรับการตั้งที่ระบุไว้ในพินัยกรรมตามหมวดนี้แล้ว หรือการกระทำหรือแสดงเจตนาใด ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าตนได้ยอมรับการตั้งเช่นว่านั้นแล้วก็ได้

ข้อ ๔๐๑ ในการตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น ผู้ตั้งสามารถกำหนดขอบเขตอำนาจหรือระยะเวลาแห่งการใช้อำนาจไว้ในการตั้งนั้นด้วยก็ได้

ข้อ ๔๐๒ ผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นมีสิทธิและหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในการตั้งสิทธิและหน้าที่เช่นว่านั้น จะต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับอำนาจตามความในข้อ ๓๙๘ เท่านั้น และต้องปฏิบัติหน้าที่ตามสมควร

ข้อ ๔๐๓ ผู้มีสิทธิร้องขอตามความในข้อ ๓๘๖ วรรคสอง สามารถร้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่งถอดถอนผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้น เมื่อเห็นว่าผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามสมควร หรือให้ตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองคนใหม่เนื่องจากคนเดิมขาดคุณสมบัติ หรือไม่อาจเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองได้อีกต่อไป

ข้อ ๔๐๔ ผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น สามารถรักษาผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของผู้อยู่ในความปกครองหรือการจัดการโดยการทำลาย จำหน่าย จ่ายหรือแจกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนน้อยได้

ข้อ ๔๐๕ ถ้าผู้ปกครองเช่นว่านั้นเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองตามความในข้อ ๓๒๐ ที่เป็นบิดา ปู่ หรือผู้สืบสายโลหิต หรือมารดาที่ได้รับการตั้งโดยพินัยกรรมหรือศาล และเป็นผู้ยากจนหรือขัดสน และผู้อยู่ในความปกครองอยู่ในสถานะผู้มีหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ผู้ปกรองนั้น ผู้ปกครองนั้นสามารถถือเอาทรัพย์สินของผู้อยู่ในความปกครองมาเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูของตนจากทรัพย์สินของผู้เยาว์ได้เอง โดยมิต้องยื่นขอต่อศาล

ในกรณีผู้ปกครองตามความในวรรคแรกเป็นบุคคลภายนอก ผู้ปกครองนั้นสามารถถือเอาทรัพย์สินของผู้เยาว์มาเป็นค่าจ้างของตนได้ตามสมควรโดยมิต้องยื่นขอต่อศาลและถ้าไม่เพียงพอต่อความจำเป็นในการเลี้ยงชีพของตน ก็สามารถเอาเพิ่มขึ้นได้ แต่ส่วนที่เพิ่มมาทีหลังนั้น จำเป็นต้องจ่ายคืนในภายหลัง

ข้อ ๔๐๖ ในกรณีผู้ปกครองหรือผู้จัดการเช่นว่านั้นมีหลายคน แต่ละคนมีสิทธิและหน้าที่ตามที่ระบุในการตั้ง

ในกรณีที่ไม่ได้ระบุสิทธิและหน้าที่นั้นเอาไว้ และเป็นกรณีผู้จัดการหรือผู้ปกครองทั่วไป ให้แต่ละคนมีสิทธิและหน้าที่ร่วมกันแต่แยกกันกระทำ แต่ถ้าเป็นกรณีผู้จัดการเฉพาะเรื่อง ผู้จัดการหรือผู้ปกครองแต่ละคนมีอำนาจเต็มเฉพาะในการจัดการสิ่งที่ตนเป็นผู้จัดการเท่านั้น

ข้อ ๔๐๗ บุคคลคนหนึ่งสามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมตามความในข้อ ๓๘๒ (๒) เพื่อรับการตั้งเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองของผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถหลายคนในเวลาเดียวกันได้ ถ้าบุคคลนั้นยังมีศักยภาพในการจัดการหรือปกครองอย่างเป็นธรรมและรวดเร็วพอสมควรได้

ข้อ ๔๐๘ ผู้ถูกตั้งเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองโดยพินัยกรรม จะรับเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองหรือไม่ก็ได้ เว้นแต่ผู้นั้นค่อนข้างมั่นใจว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียแก่กองมรดก สิทธิของผู้รับมรดกในทรัพย์มรดก สิทธิของบุคคลภายนอกในกองมรดกหรือทรัพย์สินของผู้อยู่ในการจัดการของผู้นั้น ซึ่งถ้าเป็นดังเช่นว่านี้ผู้ถูกตั้งจำเป็นต้องรับ

ข้อ ๔๐๙ เว้นแต่เชื่อว่าจะทำให้เกิดผลเสียตามความในข้อ ๔๐๘ และเป็นกรณีที่การตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นเป็นการตั้งที่มีการกำหนดตัวบุคคลไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง

(๑) ผู้ที่ถูกตั้งให้เป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้น มีสิทธิที่จะไม่รับการตั้งเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้น

(๒) ผู้ที่เป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองอยู่ก่อนแล้ว มีสิทธิยกเลิกการเป็นผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นด้วยการบอกเลิกได้ทุกเมื่อ และ

(๓) ผู้ที่ตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองนั้นสามารถยกเลิกการตั้งผู้จัดการหรือผู้ปกครองเช่นว่านั้นด้วยการยกเลิกพินัยกรรมส่วนหนึ่งส่วนใดหรือข้อใดข้อหนึ่งของพินัยกรรมได้ทุกเมื่อ

ข้อ ๔๑๐ ในกรณีที่ผู้อยู่ในความปกครองได้พิพาทกับผู้ปกครองในเรื่องของความเหมาะสมแห่งการใช้จ่ายทรัพย์สินของผู้อยู่ในความปกครองหลังจากหลุดพ้นจากการเป็นผู้อยู่ในความปกครอง ให้รับฟังคำของผู้ปกครองโดยการสาบาน

แต่ถ้าเป็นเรื่องของการมอบทรัพย์สินของผู้อยู่ในความปกครองให้แก่ผู้อยู่ในความปกครองหรือวันตายของบิดาของผู้อยู่ในความปกครอง ให้รับฟังคำของผู้อยู่ในความปกครองโดยการสาบาน

ข้อ ๔๑๑ อำนาจหน้าที่ของผู้จัดการหรือผู้ปกครองที่ได้ตั้งขึ้นตามความในข้อ ๓๘๖ วรรคสอง จะเกิดขึ้นทันทีที่การกล่าวหรือการเขียนข้อความในการตั้ง และการยอมรับการตั้งของผู้ถูกตั้งสิ้นสุดลง

หมวด ๔
ผู้จัดการมรดก

ข้อ ๔๑๒ “ผู้จัดการมรดก” หมายความว่า ผู้ที่ถูกตั้งขึ้นโดยพินัยกรรมหรือศาลเพื่อจัดการทรัพย์มรดกหรือปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากผู้ตั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของเจ้ามรดก

ข้อ ๔๑๓ ก่อนตายเจ้ามรดกมีสิทธิตั้งผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะจัดการทรัพย์มรดกของตนอย่างเป็นธรรมเป็นผู้จัดการมรดกโดยระบุไว้ในพินัยกรรม

ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ในการตั้งผู้จัดการมรดกตามความในวรรคแรก ให้นำความในข้อ ๓๘๔ ถึง ข้อ ๓๘๖ ข้อ ๔๐๑ และข้อ ๔๐๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๔๑๔ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ในกรณีของการตั้งและการถอดถอนผู้จัดการมรดก ให้นำความในข้อ ๓๘๗ และข้อ ๓๘๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม และในกรณีของคุณสมบัติของผู้จัดการมรดก ให้นำความในข้อ ๓๙๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๔๑๕ ผู้จัดการมรดก วลีของเจ้ามรดกในกรณีที่ไม่มีผู้จัดการมรดก หรือมีแต่ไม่ยอมทำหน้าที่ภายในเวลาอันสมควร หรือทายาทซึ่งได้รับมอบหมายจากทายาทอื่นในกรณีที่ไม่มีผู้จัดการมรดกหรือวลี หรือมีแต่ไม่ยอมทำหน้าที่ภายในเวลาอันสมควร มีสิทธิรวบรวมและจำหน่ายมรดกให้แก่ผู้มีสิทธิรับมรดก[๒๑]

ในกรณีที่ไม่มีบุคคลตามความในวรรคแรก หรือมีแต่ไม่ยอมทำหน้าที่ภายในเวลาอันสมควร ทายาท ผู้มีส่วนได้เสีย ผู้มีหน้าที่หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถร้องขอต่อศาลให้ตั้งผู้จัดการมรดกได้เมื่อมีเหตุจำเป็นแก่กรณี[๒๒]

ข้อ ๔๑๖ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ในกรณีที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการมรดก ให้นำความในข้อ ๔๐๒ ถึง ข้อ ๔๐๔ ข้อ ๔๐๖ และข้อ ๔๑๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม และในกรณีที่เกี่ยวกับการยอมรับเป็นผู้จัดการมรดก ให้นำความในข้อ ๓๙๗ ข้อ ๔๐๐ ข้อ ๔๐๗ และข้อ ๔๐๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๔๑๗ ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ ในกรณีของการตั้งผู้อื่นเป็นผู้จัดการมรดกต่อไปจากตนเองของผู้จัดการมรดก ให้นำความในข้อ ๓๙๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๔๑๘ ผู้มีอำนาจจัดการทรัพย์มรดกต้องจัดการหรือจำหน่ายทรัพย์มรดกในเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ชำระหนี้หรือการใช้จ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวทรัพย์หรือเจ้ามรดกที่เกิดขึ้นก่อนเจ้ามรดกตาย ตามลำดับการเกิดหนี้หรือค่าใช้จ่ายเช่นว่านั้น แต่ต้องให้หนี้ของอัลเลาะฮ์อยู่ในลำดับก่อนหนี้มนุษย์ และหนี้หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับตัวทรัพย์อยู่ลำดับก่อนหนี้หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับตัวเจ้ามรดก

ให้ถือว่าการชำระหนี้ที่เกิดจากการซื้อทรัพย์หรือจ่ายค่าซื้อทรัพย์ ชำระหนี้หรือจ่ายค่าที่ฝังศพของผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้ามรดกในเรื่องการจัดการศพ และค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการที่เจ้ามรดกทำให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับบาดเจ็บเป็นการชำระหนี้ หรือเป็นการใช้จ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวทรัพย์หรือเจ้ามรดกตามความในวรรคแรก

---

[๒๑] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๑๗๖/๒๕๔๗ ระหว่าง นายยาซีส อับดุลลานาฮาดี ผู้ร้อง นางอัศวัล ไพรพฤกษ์ ผู้คัดค้าน วินิจฉัยว่า การที่ผู้จัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามไม่จัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม เป็นเหตุสมควรที่จะถอดถอนผู้จัดการมรดกคนดังกล่าว

[๒๒] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๘๖/๒๕๕๑,๔๑/๒๕๕๐,๕๖๐/๒๕๕๒ ศาลจังหวัดสตูล คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๑๑๔/๒๕๔๕ วินิจฉัยทำนองเดียวกันว่า การที่พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอตั้งผู้จัดการมรดกนั้น ถือว่าพนักงานอัยการเป็นผู้มีหน้าที่ที่สามารถยื่นคำร้องขอตั้งผู้จัดการมรดกได้

(๒) จ่ายค่าจัดการศพเจ้ามรดก

(๓) ชำระหนี้สินและการใช้จ่ายในค่าใช้จ่ายอื่นจากหนี้สินหรือค่าใช้จ่ายตามความใน (๑) ของข้อนี้

(๔) กระทำการตามพินัยกรรมและสิ่งที่ถือเสมือนเป็นพินัยกรรม โดยการส่งมอบทรัพย์แก่ผู้รับในจำนวนที่ไม่เกินหนึ่งในสามของกองมรดกหลังจากหักค่าใช้จ่ายตามความใน (๑) ถึง (๓) ของข้อนี้แล้ว แต่ถ้าทายาทผู้มีสิทธิในส่วนที่เกินยินยอมให้จ่ายเต็มจำนวนที่ระบุไว้ในพินัยกรรมและสิ่งที่ถือเสมือนเป็นพินัยกรรมนั้น

(๕) แบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทประเภทหนึ่ง

(๖) แบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทประเภทสอง

(๗) มอบทรัพย์มรดกให้แก่องค์กรของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการคลังของรัฐ ถ้ารัฐนั้นเป็นรัฐอิสลาม

(๘) แบ่งปันทรัพย์มรดกที่ยังเหลืออยู่ให้แก่ทายาทประเภทหนึ่งอีกหนึ่งรอบ ยกเว้นสามีหรือภริยาแล้วแต่กรณี

(๙) แบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทประเภทสาม

(๑๐) ใช้จ่ายทรัพย์มรดกในแนวทางที่เป็นสาธารณประโยชน์แก่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม

“สิ่งที่ถือเสมือนเป็นพินัยกรรม” ตามความใน (๔) ของข้อนี้ หมายความว่า การจำหน่าย จ่าย โอนทรัพย์สิน หรืออื่นๆ ในทำนองเดียวกันนั้นในขณะเจ็บป่วยอันเป็นเหตุให้เจ้ามรดกตาย ซึ่งสามารถกระทำได้ก็แต่ในปริมาณที่ไม่เกินหนึ่งในสามของทรัพย์มรดกที่เหลือจากการหักออกโดย (๑) ถึง (๓) ของข้อนี้ แล้วเท่านั้น

ข้อ ๔๑๙ การตั้งผู้จัดการมรดกจะต้องประกอบด้วยผู้ตั้ง ผู้ถูกตั้ง สิทธิหรือหน้าที่ในการจัดการมรดกที่ผู้ตั้งมอบให้แก่ผู้ถูกตั้ง และข้อความที่ใช้ในการตั้ง

ข้อ ๔๒๐ ผู้ถูกตั้งตามความในข้อ ๔๑๙ สามารถถอนตัวจากการเป็นผู้จัดการมรดกตามที่ได้รับการตั้งนั้นได้ด้วยการบอกกล่าวให้ผู้ตั้งทราบในกรณีที่ตั้งโดยศาลและให้ทายาทหรือผู้เกี่ยวข้องทราบในกรณีที่ตั้งโดยพินัยกรรม เว้นแต่จะทำให้เกิดผลเสียตามความในข้อ ๔๐๘

ข้อ ๔๒๑ ค่าใช้จ่ายในการจัดการศพตามความในข้อ ๔๑๘ (๒) ต้องไม่จ่ายเกินราคาปกติในหกประเภทดังต่อไปนี้

(๑) ค่าน้ำและค่าอาบน้ำศพ

(๒) ค่าผ้าห่อศพไม่เกินหนึ่งชั้น

(๓) ค่าโลงศพหรือสิ่งที่ถือเสมือนโลงศพ

(๔) ค่าหามศพหรือนำศพไปฝัง

(๕) ค่าฝังศพ

(๖) ค่าที่ดินสำหรับฝังศพ

ถ้าวลี ทายาท ผู้จัดการมรดก หรือตัวแทนบุคคลเช่นว่านั้นไม่จัดการศพและไม่ชำระค่าใช้จ่ายตามความในวรรคแรก มุสลิมคนอื่นสามารถเข้าจัดการศพและชำระค่าใช้จ่ายเช่นว่านั้นโดยลำพังได้

หมวด ๕
การรวบรวมทรัพย์มรดก

ข้อ ๔๒๒ เจ้าหนี้กองมรดกชอบแต่จะได้รับการชำระหนี้จากทรัพย์สินในกองมรดกเท่านั้น

ข้อ ๔๒๓ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพย์มรดกและหนี้สินของเจ้ามรดก จะต้องไม่ปกปิดทรัพย์มรดกและหนี้สินนั้น โดยผู้นั้นจะต้องรายงานแก่ผู้รวบรวมหรือผู้จัดการมรดกตามที่ตนรู้มาทั้งหมด

ข้อ ๔๒๔ ตราบใดที่การรวบรวม การแบ่ง หรือจำหน่ายทรัพย์มรดก เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของบรรพนี้ยังไม่เสร็จสิ้น ให้ถือว่าทรัพย์มรดกยังคงอยู่ในระหว่างการจัดการ

ในระหว่างการจัดการเช่นว่านั้น ผู้จัดการมรดกชอบที่จะจัดการอย่างใด ๆ ในการจัดการตามที่จำเป็นได้

ข้อ ๔๒๕ เจ้าหนี้กองมรดกมีสิทธิเรียกร้องต่อทายาทหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทรัพย์มรดกให้ชำระหนี้ในจำนวนที่ไม่เกินจำนวนทรัพย์มรดกที่ผู้นั้นรับไป แต่ถ้ามีผู้จัดการมรดก ให้เจ้าหนี้เรียกจากผู้จัดการมรดก แต่ถ้ามีผู้จัดการมรดกในภายหลัง เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกผู้จัดการมรดกเข้ามาในคดีได้ด้วย

ลักษณะ ๒[๒๓]
การแบ่งปันมรดก

หมวด ๑
บทเบ็ดเสร็จทั่วไป

ข้อ ๔๒๖ การแบ่งมรดกไม่อาจเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีสิ่งต่อไปนี้

(๑) เจ้ามรดก

(๒) กองมรดก

(๓) ผู้รับมรดก

ข้อ ๔๒๗ “เจ้ามรดก” หมายความว่า ผู้ตายที่ในขณะตายมีทรัพย์สิน

---

[๒๓] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๖๑/๒๕๓๒ ระหว่าง นางแอเสาะ สแลแม กับพวกรวม ๕ คน โจทก์ นายสาและ เปาะเละ จำเลย พิพากษาว่า โจทก์ที่ ๑ เป็นภริยาคนที่ ๒ ของเจ้ามรดกมีบุตร ๔ คน คือ โจทก์ที่ ๒ ถึงที่ ๕ เป็นชาย ๓ คน หญิง ๑ คน เจ้ามรดกมีภริยาอีก ๑ คน มีบุตรเป็นชาย ๑ คน คือ จำเลย จึงต้องแบ่งมรดกให้ภริยาอีกคนหนึ่ง ๑ ใน ๘ ส่วน ที่เหลือ ๗ ใน ๘ ส่วน แบ่งให้บุตรชายคนละ ๒ ส่วน บุตรหญิงคนละ ๑ ส่วน เมื่อบุตรชาย ๔ คน จึงได้ ๘ ส่วน บุตรหญิง ๑ คน ได้ ๑ ส่วน รวมกัน ๙ ส่วน จึงนำไปคูณกับมรดกทั้งหมด ๘ ส่วน ได้ ๗๒ ส่วน แล้วแบ่งให้ภริยาอีกคนหนึ่ง ๙ ส่วน เหลือ ๖๓ ส่วน ทำให้บุตรชายได้คนละ ๑๔ ส่วน บุตรหญิงให้ ๗ ส่วน

ข้อ ๔๒๘ “กองมรดก” หมายความว่า ทรัพย์สินทั้งหมดที่ตกทอดแก่ผู้รับมรดกได้ตามกฎหมายของผู้ตาย โดยไม่รวมถึงทรัพย์สินที่ผู้ตายได้ทำวะกัฟไปแล้ว หรือโอนกรรมสิทธิ์ให้บุคคลอื่นไปแล้วโดยการยกให้ จำหน่าย ขาย แลกเปลี่ยน หรือนิติกรรมอื่น ๆ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายนี้[๒๔]

ข้อ ๔๒๙ “ผู้รับมรดก” หมายความว่า บุคคลที่มีสิทธิในกองมรดกของผู้ตาย ซึ่งมีสามประเภท คือ

(๑) ทายาทโดยธรรม

(๒) ผู้รับพินัยกรรม แม้องค์กรที่ไม่เป็นนิติบุคคลก็ตาม

(๓) องค์กรของรัฐ

ข้อ ๔๓๐ “องค์กรของรัฐ” หมายความว่า องค์กรของรัฐอิสลามที่มีหน้าที่จัดเก็บรายได้ให้แก่รัฐและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคลังของรัฐ ซึ่งมีระบบการจัดการในการจัดเก็บและบริหารรายได้หรือทรัพย์สินของรัฐนั้นที่ไม่ขัดกับกฎหมายนี้ที่มีชื่อเรียกว่า “บัยตุลมาล” หรือชื่ออื่น

องค์กรของรัฐนั้นมีสิทธิในการรับส่วนที่เหลือจากทายาทโดยธรรมประเภทหนึ่ง หรือจากผู้รับพินัยกรรม หรือจากทายาทโดยธรรมประเภทหนึ่ง และผู้รับพินัยกรรม แล้วแต่กรณี ในกรณีที่ไม่มีทายาทประเภทสอง หรือรับทั้งหมดถ้าไม่มีผู้รับมรดกเช่นว่านั้น

ในกรณีที่ไม่มีองค์กรของรัฐเช่นว่านั้น ให้มอบทรัพย์มรดกที่เป็นส่วนขององค์กรของรัฐนั้นให้แก่ทายาทประเภทหนึ่งที่ไม่ได้เป็นคู่สมรสของเจ้ามรดกตามสัดส่วนเดิมที่ทายาทนั้นได้รับจากการแบ่งในรอบแรก ถ้าไม่มีทายาทประเภทหนึ่งเช่นว่านั้น ให้มอบทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทประเภทสามหรือให้แก่มุสลิมทั่วไป โดยการนำไปใช้จ่ายเป็นสวัสดิการ หรือเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อมุสลิมเช่นว่านั้น ในกรณีที่ไม่มีทายาทประเภทสาม

หมวด ๒
ทายาท

ข้อ ๔๓๑ “ทายาท” หมายความว่า บุคคลที่เป็นคู่สมรส หรือญาติของผู้ตายที่มีความใกล้ชิดกับผู้ตายถึงขนาดทำให้เป็นผู้สมควรมีสิทธิในกองมรดกของผู้ตาย ซึ่งมีสามประเภทดังต่อไปนี้

(๑) ทายาทประเภทหนึ่ง

(๒) ทายาทประเภทสอง

(๓) ทายาทประเภทสาม

ข้อ ๔๓๒ “ทายาทโดยธรรม” หมายความว่า ทายาทตามความในข้อ ๔๓๑ ที่ไม่เป็นบุคคลต้องห้ามรับมรดก ไม่เป็นบุคคลที่ถูกกันสิทธิจนไม่มีสิทธิในกองมรดก และไม่เป็นบุคคลที่ไม่ได้รับมรดกอันเนื่องจากทายาทอื่นซึ่งมีสิทธิเหนือกว่ารับไปหมดสิ้น

---

[๒๔] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๒๑๐/๒๕๔๕ ระหว่าง นายอูเซ็ง บินเจ๊ะแม โจทก์ นางบูงอ เจ๊ะมะ กับพวก จำเลย พิพากษาว่า ทรัพย์ใดเป็นทรัพย์มรดกหรือไม่ จะนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับไม่ได้ ต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลักวินิจฉัยก่อน ต่อเมื่อทรัพย์สินนั้นเป็นมรดกแล้วจึงจะใช้กฎหมายอิสลามในการแบ่งทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทต่อไป

ด้วยความเคารพคำพิพากษาฉบับนี้น่าจะขัดกับกฎหมายอิสลามข้อนี้เพราะทรัพย์ใดเป็นมรดกบ้างข้อนี้บัญญัติไว้ชัดแจ้งแล้ว

ข้อ ๔๓๓ ให้ทายาทต่อไปนี้เป็นบุคคลต้องห้ามรับมรดก

(๑) ทายาทที่เป็นเหตุให้เจ้ามรดกตาย

(๒) ทายาทที่นับถือศาสนาต่างกับเจ้ามรดก

แม้เจ้ามรดกมีทายาทที่เป็นบุคคลต้องห้ามรับมรดกตามความในวรรคแรกให้ถือเสมือนว่าไม่มีทายาทดังกล่าว

ข้อ ๔๓๔ ในกรณีที่ผู้ตายหลายคนซึ่งเป็นทายาทกัน และไม่อาจทราบได้ว่าผู้ตายเหล่านั้นตายพร้อมกันหรือไม่ หรือกรณีที่ทราบว่าตายไม่พร้อมกันแต่ไม่อาจทราบได้ว่าคนใดตายก่อนหลัง หรือกรณีที่ทราบว่าคนใดตายก่อนหลังแต่ลืมไปหรือไม่แน่ใจในภายหลัง ให้ถือว่าผู้ตายเหล่านั้นตายพร้อมกันทุกคนไม่มีสิทธิรับมรดกของกันและกันประหนึ่งไม่เกี่ยวข้องเป็นทายาทกัน

หมวด ๓
ทายาทประเภทหนึ่ง

ข้อ ๔๓๕ "ทายาทประเภทหนึ่ง" หมายความว่า ทายาทประเภทที่โดยปกติแล้วจะรับมรดกตามอัตราส่วนที่กฎหมายบัญญัติให้ อันได้แก่

(๑) สามีหรือภริยา แล้วแต่กรณี

(๒) บิดา

(๓) มารดา

(๔) บุตรหญิง

(๕) หลานหญิงและผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิง

(๖) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดา

(๗) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่บิดา

(๘) พี่หรือน้องร่วมแต่มารดา

(๙) ปู่

(๑๐) ย่าและยาย

ข้อ ๔๓๖ สามีมีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสองส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรและผู้สืบสันดานสายชาย

(๒) ได้รับหนึ่งในสี่ส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหรือผู้สืบสันดานสายชาย

ข้อ ๔๓๗ ภริยามีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสี่ส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรและผู้สืบสันดานสายชาย

(๒) ได้รับหนึ่งในแปดส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหรือผู้สืบสันดานสายชาย

ในกรณีภริยาหลายคน ให้แบ่งกันเอง

ข้อ ๔๓๘ ปู่ ตามความในข้อ ๔๓๕ (๙) ข้อ ๔๔๕ ข้อ ๔๔๖ ข้อ ๔๔๘ ข้อ ๔๔๙ ข้อ ๔๕๑ และข้อ ๔๕๒ หมายความว่า ปู่และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป

ข้อ ๔๓๙ "ย่าหรือยาย" หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของบิดาหรือมารดาที่เป็นเพศหญิงจนสุดสายที่ไม่ได้ถูกกั้นกลางระหว่างเจ้ามรดกกับผู้นั้น โดยผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่เป็นเพศชายและไม่มีสิทธิในกองมรดก

"ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่เป็นเพศชายที่ไม่มีสิทธิในกองมรดก" ตามความในวรรคแรก หมายความว่า ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของเจ้ามรดกที่เป็นเพศชายที่ถูกกั้นกลางระหว่างเจ้ามรดกกับผู้นั้นโดยมารดาหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่เป็นเพศหญิง

ข้อ ๔๔๐ "ส่วนที่เหลือ" ในบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ หมายความว่า

(๑) ทรัพย์มรดกทั้งหมด ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีทายาทประเภทหนึ่ง หรือ

(๒) ทรัพย์ที่เหลือจากการรับของทายาทประเภทหนึ่ง ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทประเภทหนึ่ง

ข้อ ๔๔๑ มารดามีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตร ผู้สืบสันดานสายชายหรือมีพี่น้องหลายคน

(๒) ได้รับหนึ่งในสามส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตร ไม่มีผู้สืบสันดานสายชาย และไม่มีพี่น้องหลายคน

(๓) ได้รับหนึ่งในสามส่วนของกองมรดกที่เหลือจากการหักส่วนของคู่สมรสออกแล้ว ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นบิดา มารดา และคู่สมรสเท่านั้น

ข้อ ๔๔๒ บุตรหญิงมีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสองส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหญิงนั้นคนเดียว

(๒) ได้รับสองในสามส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหญิงหลายคน

(๓) ร่วมรับส่วนที่เหลือกับบุตรชาย ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรชาย ด้วยการรับในรูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วน[๒๕]

ข้อ ๔๔๓ "รูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วน" ในบทบัญญัติแห่งลักษณะนี้ หมายความว่า รูปแบบการรับมรดกที่กำหนดให้ผู้รับเพศหญิงแต่ละคนได้รับครึ่งหนึ่งของเพศชายแต่ละคน

ข้อ ๔๔๔ ผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิงมีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสองส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทจำพวกนี้เพียงคนเดียวและเจ้ามรดกไม่มีบุตร แต่ถ้ามีทายาทจำพวกนี้หลายคนจะได้รับสองในสามส่วนของกองมรดก

(๒) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหญิงหนึ่งคนและไม่มีผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายที่อยู่ในชั้นเดียวกันกับทายาทจำพวกนี้

(๓) ร่วมรับส่วนที่เหลือกับผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายที่อยู่ในระดับตั้งแต่ชั้นเดียวกันกับทายาทจำพวกนี้ลงไปตามลำดับ โดยการรับในรูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วน ในกรณีที่เจ้ามรดกมีผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายเช่นว่านั้นด้วย และถ้าเป็นกรณีที่ผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายเช่นว่านั้นเป็นผู้ที่อยู่ในชั้นต่ำจากทายาทจำพวกนี้ ทายาทจำพวกนี้ไม่อยู่ในเกณฑ์ตามความใน (๒)

---

[๒๕] คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๘๑๘/๒๕๔๕ ระหว่าง นางแมะซง การี ผู้ร้อง นายดาอุ ฆอแด๊ะ ผู้คัดค้าน วินิจฉัยว่า ขณะนายเจ๊ะโด ผู้ตาย ถึงแก่ความตาย ผู้ตายมีบุตรีคนเดียว ที่ดินจึงตกแก่บุตรีครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งตกแก่พี่น้องร่วมบิดามารดาของนายเจะโด ผู้ตาย รวมทั้งนายหะยี หะซัน บิดาผู้คัดค้านด้วย

ทายาทจำพวกนี้จะถูกกันสิทธิในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรชาย หรือมีผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายที่อยู่ในชั้นสูงกว่าตนขึ้นไป หรือในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหญิงมากกว่าหนึ่งคนและเจ้ามรดกไม่มีผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายที่อยู่ในระดับตั้งแต่ระดับเดียวกันกับทายาทจำพวกนี้ลงไป

ข้อ ๔๔๕ พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดามีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสองส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทจำพวกนี้เพียงคนเดียว แต่ถ้าหลายคนจะได้รับสองในสามส่วนของกองมรดก

(๒) ร่วมรับส่วนที่เหลือกับพี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดา ในกรณีที่เจ้ามรดกมีพี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาด้วย โดยการรับในรูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วน

(๓) ได้รับส่วนที่เหลือถ้าเจ้ามรดกมีบุตรหญิง หรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิง

แต่ถ้าเจ้ามรดกมีทายาทเป็นปู่ ทายาทจำพวกนี้จะมารับในรูปแบบพิเศษเฉพาะสำหรับปู่กับพี่น้อง ในทุกกรณี และถ้าเจ้ามรดกมีทายาทเป็นบุตรชายหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายจนสุดสาย หรือบิดา ทายาทจำพวกนี้จะถูกกันสิทธิ

ข้อ ๔๔๖ พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่บิดามีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในสองส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทจำพวกนี้เพียงคนเดียว แต่ถ้ามีหลายคนจะได้รับสองในสามส่วนของกองมรดก

(๒) ร่วมรับส่วนที่เหลือกับพี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดา ในกรณีที่เจ้ามรดกมีพี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาด้วย โดยการรับในรูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วน

(๓) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นพี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดาหนึ่งคน

(๔) ได้รับส่วนที่เหลือ ถ้าเจ้ามรดกมีบุตรหญิงหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิงจนสุดสายและไม่มีพี่น้องหญิงร่วมบิดามารดา

แต่ถ้าเจ้ามรดกมี

(ก) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดามากกว่าหนึ่งคน และไม่มีพี่น้องชายร่วมแต่บิดา

(ข) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดา

(ค) พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดาที่อยู่ในสภาพเป็นผู้รับส่วนที่เหลือกับบุตรหญิงหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิงจนสุดสาย

(ง) บุตรชายหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชายจนสุดสาย หรือ

(จ) บิดา

ทายาทตามความในวรรคแรกจะถูกกันสิทธิไม่ให้รับมรดกโดยบุคคลที่เป็นทายาทตามความใน (ก) ถึง (จ) ข้อใดข้อหนึ่งนั้น และถ้าเจ้ามรดกมีทายาทเป็นปู่ ทายาทเช่นว่านั้นจะรับในรูปแบบพิเศษเฉพาะสำหรับปู่กับพี่น้องในทุกกรณี

ข้อ ๔๔๗ พี่น้องร่วมแต่มารดา ไม่ว่าชายหรือหญิงมีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทจำพวกนี้เพียงคนเดียว แต่ถ้ามีหลายคนจะได้รับหนึ่งในสามส่วนของกองมรดกร่วมกันโดยแต่ละคนได้รับเท่ากัน แต่ถ้าในกรณีนั้นเป็นกรณีที่มีพี่น้องร่วมบิดามารดาอยู่ด้วย และพี่น้องร่วมบิดามารดานั้นมีสิทธิได้รับส่วนที่เหลือ แต่เมื่อแบ่งแล้วปรากฏว่าไม่มี

ส่วนที่เหลือ ให้นำส่วนที่พี่น้องร่วมแต่มารดาได้รับมานั้นมาแบ่งให้แก่พี่น้องร่วมบิดามารดานั้นด้วย โดยแบ่งให้ทุกคนได้เท่ากัน

(๒) ถูกกันสิทธิโดยบิดา ปู่ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชาย บุตร หรือผู้สืบสันดานสายชายจนสุดสาย

ข้อ ๔๔๘ บิดาหรือปู่มีสิทธิในกองมรดก ดังนี้

(๑) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรชายหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศชาย

(๒) ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดกและส่วนที่เหลือ ในกรณีที่เจ้ามรดกมีบุตรหญิงหรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิง

(๓) ได้รับส่วนที่เหลือ ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรและผู้สืบสันดานสายชาย

ในเฉพาะกรณีของปู่ ถ้าเจ้ามรดกมีพี่น้อง ไม่ว่าชายหรือหญิง ไม่ว่าร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา และไม่ว่าจะถูกกันสิทธิหรือไม่ถูกกันสิทธิ ทายาทจำพวกนี้จะร่วมรับกับพี่น้องเช่นว่านั้นในรูปแบบพิเศษเฉพาะสำหรับปู่กับพี่น้องในทุกกรณี และจะถูกกันสิทธิถ้าเจ้ามรดกมีทายาทเป็นบิดาหรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปในสายชายที่อยู่ในชั้นต่ำกว่า

ข้อ ๔๔๙ "การรับร่วมกันระหว่างปู่กับพี่น้องในรูปแบบพิเศษเฉพาะสำหรับปู่กับพี่น้อง" ตามความในวรรคท้ายของข้อ ๔๔๕ ข้อ ๔๔๖ และข้อ ๔๔๘ นั้น หมายความว่า การรับมรดกของทายาททั้งสองจำพวกดังกล่าวในรูปแบบดังต่อไปนี้

(๑) กรณีที่เจ้ามรดกไม่มีทายาทอื่นที่เป็นทายาทประเภทหนึ่งรวมอยู่ด้วย ปู่มีสิทธิรับตามวิธีแบ่งปันที่เป็นประโยชน์ต่อปู่มากที่สุดจากวิธีแบ่งปันดังต่อไปนี้

(ก) แบ่งเท่ากันระหว่างปู่กับพี่น้องแต่ละคนตามจำนวนทายาท ในกรณีที่ทายาทเหล่านั้นเป็นเพศชายทั้งหมด แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีทั้งเพศชายและเพศหญิง ให้พี่น้องหญิงแต่ละคนมีสิทธิคนละหนึ่งส่วน แต่ปู่และพี่น้องชายนั้นมีสิทธิคนละสองส่วน

(ข) ให้ปู่ได้รับหนึ่งในสามส่วนของกองมรดก ส่วนที่เหลือตกเป็นของพี่น้อง และถ้าพี่น้องหลายคนให้แบ่งกันเอง

(๒) กรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทอื่นที่เป็นทายาทประเภทหนึ่งรวมอยู่ด้วย ปู่มีสิทธิรับตามวิธีแบ่งปันที่เป็นประโยชน์ต่อปู่มากที่สุดจากวิธีแบ่งปันดังต่อไปนี้

(ก) แบ่งส่วนที่เหลือจากทายาทอื่นนั้นให้แก่ปู่กับพี่น้องแต่ละคนในจำนวนที่เท่ากันและตามจำนวนทายาทเหล่านั้นในกรณีที่ทายาทเหล่านั้นเป็นเพศชายทั้งหมด แต่ถ้าเป็นกรณีที่มีทั้งเพศชายและเพศหญิงให้พี่น้องหญิงแต่ละคนมีสิทธิคนละหนึ่งส่วน แต่ปู่และพี่น้องชายนั้นมีสิทธิคนละสองส่วน

(ข) ให้ปู่ได้รับหนึ่งในสามส่วนของส่วนที่เหลือจากทายาทอื่นนั้น ส่วนที่เหลืออีกสองส่วนตกเป็นของพี่น้อง และถ้าพี่น้องหลายคนให้แบ่งกันเอง

(ค) ให้ปู่ได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดก และพี่น้องรับในส่วนของตนไปตามเดิม

พี่หรือน้องตามความในวรรคแรกนั้น ให้หมายรวมถึงพี่และน้องทั้งชายและหญิงไม่ว่าจะร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดา

ข้อ ๔๕๐ “แบ่งกันเอง” หมายความว่า แบ่งระหว่างทายาทประเภทนั้นๆ โดยแต่ละคนได้รับส่วนแบ่งเท่าๆ กันถ้าเป็นเพศเดียวกัน และให้แบ่งกันในรูปแบบชายสองส่วนต่อหญิงหนึ่งส่วนถ้าเพศต่างกัน

ข้อ ๔๕๑ ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นสามี มารดา ปู่และพี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหนึ่งคน ให้แบ่งกองมรดกออกเป็นเก้าส่วน โดยมอบให้สามีสามส่วน มอบให้มารดาสองส่วน ส่วนที่เหลือให้รวมกันแล้วแบ่งเป็นสามส่วน โดยมอบให้ปู่สองส่วน และมอบให้พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหนึ่งส่วน

ข้อ ๔๕๒ ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นสามี มารดา พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาหลายคนและพี่หรือน้องร่วมแต่มารดาหลายคน ให้แบ่งกองมรดกออกเป็นหกส่วน แล้วมอบให้สามีสามส่วน มอบให้มารดาหนึ่งส่วน ที่เหลือแบ่งให้พี่หรือน้องเหล่านั้นทุกคนเท่ากัน

ข้อ ๔๕๓ ย่าหรือยายตามความในข้อ ๔๔๙ มีสิทธิในกองมรดก โดยได้รับหนึ่งในหกส่วนของกองมรดกถ้าเจ้ามรดกไม่มีทายาทเป็นมารดา

ย่าซึ่งเป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปสายบิดาจะถูกกันสิทธิโดยบิดา มารดา หรือผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปสายบิดาที่เป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือสายมารดาที่เป็นเพศหญิงที่อยู่ในชั้นที่ใกล้ชิดกับเจ้ามรดกมากกว่า

ยายซึ่งเป็นผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปสายมารดาจะถูกกันสิทธิโดยมารดาหรือผู้สืบสายโลหิตเช่นว่านั้นที่อยู่ในชั้นที่ใกล้ชิดกับเจ้ามรดกมากกว่า

ถ้าย่าและยายเช่นว่านั้นมีหลายคนในชั้นเดียวกันให้แบ่งกันเอง

หมวด ๔
ทายาทประเภทสอง

ข้อ ๔๕๔ “ทายาทประเภทสอง” หมายความว่า ทายาทประเภทที่รับในภาคอะซอบะฮ์ อันได้แก่ผู้สืบสันดานสายชายเพศชายตลอดสาย และบุคคลที่เป็นวลีคอศตามความในข้อ ๕๘ ของเจ้ามรดก หรือของมารดาเจ้ามรดก ในกรณีที่เจ้ามรดกเป็นบุคคลที่กฎหมายถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีบิดา

“รับในภาคอะซอบะฮ์” หมายความว่า รับทรัพย์มรดกในส่วนเหลือตามความในข้อ ๔๔๐

ข้อ ๔๕๕ ทายาทตามความในข้อ ๔๕๔ แบ่งได้เป็นสามชนิด ดังนี้

(๑) ชนิดเป็นด้วยตัวเอง คือ ทายาทเพศชายที่ไม่ได้ถูกกั้นกลางระหว่างเจ้ามรดกกับทายาทนั้นโดยทายาทเพศหญิง ซึ่งแบ่งตามการมีความสัมพันธ์แห่งการสืบสายโลหิตกับเจ้ามรดกออกเป็นสี่กลุ่ม คือ

(๑.๑) กลุ่มผู้สืบสันดานของเจ้ามรดก อันได้แก่ บุตรชาย หลานชายที่เกิดจากบุตรชาย และผู้สืบสันดานของบุตรชายสายชายที่เป็นเพศชายจนสุดสาย[๒๖]

(๑.๒) กลุ่มผู้สืบสายโลหิตของเจ้ามรดก อันได้แก่ บิดา ปู่ และผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของเจ้ามรดกจนสุดสาย โดยถือว่าผู้อยู่ในลำดับต้นเป็นผู้ใกล้ชิดกว่าผู้อยู่ในลำดับไกลกว่า

---

[๒๖] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๘๖๔/๒๕๔๘ ระหว่าง นางสาวสีตีฮาวอ อาแด ผู้ร้อง นายอับดุลเลาะหะแว ผู้คัดค้าน วินิจฉัยว่า บุตรชายของบุตรชายเจ้ามรดกมีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย แม้บิดาของตนเองซึ่งเป็นบุตรชายของเจ้ามรดกจะถึงแก่ความตายก่อนเจ้ามรดก

(๑.๓) กลุ่มผู้สืบสันดานของบิดาของเจ้ามรดก อันได้แก่

(ก) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดา

(ข) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดา

(ค) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ก)

(ง) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ข)

(จ) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ค)

(ฉ) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ง)

(ช) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (จ) และ (ฉ) โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย[๒๗]

(๑.๔) กลุ่มผู้สืบสันดานของปู่ หรือของผู้สืบสายโลหิตที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปจนสุดสาย แล้วแต่กรณี ของเจ้ามรดก อันได้แก่

(ก) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาของบิดา

(ข) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาของบิดา

(ค) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ก)

(ง) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ข)

(จ) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (ค) และ (ง) โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย

(ฉ) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาของปู่

(ช) พี่ชายหรือน้องชายร่วมแต่บิดาของปู่

(ซ) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ฉ)

(ฌ) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ช)

(ญ) ผู้อยู่ในลำดับต่ำลงไปจากผู้อยู่ใน (ซ) และ (ฌ) โดยสลับกันไปตามลำดับจนสุดสาย

(ฎ) พี่ชายหรือน้องชายร่วมบิดามารดาและร่วมแต่บิดา ตามลำดับของผู้ที่อยู่ในลำดับสูงขึ้นไปตามลำดับจนสุดสาย

(ฏ) บุตรชายของผู้อยู่ใน (ฎ) โดยสลับกันไป ระหว่างร่วมบิดามารดา กับร่วมแต่บิดา ตามลำดับความสูงต่ำในสายสัมพันธ์แห่งการสืบสายโลหิตกับเจ้ามรดกจนสุดสาย[๒๘]

ทายาทใน (๑) นี้ ผู้ที่อยู่ในลำดับต้นจะกันสิทธิทายาทในลำดับหลัง และผู้มีความสัมพันธ์แห่งการสืบสายโลหิตกับเจ้ามรดกใกล้ชิดมากกว่าจะกันสิทธิทายาทกลุ่มเดียวกันที่อยู่ในลำดับไกลกว่า

(๒) ชนิดเป็นโดยผู้อื่นทำให้เป็นและเป็นร่วมกับผู้อื่นนั้น คือ ทายาทที่เป็นเพศหญิงที่เดิมเป็นทายาทประเภทหนึ่งแต่ได้ถูกทำให้เป็นทายาทประเภทสองโดยทายาทจำพวกเดียวกันที่เป็นเพศชาย และทั้งสองจะเป็นทายาทประเภทสองร่วมกัน อันได้แก่ บุตรหญิง หลานหญิงที่เกิดจากบุตรชาย ผู้สืบสันดานสายชายที่เป็น

---

[๒๗] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๔๘๗/๒๕๔๗ ระหว่าง นางฮาลีเมาะห์ แมะ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า ผู้ร้องซึ่งเป็นภริยาและมีบุตรหญิงกับเจ้ามรดก ๓ คน ต้องส่งบัญชีเครือญาติชื่อพี่น้องเจ้ามรดกที่เป็นชายด้วย เพราะมีสิทธิรับมรดกด้วย

[๒๘] ศาลจังหวัดปัตตานี คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๖๐/๒๕๕๐ ระหว่าง นายสะอารี ยะโก๊ะ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า ผู้ร้องเป็นลูกพี่ลูกน้องที่ชอบด้วยกฎหมายอิสลามของผู้ตาย เมื่อผู้ตายไม่มีทายาทอื่น ผู้ร้องจึงมีสิทธิรับมรดกของผู้ตาย เมื่อไม่มีคุณสมบัติต้องห้าม ผู้ร้องจึงขอจัดการมรดกของผู้ตายได้

เพศหญิงที่อยู่ในลำดับต่ำลงไปจนสุดสาย พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดา พี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมแต่บิดา

(๓) ชนิดเป็นโดยผู้อื่นทำให้เป็น แต่ไม่ได้เป็นร่วมกับผู้อื่นนั้น คือ ทายาทที่เป็นเพศหญิงที่เดิมเป็นทายาทประเภทหนึ่ง แต่ได้ถูกทำให้เป็นทายาทประเภทสองโดยทายาทเพศเดียวกัน และทายาทนั้นจะเป็นทายาทประเภทสองเพียงฝ่ายเดียว อันได้แก่ พี่หญิงหรือน้องหญิง ร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา ในกรณีที่นอกจากทายาทเช่นว่านั้นแล้วเจ้ามรดกยังมีบุตรหญิง หลานหญิงที่เกิดจากบุตรชาย หรือผู้สืบสันดานสายชายที่เป็นเพศหญิงจนสุดสาย

ข้อ ๔๕๖ บุคคลใดอยู่ในสองสถานะในเวลาเดียวกัน ซึ่งทั้งสองสถานะนั้นอยู่ในกลุ่มที่ต่างกัน ให้บุคคลนั้นรับมรดกได้ในทั้งสองสถานะในเวลาเดียวกัน

ทายาทตามความในข้อ ๔๕๕ (๑.๒) เป็นได้ทั้งทายาทประเภทหนึ่งและประเภทสอง และรับมรดกได้ทั้งในการเป็นทายาทประเภทหนึ่งและประเภทสองในเวลาเดียวกัน

ในกรณีที่มีทายาทประเภทสองในกลุ่มเดียวกันและอยู่ในระดับความใกล้ชิดเท่ากันหลายคน ให้แต่ละคนได้รับส่วนแบ่งจากมรดกที่ได้มานั้นเท่ากัน

หมวด ๕
ทายาทประเภทสาม

ข้อ ๔๕๗ "ทายาทประเภทสาม" หมายความว่า ทายาทที่ไม่ได้เป็นทายาทประเภทหนึ่งและประเภทสอง ซึ่งจะรับมรดกในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีทายาทประเภทหนึ่งและประเภทสองและไม่มีองค์กรของรัฐตามความในข้อ ๔๒๙ (๓)

ข้อ ๔๕๘ ทายาทประเภทสาม เป็นทายาทที่ไม่ถือว่าเป็นญาติใกล้ชิดกับเจ้ามรดก และเป็นทายาทที่สืบสายสายโลหิตมาจากทายาทประเภทหนึ่งและประเภทสองซึ่งมีสี่กลุ่มดังต่อไปนี้

(๑) กลุ่มผู้สืบสันดาน อันได้แก่ ผู้สืบสันดานของบุตรหญิงของเจ้ามรดกจนสุดสาย และผู้สืบสันดานของหลานหญิงที่เกิดจากบุตรชายของเจ้ามรดกจนสุดสาย

(๒) กลุ่มผู้สืบสายโลหิต อันได้แก่ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปที่ไม่ได้เป็นทายาทประเภทหนึ่งหรือประเภทสองจนสุดสาย

(๓) กลุ่มพี่น้อง อันได้แก่ บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชาย ผู้สืบสันดานของบุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายจนสุดสาย ผู้สืบสันดานของพี่หญิงหรือน้องหญิงร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือร่วมแต่มารดาจนสุดสาย

(๔) กลุ่มลุง ป้า น้า อา อันได้แก่ พี่ชายหรือน้องชายของบิดาร่วมแต่มารดา บุตรหญิงของพี่ชายหรือน้องชายของบิดา พี่หญิงหรือน้องหญิงของบิดา พี่หญิงหรือน้องหญิงของมารดา พี่หญิงหรือน้องหญิงของปู่ พี่หญิงหรือน้องหญิงของย่า พี่หญิงหรือน้องหญิงของตา พี่หญิงหรือน้องหญิงของยาย และพี่หญิงหรือน้องหญิงของผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปจนสุดสาย

ทายาทประเภทสามจะรับมรดกแทนที่ทายาทประเภทสองหรือประเภทหนึ่ง แล้วแต่กรณี ที่ทายาทประเภทสามนั้น ๆ สืบสายโลหิตลงมาหรือขึ้นไป และทายาทประเภทสามจำพวกที่ใกล้ชิดทายาทประเภทสองหรือประเภทหนึ่ง

มากที่สุดเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกโดยจะกันสิทธิทายาทประเภทสามจำพวกที่ใกล้ชิดกับทายาทเช่นว่านั้นน้อยกว่า แต่ถ้าอยู่ในระดับความใกล้ชิดเท่ากันจะมีสิทธิเท่ากัน และถ้าเป็นทายาทโดยธรรมเพียงคนเดียวจะรับมรดกทั้งหมดเพียงคนเดียว

หมวด ๖
ทารกในครรภ์ ผู้สูญหาย บุคคลเพศที่สาม และผู้พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

ข้อ ๔๕๙ ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นทารกในครรภ์มารดา ไม่ว่าเจ้ามรดกนั้นจะมีทายาทอื่นอยู่ด้วยหรือไม่ ให้ระงับการแบ่งทรัพย์มรดกไว้ก่อนจนกว่าจะมีความชัดเจนในเรื่องของการมีอยู่จริง จำนวนและเพศโดยมีการเกิดมารอดอยู่ ยกเว้นกรณีที่เจ้ามรดกนั้นมีทายาทอื่นที่ส่วนแบ่งของทายาทเหล่านั้นจะไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าสภาพทารกในครรภ์จะเป็นอย่างไรรวมอยู่ด้วย ในกรณีเช่นว่านี้ ให้แบ่งทรัพย์มรดกแก่ทายาทอื่นนั้นไปก่อน ส่วนทายาทอื่นนอกจากทายาทเหล่านั้นให้รอไปก่อนจนกว่าจะมีความชัดเจนในเรื่องดังกล่าว

ในกรณีที่ไม่ชัดเจนว่าระยะการตั้งครรภ์นั้นจะยาวนานเท่าใด ให้ถือระยะเวลาสี่ปีนับแต่เริ่มตั้งครรภ์เป็นจุดสิ้นสุดการตั้งครรภ์

ในกรณีที่ไม่ชัดเจนว่าช่วงเวลาแห่งการตั้งครรภ์ นับตั้งแต่วันคลอดลงไปจนถึงวันเริ่มตั้งครรภ์มีระยะเวลายาวนานเท่าใด ให้ถือว่าระยะเวลาเช่นว่านั้นจะต้องไม่น้อยกว่าหกเดือน

ข้อ ๔๖๐ ในกรณีที่เจ้ามรดก หรือทายาทเป็นผู้สูญหาย ซึ่งยังไม่ทราบว่าตายแล้วหรือไม่หรือตายเวลาใด ให้จัดการทรัพย์มรดกตามวิธีการแบ่งดังต่อไปนี้

(๑) กรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นผู้สูญหายและทายาทอื่น ให้ทายาทอื่นรับส่วนของตนในจำนวนที่เป็นจำนวนน้อยที่สุดจากสองจำนวนที่ทายาทนั้นจะได้รับจากสองกรณี คือ ผู้สูญหายมีชีวิตอยู่หรือผู้สูญหายได้ตายไปแล้วในขณะที่เจ้ามรดกตาย

เมื่อใดที่มีความชัดเจนในเรื่องของการตายหรือมีชีวิตอยู่ของผู้สูญหายนั้น ให้มอบแก่ทายาทนั้นตามจำนวนจริงที่ทายาทนั้นมีสิทธิได้รับตามความเป็นจริงโดยพลัน

(๒) กรณีที่ผู้สูญหายเป็นเจ้ามรดก ให้ระงับการแบ่งมรดกไว้ก่อนจนกว่าจะมีความชัดเจนว่าผู้สูญหายนั้นตายแล้วหรือไม่ หรือตายเวลาใด

ในกรณีที่เจ้ามรดกเป็นผู้ที่ตายแล้วตามกฎหมายตามความในข้อ ๑ (๖๐) ทายาทใดตายก่อนวันที่ศาลสั่งให้เจ้ามรดกเป็นผู้ที่ตายแล้วตามกฎหมาย ทายาทนั้นไม่มีสิทธิรับมรดก[๒๙]

ข้อ ๔๖๑ "บุคคลเพศที่สาม" หมายความว่า บุคคลที่มีทั้งอวัยวะเพศชายและอวัยวะเพศหญิง หรือไม่มีทั้งสองอย่างมาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งตามกฎหมายลักษณะนี้แบ่งเป็นสองชนิด คือ

(๑) บุคคลเพศที่สามที่ยังไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ว่าเป็นชายหรือหญิง

ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทั้งทายาทชนิดนี้และทายาทอื่น ให้ทายาทอื่นทุกคนรับส่วนแบ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อทายาทเหล่านั้นน้อยที่สุดที่ทายาทเหล่านั้นจะได้รับจากสองกรณี คือ กรณีที่บุคคลเพศที่สามนั้นมีบางสิ่งบ่งชี้ว่า

---

[๒๙] ศาลจังหวัดนราธิวาส คดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๕๕/๒๕๕๐ ระหว่าง นางหมิ๊ะกือซง ตะลึงอกะจิ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่าภริยามีสิทธิร้องขอจัดการมรดกของสามีผู้สาบสูญได้

เป็นชาย และกรณีที่บุคคลเพศที่สามนั้นมีบางสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นหญิง และให้เก็บทรัพย์มรดกส่วนต่างนั้นไว้จนกว่าบุคคลเพศที่สามนั้นจะมีสิ่งบ่งชี้เช่นว่านั้น

(๒) บุคคลเพศที่สามที่มีบางสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นชายหรือหญิง

ในกรณีที่เจ้ามรดกมีทายาทเป็นบุคคลเพศที่สามชนิดนี้ ให้ถือว่าบุคคลเพศที่สามชนิดนี้ที่มีบางสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นชายของทายาททุกจำพวก เป็นบุคคลเสมือนชายที่มีสิทธิรับมรดกในส่วนของทายาทจำพวกนั้นที่เป็นเพศชาย และบุคคลเพศที่สามชนิดนี้ที่มีบางสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นหญิงของทายาททุกจำพวก เป็นบุคคลเสมือนหญิงที่มีสิทธิรับมรดกในส่วนของทายาทจำพวกนั้นที่เป็นเพศหญิง

ข้อ ๔๖๒ ไม่มีบุคคลใดสามารถรับมรดกจากบุคคลที่พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามไปแล้วได้ และไม่มีบุคคลที่พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามใดสามารถรับมรดกจากบุคคลอื่นได้ และทรัพย์มรดกของบุคคลที่พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมดจะตกเป็นขององค์กรของรัฐตามความในข้อ ๔๓๐

ข้าพเจ้าผู้มีรายนามแนบท้ายนี้ ได้ตรวจสอบแล้วเห็นว่า คู่มือหลักกฎหมายอิสลามที่ได้รวบรวมขึ้นมาถูกต้องตามมติที่ประชุม จึงได้ลงชื่อรับรองความถูกต้องไว้เป็นหลักฐาน

๑. นายอรุณ เรืองเพชร ลงชื่อ ....
อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙

๒. นายชาญณรงค์ ปราณีจิตต์ ลงชื่อ ....
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

๓. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล ลงชื่อ ....
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

๔. นายประคอง เตกฉัตร ลงชื่อ ....
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙

๕. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร ลงชื่อ ....
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล

๖. นายศรัณย์ ดุลยมาศ ลงชื่อ ....
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี

๗. นายดำรงศักดิ์ ใจฐิติวิทย์ ลงชื่อ ....
เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

๘. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ ลงชื่อ ....
เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

๙. นายรอเซ็ด เบ็นแหละแหนะ ลงชื่อ ....
ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี

๑๐. ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา ลงชื่อ ....
อธิบดีมหาวิทยาลัยอิสลามศึกษา

๑๑. ดร. อิสมาแอล อาลี ลงชื่อ ....
ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักจุฬาราชมนตรี

๑๒. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ ลงชื่อ ....
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

๑๓. นายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงษ์ ลงชื่อ ....
รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา

๑๔. นายอิสมาแอ เจ๊ะ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

๑๕. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

๑๖. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา

๑๗. นายมะดารี โตะและ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา

๑๘. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

๑๙. นายมะรอมือลี บือราเฮง ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

๒๐. นายสำซุดดิน มาลินี ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล

๒๑. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล

๒๒. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ ลงชื่อ ....
ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง

๒๓. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน ลงชื่อ ....
ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม

๒๔. นางกรองแก้ว โมกขมรรคกุล ลงชื่อ ....
ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม

๒๕. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู ลงชื่อ ....
ผู้อำนวยการสำนักงานศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

ภาคผนวก

ความเป็นมาของการใช้และจัดทำ
คู่มือหลักกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกในประเทศไทย

การใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองของไทยกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีประวัติความเป็นมาช้านานนับตั้งแต่กรุงสุโขทัย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งประเทศไทยมีการติดต่อค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาอิสลามหลายประเทศ ความสัมพันธ์ยังคงดำรงอยู่เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา ปลายสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถมีชาวเปอร์เซีย อิหร่าน และพ่อค้าชาวอาหรับเดินทางเข้ามาทางรัฐปัตตานีและรัฐไทรบุรี ซึ่งเป็นเมืองชายฝั่งและเป็นศูนย์กลางการค้าจากพ่อค้าทุกมุมโลก เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของแต่ละชาติมาเผยแผ่ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มีพ่อค้าชาวอาหรับนำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแผ่ในรัฐปัตตานีและรัฐไทรบุรี

กฎหมายอิสลามเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลาม ดังนั้น การปฏิบัติศาสนกิจที่สมบูรณ์ตามหลักศาสนาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม ซึ่งหมายถึงโองการแห่งอัลลอฮฺ และซุนนะฮฺของศาสนทูตแห่งพระองค์ รวมทั้งข้อบัญญัติปลีกย่อยที่ได้จากการวิเคราะห์วินิจฉัยของปวงปราชญ์ ในส่วนที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของบุคคล ซึ่งมีลักษณะเป็นการกำหนดสิทธิ หน้าที่และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ การใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมายังไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ระบุรับรองว่า มีการใช้กฎหมายอิสลามอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ แม้จะมีบันทึกทางประวัติศาสตร์ระบุว่า รัฐปัตตานีภายใต้การปกครองของสยามจะมีอิสระอย่างมากในการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม สามารถบังคับใช้ได้ทั้งในส่วนที่เป็นกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา แต่โดยทั่วไป กล่าวได้ว่ากฎหมายอิสลามที่มีการบังคับใช้อย่างต่อเนื่องมีเพียงการใช้กฎหมายอิสลามเฉพาะกรณีว่าด้วยครอบครัวและมรดกเท่านั้น

ส่วนที่ ๑ : ความเป็นมาของการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย

ความเป็นมาของการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย อาจแบ่งออกเป็น ๓ ยุค ได้แก่ ยุคก่อนปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕ ยุคปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕ และยุคปัจจุบัน ดังนี้

๑. การใช้กฎหมายอิสลามในยุคก่อนปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕

ในสมัยสุโขทัย การใช้กฎหมายอิสลามจำกัดอยู่ในบริเวณทางตอนใต้หรือที่เรียกว่า จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันเท่านั้น เนื่องจากนโยบายด้านการปกครองต่อบริเวณที่เรียกว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นรูปแบบหัวเมืองประเทศราช คือ หัวเมืองเหล่านี้มีลักษณะที่เป็นเมืองขึ้น ใช้หลักการปกครองโดยไม่ได้ส่งคนไปปกครองแต่ให้ปกครองกันเองเพียงแต่ต้องแสดงความสวามิภักดิ์ แต่ละหัวเมืองจะทำการปกครองตนเองและบริหารกิจการทั้งหลายด้วยความเป็นอิสระเด็ดขาดจากการปกครองของกรุงสุโขทัย การปกครองแต่ละหัวเมือง เจ้าเมืองมีอำนาจในการปกครองตามขนบธรรมเนียม ซึ่งหมายถึงเป็นการปกครองเมืองตามหลักการของศาสนาอิสลามนั่นเอง เพราะเจ้าเมืองและประชาชนเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม การตัดสินคดีความอยู่ในอำนาจของเจ้าเมืองก็ต้องเป็นไปตามหลักกฎหมายอิสลามที่ใช้อยู่ในหัวเมืองเหล่านั้น กฎหมายอิสลามในยุคนั้นจึงมีฐานะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของประชากรในหัวเมือง โดยที่กรุงสุโขทัยไม่ได้นำเอาหลักกฎหมายที่ใช้อยู่ทั่วไปมาบังคับ

ใช้ในหัวเมืองเหล่านี้

ในสมัยอยุธยา การใช้กฎหมายอิสลามนอกจากจะมีความเกี่ยวข้องกับบริเวณที่เรียกว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว การใช้กฎหมายอิสลามยังมีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมในเมืองหลวงอีกด้วย โดยที่การใช้กฎหมายอิสลามในกรุงศรีอยุธยามีจุฬาราชมนตรี ซึ่งมีฐานะเป็นผู้นำประชาคมมุสลิม ทำการพิจารณาคดีครอบครัวและมรดกของผู้นับถือศาสนาอิสลาม ดังข้อมูลที่ปรากฏในสารตราของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ที่ ๓๐/๔๓๕๓ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งมีความว่า "ถ้าบุคคลผู้นับถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแพ่งลักษณะผัวเมียและทรัพย์มรดก ให้ตุลาการพึงพิจารณาและบังคับคดีตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์โกหร่านพระมะหะหมัดนั้น ดังปรากฏในกระทรวง หลวงภักดีวิจารณ์ตุลาการ กรมท่าขวา ขึ้นแต่จุฬาราชมนตรีนั้นสืบมา"

ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีเริ่มมีขึ้นครั้งแรกในสมัยอยุธยา แต่ยังไม่มีหลักฐานยืนยันว่า ได้รับการจัดตั้งขึ้นดังกล่าวครั้งแรกเมื่อใด อย่างช้าที่สุดคงจัดตั้งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๔๕ ถึง พ.ศ. ๒๑๗๐) หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดในปัจจุบัน คือ กฎหมายตราสามดวงที่กล่าวถึงการจัดแบ่งการบริหารกรมท่าขวา คือ พระอัยการตำแหน่งพลเรือน โดยปรากฏในกฎหมายตราสามดวงว่า "พระจุลาราชมนตรี" ถือศักดินา ๑,๔๐๐ เท่ากับขุนนางราชทินนาม "โชดึก" เจ้ากรมท่าซ้ายฝ่ายจีน

๒. การใช้กฎหมายอิสลามในยุคปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ ๕

เมื่อได้มีการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ บทบาทหน้าที่ตุลาการเกี่ยวกับการรับเรื่องราวร้องทุกข์และตัดสินคดีความของมุสลิมของจุฬาราชมนตรีถูกยกเลิกไป ซึ่งต่อมากฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของจุฬาราชมนตรีก็ไม่ได้บัญญัติให้จุฬาราชมนตรีมีอำนาจหน้าที่ด้านการตัดสินคดีความเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกอีก ยังคงอยู่เฉพาะการใช้กฎหมายอิสลามในบริเวณ ๗ หัวเมือง แต่มีรูปแบบแตกต่างไปจากเดิมซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ

๒.๑ การใช้กฎหมายอิสลามในระยะแรก

การดำเนินการในระยะนี้รัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามโดยการตัดสินคดีความยังให้เจ้าเมืองมีอำนาจในการตัดสินคดีต่าง ๆ ตามกฎหมายประเพณีอิสลาม เว้นแต่คดีที่มีโทษถึงประหารชีวิตหรือริบทรัพย์เจ้าเมืองต้องขอพระบรมราชานุญาตเหมือนหัวเมืองชั้นในเสียก่อน และคดีที่มีการอุทธรณ์ต้องส่งให้ข้าหลวงพิจารณาอย่างไรก็ตาม รัฐได้พยายามจะเข้ามาจัดระเบียบการใช้กฎหมายอิสลามมากขึ้น โดยให้มีคณะผู้พิพากษาทำการพิจารณาตัดสินคดีตามกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ แต่คดีที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดกในศาสนาอิสลามให้พิจารณาตามหลักกฎหมายอิสลามโดยไม่ได้ทำการยกเลิก แต่ได้มีการแก้ไขด้วยการเลือกอาจารย์สอนศาสนาอิสลามที่มีคนนับถือมากเป็นดะโต๊ะยุติธรรมขึ้นไว้คณะหนึ่งราว ๒๐ คน ถ้าคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นความกันหรือเป็นจำเลยในคดีที่ต้องตัดสินด้วยกฎหมายทางศาสนาอิสลาม คือ ความผัวเมีย ความมรดก ให้คู่ความเลือกดะโต๊ะยุติธรรมที่ตั้งไว้เป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายละคนหรือหลายคนตามที่ตกลงกันมานั่งชำระและตัดสินคดีความในศาลทั่วไป แต่ถ้าคู่ความเป็นไทยพุทธหรือคดีประเภทอื่น ศาลทั่วไปจะเป็นผู้ชำระและตัดสินคดีตามกฎหมายบ้านเมือง

ในระยะนี้เจ้าเมืองมีอำนาจในการตัดสินคดีต่าง ๆ ตามกฎหมายประเพณีอิสลาม ซึ่งมีอำนาจเต็มทั้งในด้านข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายและการดำเนินกระบวนพิจารณา

๒.๒ การใช้กฎหมายอิสลามในระยะที่สอง

ในช่วงนี้มีเหตุการณ์สำคัญ คือ การประกาศใช้กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายของรัฐฉบับแรกที่ได้กำหนดรูปแบบการใช้กฎหมายอิสลามไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดให้ใช้กฎหมายอิสลามในคดีแพ่งที่เกี่ยวด้วยครอบครัวมรดกในกรณีที่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นจำเลย ซึ่งเดิมก่อนประกาศใช้กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ นั้น การใช้กฎหมายอิสลามยังไม่มีขอบเขตที่แน่นอน เป็นเพียงแต่รัฐได้ยอมให้เจ้าเมืองนำเอากฎหมายอิสลามพิจารณาตัดสินคดีที่เกี่ยวด้วยลัทธิศาสนาอิสลาม

ตามความในกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ข้อที่ ๓๒ เป็นอำนาจของผู้พิพากษาตามหลักกฎหมายอิสลามที่เรียกว่า “กอฎี” ในภาษาอาหรับและภาษามลายู แต่ในภาษามลายูจะมีการเพิ่มคำว่า “โต๊ะ” นำหน้า ซึ่งเป็นคำที่บ่งบอกถึงการให้เกียรติ เรียกกันว่า “โต๊ะกอฎี” แต่มีการเพี้ยนคำเรียกว่า “โต๊ะกาลี”

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๐ มีสารตราของกระทรวงยุติธรรม ที่ ๓๐/๔๓๕๓ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ดำเนินการตามกระแสพระบรมราชโองการให้ขยายขอบเขตการใช้กฎหมายอิสลามรวมไปถึงจังหวัดสตูล และสารตราฉบับนี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการใช้กฎหมายอิสลามอย่างชัดเจนมากขึ้น ดังนี้

๑. กำหนดตำแหน่งตุลาการฝ่ายอิสลามให้เรียกว่าดะโต๊ะยุติธรรม มีหน้าที่เป็นผู้ปรับบทกฎหมายอิสลามเป็นตุลาการบังคับคดีแพ่งว่าด้วยครอบครัวและมรดกตามกฎหมายอิสลามเทียบอำนาจศาลแขวง

๒. กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งดะโต๊ะยุติธรรมไว้ว่า ต้องเป็นผู้ที่ประชาชนอิสลามนับถือเป็นผู้กอปรด้วยวัยวุฒิควรแก่การเคารพนับถือในฐานะผู้ใหญ่มีความรอบรู้ในหลักกฎหมายอิสลามและมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินเป็นตุลาการพิจารณาคดีแพ่งตามประเพณีอิสลาม

เดิมตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งดะโต๊ะยุติธรรมเพียงแต่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามและรู้กฎหมายอิสลามก็เพียงพอแล้ว

๓. การใช้กฎหมายอิสลามมีเขตอำนาจพิจารณาคดีเฉพาะคดีแพ่งลักษณะผัวเมียและมรดก โดยดะโต๊ะยุติธรรมที่ตัดสินนั้นต้องลงชื่อในการพิพากษาคดี ๒ คน หรือพร้อมกับผู้พิพากษาศาลจังหวัดรวมเป็น ๒ คน

๔. คดีที่ต้องบังคับตามหลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวมรดกนั้น คู่ความจะต้องนับถือศาสนาอิสลาม

เดิมตามกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง เพียงแต่คู่ความที่จะเป็นจำเลยนับถือศาสนาอิสลามก็สามารถบังคับตามหลักกฎหมายอิสลามได้แล้ว

มีข้อสังเกตว่า ในสารตราของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมฉบับดังกล่าว เรียก “กอฎี” ว่า “โต๊ะกาซี” และ “โต๊ะกอฎี” และกำหนดให้เรียกตุลาการผู้พิจารณาและตัดสินคดีความตามกฎหมายอิสลามว่า “ดะโต๊ะยุติธรรม” แทน เทียบคำ “เสนายุติธรรม” ในมณฑลพายัพ

ในการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งจะต้องนำมาใช้แทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการยกขึ้นใช้บังคับคดีจะต้องมีที่มาจากตำรากฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ ทำให้ไม่สะดวกแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดทำกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกขึ้น และแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๔ กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกนี้เรียกว่า “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” ได้พิมพ์แจกจ่ายให้แก่ศาลที่ต้องใช้ทุกศาลและให้ถือฉบับนั้นเป็นหลัก ให้ดะโต๊ะยุติธรรมและผู้ร่วมการประชุมลงนามไว้ว่า เมื่อมีคดีเกิดขึ้นดะโต๊ะยุติธรรมจะชี้ขาด

บังคับคดีตามหลักกฎหมายอิสลามที่รวบรวมไว้นี้ตลอดไป หากมีปัญหาใดซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในหลักกฎหมายนี้จะบังคับได้ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายนี้ ทั้งนี้ ตามความในข้อความเบื้องต้น มาตรา ๑ ที่มีความว่า "เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งหลักกฎหมายนี้ที่จะใช้บังคับ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณามาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับหลักกฎหมายนี้" และเมื่อดะโต๊ะยุติธรรมเข้ารับหน้าที่ใหม่ ก็ถือเป็นระเบียบว่าจะต้องให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งใหม่รับรองคำแปลหลักกฎหมายอิสลามดังกล่าวนี้ไว้เป็นหลักฐานว่าจะใช้คำแปลหลักกฎหมายนั้นเป็นหลักวินิจฉัยข้อพิพาทในคดีอันเกี่ยวด้วยครอบครัวและมรดก จะไม่นำตำราอื่นมาใช้บังคับแก่คดีดังกล่าวแล้วเป็นอันขาด

แม้ "หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก" ดังกล่าวตรวจชำระและจัดพิมพ์เสร็จ แต่เนื่องจากใน พ.ศ. ๒๔๘๖ มีประกาศพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้พระราชบัญญัติบรรพ ๕ และบรรพ ๖ ซึ่งเป็นผลให้ยกเลิกการใช้กฎหมายอิสลามอันเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ฉะนั้นความจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายอิสลามจึงเป็นอันระงับ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้มีประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้วจึงมีคำสั่งกระทรวงยุติธรรมให้ถือกฎหมายอิสลามฉบับ "หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก" นั้นเป็นหลักบังคับคดีอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกต่อมาจนบัดนี้ ซึ่งถือเป็นคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับแรกของประเทศไทย

๓. การใช้กฎหมายอิสลามในยุคปัจจุบัน

ประเทศไทยประกาศใช้กฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ แต่รัฐมีนโยบายชัดเจนที่จะให้ประชาชนใน ๔ จังหวัดภาคใต้ปฏิบัติศาสนกิจให้เป็นไปตามลัทธิศาสนาอิสลาม จึงยกเว้นไม่ให้นำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ มาบังคับใช้ใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ตามพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ มาตรา ๖ และพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๖ มาตรา ๔ ทำให้การใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่กระทบกระเทือนข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก

ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลนำนโยบายรัฐนิยมและชาตินิยมมาใช้โดยเห็นว่าสมควรขยายบทบัญญัติ บรรพ ๕ และบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ทั่วถึงเพื่อความมั่นคงและวัฒนธรรมของชาติ โดยมาตรา ๓ ของพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ ได้ยกเลิกมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๕ และมาตรา ๓ ของพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๖ ได้ยกเลิกมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ ๖ ส่งผลให้มีการยกเลิกการใช้กฎหมายอิสลามที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดกและยกเลิกอำนาจและหน้าที่ของดะโต๊ะยุติธรรม ตั้งแต่นั้นมาประชาชนชาวมุสลิมทั้งหมดใน ๔ จังหวัดภาคใต้ต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกเช่นเดียวกับประชาชนทั้งประเทศ

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศอังกฤษในฐานะผู้ชนะสงครามเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคจังหวัดชายแดนภาคใต้ยิ่งขึ้น และสถานการณ์ทางด้านการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็อยู่ในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ ประกอบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจลงพร้อมกับแนวความคิดรัฐนิยมและ

ชาตินิยม รัฐบาลในสมัยนั้นจึงออกพระราชกฤษฎีกาว่าการด้วยศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ.ศ. ๒๔๘๘ และประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มีผลใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน

บทบัญญัติของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ นั้น ยังขาดรายละเอียดที่เป็นสาระสำคัญสำหรับการใช้กฎหมายอิสลามอยู่มาก จึงทำให้การใช้กฎหมายอิสลามเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถที่จะรับรองสิทธิอันเกิดจากสถานะทางครอบครัวตามกฎหมายอิสลามได้ กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดให้มีการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างวันที่ ๑๓ ถึง ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕ ณ หอประชุมเทศบาลเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีเหตุผลว่า นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา ๓๕ ปี แล้ว ยังไม่เคยมีหน่วยราชการใดหรือสถาบันใดจัดให้มีการประชุมหรือสัมมนาเกี่ยวกับการใช้กฎหมายฉบับดังกล่าวนี้เลย ซึ่งเป็นเหตุให้มีปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นเนือง ๆ ในการสัมมนาแบ่งผู้เข้าร่วมการสัมมนาเป็น ๓ กลุ่ม สำหรับกลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่อง “ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้” กลุ่มที่ ๒ เรื่อง “ปัญหาการใช้กฎหมายอิสลามใน ๔ จังหวัดภาคใต้” และกลุ่มที่ ๓ เรื่อง “บทบาท ฐานะ และคุณสมบัติของดะโต๊ะยุติธรรม” ผลการสัมมนาของที่ประชุมใหญ่ นายมารุต บุญนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้เสนอแนะต่อเลขาธิการคณะรัฐมนตรีตามหนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ ยธ ๐๔๐๑/๕๒๔๒ ลงวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๒๕ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีอำนาจหน้าที่พิจารณาข้อเสนอแนะจากการสัมมนาการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล และเสนอปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย รวมทั้งระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายอิสลาม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชาติสืบไป ซึ่งคณะรัฐมนตรีลงมติเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๕ อนุมัติให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ

ต่อมาเดือนมกราคม ๒๕๔๗ ความไม่สงบในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ปะทุขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งและเกิดต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาด้านต่าง ๆ เพื่อนำความสงบกลับคืนมาในเขตพื้นที่ดังกล่าวส่วนหนึ่งก่อให้เกิดกระแสการพัฒนาการใช้กฎหมายอิสลามทั้งในด้านสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติ โดยมีร่างพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามที่เสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรรวม ๓ ร่าง ได้แก่ ร่างที่เสนอโดยนายฮอซาลี ม่าเหร็ม กับคณะ ร่างที่เสนอโดยนายนัจมุดดีน อูมา กับคณะ และร่างที่เสนอโดยนายวิรัตน์ กัลยาศิริ กับคณะ

ในส่วนของศาลยุติธรรม ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้มีนโยบายประธานศาลฎีกา โดยนายสบโชค สุขารมณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างและพัฒนาระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพื่อก่อให้เกิดความสามัคคีและสันติสุขและสำนักงานศาลยุติธรรม โดยนายวิรัช ชินวินิจกุล เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมเห็นชอบจัดให้มีโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพงานยุติธรรมศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อสนับสนุนข้อมูลงานด้านบริหารจัดการคดีงานวิชาการและอื่น ๆ ของศาลยุติธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมได้มีคำสั่งคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ที่ ๑๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ และที่ ๒/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔ แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

โดยให้คณะอนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ศึกษาวิเคราะห์ รวบรวมหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก คำพิพากษาศาลฎีกา ข้อวินิจฉัยของจุฬาราชมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้อง และจัดทำคู่มือเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันในการปฏิบัติงาน รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม และดำเนินการตามที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมมอบหมาย นอกจากนี้ ในปีเดียวกันนั้นสถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรมได้ดำเนินการจัดทำรายงานการวิจัยเรื่อง “การปรับใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ ปรกติ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กับคณะ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบกฎหมายอิสลามโดยรวม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีสบัญญัติ เพื่อศึกษาการใช้กฎหมายอิสลามและองค์กรบริหารและพัฒนาระบบการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย เพื่อศึกษาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาระบบการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยให้เกิดความเสมอภาค และเพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมขององค์กรศาลในการใช้กฎหมายอิสลาม

ส่วนที่ ๒ : การจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในประเทศไทย

๑. สถานภาพของคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

หลักกฎหมายอิสลามไม่ใช่กฎหมายบ้านเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใดโดยเฉพาะ ไม่ใช่กฎหมายที่ผ่านกระบวนการตราของสภานิติบัญญัติ แต่เป็นข้อบัญญัติที่อัลลอฮฺประทานให้แก่มุสลิมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นหลักการที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและสถาพรอยู่เป็นนิรันดร์ บรรดามุสลิมผู้ศรัทธาทั้งหลาย ไม่ว่าอยู่ในบ้านเมืองหรือประเทศหนึ่งประเทศใด ล้วนยึดถือคัมภีร์อัลกุรอานเล่มเดียวกัน คัมภีร์อัลกุรอานจึงเป็นธรรมนูญศาสนบัญญัติที่สำคัญยิ่งในศาสนาอิสลาม คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดทำขึ้นแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังกล่าวแล้ว เป็นเพียงการการรวบรวมหลักการในศาสนาอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอาน ซุนนะฮฺของท่านนบี มติเอกฉันท์ (อิจญ์มาอฺ) และหลักการเทียบเคียง (กียาส) คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกจึงมีสถานะเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายครอบครัวและมรดกอิสลาม ซึ่งเคยมีคำวินิจฉัยประธานศาลฎีกาที่ ยช.๑๔/๒๕๔๒ ระหว่าง นายดาโอะ ดือเระ ผู้ร้อง วินิจฉัยว่า การร้องขอเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ เมื่อปรากฏว่าผู้เยาว์เป็นอิสลามศาสนิกอยู่ในจังหวัดนราธิวาส ต้องบังคับตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งบัญญัติไว้โดยเฉพาะตามหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในบรรพ ๑ ลักษณะ ๕ หมวด ๒ อำนาจปกครองและอำนาจเลี้ยงดู ซึ่งต้องมีดะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาดกฎหมายอิสลาม กรณีดังกล่าวจึงไม่ใช่คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลเยาวชนและครอบครัว คำว่า “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในบรรพ ๑ ลักษณะ ๕ หมวด ๒” คือ เนื้อหาตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งจัดทำในครั้งที่ ๑ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ (ฉบับกระทรวงยุติธรรม) นั่นเอง

คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมีการใช้คำต่างๆ ตามแบบประมวลกฎหมายอื่นๆ เช่น ข้อความเบื้องต้น บรรพ มาตรา หมวด เป็นต้น ซึ่งการใช้คำต่างๆ เหล่านี้ อาจเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกนี้มีสถานะเดียวกับประมวลกฎหมายอื่นๆ จึงมีความพยายามแก้ไขข้อความต่างๆ เหล่านี้ในคู่มือให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น โดยการใช้คำอื่นๆ ที่แสดงถึงสถานภาพที่แตกต่างไปจากประมวลกฎหมายทั่วไป เช่น ใช้คำว่า “ข้อ” แทนคำว่า “มาตรา” เป็นต้น

๒. การจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกครั้งที่ ๑

๒.๑ ลำดับการดำเนินการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ กระทรวงยุติธรรมต้องการคำแปลภาษาไทยกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก จึงสั่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปัตตานีจัดการให้ผู้ชำนาญทางภาษาแปลขึ้นเป็นภาษาไทย

๒) อธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลปัตตานีมอบให้ดะโต๊ะยุติธรรมศาลมณฑลปัตตานีเรียบเรียง และให้นายต่วนจิ เด่นอุดม ผู้ช่วยจ่าศาลจังหวัดปัตตานีเป็นผู้แปลภาษาไทยแล้วเสนอต่อกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. ๒๔๗๓

๓) พ.ศ. ๒๔๗๔ กระทรวงยุติธรรมขอให้สมุหเทศาภิบาลตรวจคำแปลนั้น สมุหเทศาภิบาลได้ขอให้พระศรีบุรีรัฐตรวจคำแปล พระศรีบุรีรัฐได้ตรวจคำแปลและทำความตกลงกับดะโต๊ะยุติธรรม ศาลมณฑลปัตตานีเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๗๕

๔) พ.ศ. ๒๔๗๘ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ส่งสำเนาคำแปลกฎหมายอิสลามฉบับดังกล่าวมาให้ศาลจังหวัดสตูล ๑ ฉบับ

๕) พ.ศ. ๒๔๗๙ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้สั่งให้ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลตรวจคำแปลที่ส่งมาให้นั้น ซึ่งดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลได้ตรวจและทำคำทักท้วงเสนอไป

๖) พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้แจ้งว่าได้เสนอขอชำระคำแปลกฎหมายอิสลามต่อกระทรวงยุติธรรม โดยจะประชุมดะโต๊ะยุติธรรมทุกศาล เสร็จแล้วขอให้พระยาสมันตรัฐบุรินทร์และหลวงประไพพิทยาคุณยกร่าง ซึ่งได้รับอนุมัติจากกระทรวงยุติธรรมแล้ว

๗) พ.ศ. ๒๔๘๑ ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้ดำเนินการประชุมดะโต๊ะยุติธรรมที่ศาลจังหวัดปัตตานี เปิดประชุมตั้งแต่วันที่ ๙ ถึงวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑ รวม ๖ วัน เพื่อให้โอกาสดะโต๊ะยุติธรรมเสนอข้อทักท้วงทั้งหมด ปรากฏว่ามีความเห็นทักท้วงคำแปลเพิ่มเติมนอกจากที่เสนอไปแล้วจำนวนมาก

๘) อีก ๕ เดือน ต่อมา ดะโต๊ะยุติธรรมบางท่านยังมิได้เสนอคำทักท้วง ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้เตือนดะโต๊ะยุติธรรมให้รีบจัดการทำคำทักท้วงเสนอโดยเร็ว

๙) เมื่อดะโต๊ะยุติธรรมได้ทราบคำสั่งข้าหลวงยุติธรรมแล้วชี้แจงว่า ไม่สามารถจะทำให้แล้วเสร็จโดยเร็ว เพราะข้อบัญญัติในศาสนาอิสลามที่ใช้เป็นกฎหมายบังคับคดีอยู่โดยปกตินั้นมิได้ใช้คัมภีร์อัลกุรอาน แต่ใช้คำอธิบายอัลกุรอานซึ่งเรียกว่า “กีตาบ” บังคับคดี ซึ่งมีผู้เรียบเรียงบรรยายไว้หลายสิบ กีตาบ ใช้ชื่อต่างๆ กัน บางกีตาบบรรยายข้อความยืดยาว บางกีตาบบรรยายหลักย่อๆ บางกีตาบบรรยายคำแนะนำในทางปฏิบัติปนกับหลักกีตาบหนึ่งอาจมีข้อความผิดเพี้ยนแตกต่างขัดแย้งกับอีกกีตาบหนึ่ง

คำแปลซึ่งดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานีเรียบเรียงนั้นได้คัดจากกีตาบต่างๆ มารวบรวมเรียบเรียงขึ้นใหม่ มิได้แปลถอดมาจากกีตาบใดกีตาบหนึ่งโดยเฉพาะ ข้อความบางข้อในคำแปลนั้น ไม่ทราบว่ายกมาจากกีตาบใด เพราะมิได้บอกที่มาแห่งกีตาบที่ยกมาเรียบเรียง ค้นดูแล้วก็ไม่พบ ข้อความบางข้อก็ไม่เข้าใจความหมาย ทั้งไม่ทราบว่าแปลมาจากคำใด นอกจากนั้นยังขาดหลักสำคัญอีกมาก ซึ่งถ้าจะทำคำทักท้วงให้หมดสิ้นก็เท่ากับเป็นการร่างใหม่ซึ่งจะต้องใช้เวลานาน

๑๐) เนื่องจากคำชี้แจงเหตุขัดข้องของดะโต๊ะยุติธรรมที่ไม่สามารถจะทำคำทักท้วงให้เสร็จโดยเร็ว หลวงประไพพิทยาคุณเห็นว่า หากดะโต๊ะยุติธรรมยังคงดำเนินการต่อไปโดยลำพังตามเดิมจะไม่สามารถทำคำทักท้วงและเพิ่มเติมให้สำเร็จภายในเวลาอันสมควร จึงใช้โอกาสดังกล่าวเข้าช่วยตรวจคำแปลแต่ละข้อตั้งแต่ต้นโดยลำดับ เมื่อมีข้อสงสัยทักท้วงหรือเพิ่มเติมในข้อใด หลวงประไพพิทยาคุณก็บันทึกรวบรวมไว้โดยละเอียด

ครั้นทำไปได้บ้างเล็กน้อยก็ปรากฏว่า มีข้อความขยายเพิ่มเติมจากคำแปลมากมาย และมีเหตุผลอีกหลายประการซึ่งสมควรที่จะยกร่างเพิ่มเติมในชั้นนี้ กล่าวคือ นอกจากมีข้อความที่จะต้องเพิ่มเติมจำนวนมากแล้ว ตามคำแปลนั้นเองก็มีข้อบกพร่องอยู่มากมาย เช่น ข้อความบางข้อบางตอนต่อเนื่องกันควรเรียงอยู่แห่งเดียวกัน ก็เรียงกระจัดกระจายไว้ต่างที่กันห่างไกลกันมากบ้างน้อยบ้าง เรียงซ้ำกันบ้าง บางข้อก็เป็นคำแนะนำ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเพราะรวบรวมจากกีตาบหลายฉบับด้วยกัน เมื่อตรวจพบหลักในกีตาบใดเป็นที่ถูกใจ ก็ยกมาเรียบเรียงเพิ่มเติมต่อไป โดยมิได้ประมวลเรื่องที่ควรรวมเป็นข้อเป็นหมวดไว้ในที่เดียวกัน คำแปลโดยมากเต็มไปด้วยอุทาหรณ์ บางข้อก็เรียงหลักซ่อนไว้ในอุทาหรณ์สับสนยุ่งยากทั้งหลัก ทั้งเชิงเรียงและทั้งสำนวนโวหารยากที่จะเข้าใจ คำแปลหลายแห่งใช้สำนวนไม่ตรงตามความหมายในภาษาไทยทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนไปบ้าง ไม่เข้าใจความหมายบ้าง สงสัยบ้าง ต้องอาศัยดะโต๊ะยุติธรรมยกหลักในกีตาบต่าง ๆ มาแปลให้ฟัง ซึ่งพอที่จะทำให้เข้าใจความหมายได้ถูกต้องตรงกัน แต่ทำให้การตรวจคำแปลดำเนินไปโดยล่าช้ามาก เมื่อหลวงประไพพิทยาคุณเสนอขอยกร่างในชั้นนี้เพื่อช่วยประหยัดเวลาให้รวบรัด ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้ให้ความเห็นชอบและอนุมัติ

๑๑) การยกร่างหลักกฎหมายอิสลามบรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัว ได้เริ่มประชุมทำตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยใช้เวลาที่ว่างจากราชการทำเป็นบางวันบางเวลาแล้วแต่โอกาสจะอำนวย ต่อมาเห็นว่าการยกร่างล่าช้ามากจึงได้ทำเป็นงานประจำวันตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา แม้เช่นนั้นก็ปรากฏว่าผลของงานไม่ลุล่วงไปได้เร็วสมความประสงค์ของทางราชการ โดยเหตุผลหลายประการ เช่น

(๑) พื้นความรู้ของดะโต๊ะยุติธรรมไม่ถึงขนาดพอที่จะหยั่งถึงปัญหาอันจะพึงเกิดขึ้นได้ จึงไม่สามารถที่จะรวบรวมหลักการต่าง ๆ ได้หมดสิ้นโดยลำพัง ทั้งนี้ เพราะไม่มีสำนักศึกษากีตาบที่เป็นหลักฐาน ดะโต๊ะยุติธรรมก็ไม่เคยผ่านการศึกษาจากสำนักศึกษาเช่นว่านั้น นอกจากศึกษาจากผู้รู้บ้าง และจากตำราบ้างเท่านั้น ประกอบกับคดีประเภทศาสนาอิสลามซึ่งมีมาสู่ศาลในขณะนั้นมีจำนวนเล็กน้อย อย่างมากประมาณปีละ ๑๐ เรื่อง บางปีก็ไม่ถึง ๑๐ เรื่อง คดีแทบทั้งหมดมีแต่ปัญหาข้อเท็จจริงง่าย ๆ ไม่ค่อยจะมีปัญหาข้อกฎหมาย ดะโต๊ะยุติธรรมจึงไม่ได้เตรียมศึกษาปัญหาข้อกฎหมายมาก่อน ฉะนั้น เมื่อต้องมารวบรวมหลักกฎหมายอิสลามเพื่อยกร่างให้เป็นไปตามรูปแบบกฎหมายในปัจจุบัน จึงไม่สามารถที่จะรวบรวมหลักการให้สมบูรณ์ได้โดยลำพัง จำต้องช่วยสอบถามปัญหาต่าง ๆ เพื่อคงหลักการให้สมบูรณ์ ซึ่งดะโต๊ะยุติธรรมต้องขอเวลาตรวจค้นหลักฐานอยู่เป็นประจำ ครั้นได้หลักการแล้ว ก็บันทึกรวมไว้เป็นรายข้อย่อย เมื่อรวบรวมหลักการได้พอที่จะรวมเป็นหมวดได้แล้วก็ปรับปรุงแบ่งแยกอีกชั้นหนึ่ง ข้อใดซึ่งควรรวมเข้าเป็นข้อเดียวกันก็รวมเข้าด้วยกัน ข้อใดซึ่งควรแยกออกจากกันก็แยกออกไป และจัดเรียงลำดับข้อซึ่งควรเรียงไว้ก่อนและหลังไปพร้อมกันด้วย ในที่สุด จึงยกร่างเป็นมาตราโดยสำนวนกฎหมาย

(๒) ปัญหาซับซ้อนมักมีเกิดขึ้นในขณะยกร่างมาก ดะโต๊ะยุติธรรมต้องใช้เวลาค้นคว้าหลักฐานจากกีตาบหลายฉบับ ปัญหาบางข้อต้องใช้เวลาค้นหาหลักฐานหลายวัน

(๓) ปัญหาบางข้อเมื่อตรวจค้นแล้วปรากฏว่าไม่มีบัญญัติไว้ในกีตาบ แต่ถ้าละทิ้งไว้หลักการก็จะบกพร่อง จำต้องร่างไว้เพื่อให้หลักการสมบูรณ์ ต้องอาศัยหลักเทียบเคียงและลงมติร่างไป

(๔) บ่อยครั้งที่ร่างมาตราใดมาตราหนึ่งเสร็จแล้ว ภายหลังดะโต๊ะยุติธรรมตรวจพบในกีตาบอีกฉบับหนึ่งบัญญัติหลักไว้แนบเนียนมีเหตุผลดีได้เสนอขอแก้หลักในมาตราที่ร่างไปแล้วบ้าง ขอเพิ่มเติมบ้าง ก็ต้องยุบมาตรานั้นยกร่างใหม่ บางมาตราที่แก้ไขใหม่กระทบถึงมาตราอื่นที่เกี่ยวโยงถึงกัน ก็ต้องย้อนไปยุบมาตรานั้นยกร่างใหม่อีก บางมาตราที่แก้ไขแล้ว ภายหลังดะโต๊ะยุติธรรมพบหลักในกีตาบอื่นมีเหตุผลดีกว่าที่แก้มาแล้วก็เสนอขอแก้ซ้ำอีก

(๕) ในบางครั้งดะโต๊ะยุติธรรมเข้าใจความหมายแห่งถ้อยคำภาษาไทยบางคำคลาดเคลื่อน แปลคลาดเคลื่อนไป ทำให้การยกร่างคลาดเคลื่อนจากความมุ่งหมายไปด้วย เมื่อปรากฏขึ้นภายหลังก็ต้องปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมมาตราที่ร่างไปแล้วนั้นใหม่ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความคลาดเคลื่อน

๑๒) การยกร่างหลักกฎหมายอิสลามทั้งบรรพ ๑ บรรพ ๒ ตั้งแต่ต้นตลอดมาไม่ต้องใช้ล่าม โดยดะโต๊ะยุติธรรมรู้ภาษาและหนังสือไทย โดยเฉพาะนายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมรู้ภาษาไทยในเกณฑ์ดี และมีปฏิภาณคล่องแคล่วรวดเร็ว เป็นประโยชน์แก่การยกร่างอย่างมาก

๑๓) ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา มีความพยายามยกร่างหลักกฎหมายอิสลามให้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยใช้เวลาประชุมจนถึง ๑๘ นาฬิกาทุกวัน รวมทั้งวันอาทิตย์และวันหยุดราชการอื่นๆ และต่อมาได้ประชุมในเวลากลางคืนอีกคืนละ ๒ ถึง ๓ ชั่วโมง เป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒ เดือน รวมเวลาประมาณ ๑ ปี จึงยกร่างลักษณะครอบครัวเสร็จ และใช้เวลาประชุมที่จังหวัดสงขลาอีกประมาณ ๒ เดือน จึงแล้วเสร็จ

ส่วนลักษณะมรดกมีเนื้อหาน้อยกว่าลักษณะครอบครัว ใช้เวลาร่างประมาณ ๓ เดือน และใช้เวลาประชุมที่ศาลจังหวัดสงขลาอีกประมาณ ๓ สัปดาห์

๒.๒ แนวทางการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

การยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกครั้งที่ ๑ ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า "คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม" ได้ถือคำแปลฉบับดังกล่าวแล้วเป็นหลักประกอบกับข้อความที่ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลทักท้วงเพิ่มเติม

กีตาบฉบับที่ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานีนำมารวบรวมเรียบเรียงปรากฏตามบันทึกคำแปลเป็นกีตาบภาษาอาหรับรวม ๖ กีตาบ คือ

(๑) ฆอยะตุลมักศูด
(๒) ฟัตหุลมุอีน
(๓) มุฆนิลมุหตาจญ์
(๔) ชัรหุลเราะห์บียะฮ์
(๕) หาชิยะฮ์ อัลบาญูรีย์ อะลาชัรหุชชันชูรีย์ และ
(๖) หัลลุลมุชกิลาต

ส่วนกีตาบฉบับที่ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูลนำมารวบรวมเรียบเรียงปรากฏตามบันทึกคำแปลเป็นภาษายาวี (มลายู) รวม ๗ กีตาบ คือ

(๑) มะรออะตุฏฏุเฏาะลับ
(๒) กัสฟุลลิษาม
(๓) ฟัรอุลมะซาอิล
(๔) มุตตะอัลเล็ม
(๕) มัฏละอิลบัดเรน
(๖) อีฎอฮุลบาบ และ
(๗) ฟะตาวา เกาะดะฮี ฟี อะห์กามุนนิกาห

กีตาบเหล่านี้เป็นสมุดตีพิมพ์ขนาด ๘ หน้ายก บางกีตาบมีเพียงเล่มเดียว บางกีตาบก็มีมากกว่า ๑ เล่ม รวมเป็นหนังสือนับร้อยยกขึ้นไป กีตาบทุกกีตาบไม่มีเลขกำกับหัวข้อ ไม่มีข้อความเบื้องต้น หรือบทเบ็ดเสร็จ

ทั่วไป โดยมากนิยมกล่าวข้อความอย่างเดียวกันซ้ำแล้วซ้ำอีกในที่ต่างๆ การยกบทขึ้นปรับคดีใช้วิธีอ้างชื่อกีตาบ หน้า และคราว หรือปีที่ตีพิมพ์

สำหรับมัซฮับที่สำคัญในหลักศาสนาอิสลามพอจำแนกออกเป็น ๔ มัซฮับ คือ

(๑) ซาฟีอีย์

(๒) หะนะฟีย์

(๓) ฮัมบาลีย์ และ

(๔) มาลิกีย์

ในมัซฮับทั้ง ๔ นี้มีหลักปฏิบัติผิดแผกแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง มัซฮับหนึ่งก็มีกีตาบสำหรับมัซฮับนั้นโดยเฉพาะ อิสลามมิกชนผู้ศรัทธาเลื่อมใสนับถือมัซฮับใด ก็ปฏิบัติตามข้อบัญญัติในกีตาบสำหรับมัซฮับนั้น ประเทศไทยและสหรัฐมลายูในขณะนั้นนิยมนับถือมัซฮับชาฟีอีย์ ฉะนั้น กีตาบที่ดะโต๊ะยุติธรรมทุกศาลใช้เป็นบทบังคับคดีและอาศัยเป็นต้นฉบับในการเรียบเรียงและยกร่างจึงเป็นบัญญัติของมัซฮับชาฟีอีย์ทั้งสิ้น

ข้อบัญญัติบางประการซึ่งสมควรอย่างยิ่งที่น่าจะมีอยู่ในร่างนี้ หากแต่ไม่มีบัญญัติไว้ในกีตาบของมัซฮับชาฟีอีย์ แม้จะมีบัญญัติไว้ในที่อื่น ดะโต๊ะยุติธรรมก็ไม่เห็นชอบด้วยในการที่จะประมวลไว้ในร่าง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา กีตาบของมัซฮับชาฟีอีย์บัญญัติให้สามีอุปการะภริยาด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่มและเคหสถาน แต่มิได้บัญญัติให้สามีจ่ายค่ายาหรือค่าป่วยการแพทย์รักษาภริยาในขณะภริยาคลอดบุตรหรือป่วยไข้ ส่วนตำหรับของนาวาวี (ฉบับภาษาอังกฤษ) ซึ่งกระทรวงยุติธรรมจัดหาให้ไว้สำหรับศาลที่มีดะโต๊ะยุติธรรม บัญญัติให้สามีจ่ายค่ายาค่าป่วยการแพทย์ไว้ชัดแจ้ง ดะโต๊ะยุติธรรมก็ไม่เห็นชอบด้วยที่จะนำข้อบัญญัตินี้มาประมวลไว้ในร่าง โดยอ้างว่ามติของนาวาวีอาจเป็นของมัซฮับอื่นที่มิใช่มัซฮับชาฟีอีย์

ในการยกร่างครั้งนี้ได้รวบรวมข้อความที่กล่าวซ้ำในที่ต่างๆ เข้าไว้ในที่เดียวกันเรียบเรียงเป็นข้อความเบื้องต้นเพื่อใช้ได้ทั้งลักษณะครอบครัวและลักษณะมรดกทั้งได้รวบรวมข้อบัญญัติซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในกีตาบต่างๆ แต่เกี่ยวเนื่องกันเข้ามารวมเป็นมาตราเดียวกัน ฉะนั้น ข้อความในมาตราหนึ่งๆ โดยมากจึงมีที่มาจากกีตาบหลายกีตาบ มากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่กรณี

การจัดแบ่งลักษณะ หมวด และมาตรา ตลอดจนการให้นามลักษณะและนามหมวด รวมทั้งถ้อยคำสำนวนได้จัดเรียบเรียงขึ้นใหม่ทั้งสิ้น โดยพยายามวางรูปโครงให้เป็นไปตามรูปแบบกฎหมายในปัจจุบัน ถ้อยคำใดเป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะในศาสนาอิสลามและหาศัพท์ภาษาไทยที่เหมาะสมแก่ความหมายมิได้ ก็คงรูปศัพท์นั้นไว้ตามเดิม โดยวางบทวิเคราะห์ศัพท์ไว้เพื่อทราบความหมายแต่ละศัพท์ ศัพท์เหล่านี้หากศัพท์ใดมีหมวดบรรยายหลักการ ก็เรียงศัพท์นั้นไว้เป็นบทนำแห่งหมวดนั้น ส่วนศัพท์ใดซึ่งไม่มีหมวดบรรยายหลักการก็เรียงเป็นบทวิเคราะห์ศัพท์ทั่วไปรวมอยู่ในมาตรา ๒ โดยเฉพาะ

๒.๓ การประชุมพิจารณาร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

เมื่อการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมแล้วเสร็จ คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ดำเนินการประชุมดะโต๊ะยุติธรรมพิจารณาหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้ได้ดำเนินการประชุมรวม ๓ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ ณ ศาลจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ ๘ ถึงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๘๑
รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. หลวงจำรูญเนติศาสตร์	ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้	ประธาน
๒. พระยาสมันตรัฐบุรินทร์	ผู้เชี่ยวชาญในลัทธิศาสนาอิสลามภาษามลายูและภาษาไทย	
๓. หลวงสุทธิมนต์นฤนาท	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสงขลา	เลขานุการ
๔. ขุนศรีตุลาการ	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี	
๕. หะยีวันอิสมาแอล สะตียามู	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดปัตตานี	
๖. หะยีหะมะ หมะทา	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดยะลา	
๗. หะยีหวันอับดุลราหะมัน เจ๊ะอิสมาอิล	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดนราธิวาส	
๘. นายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมศาลจังหวัดสตูล	
๙. นายต่วนจิ เด่นอุดม	ผู้ช่วยจ่าศาลจังหวัดปัตตานี	ล่าม

ผลการประชุมครั้งที่ ๑ ที่ประชุมได้พิจารณารับหลักการหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวเสร็จไปเล็กน้อย

ครั้งที่ ๒ ณ ศาลจังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๘๒ ถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒
รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. หลวงจำรูญเนติศาสตร์	ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้	ประธาน
๒. พระยาสมันตรัฐบุรินทร์		
๓. หลวงประไพพิทยาคุณ	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูล	ผู้ยกร่าง
๔. นายมาลา คำพันธุ์	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสงขลา	เลขานุการ
๕. ดะโต๊ะยุติธรรม ๕ นาย ชุดที่ประชุมครั้งที่ ๑ และนายต่วนจิ เด่นอุดม		ล่าม

ผลการประชุมครั้งที่ ๒ ที่ประชุมได้พิจารณาร่างกฎหมายอิสลาม บรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัวเสร็จ และได้พิจารณารับหลักการหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยมฤดกด้วย

อนึ่ง ตามหลักกฎหมายอิสลาม เรื่องกระทำชู้ให้ลงโทษเป็นอาญา และเรื่องมรดกไม่มีอายุความนั้น ที่ประชุมได้ตกลงให้ดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง ๒ กรณี กล่าวคือ เรื่อง ชายชู้ให้เป็นไปตามบรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว ไม่มีการลงโทษอาญา ส่วนเรื่องมรดกให้เป็นไปตามบรรพ ๖ ว่าด้วยมรดก

ครั้งที่ ๓ ณ ศาลจังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๓ ถึงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๘๓
รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. พระนิติการณ์ประสม	ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้	ประธาน

๒. ผู้เข้าประชุมนอกนั้นชุดเดียวกับที่ประชุมครั้งที่ ๒ เว้นแต่ นายต่วนจิ เด่นอุดม เข้าประชุมได้ ๒ วัน ป่วยเป็นไข้มิได้เข้าประชุมต่อไป และนายมาลา คำพันธุ์ เข้าประชุมได้ ๒ สัปดาห์ ป่วยเป็นลมมิได้เข้าประชุมต่อไป

ผลการประชุมครั้งที่ ๓ ที่ประชุมได้พิจารณาร่างหลักกฎหมายอิสลาม บรรพ ๒ ว่าด้วยมฤดกเสร็จ และแก้ไขตกเติมบรรพ ๑ ว่าด้วยครอบครัวบ้างเล็กน้อย ตามที่มีผู้เสนอให้แก้

ที่ประชุมลงมติให้แสดงข้อความสำคัญไว้ในที่นี้ว่า หลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดกนี้ได้รวบรวมขึ้นถูกต้องตรงกับคัมภีร์อัลกุรอานและกีตาบแห่งศาสนาอิสลามทุกประการ ฉะนั้น เมื่อมีคดีพิพาทเกิดขึ้น

เกี่ยวแก่เรื่องครอบครัวและมรดกในศาลจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูลแล้ว ดะโต๊ะยุติธรรมทั้งหลายจะได้ชี้ขาดบังคับคดีไปตามบทมาตราที่ได้รวบรวมไว้ในหลักกฎหมายนี้ตลอดไป หากมีปัญหาข้อใดซึ่งไม่มีข้อความที่ได้รวบรวมไว้นี้จะบังคับได้ ก็จะนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งเป็นกฎหมายของบ้านเมืองมาใช้บังคับแก่คดีครอบครัวและมรดกของผู้นับถือศาสนาอิสลามเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับหลักกฎหมายนี้ และในที่สุดที่ประชุมขอให้ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้นำร่างหลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดกนี้เสนอกระทรวงยุติธรรมต่อไป ซึ่งพระนิติการณ์ประสม ข้าหลวงยุติธรรมภาคใต้มีหนังสือศาลจังหวัดสงขลา ที่ ๓๓๐/๒๔๘๔ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๔ แจ้งข้อสังเกตต่างๆ ถึงปลัดกระทรวงยุติธรรม สรุปได้ดังนี้

๑. หลักกฎหมายอิสลามนี้เดิมที่ประชุมใช้ชื่อว่า “คำแปลกฎหมายลัทธิสาสนาอิสลาม” ครั้นในการประชุมครั้งที่ ๓ พิจารณาร่างภาคมรดก มีผู้เสนอว่า กฎหมายอิสลามที่รวบรวมขึ้นนี้มิใช่คำแปลมาจากกฎหมายอิสลามตรงๆ ความจริงได้ทำโดยวิธียกร่างขึ้นใหม่เรียงลำดับดำเนินตามแบบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยอาศัยหลักจากกีตาบต่างๆ ซึ่งดะโต๊ะยุติธรรมเป็นผู้แปลมาจากภาษามลายูและภาษาอาหรับ ฉะนั้น ที่ใช้ชื่อว่า “คำแปลกฎหมายลัทธิสาสนาอิสลาม” ก็จะไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ที่ประชุมจึงตกลงใช้ชื่อใหม่ว่า “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมฤดก”

๒. การทำหลักกฎหมายนี้ หลวงประไพพิทยาคุณ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสตูลเป็นผู้ยกร่างขึ้นแล้วนำเสนอที่ประชุมพิจารณาว่า การประชุมได้ทำกัน ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ประชุมว่าด้วยภาคครอบครัวที่จังหวัดปัตตานี ตั้งแต่วันที่ ๕ ถึงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๘๑ ครั้งที่ ๒ ประชุมว่าด้วยภาคครอบครัวต่อไปที่จังหวัดสงขลาตั้งแต่วันที่ ๒๔ มกราคม ถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒ ครั้งที่ ๓ ประชุมว่าด้วยภาคมรดกที่จังหวัดสงขลาตั้งแต่วันที่ ๒๗ สิงหาคม ถึงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๘๓

๓. การประชุม ๒ ครั้งแรกนั้นได้พิจารณาภาคครอบครัวแล้วเสร็จ ในการประชุมครั้งที่ ๓ จึงได้พิจารณาแต่เฉพาะภาคมรดก ส่วนภาคครอบครัวคงพิจารณาแก้ไขเพียงเล็กน้อยในเรื่องถ้อยคำเท่าที่มีผู้เสนอขึ้นขอให้แก้ การประชุมภาคมรดกนี้ได้ประชุมกันเป็น ๒ วาระ คือ เมื่อพิจารณาร่างครั้งที่ ๑ แล้ว ได้พิจารณาร่างครั้งที่ ๒ อีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นอันเสร็จการประชุม

๔. ในการประชุมครั้งที่ ๓ นี้ ที่ประชุมดะโต๊ะยุติธรรมได้เสนอปัญหาสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ ปัญหาการจดทะเบียนสมรสและการหย่าของอิสลามิกชน ซึ่งอยู่ในจังหวัดที่ใช้กฎข้อบังคับบริเวณ ๗ หัวเมือง เนื่องจากพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ ๕ และบรรพ ๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บัญญัติว่า ประมวลกฎหมายนั้น ไม่กระทบกระเทือนถึงกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ร.ศ. ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวด้วยครอบครัวและมฤดก ฉะนั้น การสมรสและการหย่าของบุคคลผู้นับถือศาสนาอิสลามในบริเวณนี้ไม่อยู่ภายในบังคับของการจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระราชบัญญัติว่าด้วยการนั้น ดังนี้การสมรสและการหย่าของบุคคลเหล่านี้ไม่ต้องจดทะเบียนก็สมบูรณ์

ดะโต๊ะยุติธรรมบางนายรวมทั้งพระยาสมันตรัฐบุรินทร์เสนอว่า ในโอกาสที่ได้ทำหลักกฎหมายอิสลามขึ้นควรสนับสนุนขอให้รัฐบาลออกกฎหมายบังคับการจดทะเบียนสมรสและการหย่าของอิสลามิกชนซึ่งอยู่ในบริเวณนี้ด้วย เพื่อให้การสมรสและการหย่าได้เป็นหลักฐานมั่นคง ทั้งสะดวกในการไปติดต่อกับต่างประเทศซึ่งมีการจดทะเบียนกัน เช่น ในสหรัฐมลายู เป็นต้น พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ ให้ความเห็นว่า แม้กีตาบจะไม่ได้บัญญัติไว้ในเรื่องนี้ แต่ก็มิได้ขัดกับทางบ้านเมือง ศาสนากับบ้านเมืองต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ก็โดย

ความคุ้มครองบ้านเมือง แต่มีดะโต๊ะยุติธรรมอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การที่จะออกกฎหมายบังคับเช่นนั้น เกรงว่าจะขัดกับศาสนา เพราะตามศาสนาอิสลามการสมรสและการหย่าขาดกันย่อมทำได้โดยไม่ต้องจดทะเบียน ในที่สุดที่ประชุมดะโต๊ะยุติธรรมตกลงขอให้เสนอรัฐบาลออกกฎหมายบังคับให้จดทะเบียนการสมรสและการหย่า

ในส่วนความเห็นของพระนิติการณ์ประสมเห็นว่า การบังคับให้มีการจดทะเบียนน่าจะมีผลดี เพราะนอกจากจะให้การสมรสและการหย่าของบุคคลเหล่านี้มีหลักฐานยิ่งขึ้นแล้ว พระราชบัญญัติการจดทะเบียนสมรสจะได้ใช้ไปทั่วทุกจังหวัด รวมทั้งจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูล จึงควรให้มีการจดทะเบียนขึ้นเพื่อให้เป็นระเบียบทั่วกัน การที่จะให้จดทะเบียน หากคู่สมรสไม่ปฏิบัติตามจะใช้วิธีบังคับ (sanction) ประการใดนั้นควรดำเนินตามพระราชบัญญัติการจดทะเบียนสมรส ซึ่งออกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือถ้าไม่จดทะเบียนการสมรสและการหย่านั้นก็ไม่สมบูรณ์ แต่ดะโต๊ะยุติธรรมหลายนายเห็นว่า การบังคับในรูปนั้นเกรงว่าจะขัดกับศาสนา เพราะตามกฎหมายอิสลาม การสมรสและการหย่าไม่จำต้องจดทะเบียน จึงขอให้บังคับอย่างแบบกฎหมายของสหรัฐมลายู คือ ถ้าคู่สมรสใดไม่จดทะเบียนการสมรสหรือการหย่าต้องมีโทษทางอาญา (ปรับไม่เกิน ๒๕ เหรียญ หรือจำไถ่โทษ ๑ เดือน) ตามที่ดะโต๊ะยุติธรรมเสนอ ดังนี้ พระนิติการณ์ประสมยังไม่เห็นพ้องด้วย เพราะการสมรสก็ดี การหย่าก็ดี เป็นกรณีแพ่งควรให้มีการบังคับ (sanction) ในทางแพ่งตามหลักกฎหมายไทยที่ดำเนินอยู่ โดยถ้าเกรงว่าจะขัดกับศาสนาอิสลามก็อาจบัญญัติขึ้นว่า การสมรสและการหย่าจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้ปฏิบัติตามศาสนาอิสลามและจดทะเบียนตามกฎหมายแล้วทั้ง ๒ ประการดังนี้ ไม่เห็นว่าจะขัดกับศาสนาอย่างใด ส่วนเจ้าหน้าที่ในการรับจดทะเบียนนั้น ชั้นแรกที่ประชุมดะโต๊ะยุติธรรมขอให้โต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นผู้ทำพิธีตามลัทธิศาสนาอยู่แล้วเป็นเจ้าหน้าที่ แต่พระนิติการณ์ประสมเห็นว่า ควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเฉพาะอย่างยิ่งหากจะให้บัญญัติเป็นโทษทางอาญาแก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามด้วยแล้ว ก็ไม่ควรให้เป็นหน้าที่ของสามัญชนที่ประชุมตกลงขอให้กรมการอำเภอเป็นนายทะเบียน แต่การสมรสหรือการหย่าที่ต้องถือปฏิบัติตามลัทธิศาสนาด้วยนั้น ต้องให้คู่สมรสนำหลักฐานของโต๊ะอิหม่าม หรือผู้ประกอบพิธีศาสนาไปแสดงต่อนายทะเบียนด้วย จึงให้นายทะเบียนรับจดทะเบียน

๕. การบังคับใช้หลักกฎหมาย หากใช้เพียงประดุจตำราหรือเครื่องมือแก่ดะโต๊ะยุติธรรมและผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น ก็ไม่มีผลบังคับได้จริงอย่างกฎหมาย ดะโต๊ะยุติธรรมอาจแสดงความเห็นขัดแย้งขึ้นใหม่ตามอัตโนมัติ โดยเป็นผู้รู้กฎหมายนี้ฝ่ายเดียวและไม่มีอะไรผูกมัด ฉะนั้น เพื่อเป็นหลักฐานในชั้นนี้ในวันที่เสร็จการประชุม จึงทำบันทึกขึ้นฉบับหนึ่ง ให้ดะโต๊ะยุติธรรมและผู้ที่ร่วมการประชุมลงนามไว้ว่า เมื่อมีคดีเกิดขึ้นดะโต๊ะยุติธรรมจะชี้ขาดบังคับคดีตามหลักกฎหมายที่รวบรวมไว้นี้ตลอดไป หากมีปัญหาใดซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในหลักกฎหมายนี้จะบังคับได้ ก็ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายนี้

๒.๔ บทสรุป

โดยภาพรวมแล้ว คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมจัดทำขึ้นโดยแปลจากตำรากฎหมายอิสลามมัซฮับชาฟิอีย์ซึ่งเป็นสำนักกฎหมายอิสลามตามประเพณีนิยมของมุสลิมไทยส่วนใหญ่รวมถึงชาวมุสลิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื้อหาโดยรวมของคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นเนื้อหาสารบัญญัติ อันเป็นสาระที่ปรากฏอยู่ในตำรากฎหมายอิสลามที่ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในการจัดทำคู่มือดังกล่าวและตำรากฎหมายอิสลามทั่วไป

หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ประกอบด้วย ข้อความเบื้องต้น บรรพ ๑ ครอบครัว บรรพ ๒ มรดก บรรพครอบครัว มี ๕ ลักษณะ บรรพมรดก มี ๖ ลักษณะ คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกนี้มีลักษณะเป็นตำรารวบรวมคำฟัตวาทางกฎหมายอิสลามสำหรับผู้พิพากษา โดยการคัดสรรฟัตวาดังกล่าวจากตำรากฎหมายอิสลามในมัซฮับชาฟิอีย์ มีสาระลักษณะเดียวกับตำรา อัลฟะตาวา อัลฮินดียะฮฺ ซึ่งคณะนักวิชาการนำโดยชัยค์นิซอ มุดดีน อัลบุลฆีย์ ได้รวบรวมตามบัญชาของสุลต่านมุฮัมมัด โอรังเซบ แห่งราชวงศ์มองโกล หนังสือฟัตวานี้จึงเป็นเสมือนสารานุกรมฟัตวาในมัซฮับอบูหะนีฟะฮฺ เนื้อหาของคู่มือฉบับนี้ประกอบด้วยเนื้อหาด้านสารบัญญัติดังที่ปรากฏอยู่ในตำรากฎหมายอิสลามทั่วไป แต่ก็ยังขาดเนื้อหาอีกบางส่วน เช่น การเรียกร้องค่าเสียหายกรณีผิดสัญญาหมั้น กรณีสินสมรส เป็นต้น และไม่มีเนื้อหาด้านวิธีสบัญญัติที่จำเป็นสำหรับการใช้กฎหมายอิสลาม นอกจากในกรณีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความสมบูรณ์ของสัญญาต่างๆ ดังกล่าวเท่านั้น ผู้ร่างคู่มือไม่ได้บรรจุเนื้อหาสาระใดๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการใช้กฎหมายอิสลาม ดังที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายทั่วไป เช่น การจดทะเบียนสมรส ผู้มีอำนาจจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนสมรส ผู้มีอำนาจจดทะเบียนหย่า การจัดการทรัพย์สินหลังสิ้นสุดการสมรส เป็นต้น

๓. การจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกครั้งที่ ๒

นับแต่การจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม เสร็จสิ้นลงในปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มีผลใช้บังคับ คู่มือดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีในสถานะเป็นกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการนั้นในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล เรื่อยมา โดยมิได้มีการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หลักกฎหมายอิสลามที่นำมารวบรวมไว้ในคู่มือยังขาดรายละเอียดอีกจำนวนมากดังกล่าวแล้วในบทสรุปข้างต้น คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมเล็งเห็นถึงความสำคัญในข้อนี้ จึงมีคำสั่ง ที่ ๑๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ และ ที่ ๒/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔ ลงนามโดยนายสบโชค สุขารมณ์ ประธานศาลฎีกาในฐานะประธานคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก โดยมีเจตนารมณ์เพื่อรวบรวมปรับปรุงและจัดทำคู่มือหรือหนังสือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษา อ้างอิง อันเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยเฉพาะในพื้นที่สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายชาญณรงค์ ปราณีจิตต์	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ประจำสำนักประธานศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๓. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ประจำสำนักประธานศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๔. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงาน อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙	อนุกรรมการ
๕. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล	อนุกรรมการ
๖. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี	อนุกรรมการ

๗. เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙	อนุกรรมการ
๘. ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี	อนุกรรมการ
๙. ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา	อนุกรรมการ
๑๐. ดร. อิสมาแอล อาลี	อนุกรรมการ
๑๑. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	อนุกรรมการ
๑๒. นายเจ๊ะเหล๊ะ แขกพงษ์	อนุกรรมการ
๑๓. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี	อนุกรรมการ
๑๔. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา	อนุกรรมการ
๑๕. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส	อนุกรรมการ
๑๖. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล	อนุกรรมการ
๑๗. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง	อนุกรรมการ
๑๘. ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม	อนุกรรมการ
๑๙. ผู้อำนวยการสำนักงานศาลยุติธรรมประจำภาค ๙	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๐. หัวหน้าส่วนวิชาการและงานคดี สำนักงานศาลยุติธรรมประจำภาค ๙	ผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. นางปราณีย์ ราชพงศ์	ผู้ช่วยเลขานุการ
๒๒. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก	ผู้ช่วยเลขานุการ

๓.๑ แนวทางการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

การยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า "คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม" ได้นำหนังสืออ้างอิงของมัซฮับชาฟิอีย์และหนังสืออ้างอิงรวมมัซฮับ มารวบรวมเรียบเรียง

สำหรับหนังสืออ้างอิงของมัซฮับชาฟิอีย์ คือ

(๑) ฟุตูหุลวะฮ์ฮาบ
(๒) อัลเฌาะเราะรุลบะฮียะฮ์
(๓) ชัดร์หุดณ์โรฎ
(๔) อัลบุญัยริมีย์ อลา ชัดร์ฮิลมันฮัจญ์
(๕) อัลบุญัยริมีย์ อลัลเคาะตีบ
(๖) มุฆนียุลมุห์ตาจญ์
(๗) ตุห์ฟะตุลมุห์ตาจญ์
(๘) นิฮายะตุลมุห์ตาจญ์
(๙) ฮาชิยาตานุ คอลยูบี วะอุมัยเราะฮ์
(๑๐) หนังสืออื่นๆ ฯลฯ

ส่วนหนังสืออ้างอิงรวมมัซฮับ คือ อัลเมาสูอะตุล ฟิกฮียะฮ์ อัลกุวีตียะฮ์

ขั้นตอนในการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม คณะอนุกรรมการมีแนวทางในการดำเนินการเป็น ๒ ระยะ ดังนี้

ระยะที่หนึ่ง เป็นการรวบรวมหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์กว่าที่ได้มีการจัดทำคู่มือในครั้งที่ ๑ โดยมีระยะเวลาดำเนินการระหว่างวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๔ และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อเสนอประธานศาลฎีกาใช้เป็นคู่มือแทนคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม

ระยะที่สอง เป็นการเขียนคำอธิบายคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเรียงตามรายข้อ โดยมีคำพิพากษาศาลฎีกา ข้อวินิจฉัยของจุฬาราชมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้องตำราอ้างอิง เพื่อให้บุคคลทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมากยิ่งขึ้น และเมื่อมีความสมบูรณ์ในคำอธิบายอาจมีการขัดเกลา ปรับปรุงคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกที่ดำเนินการในระยะที่หนึ่งให้มีความกะทัดรัดทำนองเดียวกับรูปแบบการร่างกฎหมายของบ้านเมือง โดยมีระยะเวลาดำเนินการระหว่างวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๕ ภายใต้การดำเนินการของโครงการส่งเสริมประสิทธิภาพงานยุติธรรมศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการยกร่างครั้งนี้ได้รวบรวมข้อความที่กล่าวซ้ำในที่ต่าง ๆ เข้าไว้ในที่เดียวกันเรียบเรียงเป็นข้อความเบื้องต้นเพื่อใช้ได้ทั้งในเรื่องครอบครัวและมรดก และรวบรวมข้อบัญญัติซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในกีตาบต่าง ๆ แต่เกี่ยวเนื่องกันเข้ามารวมเป็นข้อเดียวกัน ฉะนั้น ข้อความในข้อหนึ่ง ๆ โดยมากจึงมีที่มาจากกีตาบหลายกีตาบมากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่กรณี ถ้อยคำใดเป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะในศาสนาอิสลามและหาศัพท์ภาษาไทยที่เหมาะสมแก่ความหมายมิได้ก็คงรูปศัพท์นั้นไว้ตามเดิม โดยวางบทวิเคราะห์ศัพท์ไว้เพื่อทราบความหมายแต่ละศัพท์ ศัพท์เหล่านี้หากศัพท์ใดมีหมวดบรรยายหลักการ ก็เรียงศัพท์นั้นไว้เป็นบทนำแห่งหมวดนั้น เช่น ข้อ ๒๐๙ คำว่า “อีละอ์” ข้อ ๒๓๓ คำว่า “ลิอาน” เป็นต้น ส่วนศัพท์ใดซึ่งไม่มีหมวดบรรยายหลักการก็เรียงเป็นบทวิเคราะห์ศัพท์ทั่วไปรวมอยู่ในข้อ ๑ ย่อย โดยเฉพาะ เช่น ข้อ ๑ (๔๘) คำว่า “มะฮัดร์อันควร” ข้อ ๑ (๕๒) คำว่า “อิดดะฮ์รือจญอียะฮ์” เป็นต้น ทำนองเดียวกับการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม

อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งเนื้อหาในคู่มือมีความแตกต่างกับการจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ครั้งที่ ๑ อยู่บ้าง กล่าวคือ มิได้แบ่งเป็น “มาตรา” แต่แบ่งเป็น “ข้อ” แทน เพื่อป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อนของบุคคลทั่วไปว่าคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกมีสถานะเดียวกับประมวลกฎหมายอื่น ๆ ของบ้านเมือง

สำหรับเนื้อหาว่าด้วยครอบครัวแบ่งเป็น ๕ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะ ๑ การสมรส มี ๔ หมวด คือ การสู่ขอและหมั้น เงื่อนไขแห่งการสมรส วลี พยานในการสมรส

ลักษณะ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา มี ๓ หมวด คือ สิทธิหน้าที่ของสามีภริยา เวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนของสามี ทรัพย์สินระหว่างสามีและภริยา

ลักษณะ ๓ การขาดจากการสมรส มี ๙ หมวด คือ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป การฟ้องหย่า การหย่า การหย่าที่มีทัณฑ์บน ข้อกำหนด เงื่อนไขหรือเงื่อนเวลา การคืนดี อีละอ์ ซีฮาดร์ ลิอาน การหย่าโดยมีสินจ้าง

ลักษณะ ๔ มะฮัดร์ มี ๓ หมวด คือ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป มุตอะฮ์ อิดดะฮ์

ลักษณะ ๕ ผู้บุพการีและผู้สืบสันดาน มี ๕ หมวด คือ บุตร อำนาจปกครอง อำนาจเลี้ยงดู ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติ ค่าให้นมบุตร

ส่วนเนื้อหาว่าด้วยมรดกแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะ ๑ พินัยกรรม มี ๕ หมวด คือ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป พินัยกรรมทรัพย์สิน พินัยกรรมจัดการ ผู้จัดการมรดก การรวบรวมทรัพย์มรดก

ลักษณะ ๒ การแบ่งปันมรดก มี ๖ หมวด คือ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป ทายาท ทายาทประเภทหนึ่ง ทายาทประเภทสอง ทายาทประเภทสาม ทารกในครรภ์ บุคคลสูญหาย บุคคลเพศที่สาม และผู้พ้นจากการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

๓.๒ การประชุมพิจารณาร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ ได้จัดประชุมพิจารณาร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ณ ห้องประชุมศาลจังหวัดสงขลา รวม ๑๕ ครั้ง ครั้งละ ๒ วัน

ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๖ ถึง ๗ ตุลาคม ๒๕๕๓

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๓. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๔. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๕. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๖. นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๗. นายอิสมาแอล หมินหวัง	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๘. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๙. ดร. อิสมาแอล อาลี	ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา
๑๐. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๑. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๒. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๓. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๔. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๕. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๖. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๗. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๘. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ก่อนการพิจารณาร่าง อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ ประธานในที่ประชุมได้แนะนำผู้เข้าร่วมประชุมและคุณวุฒิของผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน รายละเอียดปรากฏตามเอกสารแนบท้าย

ผลการประชุมครั้งที่ ๑ ที่ประชุมได้พิจารณาวางกรอบแนวทางในการรวบรวมเอกสาร ซึ่งที่ประชุมได้มีมติให้ใช้ฉบับของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) เป็นแนวในการรวบรวมคู่มือหลักกฎหมาย

อิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในครั้งนี้ และที่ประชุมได้มีมติแบ่งผู้รับผิดชอบในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลและนำเสนอเพื่อให้คณะอนุกรรมการร่วมกันพิจารณา ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ บรรพ ๑ ลักษณะ ๑ และ ๒ ผู้รับผิดชอบ คือ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล และผู้แทนจุฬาราชมนตรี

กลุ่มที่ ๒ ลักษณะ ๓ ผู้รับผิดชอบ คือ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี และดร.อิสมาแอ อาลี ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

กลุ่มที่ ๓ ลักษณะ ๔ และ ๕ ผู้รับผิดชอบ คือ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

กลุ่มที่ ๔ บรรพ ๒ มรดก ผู้รับผิดชอบ คือ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง และอธิการบดีมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ มีหนังสือเสนอขอเพิ่มเติม ดร.มุฮาหมัดซากี เจ๊ะหะ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา และนายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงษ์ รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษามหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นอนุกรรมการ ตามหนังสือสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙ ด่วนที่สุด ที่ ศย ๓๐๙.๐๐๑/๔๙๙๘ ลงวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๘ ถึง ๙ ธันวาคม ๒๕๕๓

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๔. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๕. นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๖. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๗. ดร. อิสมาแอล อาลี	ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา
๘. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๐. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๑. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๒. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๓. นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๔. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๕. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๖. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๗. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๘. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๙. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผลการประชุมครั้งที่ ๒ ที่ประชุมได้พิจารณา **ลักษณะ ๓ หมวด ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป การขาดจากการสมรส ข้อ ๑๓๒ ถึงข้อ ๑๔๐ หมวด ๒ การฟ้องหย่า ข้อ ๑๔๑ ถึงข้อ ๑๕๙**

ครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๙ ถึง ๒๐ มกราคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑.	นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒.	นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๓.	นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๔.	นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๕.	นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๖.	นายอาซัน สะแลมัน	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๗.	ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา	อธิบดีมหาวิทยาลัยอิสลามศึกษา
๘.	ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๙.	นายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงษ์	รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
๑๐.	นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๑.	นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๒.	นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๓.	นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๔.	นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๕.	นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๖.	นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๗.	นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๘.	นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผลการประชุมครั้งที่ ๓ ที่ประชุมได้พิจารณา**ลักษณะ ๓ การขาดจากการสมรส หมวด ๓ การหย่า ข้อ ๑๖๐ ถึง ข้อ ๑๘๖ หมวด ๔ การหย่าที่มีทัณฑ์บนข้อกำหนด เงื่อนไข เงื่อนเวลา ข้อ ๑๘๗ ถึง ข้อ ๑๙๑ หมวด ๔ การคืนดี ข้อ ๑๙๒ ถึง ข้อ ๒๐๐ หมวด ๕ อีละอ์ ข้อ ๒๐๑ ถึง ข้อ ๒๑๔ หมวด ๖ ซีฮาดร์ ข้อ ๒๑๕ ถึง ข้อ ๒๒๖**

คณะอนุกรรมการบริหารศาลยุติธรรม มีมติที่ประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๕๔ แต่งตั้ง ดร.มุฮาหมัดซากี เจ๊ะหะ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา และนายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงษ์ รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นอนุกรรมการเพิ่มเติม ตามหนังสือสำนักคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ที่ ศย ๐๐๒ (ส)/๖๘ ลงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔

ครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๒๕ ถึง ๒๖ มกราคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑.	นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒.	นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙

๓. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๔. นายศรัณย์ ดุลยมาศ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๕. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๖. นายอิสมาแอ เจ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๗. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๙. นายมะดารี โตะและ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๐. นายสำซุดดิน มาลินี ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๒. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๓. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๔. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๕. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์ เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผลการประชุมครั้งที่ ๔ ที่ประชุมได้พิจารณา **หมวด ๗ ลิอาน ข้อ ๒๒๗ ถึง ข้อ ๒๓๘ หมวด ๘ การหย่าโดยมีสินจ้าง ข้อ ๒๓๙ ถึง ข้อ ๒๗๐**

ครั้งที่ ๕ เมื่อวันที่ ๘ ถึง ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายศรัณย์ ดุลยมาศ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๓. นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์ เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๔. นายสมาแอ กะรุมอ ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๕. นายอิสมาแอ เจ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๖. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๗. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๘. นายมะดารี โตะและ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๙. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๐. นายสำซุดดิน มาลินี ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๒. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๓. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม

ผลการประชุมครั้งที่ ๕ ที่ประชุมได้พิจารณา **บรรพ ๒ มรดก พินัยกรรม ข้อ ๓๒๖ ถึง ข้อ ๔๗๓ คงค้างเรื่อง พินัยกรรมภาคบังคับ และพิจารณา ลักษณะ ๔ มะฮัดร์ ข้อ ๒๗๘ ถึง ข้อ ๒๘๕**

ครั้งที่ ๖ เมื่อวันที่ ๑ ถึง ๒ มีนาคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑.	นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒.	นายชาญณรงค์ ปราณีจิตต์	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๓.	นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๔.	นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๕.	นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๖.	นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๗.	พลตำรวจตรีสุรินทร์ ปาลาเร่	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๘.	ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา	อธิบดีมหาวิทยาลัยอิสลามศึกษา
๙.	ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๑๐.	นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๑.	นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๒.	นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๓.	นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๔.	นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๕.	นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๖.	นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๗.	นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๘.	นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๙.	นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๒๐.	นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

ผลการประชุมครั้งที่ ๖ ที่ประชุมได้พิจารณา **ลักษณะ ๔ มะฮัดร์** ต่อจากการประชุมคณะอนุกรรมการฯ ครั้งที่ ๕

ครั้งที่ ๗ เมื่อวันที่ ๑๕ ถึง ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑.	นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒.	นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓.	นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๔.	นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๕.	นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๖.	นายดนวาหะ เส็นหวัง	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๗.	นายเจ๊ะเหล้าะ แขกพงษ์	รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
๘.	ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๙.	นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

๑๐. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๑. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๒. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๓. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๔. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๕. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๖. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๗. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๘. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๙. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผลการประชุมครั้งที่ ๗ ที่ประชุมได้พิจารณา **ลักษณะ ๕ ผู้บุพการีและผู้สืบสันดาน หมวด ๒ อำนาจปกครอง ข้อ ๓๒๒ ถึง ข้อ ๓๔๔**

ครั้งที่ ๘ เมื่อวันที่ ๒๒ ถึง ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๔. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๕. นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๖. นายอนันต์ กาหลง	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๗. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๘. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๐. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๑. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๒. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๓. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๔. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๕. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๖. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๗. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๘. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ

ผลการประชุมครั้งที่ ๘ ที่ประชุมได้พิจารณา **หมวด ๔ ค่าอุปการะเลี้ยงดูเครือญาติ ข้อ ๒๔๕ ถึง ข้อ ๓๖๒ เสร็จการพิจารณา ลักษณะ ๕ ในวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔ และเริ่มพิจารณา ลักษณะ ๑ การสมรส ในวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔ หมวด ๑ การสู่ขอและหมั้น ข้อ ๒๘ ถึง ข้อ ๔๑**

ครั้งที่ ๙ เมื่อวันที่ ๒๖ ถึง ๒๗ เมษายน ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๔. นายวิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๕. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๖. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๗. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๙. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๐. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๒. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๓. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๔. นางปราณีย์ ราชพงศ์	นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๙ ที่ประชุมได้พิจารณา **ลักษณะ ๑ หมวด ๒ เงื่อนไขแห่งการสมรส และหมวด ๓ วลี พิจารณาถึงข้อ ๗๔**

ครั้งที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๓ ถึง ๔ พฤษภาคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๓. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๔. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๕. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๖. นายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงษ์	รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา
๗. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๐. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๑. นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๒. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๓. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๔. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๕. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

๑๖. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ
๑๗. นางปราณีย์ ราชพงศ์ นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๐ ที่ประชุมได้พิจารณา **หมวด ๓ วลี ต่อจากการประชุมครั้งที่ ๙ และพิจารณาต่อในลักษณะ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา**

ครั้งที่ ๑๑ เมื่อวันที่ ๑๐ ถึง ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายประคอง เตกฉัตร ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายศรัณย์ ดุลยมาศ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๓. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๔. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๕. นายอิสมาแอ เจ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๖. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๗. นายมะรอมือลี บือราเฮง ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๘. นายสำซุดดิน มาลินี ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๙. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๐. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๑. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๒. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์ เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๓. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ
๑๔. นางปราณีย์ ราชพงศ์ นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๑ ที่ประชุมได้พิจารณาพิจารณา **ลักษณะ ๒ ต่อจากการประชุมครั้งที่ ๑๐ จนถึง ข้อ ๑๐๙ พิจารณาต่อในหมวด ๒ เวรอยู่ร่วมกับภริยาแต่ละคนของสามี และหมวด ๓ ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาจบการพิจารณาในเนื้อหาของแต่ละลักษณะ**

ครั้งที่ ๑๒ เมื่อวันที่ ๑๔ ถึง ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๓. นายประคอง เตกฉัตร ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๔. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๕. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๖. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๗. นายอิสมาแอ เจ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๐. นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

๑๑. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๒. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๓. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๔. นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๕. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๖. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๗. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ
๑๘. นางปราณีย์ ราชพงศ์	นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๒ ที่ประชุมได้พิจารณา **เนื้อหาเบื้องต้น และข้อความเบื้องต้น**

ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๑ ถึง ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล
๔. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๕. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๖. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๗. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๘. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๙. นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๐. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๒. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๓. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๔. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๕. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ
๑๖. นางปราณีย์ ราชพงศ์	นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๓ ที่ประชุมได้พิจารณา **เนื้อหาเบื้องต้น และข้อความเบื้องต้น**

ครั้งที่ ๑๔ เมื่อวันที่ ๒๘ ถึง ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๓. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๔. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๕. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

๖. นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๗. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๘. นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๙. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๐. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๑. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๒. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๓. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๔. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ
๑๕. นางปราณีย์ ราชพงศ์	นิติกรปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๔ ที่ประชุมได้พิจารณา **เนื้อหาเบื้องต้น และข้อความเบื้องต้น**

ครั้งที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๑๒ ถึง ๑๓ กันยายน ๒๕๕๔

รายนามผู้เข้าประชุมครั้งนี้ คือ

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๒. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๓. นายประคอง เตกฉัตร	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙
๔. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี
๕. นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ	เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๖. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
๗. นายรอเซ็ด เบ็นแหละแหนะ	ผู้แทนจุฬาราชมนตรี
๘. นายอิสมาแอ เจ๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๙. นายอภิรัฐ หมัดสะอิ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี
๑๐. นายมะดารี โตะและ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา
๑๑. นายมะรอมือลี บือราเฮง	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส
๑๒. นายสำซุดดิน มาลินี	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๓. นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล
๑๔. นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ	ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง
๑๕. นางกรองแก้ว โมกขมรรคกุล	ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
๑๖. นายฮาเบ๊ะ ดามาอู	ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙
๑๗. นางอุไรวรรณ จันทร์หงษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
๑๘. นางปราณีย์ ราชพงศ์	นิติกรชำนาญการ
๑๙. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ

ผลการประชุมครั้งที่ ๑๕ ที่ประชุมได้พิจารณา **เนื้อหาทั้งหมด และจัดทำความเป็นมาของการใช้และจัดทำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกในประเทศไทย**

๓.๓ ข้อสังเกตบางประการในคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมมีเนื้อหารวม ๒๓๐ มาตรา ประกอบด้วยนิยามศัพท์รวม ๓๘ อนุมาตรา บรรพ ๑ ครอบครัว มี ๕ ลักษณะ บรรพ ๒ มรดก มี ๕ ลักษณะ ส่วนคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม มีเนื้อหารวม ๔๖๒ ข้อ ประกอบด้วยนิยามศัพท์รวม ๘๖ ข้อย่อย บรรพ ๑ ครอบครัว มี ๕ ลักษณะ บรรพ ๒ มรดก มี ๒ ลักษณะ นับเป็นการรวบรวมหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หลังจากมีการใช้คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมมาเป็นเวลานานประมาณ ๗๐ ปี ใช้เวลาในการยกร่างประมาณ ๑๑ เดือนเศษ ซึ่งการยกร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรมมีข้อสังเกตทั้งในแง่เนื้อหาและนิติวิธี ดังนี้

(๑) การอุดช่องว่างแห่งกฎหมายอิสลาม

เดิมตามมาตรา ๑ เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งหลักกฎหมายอิสลามที่จะใช้บังคับ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลาม แต่ร่างคู่มือใหม่ไม่มีบทบัญญัติเช่นว่านี้ โดยในข้อ ๑ กำหนดว่า “กฎหมายอิสลาม” หมายความว่า กฎหมายที่ได้จากบทบัญญัติของอิสลามทั้งหมด ไม่ว่าจะอยู่ในรูปใด ทั้งที่เป็นข้อบังคับและข้อสนับสนุน โดยนัยจึงต้องนำบทบัญญัติของอิสลามทั้งหมดในคัมภีร์อัลกุรอาน ซุนนะฮฺของท่านนบี มติเอกฉันท์ (อิจญ์มาอฺ) และหลักการเทียบเคียง (กียาส) ทั้งที่เป็นข้อบังคับและข้อสนับสนุนมาใช้ปรับแก่กรณี โดยไม่นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาใช้บังคับในทุกกรณีที่ต้องวินิจฉัยคดีครอบครัวและมรดกที่คู่ความนับถือศาสนาอิสลาม เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๒๑๐/๒๕๔๕ ระหว่าง นายอูเซ็ง บินแม โจทก์ นางบูงอ เจ๊ะมะ กับพวก จำเลย พิพากษาว่า ทรัพย์ใดเป็นทรัพย์มรดกหรือไม่จะนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับไม่ได้ ต้องใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นหลักวินิจฉัยก่อน ต่อเมื่อทรัพย์สินนั้นเป็นมรดกแล้วจึงจะใช้กฎหมายอิสลามในการแบ่งทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทต่อไป ด้วยความเคารพต่อคำพิพากษาศาลฎีกา ปัญหาว่าทรัพย์ใดเป็นทรัพย์มรดก ก็ต้องไปพิจารณาในเรื่องมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามในการวินิจฉัย หากนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาเป็นหลักวินิจฉัย ย่อมไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เป็นทรัพย์มรดกตามหลักกฎหมายอิสลามที่จะแบ่งปันให้แก่ทายาท

(๒) การนำบทบัญญัติกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวินิจฉัยคดีครอบครัวและมรดก

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตต์จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. ๒๔๘๙ มาตรา ๒ บัญญัติว่า “ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวด้วยเรื่องครอบครัวและมรดก...” จึงมีบางกรณีที่การวินิจฉัยคดีครอบครัวและมรดกต้องอาศัยบทบัญญัติของอิสลามในเรื่องอื่นอันเกี่ยวด้วยครอบครัวและมรดกเพื่อนำมาวินิจฉัยคดีครอบครัวและมรดกให้เกิดความสมบูรณ์ เช่น แบบของนิติกรรม ตามข้อ ๑๒ การตั้งตัวแทน ตามข้อ ๑๓ การรับฟังพยานหลักฐานในเรื่องจำนวนครั้งของการหย่าหรือลักษณะสินจ้างหรือจำนวนสินจ้าง ตามข้อ ๒๗๓ เป็นต้น

(๓) การปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกให้มีความสมบูรณ์

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรมเปรียบเทียบกับข้อมูลที่มีในหนังสือกฎหมายอิสลามในระดับหนังสืออ้างอิงของมัซฮับชาฟิอีย์ และข้อมูลในส่วนของมัซฮับชาฟิอีย์ของหนังสืออ้างอิงรวมมัซฮับที่สำคัญ ๆ ที่ได้ระบุรายชื่อไว้ในตอนต้น พบว่ายังขาดความสมบูรณ์

หลายประการ เช่น

๑) ขาดเนื้อหาในเรื่องคำจำกัดความของคำบางคำ ซึ่งจำเป็นต้องมี เช่น “คนปัญญาอ่อน”

๒) ขาดเนื้อหาในเรื่อง

- การสู่ขอ
- การหมั้น
- การบังคับ การสนับสนุน และการอนุมัติให้มุสลิมทำการสมรส แล้วแต่กรณี
- การสนับสนุนให้หาคู่ครองที่ดีตามทัศนะอิสลาม
- การห้าม การสนับสนุน และการอนุมัติให้บุคคลในครอบครัวมองและสัมผัสกันและกันในเพศเดียวกันหรือต่างเพศกัน แล้วแต่กรณี และหลักปฏิบัติต่อบุคคลภายนอกในเรื่องดังกล่าว

(๔) การแก้ไขเนื้อหาในคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกให้ถูกต้อง

ก. การให้คำจำกัดความบางคำที่มีอยู่แล้วยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ เช่น คำว่า “ผู้เยาว์” เดิมตามมาตรา ๒ (๓) กำหนดว่า ผู้เยาว์ หมายความว่า ทารกผู้มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบ บริบูรณ์ขึ้นไป แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่เมื่อสอบทานตามตำราแล้ว การพิจารณาว่าเป็นผู้เยาว์หรือไม่ ต้องพิจารณาจากบุคคลที่ยังไม่บรรลุศาสนภาวะ ซึ่งไม่มีความสามารถในทางการปกครองหรือครอบครองและในการทำนิติกรรมตามที่กฎหมายบัญญัติ และผู้เยาว์ย่อมรวมถึงทารกตั้งแต่แรกเกิดจนถึงเด็กที่สามารถแยกแยะสิ่งมีประโยชน์จากสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ได้ ส่วนใหญ่มีอายุประมาณ ๗ ขวบ จนถึงวัยรุ่น ซึ่งเป็นไปตามร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๑ (๑๓)

ข. คำจำกัดความบางคำมีเนื้อหาเกินไปจากเนื้อหาที่มีในหนังสืออ้างอิง เช่น ตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม มาตรา ๑๔๒ คำว่า “มุดอะห์” คือ ทรัพย์สินซึ่งสามีมีหน้าที่ชำระแก่ภริยาเนื่องแต่การขาดจากการสมรส หากแปลความจากบทบัญญัติดังกล่าว อาจเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าการขาดจากการสมรสด้วยเหตุทุกกรณี ภริยามีสิทธิได้รับมุดอะห์ แต่จากการสอบทานจากหนังสืออ้างอิงหลายเล่ม ภริยาจะมีสิทธิได้รับมุดอะห์ต่อเมื่อเหตุภริยาถูกหย่าหรือเหตุอื่นในทำนองเดียวกันเท่านั้น ดังนั้น ร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๒๙๕ จึงนิยามศัพท์คำว่า “มุดอะห์” หมายความว่า ทรัพย์สินซึ่งสามีมีหน้าที่ชำระแก่ภริยา เนื่องแต่ขาดจากการสมรสด้วยเหตุภริยาถูกหย่าหรือเหตุอื่นที่อยู่ในทำนองเดียวกัน

ค. การให้ความหมายคำบางคำในภาษาอาหรับ เมื่อแปลเป็นภาษาไทยยังไม่ตรงความหมาย เช่น ตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม มาตรา ๒๔ วรรคแรก คำว่า “วลี” คือ ชายผู้ทรงสิทธิประกอบพิธีสมรสให้หญิง หรือชายในกรณีที่ชายยังไม่บรรลุนิติภาวะหรือวิกลจริตสิทธินี้เป็นเอกสิทธิของวลี บังคับวลีมิได้ แต่จากการสอบทานจากหนังสืออ้างอิงหลายเล่ม วลีมีความหมายที่กว้างขวางกว่า คือ ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามกฎหมาย ดังนั้น ร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๑ (๓๕) จึงนิยามศัพท์คำว่า “วลี” หมายความว่า ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามกฎหมาย แล้วแต่กรณี

ง. คำบางคำไม่มีความจำเป็นต้องทับศัพท์ เช่น ตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม มาตรา ๒๒ คำว่า “นิกาห์” คือ การผูกนิติสัมพันธ์สมรสระหว่างชายหญิง เพื่อเป็นสามีภริยาโดยพิธีสมรส ซึ่งแม้ไม่ทับศัพท์ก็สามารถเข้าใจความหมายในภาษาไทยที่ตรงกันได้อยู่แล้ว คือ การสมรส ในร่าง

คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๓๒ จึงใช้คำว่า "การสมรส" หมายความว่า การผูกนิติสัมพันธ์ทางการสมรสระหว่างชายหญิง เพื่อเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

จ. คำบางคำทับศัพท์มาจากคำที่เป็นภาษามลายูแทนที่จะเป็นภาษาอาหรับ อันเป็นภาษาต้นตำรับของศาสนาอิสลาม เนื่องจากคำในภาษามลายูเข้าใจเฉพาะแก่กลุ่มบุคคลที่คับแคบกว่า หากใช้คำในภาษาอาหรับซึ่งเป็นภาษาต้นตำรับจะทำให้เกิดความเข้าใจแก่กลุ่มบุคคลหมู่มากที่กว้างขวางกว่า เช่น ตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม มาตรา ๑๒๙ ใช้คำในภาษามลายูว่า "อีซีกาห์เว้น" คือ ทรัพย์สินหรือคุณประโยชน์ซึ่งชายมีหน้าที่ชำระหรือบำเพ็ญตอบแทนแก่หญิงเนื่องแต่การสมรสหรือการที่หญิงร่วมประเวณีกับชาย ตามความในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๓๙ ในร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๒๗๕ จึงใช้คำในภาษาอาหรับว่า "มะฮัดร์" หมายความว่า ทรัพย์หรือสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นทรัพย์ที่โดยส่วนใหญ่ชายมีหน้าที่ชำระแก่หญิง เนื่องแต่การสมรสหรือการร่วมเพศ แล้วแต่กรณี ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ฉ. เนื้อหาคลาดเคลื่อนไปจากหนังสืออ้างอิง เช่น ตามคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม มาตรา ๑๗๐ วรรคแรก กำหนดว่า "อำนาจปกครองผู้ไร้ความสามารถหรือผู้เยาว์นั้นอยู่แก่บิดา ถ้าไม่มีบิดาหรือบิดาขาดคุณสมบัติ อำนาจปกครองนั้นอยู่แก่ปู่ ถ้าไม่มีบุคคลเช่นว่านั้นหรือมีแต่ขาดคุณสมบัติ อำนาจปกครองอยู่แก่มารดา ผู้ปกครองจะมอบอำนาจปกครองให้แก่ผู้ใดที่มีคุณสมบัติถูกต้องก็ได้..." ซึ่งคดีแพ่งหมายเลขแดงที่ ๓๖๕/๒๕๕๒ ของศาลจังหวัดนราธิวาส ระหว่าง นางแวแอเซาะ บือราเฮง ผู้ร้อง วินิจฉัยว่าผู้ร้องเป็นมารดาผู้เยาว์เป็นผู้มีอำนาจปกครองผู้เยาว์ในลำดับสามหลังจากบิดาและปู่ บิดาขาดคุณสมบัติเพราะอยู่ต่างจังหวัด ส่วนปู่ถึงแก่ความตายไปก่อนแล้ว อำนาจปกครองผู้เยาว์จึงตกแก่ผู้ร้อง ซึ่งคำวินิจฉัยนี้เป็นการวินิจฉัยไปตามบทบัญญัติดังกล่าว แต่เมื่อสอบทานกับตำราที่ใช้อ้างอิงในการยกร่างคู่มือครั้งนี้ ปรากฏว่าในกรณีที่ไม่มีบิดาและปู่ หรือมีแต่ขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย ดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีของเมืองหรือจังหวัดที่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำของผู้นั้นเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองนั้น และดะโต๊ะยุติธรรมหรือกอฎีนั้นสามารถตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติตามกฎหมายอิสลามเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทนตนได้และให้เรียกผู้ใช้อำนาจปกครองนี้ว่า "ผู้ปกครอง" ซึ่งเป็นไปตามร่างคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรม ข้อ ๓๒๑

๕. การนำหลักกฎหมายบางเรื่องที่พ้นยุคสมัยและไม่มีประโยชน์ออกจากคู่มือ

เช่น คู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม ในเรื่องที่เกี่ยวกับทาส มาตรา ๓๘ (๕) มาตรา ๔๑ (๑) ซ.

๓.๔ บทสรุป

นับแต่ศาลยุติธรรมแยกออกจากกระทรวงยุติธรรมใน พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นต้นมา ศาลยุติธรรมยังไม่มีคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นขององค์กร การดำเนินการจัดทำคู่มือในครั้งนี้ ซึ่งถือเป็นครั้งที่ ๒ ของประเทศไทยและถือเป็นครั้งแรกของศาลยุติธรรม เท่ากับศาลยุติธรรมมีความมุ่งหมายที่จะนำคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับศาลยุติธรรมนี้เป็นหลักในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกที่คู่ความเป็นอิสลามศาสนิกแทนคู่มือหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกฉบับกระทรวงยุติธรรม ที่ประชุมเห็นว่าเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าว แนวทางแรก ประธานศาลฎีกาอาจวางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการเพื่อให้การใช้คู่มือดำเนินไปโดยเรียบร้อยและเป็นระเบียบเดียวกัน หรือแนวทางที่สอง

อาจออกคำแนะนำผู้พิพากษาและดะโต๊ะยุติธรรมใช้คู่มือฉบับนี้เป็นหลักในการวินิจฉัยคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ขณะเดียวกันสำนักงานศาลยุติธรรมควรเผยแพร่คู่มือฉบับนี้ให้แก่ประชาชน หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนต่าง ๆ ทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของศาลยุติธรรมในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ประวัติโดยย่อของคณะอนุกรรมการฯ

นายอรุณ เรืองเพชร

(ประธานอนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ตำแหน่งปัจจุบัน

อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๔

นายชาญณรงค์ ปราณีจิตต์

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- ปริญญาโททางกฎหมายจากประเทศสหรัฐอเมริกา

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- วุฒิบัตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ ๖
- นักบริหารการยุติธรรมทางปกครองระดับสูง รุ่นที่ ๑

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา

นายประคอง เตกฉัตร

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาค ๙

นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
- ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประกาศนียบัตรทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย New South Wales Australia

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลจังหวัดสตูล

นายศรัณย์ ดุลยมาศ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้พิพากษาศาลจังหวัดปัตตานี

นายดำรงค์ศักดิ์ ใจฐิติวิทย์
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- LLM. Case Western Reserve University
- LLM. Indiana University

ตำแหน่งปัจจุบัน

เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

นายสุทธิธรรม รัตนแสนยานุภาพ
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ตำแหน่งปัจจุบัน

เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙

นายรอเซ็ด เบ็นแหละแหน
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์ สาขากฎหมายอิสลาม
  มหาวิทยาลัยอิสลามมาดีนะห์ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ เอกบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

ตำแหน่งปัจจุบัน

คณะกรรมการการศึกษาประจำสภาที่ปรึกษาการบริหารและการพัฒนา
จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)

ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาเอก (เกียรตินิยมอันดับ ๑) สาขานิติศาสตร์เปรียบเทียบ ค.ศ. ๑๙๘๖ มหาวิทยาลัยอิมามมุหัมมัดบินสุอูด นครริยาด ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ครุศาสตร์อิสลาม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งปัจจุบัน

อธิบดีการบดีมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

ดร. อิสมาแอล อาลี

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี สาขาชารีอะฮฺ (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยอิสลามแห่งมะดีนะฮฺ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ปริญญาตรี สาขาดะวะฮฺและอุศูลุดดีน มหาวิทยาลัยอิสลามแห่งมะดีนะฮฺ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ปริญญาโท สาขาอัลฟิกฮฺ (ดีเยี่ยม) มหาวิทยาลัยแห่งมะดีนะฮฺ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ปริญญาเอก สาขาอัลฟิกฮฺ (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยอิสลามแห่งมะดีนะฮฺ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ดร.มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ศิลปศาสตรบัณฑิต (อิสลามศึกษา) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปริญญาโท Master of Comparative Law, International Islamic University, Malaysia
- ปริญญาเอก Doctor of Philosophy of Law, International Islamic University, Malaysia

ตำแหน่งปัจจุบัน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

นายเจ๊ะเหล๊าะ แขกพงศ์

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- Bachelor of Arts (B.A.) มหาวิทยาลัย อัล-อัซฮาร์ กรุงไคโร สาธารณรัฐอาหรับอียิปต์
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ปริญญาโท กฎหมายอิสลาม สถาบันกฎหมายอิสลามระดับสูง กรุงไคโร สาธารณรัฐอาหรับอียิปต์

ตำแหน่งปัจจุบัน

รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันอิสลามศึกษาและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นายอภิรัฐ หมัดสะอิ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- Bachelor of Arts (B.A.) มหาวิทยาลัย อัล-อัซฮาร์ กรุงไคโร สาธารณรัฐอาหรับอียิปต์
- ประกาศนียบัตรการศึกษา (ป.กศ.) มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

นายอิสมาแอ เจ๊ะ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (กฎหมายอิสลาม) มหาวิทยาลัยคูเวต รัฐคูเวต
- ปริญญาบัตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม จากสถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดปัตตานี

นายอับดุลลอฮ ดาโอ๊ะ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรีอิสลามศึกษา คณะดะอฺวะห์และอุซูลุดดีน มหาวิทยาลัยอิสลาม เมืองมาดีนะห์ ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดยะลา

นายมะดารี โตะและ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี สาขาชารีอะฮฺ มหาวิทยาลัยคูเวต
- กำลังศึกษาปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา สาขาชารีอะฮฺ และกำลังเขียนวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การแบ่งทรัพย์มรดกในภาคฟัรฎและภาคอะเศาะบะฮฺ ตามบัซฮันอิหม่ามชาฟีอีย์ : เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย"

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำจังหวัดยะลา

นายนิแวอาลี หะยีนิเลาะ

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี Law and Sharia มหาวิทยาลัยคูเวต รัฐคูเวต

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

นายมะรอมือลี บือราเฮง

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี BA สาขากฎหมายอิสลาม มหาวิทยาลัยอัลอีมาน สาธารณรัฐเยเมน
- ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยเบเมเนีย
- ปริญญาโทสาขาอิสลามศึกษา (ชารีอะฮฺ) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ปัตตานี

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดนราธิวาส

นายสำซุดดิน มาลินี

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขากฎหมายอิสลาม มหาวิทยาลัยจอร์แดน กรุงอัมมาน ราชอาณาจักรอัชไมต์จอร์แดน

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล

นายหมัดอูเส็น หมัดหมัน
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอิสลาม มหาวิทยาลัยจอร์แดน กรุงอัมมาน ราชอาณาจักรฮัชไมต์จอร์แดน
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- บัณฑิตศึกษา สาขาอิสลามศึกษา (ชารีอะฮฺ/กฎหมายอิสลาม) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูล

นายอับดุลมาลิก ฆอแด๊ะ
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี BA เอกอุศุลลุดดีน มหาวิทยาลัยอัลอิหม่ามมุฮัมหมัดบินสุอุต อัลอิสลามยะฮ์ กรุงริยาด ราชอาณาจักรซาอุดิอาระเบีย
- ประกาศนียบัตรบัณฑิต อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา

ตำแหน่งปัจจุบัน

ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดเบตง

นางสาวณัฐนันท์ คุณเงิน
(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ปัจจุบันกำลังศึกษาปริญญาเอกดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาธรรมภิบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม (ถึงเดือนกันยายน ๒๕๕๔)
- ผู้อำนวยการสำนักคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

นางกรองแก้ว โมกขมรรคกุล

(อนุกรรมการ)

ประวัติการศึกษา

- บริหารธุรกิจ (การบัญชี) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายมหาชน) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม

นายฮาเบ๊ะ ดามาอู

(อนุกรรมการและเลขานุการ)

ประวัติการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เนติบัณฑิตไทย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๘

คำสั่งคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม
ที่ ๒/๒๕๕๔
เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก

ตามที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมได้มีคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๕๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ และคำสั่งที่ ๑/๒๕๕๔ เรื่อง ปรับปรุงองค์ประกอบคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมในคราวประชุม ครั้งที่ ๖/๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๔ เห็นชอบให้ปรับปรุงองค์ประกอบคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ (๗) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงยกเลิกคำสั่งที่ ๑๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ และคำสั่งที่ ๑/๒๕๕๔ ลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

๑. นายอรุณ เรืองเพชร	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายชาญณรงค์ ปราณีจิตต์	อนุกรรมการ
๓. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	อนุกรรมการ
๔. นายประคอง เตกฉัตร	อนุกรรมการ
๕. นายสืบศักดิ์ แสงภัทระเนตร	อนุกรรมการ
๖. นายศรัณย์ ดุลยมาศ	อนุกรรมการ
๗. เลขานุการศาลยุติธรรมประจำภาค ๙	อนุกรรมการ
๘. ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี	อนุกรรมการ
๙. ดร. อิสมาอิลลุตฟี จะปะกียา	อนุกรรมการ
๑๐. ดร. อิสมาแอล อาลี	อนุกรรมการ
๑๑. ดร. มุฮำหมัดซากี เจ๊ะหะ	อนุกรรมการ
๑๒. นายเจ๊ะเหล๊ะ แขกพงษ์	อนุกรรมการ
๑๓. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดจังหวัดปัตตานี	อนุกรรมการ
๑๔. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดจังหวัดยะลา	อนุกรรมการ

๑๕. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดจังหวัดนราธิวาส อนุกรรมการ
๑๖. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดจังหวัดสตูล อนุกรรมการ
๑๗. ดะโต๊ะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดจังหวัดเบตง อนุกรรมการ
๑๘. ผู้อำนวยการสำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม อนุกรรมการ
๑๙. ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙ อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๐. หัวหน้าส่วนวิชาการและงานคดี สำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๙ ผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. นางปราณีย์ ราชพงศ์ ผู้ช่วยเลขานุการ
๒๒. นางสาวกุมารี เพชรเล็ก ผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษา วิเคราะห์ รวบรวมหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก คำพิพากษาศาลฎีกา ข้อวินิจฉัยของจุฬาราชมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้อง และจัดทำคู่มือเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันในการปฏิบัติงาน

๒. รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

๓. ดำเนินการตามที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมมอบหมาย

สั่ง ณ วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๔

(นายสบโชค สุขารมณ์)
ประธานศาลฎีกา
ประธานกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

ผู้ดำเนินการจัดพิมพ์
โครงการส่งเสริมประสิทธิภาพงานยุติธรรมศาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้
สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม

ประกอบด้วย

๑. นายสืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒. นายอนุเทพ อินทรชิต	นิติกรชำนาญการพิเศษ
๓. นางสาวสุชฎา ขนุนนิล	นิติกร
๔. นางสาวอุทัยวรรณ สุขเกษม	นิติกร
๕. นางสาวเบญจวรรณ ชอุ่มผล	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรม
๖. นายธีรชัย โสภณธนารักษ์	เจ้าพนักงานศาลยุติธรรม
๗. นายยุทธนา จันทร์เผิบ	เจ้าพนักงานธุรการ
๘. นางชลธิชา เมืองเขียว	เจ้าพนักงานธุรการ

สำนักงานศาลยุติธรรม